

85-449

2000

137 ԱԱՐ

ԸՕՓՐԲԸՆԱՒԹԻՒՆ

ՏՕՀՄԻՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԻՆ

Յօրինեցեալ ՚ի Ա՛ովսեփ

Խորհրդոց, յեռամեծ Վ՚ար
դապետէ, և յոգնեբախտ
Վ՚ք երջանկահօրէ։

՚Ի թնդրոյ Պայազատասպետի
Սահակայ Խազրատունեայ,

Ո՛տրաշատ, և բուռն Պատմուճանի Վ՚ախճ
Ներքին Ի՚շխանոյ, Մ՚ափաւորոյ, Ի՚շխանաց,
Վ՚ախարհայ, և Ո՛տրպետութ
Ընտանեան Ա՛ղգին։

Սկեալ ՚է Ո՛տեայ Վ՚ասքէ, գինէ ՚ի Ա՛ը
պաշէր Մ՚ափաւորն ոեր։

՚Ի լոյս ածեալ Տպիւք, և Ո՛տախիւք
Մ՚ամոյ Վ՚ ան անդեցւոյ, Վ՚ ե՛հափայ
լև Նախնիսպոսի, և բազմեջան
Վ՚ արդապետի։

՚Ի Ո՛տրպետութեան Սրբոյ Էջմիածնի Տ՚ն
Վ՚ահապետի ամ Ո՛տեայ Վ՚ ան ուէ ի ե՛ոսի։

ՑԱՄՍ ՄԱՐԴԵՂՈՒԹԵԱՆ
ԲԱՆԻՆ, ՌՂԵ։

8193-57

ՅԱՄՍՏԻՒՈՂԻՄ

9(47·925)

Ամորգ ամաչեայս այր պիտաւական.
յօգնահանձար, և քաջա քան։
Ողոսկեշար երէք կար գեան.
արբոհելով ըստ պահանջ մեան.
Երայնոց իսկ լեալ Տէրութեան.
և այլազնեայց ըն դիմեց մեան։
Մանակաւ նոցին կալ մեան.
ցուցանէ մեզ անախալա կան.
Հին զրուցայ մեր նախնա կան.
ըզ Հայկ ասեմ՝ զմեծ ախոյ եան։
Վանգուր վարսիւք գեղա նչան.
զբեղ կործանեաց՝ զոստ քանաեան։
Բամ կրցորդ նորին ա րեան.
և անբնդհատ նոյն քաջու թեան։
Նա և՝ զօրեղ Բզքայն Տիգ րան.
նոր նորոգեաց ըզ ցեղ Հայ կեան։
Ռիւծաբար մրնչէ լով.
զխուժ թշնամեաց հալածե լով։
Պատատ առեալ իսկ յԱստու ծոյ.
անուճամբ հրզօր յորջորջե լոյ։

Prover. 8. 15, 16.

Per me Reges regnant, & legum conditores juſta decernunt.

Per me Principes imperant, & potentes decernunt juſtitiam.

Ես յամենայն բան առ բան:

Ինձ թագաւորք թագաւորեն, և օրինադիրք զարդարս դատաւճեն:
Ինձ իշխանք հրամայեն, և կատարողք վճռեն զարդարութիւն:

Որ ըստ Հերոյ Թարգմանութեան:

Ինձ թագաւորք թագաւորեն, և չգորք գրեն զարդարութիւն:
Ինձ Վեճամեծք մեծանան, և Խրատունք ինձ ունին զերկիր:

Առակաց Սողոմ. 8: 15, 16:

Աստուածաչունչ Գիրն այս ո-
գեաց մեզ,
որ էր.

Ասէ Ջրնաշ՝ Տումիս Ինչէշ.
Բռամբ Բանիս, Ասամբ Շ ընեշ:

Ը. Հանդէն Ընդհանուր Ս. պատարագի
պահեցէք։

Ի բաղաւարժից և Հմտագունից, Հարց, և Վարդապետաց Աստուածասիրաց բացայայտութիւն սակաւուք, ասէ առաջնորդեալ Պրոյս, Վասն մեծի Ողորմածի Քրիստոսի. զորոյ զգաստ նեղլն, ամուրեք սուղ՝ և պահաս. որ պէս պարզագոյն ի բանասէրն Յեսու զայ։ Վասի և իմ նայելով յայսպիսի սի աղէտ անբերելի, բարեաւք վար կայ ասպագրել Թուղովք նուազիւք, վասն անձեռնտուս գոլոյ տեղւոյս. քանզի յարուցմունք պատերազմաց՝ և հեղմունք անբաւից արեանց, սա ամենայնին զբնաւ՝ և զբոլոր կալուածս Վրդպոյս, որք միշտ հնչեն՝ և գոչեն յունկն լսողաց ամենեցուն։ Վասի ես անպիտան, ունայն, և թափուր յամենից լաւաց՝ և օգտակարաց, Վհամառօտ ծառայ ծառայից Ի՛ի վայելուչ Վաղաքէ Վ անմնգոս Վողթնեաց, ձեռնամուխ եղեալ ասելոյ զՎքնազաւէակ՝ և զվերեց կաշառ Պատմութիւնս, Վախճեաց մերոց, և Վայկազունեաց Ջոհմի. հատոր՝ և ախորժալուր ոճիւ։

Վկսեալ

Սկսեալ ի Հօրէն Հանուրց Ա. դա
մայ ց՝ Ն. զոյ. և անտի յառաջ մինչև
ցաշտարակն, և ց՝ Ք. բրահամ, համա
ռօտիւ, և կարճախօսիւք. սակս բազ
մաց՝ և յոլովից Պատմագրաց, ա՛րք
նախ, քան՝ զնա խօսեցան լեռն
և անթեռիւ զյառաջնոց նախնեաց
իւրոցուԹեանց. և սա ևս զերից որ
դւոյն Ն. ոյ, զսերուհդս՝ և զարու
մունս առեալ լՋանե. ի յիշատակ՝
և յանդիման առնելով զերս գլխաւ
որս, և արժանիս Ճառելոյ՝ և լսելոյ.
և այսու տարազու խաղայ ց՝յամին
մեծին Ա. զեկսանդրի, և քաջին Ա. ր
շակայ ՊարԹևի: Ինչ զկնի այսո
րիկ՝ բուռն հարեալ զմերայնոց տոհ
մից. զԱ.աջայ՝ և զՊ. առաց, յաձա
խաբար, և երկայն խօսիւք ածէ ց՝ժա
մանակ, և ց՝ամն կենաց իւրոց. յարե
լով՝ի նոյնա՝ և զտերուԹէն Պարսից,
վ՛ր ընտանի, և մերձաւոր գոլոյ նո
ցին, ՚ի պատճառս Ա. աղաքշակայ,
Ա.ղբօր մեծին Ա.րշակայ ՊարԹևի.
յորոց Աերբենդոյ, և Ջոհմէ, բաղբո
ջեցաւ, և Ա. ուսաւորիչն մեր, Աքե
Պրիգոր: Ա.րուվ ծաղկեցաւ, և շքե
զազարդ պայծառացաւ Հանուր Ա.զ
մեր, և Ա.րևելք, Ա.ղաչփաւ Հաւա
տով

տով՝ և զարեւսպաշտ վարուք։ Ոչնի
կից սոցին, և զՍեծաղօր կայսերա
կան Իշխանութեան Հռոմայեցւոց.
որք ոչ սուզ՝ և պակաս իշխեցին՝ և
ընդ ձեռամբ արարին զերկիր մեր,
և զՔզ, որք կային՝ի բաժնի կող
մանցն Ցունաց, առնելով զհարկս
յայնցանէ, ամ յամէ։ Եւ զայսոսիկ
ծանրութեան՝ և զաշխատ յանձն առ
նու, Սեծահանձար, և յոգնիմաստ
Ալբս Սօսէս, ՚ի հասակի ծերուե
իւրոյ, ոյզ ուսուցանէ մեզ առած նո
րին՝ և զան. ՚ի խնդրոյ Աստուծ Սե
ծի, և զարեւսպաշտի Իշխանի, Սահ
կայ Նագրատունւոյ։ Ալբ և ու
նիմք արտաքոյ սմին Ոտրոյ, զբազում
Ալդիւնս Հեկեղեցւոջ մերում։ Ոյր,
պնեծ Տան Շ արձանաց, և յոլով երփս հա
ղեստուածոց. Սեղեբեաց, և Ցաղէց պա
տկանէին։ Ալյ և գիրք, և հատառօտ
գրոյց. յաղագս բնութեան աշխարհի՝ երից տա
ռանցն. Ասթօպայոս, Ալքիւէոյ, և Ալսէոյ
ընդէնակալեալ։ Ուսկ ժամանակ Նրատե
լոյ առնս 148 ամաւ յետս Որիգո
րի լուսաւորչին մերոյ. և 110 ամաւ
յառաջ քան զՔրիստոսականն Հայոց։
Ալդ՝ ես նուաստս Մովսես, ազա
չեմ զգաստ պարզունակ Ա Հիշ
ըն

ընթերցողաց զարժանի սիրոյ, և մե-
ծարանաց ունել՝ զայս այր բազմա-
հմուտ և աշխատասէր, յայտածօղ՝
և հաւաքօղ զրուցայս ձմեռրուա-
գունից։ ըստ յորդորելոյ Պ.ռաքե-
լոյն. առաջին Կորնթեցւոց 5. 12։
Պ.ղաչեմ զձեզ եղբարք, ճանաչել զվաստա-
կաւորս ձեր եւ այն։ զի նոքօք ազատի
յուք և մեք, լեալք երախտահա-
տոյցք մերոց բարերարաց։ ՚ի
Փառս, և՚ի Կուռվութիւն, ՚ի Պատիւ,
և յերկրպագութիւն Պ.մենասրբոյ
Նշխարդութեանն, միշտ և յաւիտ
յաւիտեանս. Պ.մէն։

Պնծայէ ծաղիկ բերկրութեան.
յանկարծ ազգին Պ.րամեան։
Նռամեծն Կ անանդեան.
Կօսմաս Կ,ուրիջանեան։
Կորին Կօրեղբօր որդի.
ես մնաթիկոս շարեցի։

Լանջանիւսուկեան եւ հանգուցիչ հպատա
կութիւնէ, առ խոնարհ ընդելափոնիկ պատուոյ,
Ի բիւրատանէց Լուսելոյ Սբոյ. աղերսե
լով յօգնականիկ եւ յայցելութիւն մեզ ըղձա
ուսելոյս ։

Ա՛Ր ՄԱՐՏՕՐԻՆ ԵՒ

քաջ ուղեշ արմաւենիք, ի տան Ա.Յ
ան կեցեալք, բազմազան, և քաղց
բաճաշակ պտղովք առ լցեալք. ո
րոց մատուցմամբ և տարած մամբ.
զմեծ մանն ազգի մարդկան, ուռ
կանաւ սիրոյ համահաւաքեալ յա
գեցիք՝ ի Դաւիթ Վրէ Ա.Յ մերոյ։
Ա.ղբիւրք Յեղիսէի, յորոց քաղցրա
հոս վտակաց անսպառաբար ար
բուցանէք միշտ՝ զծարաւ և զպատ
քումն հօտին Վրէ. ՝ի վայրի դալա
բաղ տածելով գնոսա։ Ա.յւ և ըստ
ջրոյն մեռայն, ՝ի քաղցրութի՛ փո
խարկեալ զդառնութի՛ Թունաւո
րին, զոր ե՛հեղ ՝ի բնութի՛ւնս մեր.
ոյ՝ մնացան Թշնամին, զոր ձերով
քրատամբք և արեամբք ՝ի քայ խր
լեալ յարմատոյ՝ սրբեցիք զանդա
և զտաղտաւարս հոգւոյ մերոյ. կազ
մելով և յարդարելով զմեզ տա

ձար

ձար և օթեվան Սրբոյ Երրորդու
թեանն։ Կունք պատուականք ըս
վակաին Հարցնեան. իսկ դուք
ի վակասում Նմանին ընդելու
զեալք յեկեղեցի և՛ի հաւատ Ի.
զանազանիւք օրինակօք յիրս երկո
տասանս տարորոշեալ. որովք յա
րազուարձ բերկրութիք զարդա
րեալք և պճնաւորեալք, անսպ
ասելք ընթանան դէտ Երիստոսի
Ի.Ի մերոյ։ Ի.ղ և ոյս անուանեն
ցեալք, Ի.նեղ և յանստեղծ լու
սոյն. որ զանհամութի աղգի մարդ
կան, և զխաւար տգիտութե մե
ծեալ. լցիք լուսով իմաստութե
ձերոյ. այլ և զքաղցրութի և զանու
շութի գեղեցկաձաշակ հոգևորաց
վայելմանց, մատուցանէք և ջամ
բեք միշտ խնդրողաց ամենեցուն։
Տնտեսք հաւատարիմք, և իմաս
տունք. ի տան ամենակալին Ի.Ի.
առ ի գկերակուրն հոգւոց պարգև
ելոյ և՛ի ժամանակի իւրում մատու
ցանելոյ. զոր Սրդին Պարդոյ տայ
յաւէտ ըստ խոստմանն իւրոյ։
Կունք Երկոտասանք ըստ Տես
լեան Սրբոյն Յովհաննու. Վաղա
քին Սրբոյ. ուստի և մեք անար
ժանք

ժանք և անարդիւնք. արդիւնաւոր
լինցուք մտանել ընդ դրունսն ընդ
այնոսիկ. ի վաղաքն Աք, հայց
մարք և մաղթանօք ձերովք:
Աւրհ և գոհութիւնք և հատուցա
նողք կարգեալք և կնքեալք Աւրար
չէն ամենեցուն, յաւուրն անեղե
կի. զնոյն ընկալ Տէր ի ձեղ
ձեզ կալցուք միջնորդ և բարեխօս,
ոչ առնել անտես. զի Տէրն Աստուած
Տէն ձերոյ և մեր իսկ. մանաւանդ
զտուռամբ մեղաց կապեալս զմեռ
մամբ՝ սպասաւոր քանի, հանդերձ
աւրնեցեր եղելովքս իմովք Աստ
ծոսիւ և գուկասու. ի փառս՝
և՛ի պատիւ, Հօր՝ և Որդոյ՝ և
Հոգւոյն Սրբոյ.
Ամէն:

Ոչնապք Թեատց յարաՀրինչեն,
զՃշմարտաւթիւն միշտ քարոզեն :

Մովսէս Խորենացի Լատինական Հայր
բարեսիրաց՝ Ընդդէմ

ԸՆԴԴԷՄ
ՊԱՒՈՒԼԻԱՆ

Պ. ՅՈՒՆՈՍ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅՆՈՅՆ Ի ՔԵԶ ՇՆՈՐՀ

Հայր, և զանդուլ հոգւոյն՝ ի վերայ քոյ խմացուածոյդ զշարժմանն՝ ծանեայ՝ ի ձեռն գեղեցիկ խնդրոյս, առաջ քան զմարմնոյդ, զհոգւոյդ ընկալեալ զծանօթուն. որ և սիրե լի իմոյ իսկ ախորժացոյ է, առաւել և՛ս սովորութեանց։ Այ՛ որոյ, և՛ զ միմոյն գովել արժան է՝ զքեզ. այլ և՛ ի վերայ քո աղօթել՝ առ՝ի լինիլ քեզ միշտ այսպիսի։ Օ՛ի եթէ վա՛ք քանին. Այ՛ք (ոմն ասի՝) պատուել Աստ՝ և՛ զարձեալ՝ առաքինութի՛ն քանականին, և՛ խոհականութի՛ն, և

քո

քո յայսոսիկ անհատ ցանկութիւն. ապա ուրեմն գեղեցիկ մտածութիւք զնոհականութեդ քո վառ, և բոր բոք պահելով զկոյծակն, զարդա բես զբանն, որով մնաս առ'ի լինելն պատիւդ. 'ի ձեռն որոյ և զայսորիկ զԱկզբնատիպն ասես ուրախացու ցանել. գեղեցիկ, և չափաւոր մի լութիք յայսոսիկ մնլեալ և զակա տեալ: Ո՛ր որով տեսանեմք և զայս. զի եթե, որք յառաջ քան զմեզ՝ և կամ առ մեօք եղեն ՚ի արուստք, և Ի չհանոք աշխարհիս ՚ի այոց, ո՛չ ընդ ձեռամբ անկելոց իւրեանց արդեօք գտեցելոց իմաստնոց, զայսպիսեացս հրամայեցին կատրգել զչիշատակս բանից՝ և ո՛չ յարտաքուստ ուստեք այսոցիկ՝ ինեբքս ածել խորհեցան, զօժանդակութիս իմաստից, և քեզ այսպիսի այժմ եղեալ ծանեաք:

Ա՛պա յայս կ ուրեմն թէ ամենեն քան զքեզ նախագունիցն ձանաչիս վե հագոյն, և քարձրագունից արժա նաւոր գովութեանց, և յայսպիսիս պատկանաւոր դնիլ յարձանագրու թիս բանից: Յաղագս որոյ, հե տաքաք ընկալեալ զքո խնդիրդ՝ աշխատասիրեցայք ածել ՚ի կատա

րումն

ղումն, յանմահ՝ի յիշատակ Թողուլ
զայս քեզ. և որ զկնի քոյ լինքն են
գալոց ազգք։ Օ՛ի, և ազգի և
հանդնականի, և քաջ՝ և արգասա
ւոր, ո՛չ միայն՝ի քանս և՛ի պիտանա
ւոր խոհականութիւս։ այլ և՛ի մեծա
մեծս և՛ի բազում գործս արժանա
փառս՝ զորս յիշատակեացուք՝ի կար
գի պատմութեանս, յորժամ զորդի
՝ի հօրէ ծնընդեան եղեալ, ազգա
բանիցեմք զառաջնադարին։ Ուսկ
զՅայաստանեայս նախարա
րութիւս զամենեցունն զհաստն.
և զրզ՝զիւրդն՝ յայտնելով
համառօտ, որպէս հաւ
աստի. ՛ի Յունաց
կանս ոմանս կայ
պատմու
թիւնս։

ՀԱՏՈՐ ԱՒԱԶԱՆ

Պրակ ա. 1.

Քանի՛ ընդհանրական եւ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ մասին է, նոյնիսկ ինքն Աստուածն է՝ որ ասած է։

ՍԿԶԲ

ԱՅՍ ՄԻՆ

ՈՒՐԱԽ ՕՐԻՍ

ոչ, երեք բաղում ազգ գայ հետ Աստեղագիրք, ոյք ամենեցուն կ՚այտնի, մանաւանդ Պատմեցի, և Առաքեալոց. յորս առաւել ազգիս մերոյ գտանին բազում ինչ իրաց յիշատակք. մեք զՅուդա նայն միայն յիշեցաք զՊատմագիրս, և անդուստ զյայտարարութեն մերոյ ազգաբանութեան. խոստացաք յայն

յանդիմանել։ Վանգի, ոչ ծագաւորք Յունաց միայն, այլ եւ որ ինչ իմաստուներն ջանք՝ փոյթ յանձին կալան, ասանդել Յունաց յետ զառանձին իւրեանց յայտնարեալ էին։ Այլ եւ Պաղոմէոսն, որ եւ Պղտոյր ասէրն, պետ արարեալ զամ աղգաց. զԱստեանս եւ զպետս՝ ի Յոյն լեզու փոխարկեալ։ Այլ միաբ աստանօր՝ անուսումն զմեզ համարեալ բամբասիցէ՝ իբր զանվարժս ոչ մանս եւ զտգետս՝ ոչ թէ Աղիսպատ յետոյ լեալ ծագաւոր. մեք այժմ զնա Յունաց գրեցաք։ Վանգի նուաճեալ նէր եւ զՅոյնս՝ ընդ իւրով ձեռամբ՝ անուանեցաւ Պղեկսանդրի եւ Յունաց թէրը. ոչ եւ ոչ ի զոր ի Պաղոմեանցն. կամ յայլոյն տիրելոյ Աղիսպատոյն, անուանեցաւ ոչ երբեք։ որ եւ մեր առաջեւ Յունասեր բարս ունելոյ՝ ի Յոյն լեզու՝ գիւր աշխատութիւնն ժողովեաց։ Ա՛ եւ այլ բազում այս պիսի՝ ինչ պատճառ՝ մեր ասելոյն մեր զնա Յունաց ծագաւոր։ այլ մեր համառօտելոյ մեզ զձառս՝ բաւական լինի՝ ասացեալս մեր նէր։ Այլ եւ

բա

քազում Աստուածք անուանիք՝ և իմաս
տութիւն պարապեալք ի Յունաց
աշխարհին հոգացան, և միայն զգիր
Եւրեանաց այլոց ազգաց ագահաս
բաց՝ և զԱստուածոց յերկրէ ի Յոյն
քան. ոմն գտանեմք զայն, որ և զԱս
րիոս ոմն կոչս յորդորեաց. Աստ
ուած դեղոյն և վարժ ամ իմաստու
թիւն Աստուած՝ և զամենայնի և զամ
մանալոյ արժանաւորս յարուես
տից. և ուրիք ուրիք գտեալ աշխա
տութիւն. հաւաքեալ փոխեցին ի
Յոյն լեզու. ոմն՝ զջուր՝ առ քէ: և
զգ զջ, և զդ թ, առ փիւր: և զգ
կ ճն, առ ճչ: և զդ շ, առ սչ:
(Ա յսինքն, Աստուած Յոյն՝ առ
ես Յունաց: Օվ՝ Հոմէ Աստուած
յոյն՝ առ փոխ Յունաց: Պ այն՝
Աստուածոյն՝ առ Ֆոյբ Լ Յունաց:
Շին Աստուածոյն՝ առ Ապիմա Յու
նաց:) Զաժողովեալ զայսոսիկ ա
րանց զգրոց և սիրք զնուանանն հաւ
աստի գիտեմք նրբիրեցին ի փառս
Հելլենացւոց աշխարհին: Զոր գո
վելիք են՝ ոմն իմաստասիրեցեալքն
յաղագս ջանին և իմաստութեանն՝
առ ի յայլոցն լինելոց գրտակք, ա
ռաւել և՝ որք ընկալան՝ և պատու

եցին

եղեն զայսպիսի Դիւտոս իմաստից։ Ա՛ւ որոյ՝ և զբոլոր իսկ զՅոյնս, ուր դանդաղիմ, Ա՛այր՝ կամ Դայեակ ասել իմաստից. և վասն Յունացն զրուցաբանս՝ զանխարկուածն մերոց պիտոյիցս առնելոյ՝ բաւական է այսչափ։

Պրակ Ը 2

Յաղագս՝ անխմաստասէր բարուց. Ա. Ճաշ նոյն մերոյ Ցոգաւորաց՝ և Իղիանաց։

Ա՛յժմ և ուր զանխմաստասէր բարս, Ա. Ճաշնոյն մերոյ Ցոգաւորաց՝ նախ նեաց, առանց յիշատակի բամբասանացն Թողուլ՝ այլ և աստէն իսկ՝ յիս կզբան մերոյ գործառնութեանս, զի՛ տեղի կրտամբութեամբ յարմարել զբանս։ Օ՛ի Թէ՝ արդարև՝ գովութեամբ ար ժանի այնք՝ ի Ցոգաւորաց իցեն. որք գրով և պատմութեամբ՝ զիւ րեանց կարգեցեալն Հաստատել զժա մանակս, և զգործս իմաստութեանն, և զքաջութիւն իւրաքանչիւր՝ ար ձանագրեցին, ի վերոյ և ի պատմու Թիւն։ Ա՛ստ նոցունք, և պարապել զնն այսպիսեաց ճգնութեանց. Ա՛ի ւանոյ գիրք մնասեմիս. Ներբողականաց՝ ի միջի արժանի եղեն ասել՝ Ա՛ձեռն որոյ

որոց, և մեր ընթեռնուլն՝ զառ՝ի նոցանէ շարաճս բանից, ըստ աշխարհս էրն կարգաց, խմասանանալ ասեմք, և քաղաքական ուսանիլ կարգս: Յորժամ զայսպիսիս ընթերցասիրեմք խմաստութիւն Հնոցս և զրուցատրութիւնս, որք են Վաղ դեպչոց, և Հելլենացոց, Սորես տանեպցի՝ և Պիսատացոց: Ուսայսոքիւք, և փափագիցեմք և առ դեօք՝ խմաստութիւն արանցն սրտից ոչիւ, որք՝ զայսպիսին փոյթ յանձին կալան: Այսպէս ուրեմն ամենեցուն մեզ յայտնի է՝ Սոկրատ մերոց, և սյլոցն Հռաջնոց, առ՝ի չէ մասան աղամարութիւն, և անկատարութիւն ոգոյն բանականի: Օ՛ի թէ պէտ, և եմք ածուփոքր. և թուով յոյժ՝ ընդ փոքուս սահմանեալ՝ և զօրութիւն տկար, և ընդ այլով՝ յոլով անգամ նուաճեալ Սոկրատարութիւն: Սակայն՝ բազում գործք արութիւն գտանին գործեալ և՛ի մերում աշխարհիս. և արժանի գործոց չի շատակի. զորոց՝ և ոչ մի՛ոք ՛ինոցա նէ պէտ յանձին կալաւ մատենագրել Հրդ՝ այնոքիկ՝ որք, և ոչ ան

նուն յիշատակի աշխարհի Թողուլ.
զի արդեօք և մեզ ադրութիւն մեր՝
այնպիսեացն ՚ի ձահ պատահիցէ.
զկա մի ծագոյնս ՚ինոցանէ պահան
ջել և որ ինչ հընագոյն քան զնո-
Ա. յն՝ ասիցէ ոք արդեօք. վ՚ր ա՛ր լի
նելոյ Ա՛ր, և Ա՛պրութի՚ն ժամա
նակին. կամ՝ վ՚ր պէս պէս պատե
րազմացն, որ կուռ զմիմեանց զինի
անհետ՚ի վերայ գային: Ա. յլ սչ ար
դարև՝ այսոքիկ կարծեցեալք լինին.
քանզի, դատանին, և միջոցք լեալ պա
տերազմացն՝ և գիր Պարսից, և Յու
նաց՝ որովք այժմ, գեւղից՝ և գաւա
ռաց, և և իւրաքանչիւր տանց ա
ռանձնականութե՚ն, և հանուրց հա
կառակութե՚ց, և դաշանց այժմառա
մեզ գտանին անբաւ ղրուցայ մա
տեանք. մանաւանդ՝ որ սերիհական
ազատութի՚ն Պայազատութի՚ն Ա. յլ
ինձ թուի՝ ոչ այժմ, և առ հինան
՚ի պայտառանեալց, լեալ՝ անսիրելու
թի՚ն իմաստութե՚ն, և երգաբանաց
բանաւորաց. վ՚ր որոյ, աւելորդ է՚
մեզ, և այլ յաղագս անբանից ա
րանց՝ Թուլատոաց վայրենեաց ձա
ռել Ա. այց ե՚ք զո յոյժ զարմանալ
եմ, ընդ մտացդ ծնընդականութի՚ն.

որ չիակղբանց մերոց Հզգաց միևչև
ցայժմուս միայն գտաւ՝ զայսպիս
սուղ իրէ՝ քուռն Հարկանել. և մեզ
խոչդ ևն դրոյս առաջի արկանել՝ եր
կար, և շահաւոր գործով՝ զազգիս
մերոյ կարգել զՊատմութիւն, ձշդիւ
զվճաւորացն և զվախարարս
կանայն աղգաց և տոհմից. Թէ, ով
յումմէ. և, զինչ՝ իւրաքանչիւրոք
ինոցանէ գործեաց. և ովքո՞ւ ի ձե
ղնից որոշելոց՝ ընտանի, և մեր ազ
նիւ. և՝ այք ոմանք եկաք ընտանա
ցեալք, և մեր աշնացեալք: Նա ըզ
գործ՝ և զժամանակս իւրաքանչիւր
գրով դրոշմել՝ ի ժամանակէ ան
կարգ Հնգաբտակին շինուածոյ մին
չև ցայժմ: Պեղեցիկ զայս քեզ հա
մարեալ ի փառս՝ և անջան հաշտու
թիւն: Ո՞ւ որ այսչափ միայն ասացից:
Մի՛ թէ մատեան մերձ կայցէ ինձ
ոմն ասել Յօբ. կամ դպրութիւնք քոց
Հայրենեաց. որովք նմանագոյնք
արդեօք Հբրայեցւոցն Պատմա
գրաց. ի վերուստ ի քեզ իջուցա
նեմ անսխալ. կամ ի վիհէն՝ և այլոց
սկսեալ՝ անդր ի վեր հանիցեմ, ի
սկիզբն: Նայց սակայն՝ ըսկսայց թէ
պէտ և ջանիւ միայն. Թէ և ընդհա
կալ

կալ ձեզ մերոյս գտանիցի լեալ աշխատութեամբ. Այս ակասցէ յորոց և այլքան. որք՝ յեկեղեցւոջ, և ոչք ըստ Աւետարանին Ելս. Համարեալով զարտաքնոցն երկրորդել՝ յաղագս ի սկզբանն առաստելոյ. Այլ եթէ՝ զինչ ինձ ժամանակ ինչ արդեօք. և զարմս յայտնի. որումն և Ճայկեան՝ ի Հայկ գայցեն պատմութիւնք բանից. մինչև ի Հարկէ երթեալ հասանիցեմք ի Աստուածաշնչեանն՝ զրուցակարգութիւն. սակայն՝ և՝ ինոցանէ, զոր ինչ հաւաստին կարծեմք առնուլ։

Պրակ Գ 3

Յաղագս՝ ղեկ՝ սակս Ագաթանգեղոսի՝ հաբանեցան Ա. յԱ՛ ի Պատմագրոյ։

Յաղագս Ագաթանգեղոսի հանուրց մարդկութեան. կամ թէ՝ հաշխ ուսեալ թուէսցի ասել ծայրին. պարտեր մեզ սակաւ ինչ անցանել բանիւ. Թէ ընդէր հակառակ ի գոյն խորհիլ անմիաբանեցան՝ Ագաթանգեղոսի՝ զԵրիտասարդութեան՝ զբազմահմտին՝ և զԲիւզանդեացի՝ կամ զնոսին ինքեան զԱրաւակառուցեն՝ և զայլոց Հայոց պատմագրացն։ ոչ

մի

միայն վ՛ոտ անուանց՝ և ժամանակաց՝
այլ վ՛ոտ ոչ ձակիզբն զառ՛ի սկզբնէ
Հաւացն կարգելոց ազգի մերդկան։
Վ՛անդի ասէ վ՛ոտնորա Լ՛եբիդենոս՝
հանգոյն այլոցն։ այսպէս և զնա առ
նախնեան Լ՛ծ՝ եղոյց Հովիւ՝ և առաջ
նորդ ժողովրդեանն։ Յետ՝ որոյ
ասէ Թագաւորեաց Լ՛ղբրոս շարս
տասն. որք լինին ամք. 36000. նոյն
պէս՝ և յաղագս Լ՛նոյ. այլով անուա
մբք վարին՝ և ժամանակօք անթուա
իւք. Թէպէտ և վ՛ոտ ջրոյն սաստկու
Թե՛ և ապականուԹե՛ երկրի՝ զոյգ
հոգևորացն բարբառին բանիւք։
Լ՛նոյնգունակ՝ և զԹիւր Լ՛նահապե
տացն՝ տասն Վ՛սիսուԹրեաւ հան
դերձ Թուեն։ որ ոչ միայն՝ ըստ քո
լորմանն առ՛ի յարեգակնէ. չորեք
ժամանակեան ըստ մեզ լինելոյ տա
րւոյն հեռանայ յամաց մերոյնոյն,
մանաւանդ՝ Թե և յ՛Ծայնոյն։ այլ
և ոչ՝ ոմն Լ՛գիպտացիքն զլուսնա
կանն հաշուին ծագմունս. նա՛ և
ոչ՝ զառ՛ի դիւցն ոմանս ասացեալս.
եԹէ տարիս ոք վարկցի զուգեալ
համեմատեն Յոյն Թուոց առաք
կուԹէցս առ՛ի հաւաստել Հնմար
տուԹեն. երբեմն հուսաղ՝ և երբեմն
սուտ

ասաստիկ՝ զհաւաքումն գումարելով
Ա. ԸՂ՝ օրէն է մեզ աստանօր զկայ
ծխնիդ յայտնել՝ թէ զինչ իւրաքան
չիւրոք՝ ինոցունէ խորհեցան այսպէս,
զայսոսիկ գրել։ Ա. ԼԼՎ երկարու
թեան առաջի կայ գործ այս՝ այլուս
տեղոյ՝ և ժամանակի՝ զայսոսիկ թո
ղել՝ հատուցուք աստանօր զբանս։
Ասկսանելով յաղագս այսորիկ՝ ոմն
և հաւատացեալ եմք։ Ա. դամ նա
խաստեղծն։ Այս կէսեալ ամն, 230
ծնանի զԱԿԹ։ ԱԿԹ կէսեալամն՝
205. ծնանի զԱնովս։ սոր երկուքն
յարձանագրութենէն՝ ընդդէմ եր
կուց հանդերձելոցն։ ոմն ասէ Յով
սէփոս. Թէպէտ և ուրանան յայտ
Անովս՝ որ յառաջին յուսացաւ կո
չել զԱ՛Ճ։ Ա. ընդ եր արդեօք այս,
և կամ, վասն որոց պատճառանաց
նախնիս՝ կոչեցեալ կոչեցելոյն զԱ՛Ճ։
և կամ, արդեօք՝ կոչէն իմանի։
Վասնզի՝ ՚ի Ա. դամ՝ Ճշմարտապէս
Ա. Ճաստեղծ։ Ա. սա՝ իբերանոյ Ա.
տուծոյ առեալ ասի պատուէր։ այլ
և յանցուցեալ՝ և թագաւորեան է
ղեալ։ զուր ևան յԱ. Յ. և ՚ի յայլսի
ումեքէ հարցանի։ սապէս՝ և զՀին
վարկին՝ ՚ինոցին բերանոյ լսէ։

Ի՛նչ լեռոյ՝ և Ի՛նչ ձորոյ մերձաւոր՝ և ծանօթ Ի՛յ լեալ Պատարագ մատուցանել՝ և ընկալեալ լինիւ արդ՝ մի այսպէս յրնդունելութիւն և ի ծանօթութիւն Ի՛յ լինիլ. Եր աղագաւ՝ սա առաջին սահ՝ կոչել զԻ՛ն և այս Յուսով Ի՛րդ՝ զայն վե՛ր ի՛ տեսութիւն ի հրաւիրեալն մեր ի՛ յուղարկեցուք տեղւո Ի՛նչ՝ որ ի՛ձեռն պատրաստեն կ՛ասացուք Ի՛անդր՝ ի պատուիրանազանցութիւն գտեալ Ի՛ադամին ի մարդկանէ. ի դրախտէն՝ և ի Ի՛յ, չարութիւն աղագաւ՝ ոչ ասացեալ գտան արտասահմանեալ Ո՛վ կնի և ընտանեգոյն Ի՛յ յորդւոյն Ի՛դամայ, ի հարազատէն իւրմէ սպանանի յեղբօրէն Յետ՝ որոյ՝ ոչ բանի ինչ Ի՛ծայնոյ՝ և ոչ՝ յայտնութիւն ինչ իրիք՝ եղելոյ. ի տարակուսանս, և յան յուսութիւն աղգ մարդկան հատեցեալ լինիւ այլ և ինքնահաճոյ արդարև գործոց Յորոց միջի սա քաջայայտ եղեալ՝ ուղղութիւն հանդերձ, կոչե զԻ՛ն Ի՛սկ՝ կոչելդ՝ կրկնակի իմանի. կամ անուանել՝ ոչ զմոռացեալ, կամ յաչնականութեի կարդալ Ի՛րդ՝ անուանելն՝ իբրև զմոռացեալ՝ ոչ ի դէպ

'ի դէպ զի ոչ քաղմուեթի ամաց՝ընդ
միջ անցեալ՝ որ 'ի մուտացումն նոցա
զԱստուածդ ածէը անուն. և կամ
զնոյն ինքն՝ որոյ անուանն. և ոչ դար
ձեալ մահու՝ և թաղմանն դեռ և ա
ըստեղծեալն 'ՅԱ.Յ հասեալ: Ա.պա
ուրեմն՝ յոգնականութիւն կոչէ սա
զՀ.Ճ: Այս կեցեալ ամն՝ 190, ծնանի
զԱյնան: Այնան կեցեալ ամն՝ 170
ծնանի զԱաղաղիել: Աաղաղիել
կեցեալ ամն, 165. ծնանի զՅարեդ:
Յարեդ կեցեալ ամն, 162. ծնանի
զՀնովք: Հնովք կեցեալ ամն, 165
ծնանի զԱթուսաղայ. երկերիւր
ամն արժանի՝ և հաճոյ՝ վարս ստա
ցեալ՝ ոմն գիտէ՝ որ հաճեցաւն, փո
խեալ աստի 'ի միջոյ ամբարշտաց՝
զորոյ զպատճառն՝ յետոյ հատուս
ցուք: Աթուսաղայ կեցեալ ամն,
167, ծնանի զԼամէք: Լամէք կե
ցեալ ամն, 188. ծնանի որդի և ա
նուանեաց զանուն նորա Նոյ:

Յաղագս Նոյի:

Ա.ւ ընդէր արդեօք զսա միայն Ա.ը
դւոյ անուամբ յորջորջեաց:
Ասէ՝ վ.ն այլոյն ամենեցուն պարզա
բար ասէ թէ՝ ծնաւ. զոր ընդդէմ
լինի մարգարէականայ Հայրն. սա՝ ա
սէ

սէ՝ հանգուցեր զմեզ ի գործոց. և
ի տրտմութիւն ձեռաց. և յերկրի՝
զոր անէծ Տէր Աստ: Որ եղև՝ ոչ հան
գիստ՝ այլ ջընջումն՝ որ ինչ միան
գամ ի վերայ երկրի: Ինձ թուի
հանգուցանելն՝ դադարեցուցանելն
է: Ինչ դադարեցուցանելն՝ զամ
բարշտութիւն՝ և զչարիս՝ սատակ
մամբ մարդկան զաղտագործոց՝
դարուն երկրորդի: Վասնզի՝ գե
ղեցկաբար ասաց՝ թէ ի գործոց
մերոց, որ կ յանօրէնութեց. և ի
տրտմութիւն ձեռաց. որովք կատա
րեմք զպղծութիւնս: Այսպէս՝ և հանգ
չին արդարև՝ ըստ այսմ մարգարէ
ութեան. ոչ ամենեքին. այլ կատա
րեալքն յառաքինութենէ ոգիք: յոր
ժամ չարիք՝ ոչ հեղեղաւ ջրհեղեալ
մաքրին, իբրև առ Նոյիս, մղեալքն
ի չարիս: Ինչ Որդւոյ անուամբ՝
մեծարեաց զնա Աստ, իբր զյայտ
նի՝ և զիշխանաւոր. և արժանաւոր
ժառանգ Հայրենականացն առաքի
նութեանց:

Պրակ Ը 4

Յաղագս հաւատոյ գոլոյ. Աչգաբանութ
եբէց որդւոցն Նոյ. ի Բերսամ, և ըզ
Նի

Ն՛ինոս, ո՛ւ Ն՛բրամ։ Ա՛ւելի Ն՛ինոս, ո՛ւ Ն՛ել՝ ո՛ւ որպէս Ա՛ելայ։

Ա՛յս յայտնի՛ է ամենեցուն՝ զի դժուարահաւաք, և տա ժանելի՛ է՝ ոմն գիւտ ժամանակացն ի սկզբանէ մինչև առ մեզ. առաւ ելևս գիւտ որդեծնութեա՛ն Ն՛ախնա բարականաց ծննդոց. յերից անտի որդւոցն Ն՛ոյ՝ ի՛ որքան կամք իցեն խուզել ումեք ըստ իւրաքանչիւր դա րուց։ Ա՛նաւանդ՝ զի Ա՛ծայնոյն գրոյ զիւրմն՝ ի քաց հատեալ յինքն սեփհական ազգ Ա՛եմայ՝ երկիր զայ լոյն իբր զարհամարհելեացն. և իւ րոյն անարժան կարգելոյն քանից։ Ո՛րոց մեք ըսկսեալ Ձառեացուք, որքա՛նէ կարողութի՛ւն, որպէս գտաք գՀաւաստին՝ ի հնոց պատմութեա՛ց, մերով մասամբ ամենեւիմբ ան տուտ։ Ա՛սկդու՝ ոմն ուշիմ, Ա՛նթեր ցասէրդ՝ հայեաց աստանօր ըստ հաս տատութեա՛ն կարգի՛ երից ազգացդ, մինչև ց՛ Ա՛բրահամ, ց՛ Ն՛ինոս՝ և ց՛ Ն՛բրամ, և զարմացիր։ Ա՛եմ կէ ցեալ ամն, 100. յետ երկուց ամաց ջրհեղեղին, ըստ Ա՛ստուածայինն ա նից ծննդեան զՆ՛ոփաքսաթա։

8199-57
132

Ս Ն Ա

1 Սեմ ամն 100 ծնանի զԱրփաքսաթ։
2 Արփաքսաթ ամն 135 ծնանի զՍաղան։
3 Սաղան ամն 120 ծնանի զՀաղեբեր։
4 Հաղեբեր ամն 130 ծնանի զՓաղեկ։
5 Փաղեկ ամն 134 ծնանի զՀռաղաւ։
6 Հռաղաւ ամն 132 ծնանի զԵրուք։
7 Երուք ամն 130 ծնանի զՆաքորը։
8 Նաքորը ամն 179 ծնանի զԹարայ։
9 Թարայ ամն 70 ծնանի զԱբրահամ։

Ր Ա Մ

1 Արամ ծնանի զԱրուշ։
2 Արուշ ծնանի զԱեսորիմ։
3 Աեսորիմ ծնանի զՆեբրոնթ։
4 Նեբրոնթ ծնանի զԱաբ։
5 Ռաբ ծնանի զՆեբխս։

6 Ա՛նեբիս ծնանի զԱ՛բել։
7 Ա՛բել ծնանի զԱ՛յազ։
8 Ա՛յազ ծնանի զիւս Ա՛բել։
9 Ա՛բել ծնանի զԱ՛ինոս։
10 Ա՛ինոս ծնանի զԱ՛ինուսաս։

Ց Ե Ր Ե Թ

1 Յաբեթ ծնանի զԳա՛մեր։
2 Գա՛մեր ծնանի զՄի՛ղրաս։
3 Մի՛ղրաս ծնանի զՄո՛րգամ։
4 Մո՛րգամ ծնանի զՀա՛յկ։
5 Հա՛յկ ծնանի զԲե՛լմենակ։
6 Բե՛լմենակ ծնանի զԲա՛մայիս
7 Բա՛մայիս ծնանի զՄա՛սիայ
8 Մա՛սիայ ծնանի զԳե՛զամ։
9 Գե՛զամ ծնանի զՀա՛րմայ։
10 Հա՛րմայ ծնանի զԲա՛ամ։

Բա՛ռդ զայնան չորրորդ ի՛ նոյն՝ ամենայնիք ի ժամանակագրացն գրեն. և՛ի Սեմայ երրորդ՝ նոյնպէս և զՄի՛ղրաս չորրորդ ի՛ նոյն։ Ա՛նկ Յաբեթայ երրորդ թէպէտ՝ ըստ մերում թարգմանութեանէ, այլ ուրեք ի բնագրի՝ գտանի։ Ա՛նկ զԱ՛եսարայիմ չորրորդ ի՛ նոյն և երրորդ ի՛ Քամայ, այլ ի մերում թարգմանութեան՝ և՛ի ժամանակագրացն գրայ ուրեք կարգեալ գտանեմք։

այլ

Ա՛յլ այսպէս զսա կարգեալ գտաք
ի յԱլեքսանդրոսէ ումեմնէ՝ և Աղթեր
ցասիրէ Աստուծոյ։ և հաւատարիմ
Թուեցաւ մեզ առաջեաւն։ Վասնզի
Աբեսարայիմէ՝ Աեծրայիմ. որ իմա
նի՝ Աղեքսանդրոս։ Աբ բազումք ի Հա
մանակագրաց. զ Աեբրովք՝ որ է
Ասէլ Աթովպայի գոլ՝ ասելով։ Հաւ
անեցուցին զմեզ այսպէս՝ Հաւաստի
լինիլ յաղագս բնակութեանն սահմա
նացն ընդ Աղեքսանդրոս։ Ձեռ որոյ
առաջադրեալ և զայս։ զի Թեպէտ և
ամք ժամանակաց ծնընդոցն Վա
մայ՝ մինչև ց՝ Աինոս՝ ոչ ուրեք գտա
նին Թուեալ. և կամ Թէ առ մեզ՝
ոչ հասեալ. այլ Հաւաստեաւ՝ և ոչ
նորին լինքեան Աինոսի։ Ասկ մե
ղայն Ձաբեթի առնենևին ոչ։
Ասկայն առաջեալ աղգաբանութիւնդ
Հաւաստի է՝ երեցունց ցեղիցն մե
տասան գոլով ց՝ Աբրահամ. և ցնդ
Աինոս. և ց՝ մերն Աբրահամ զի Աբրայ
երկոտասան երորդ է՝ յետ Աինո
սի. մանուկ տիրոջ վախճանեալ. և
Ի Հշմարիտ. և մի ոք յերկուասցի.
քանզի՝ պատմէ մեզ ղայսոսիկ յոլով
իրս. Հաւատարիմն Աբիւգենոս՝ և
ասէ, այսպէս՝ Աինոս Աբրէ եղայ
Վաց

Վայել Ա. զբաղեալ, Ա. նկնեալ, Ա. աբեալ՝ Ա. ելեալ, Ա. այնպէս և զմեզն ՚ի Հայկայ մինչև ց՝ Ա. բայն գեղեցիկ՝ զոր սպանեալ կաթոան Շ ամիրամ. Թուէ այսպէս. Ա. բայն գեղեցիկ. Ա. բամեայ՝ Հարմեայ, Վեղամեայ՝ Ա. մասեայ՝ Ա. բամնաեայ Ա. բամենակեայ. որ եղև Հակառակ Ա. ելեալ միանգամայն՝ և վենախուզ։ Ա. զայս մեզ՝ Ա. բիւզենաս յիւրում առաջնում արձանագրեալ ՚ի մանր ազգաբանութեանն ասէ. զոր ասաւ ու բեմն՝ յետոյ ումանք բարձին։ Ա. յաց ցիկ վկայէ և Աբեղեմոս. քանզի ասէ ՚ի միում գլխոյն այսպէս, մանր զամենայն։ յիսկզբան մերոյ աշխա տութեան։ սկսաք գրել զազգաբա նութեան ՚ի Նիւանայն Ա. ըքունեի։ այլ առաք հրաման ՚ի [illegible]ագաւորէ. Թողուլ զան նշանից, և զվաստաց ա բանց ՚ի հնոյն գյիշատակն. և գրել միայն՝ զքաջն, և զիմաստունն, և զաշխարհակալն ՚Ասխենս։ և մինն պետս զժամանակս մեր ծախել՝ և զայլն։ Ա. յլ՝ այս մեզ ամենևին օ տար և արտաքոյ Հմարտութեն. որք ՚ի նմանս Ա. ելեալ ասեն որդի։ կամ թե՝ նոյն ինքն Ա. ել։ զի սէզ

գա

դա քանութիւն, և ոչ ամենեն ժողո վուն այսոցիկ վկայէ, բայց թէ՝ ըստ նշանաւոր, և անուանի լինելոյ՝ ոք պատճ հանարեալ. այսպէս կարգի ցե զհեռին մնատաւոր: Աւգտաբ զայ սոսիկ արդարև Յունաց դպրութ: Ո՛ի թէպէտ և Յոյնք լինքեանք՝ ի Վաղդէացւոցն փոխեցին յիւրեանց լեզուն. և թէպէտ՝ և Վաղդէացի ոք՝ լինքնակամ յօժարութ. և կամ՝ ի հրամանէ Աւգաւորաց հար կեալ զայս իրագործել. ոչ Աւրիս ոմն՝ և այլք բազումք: Ակայն՝ մեք Յունաց համարիմք՝ որպէս ի նո ցանէ ուսեալք:

Պրակ Ե 5

Յաղագս ոչ ենէ՝ որ հաւաստաւոր: Այլ է, որ օգտաբ ի Յովսէփայ պատմէն Ա.յնմ Հնա կատ: Այլ յաղագս Աւլամիդոդրայ դեկտո ֆայի անգիր պրոյացին:

Հաւաստին՝ որչափ կարաց ցեալ՝ ի բազմացն ընտրեալ քանիսք. կարգեցաք զծնունդս երից որդւոցն Նոյի: ց՝ Ա.բրահամ: և ց՝ Լինոս. և ց՝ Ա.բրամ: որոյմ՛ չոք ընդդիմանալ կարծեմ՝ ի միտս ու նողացն: Բայց թէ՝ զՀմարտութեն

ոք խորհելով քակել զոմ. առաս
պելս զՀնմարիա բանս ախորժելով
փութայցէ: և այսոքիկ իւրաքան
չիւր միտք ոչ կամին ուրախասցին:
այլ թէ՝ Հնորհակալ և մերոյս տքնու
թեանց՝ և ջանից լինիցիս՝ ոչ Ա-
ռումնասէր դու՝ և զմեզ այսմ աշխա
տեցուցօղ. անցիր սակաւ բանիւք
յիշատակաց: Յաղագս որոյ՝ վերա
գոյնդ կարգեցաք՝ թէ որպէս առա
ջինքն՝ ի Ա խաղալոյն՝ յաղագս այ
սորիկ հաճեցան շարագրել. թէ
պէտ՝ և ոչ ունիմ այժմ ասել՝ յամ
բարանոցս մատենից Ա-ձեռըցն ար
գելօք գտեալ: Ա-թէ ըստ ախորժե
լոյ ոչ կամեցան իւրաքանչիւրքն փո
փոխել զանուանսն՝ և զդերոյցս՝ և զդ
ժամանակս. և կամ այլ զինչ և ինչ
պատճառս: Ա-այլ՝ ոչ ՚ի սկզբանն՝
երբեմն ՚ի Հնմարտէն, և երբեմն ՚ի
ստէն. ոչ յաղագս Ա-ախտաւորդ
ծին՝ ոչ առաջին մերոյդ ասելով զնա
այլ Ա-ագաւորս: Ա-ղնպէս անուն
խորհրդական նմա՝ և անննշանակ կոչե
լով՝ և ամն տալով նմա. ՅՌՈՈՈ:
Ա-ոսկ թուով ՚Ա-ահանայ՚՚ի ջրհեղե
ղին յիշատակաւ. զոյգ՝ և հաւասար
Ա-ովսիսի՝ Ա-ղնայ՝ և յետ ջրհեղե
ղին

զին. երիս կարգեալով արս անուա նիս. յառաջ քան զաշտարակաշինու թիւնն. զկնի նաւարկութեանն Աբիս ուեթրեայ ի Հայս Ձիմարտեն: Ոմն անուանեցին փոփոխմամբ՝ և բազմօք այլովք ստեն: Ասացեալ է՝ այժմ ու րախացայց՝ հաւ առնելով առաջի կայիցս իմոյ բանից ի սիրելոյն իմ մէ. և քան զշատս արդարախօսողէ ի Ն երիսահանն Աբիւլէեայ:

Յառաջ քան զբուրգն ասէ՝ և զգ բազմաբարբառն լինելոյ ձայնի ազ գի մարդկան՝ և զկնի նաւարկու թեանն Աբիսուեթրեայ ի Հայս: Օ րուանն. և Ցիտանն. և Յապե տոնէթ՝ լինէին իշխանք երկրի: Ոք հնձ թուին՝ Աեմ: Ասամ: և Յաբեթ: Ա՛ի բաժանել սոցա ա ջե զնմ տիեզերս՝ ընդ իւրեանոյ իշ խանութ՝ Հպարտացեալ տիրէ ի վերայ երկոցունցն: Եւս Օ րուանն՝ զոր ասա Օ ըգաշտ. Ա՛ոգ, արքայ Ն ահաորիացւոց. որ ի Ա՛եդայ՝ ըս կիզբն և Հայր աստուածոցն ասաց լի նիլ: և բազում այլ ինչ՝ զնմանէ ա ռասպելեայ. զոր անտեղի է մեզ այժմ երկրորդել: Ա՛ըդ՝ի քանա նալն, ասէ՝ Օ րուանայ՝ ընդ դիմա

ցան նմա, Տիտանն և Յապետոս
Թե. ի մարտ պատերազմի ընդ նմա
գրգռելով: Ի զի Թագաւորեցու
ցանել զերդիս իւր ի հիերայ ամենե
ցուն խորհեր, և այսպիսւոմ խոսան,
յափշտակեաց Տիտան՝ ասէ, զմանն
ինչ ի ժառանգութէ սահմանաց
Օրուանոյ: աստի ի միջ անցեալ
քոյրննոյ Աստղիկ՝ համոզեալ դադա
րեցուցանել զաղմուկն: և յանձնառ
նուն Թագաւորել Օրուանոյ.
բայց դաշինս ուխտից՝ և երդմանց՝ ի
միջի հաստատեն, սպանանել զամ
արու՝ որ ծնանիցի Օրուանոյ. զի
մի ազգաւ ի վէր նոյ Թագաւորսցէ: Ա
սի՝ և արս հզօրս, ի Տիտանացն ի
վէր ծնընդոց կանանց նորա կարգե
լին: Ա. սպանեալ զերկուս ոմանս
ի երդման ուխտին հաստատուն
կալաք: Ապրհի այնուհետև քոյրն
նոցա Աստղիկ՝ հանդերձ կանամբք
Օրուանոյ՝ հաւանեցուցանել զո
մանս ի Տիտանացն. ապրեցուցա
նել զայլ մանկունս՝ և յարևմուտս
կոյս յղացարկել. ի լեառն՝ որ անուս
անեալ կարգային՝ Ոլիւմպոս:
Ոսկ այժմ կոչի Ալիմպոս: Ա. զդ զայ
սոսիկ՝ Թէպէտ առասպելս ոք՝ Թէ

պէտ չհամարեալ զհաշուել համա
րեսցի. զայդ ես՝ ոչ հաւանեալ եմ,
բազում ինչ չհամարիմ ես։ Քանզի՝
և որ ի վիպագրոց Յոստանդեայ
եպիսկոպոսոյ Յալիխանոս ի հերձու
ածոյն յանդիմանութեանն, յորժամ
չհամարիա՝ և արդարատատ զինձ
ձեռնարկէ ցուցանել։ Նա վն ջնջե
լոյ որդւոյն Լնի, զեօթն ազգանու
սէ՝ այսպէս։ Եթէ արդարատատա
պէս ինձ զաղգս զմոսիկ ջնջեաց
յերեսաց որդւոյն Լնի։ զի ի բաժ
նի որդւոյն Եմայ՝ հասեալէր եր
կիր կալուածոյս այսոցիկ՝ բռնութե
Քամ ի վեր եկեալ յափշտակեաց։
Նմա՝ Նմ իրաւունս պահեալ զերդ
մանն ուխտին վրէժ հատուցանէ ազ
գին Քամայ։ ի բաց դարձուցանէ
լոյս ժառանգութիւնն Եմայ։
Նյուշ Ջիտանան և զԱսափայիմն
յիշէն Ինձային գիրք։ Նայց պարտ
է մեզ զոմանց անգիր հին զրոյցս՝
որ պատմեալ եղեն վաղ ուրեմն ի
մէջ Նմաստանոյն Յունաց. և հա
սեն մինչև ի մեզ այս զրոյգք։ ի Նոր
գի և ի Նանան անուն կոչեցեալոց.
և՝ և երրորդ ոմն Նաւիթ. Թէ
պէտ՝ և յոյժ սակաւուք երկրորդել։

յո

յորոց մի ոմն ՚ի նոցանէ վարժեալ
փիլիսոփայութեամբ՝ ասէր այսպէս.
Ահա՛ ահաւադիկ, յորժամ էիւ ՚ի մէջ
Յունաց զնմանատութեամբ վարժելով
դէպ եղէ ՚ի միւսմանէ, զի վտաւ
խարհադրութեամբ՝ և բաժանմանց
ազգաց. ՚ի մէջ արանց իմաստնոց՝
և հմտագունից բան ձառից. ոմանք
այլազգաբար՝ և ոմանք այլաբանա
բար զրոյցս մատեանից տային. Ոմն
որ կատարելագոյնն էր ՚ի նոսա ասէր
պիտոյս անուն այսպէս ասաց.
Պատմեցից ձեզ՝ ասէ, զրոյցս ան
գնոյս. յաւանդութենէ ՚ի մէզ հա
սեալ. զոյս՝ և բազումք ՚ի գեղջկաց
զրուցեն մինչև ց՚այժմ. Պատահան
լեալ զԱխտութբեաց՝ և զորդւոց
նոր, որ այժմ ոչ ուրեք երևի. յոր
ժամ ասեն կարգ լեալ բանից՝ այս
պիսի. Յետ նահատակին Վախտութ.
բեայ ՚ի Հայս՝ և դիպելոյ ցամաքի,
գնայ՝ ասէ, մի յորդւոցն՝ որ կոչեցեալն՝
Սիմ. ընդ արևմուտս հիւսիսոյ՝ դի
տել զերկիրն. և դիպեալ դաշտի
միում փոքու. առ երկայն անստիւ
միով լերամբ, գետոյ ընդ մէջ նոր
անցանելով, ՚ի կողմանս Ասորեա
տանի. դադարէ առ գետովն երկ

լուս

լըմանեայ աւուրս. և անուանէ յա
նուն իւր զնեառն՝ Աիմ, և դառնայ
անդրէն յարևելս Հարաւոյ՝ ուստի
եկն։ Նոկ՝ ի կրտսերագունից որ
դուցին Ներ՝ Տարբան անուն 30 ուս
տերօք՝ և 15 դասերօք, և նոցին ա
րամբք՝ մեկնեալ ի հօրէն լնսակէ
անդրէն ի նոցին գետեզերքն. յորոյ
անուն՝ և զդաւառն անուանէ՝ Տա
րբան։ և զանուն տեղւոյն ուր բնակէ
ցաւն, կոչէ՝ Տրբոս. զի անդ՝ զառա
ջինն բակիզքն եղև բաժանելոյ որ
դուցնորա ի նմանէ։ Նորին գար
ձեալ՝ և առ եզերքն սահմանացն՝
Նակատիայեցոյն ասէին քնսակիլ սա
կաւ աւուրս։ Ընացեալ՝ և մի ոմն
անդ՝ յորդւոցն Ներ. քանզի կողմանքն
արևելից՝ Օրուան, զԱիմ կոչէն։
և Օարուանդ՝ զդաւառն անուա
նեալ ասեն՝ մինչև ցայժմ։ Նայց ա
ռաւել յահնախագոյն, Հինքն Նրա
մանեացն ի նոսա գամբռան, և
կերգս ցցոց՝ և պարուց։ զայսոսիկ
ասեն յիշատակօք. և այսոքիկ զոյգք
աւուրք։ և կամ՝ թէ արդարև լեալք.
մեզ չէ ինչ փոյթ։ Նայլ՝ ի գիտե
լոյ քեզ պիտի, որ ինչ ի լոյս. և որ
ինչ ի գրոյ. անցանեմ ընդ քնսակն
ի

Ի գիրս յայս. զի խմացիս զառաքեզ
պարզամտութեանդ խոհրդոցս։

Պրակ Ը 6

Յայտարարութիւն ասացուածոյ՝ ըստ որում
նոցին ասացեալէ Հելլ, ըստ Ճշմարիտ բա
նիդ Աբերովնէ։

Ո Հելլայ՝ առ որով նախնիքն
մեր Հայկ՝ բազումք բա
զում ինչ՝ այլ ընդ այլոց պատմեն.
բայց ես ասեմ զԱծնոդ անուն. և
զՀելլ՝ Աբերովք լեալ ոմն Ազիպ
տացիք Թուէն հաւասար Պօվխիս
Ազիստոս, արեգակն. Ածնոս, որ
է Ջամ, Պուշ՝ Աբերովք. Թողէլ
զԱեստրայիմ։ Ո ի առաջին ասեն
իւրեանց մարդ լեալ զԱփեստոս՝
և գտակ հրոյ. և ընդէր սա գտակ
հրոյ. և կամ Պրոմիթէոս. գողա
ցեալ զառ՝ի յերկնից հուր. և ընդ
հեալ մարդկան. որ է այլաբանու
թիւն. և ոչ՝ քերէ ասել կարգ բանիս
որում և հարբստութեանն Ազիպ
տացւոց կարգ՝ և ամ ժողովումն՝ ի
հովուացն հարբստութեան մինչև
ց՝ Ազիստոս՝ վկայէ հաւասար Աբ
րայեցւոցն լեալ՝ որ է Յովսէփայ
ժամանակացն մինչև ց՝ Ելեմ Ջամ
և

և ց՝ Յաբեթ։ Եւ այսոքիկ բաւա
կան լինին ասել այսչափ։ Ոչ ևս թէ
զնամ՝ եղեալս յաշտարակագործու
թենէն մինչև առ մեզ՝ ի հասողութի
քեզ՝ ի մէջ ածել ջանայեմք պատ
մութիւն։ Այլ ասա յերգանկն քո
հասանիցեմք զրուցայ պատմուին։
մանաւանդ զի առաջի կայս մեր՝ եր
կարէ գործ. և ժամանակ մահկա
նացուաց՝ սուղ՝ և անյայտ։ Այլ ըս
կսեալ յուցից քեզ զմերն՝ թէ ուս
տի և որպէս։

Պրակ Ի 7

Թէ որով՝ կամ ուսոյն զայսպիսի եգիպ ըզ
Օ քուայաբանութիւնն։

Ի շակ մեծ Ա՛ըքայ Պարսից՝ և
Պարթևաց. որ և ազգաւ
էիսկ Պարթև։ ասպատմեալ ասէն
՝ի Մակեդոնացւոցն. և թագաւո
րեալ՝ ի վէր ամ արևելից և Ա՛սորես
տանեաց. և սպանեալ զՆ՛ոխոզոս
Ա՛լագաւոր՝ ի Հ՛ռնուէ։ Հնազան
դեցուցանել զամ՝ որիշերս ընդ ձե
ռամբ իւրով։ Ա՛ն թագաւորեցու
ցանե զեղբայր իւր զՄաղարշակ՝ ի
վերայ աշխարհիս Հ՛այոց։ պատե՛հ
էին համարեալ այսպես անշարժ իւ

րոյ թագաւորութեն լինիլ: Այլ քա
զաք թագաւորութե տայ նմա ըզ
Ա՝ծբէն՝ և սահմանս հաստանէ նմա
զմանն ինչ յարեւմտեայ Ա՝ռորւոց՝
և զՊաղեստին, և զԱ՝սիայ. և զամ
Ա՝ղբերկրեայս՝ և զՀիտալիայ: Ի
ծովէն Պոնտոսի՝ մինչև Ի տեղին
ուր կաւկաս յարեւմտեանն յանդի
ծով. և զՏրպաստական. և այլ՝ որ
չափ միտք քո. և քաջութե հաստա
նեն: զի սահմանք Ա՝ղջոյ՝ ասէ,
զէնն իւրեանց. որքան հաստանի՝ այն
քան ունի: Ասրա կարգեալ զիշխա
նութե իւր մեծապէս. և հաստա
տեալ զթագաւորութիւնն իւր:
Կամ եղև գիտել ար, թէ այք՝ և
որպիսի արք տիրեալքն Ի վերայ
աշխարհիս Հայոց մինչև յ՝նա. զգ
Ա՝ղջոյ արդեօք. եթէ զի առաց
անցեալ ունի՝ զտեղի: Այս գ՝տեալ
զմն Ա՝սորի, Ա՝արիբաս կատինայ,
այր ուշիմ և վարժ. Ա՝ղդեհայի՝ և
Յոյն գրոյ, զոր յղէ առ մեծ եղ
բայրն իւր Ա՝ղեշակ. արժանի ընծայ
իւք. քանալնմա զԱ՝սիանն Ա՝ղքուս
նի: և գրէ առնա ձև քանիկ օրի
նակ զայս:

Գլուխ Ը

Աղաչանք Աղաքսիոյ առաքելոյն Հայոց, առ
ի ձեռն Ագաթօնգեղի արձանագրողին:

Ի ՍԿԶԲԱՆ Աղաքսիոս առաքեալ եր-
կրին՝ և ծովուս. որոյ անձն և պատ
կեր՝ ոսկի՝ և ի խակ մեր աստուածոյ՝
խակ քահանայ՝ և պատարագումն ի վեր
քան զամ Թագաւորաց. և մնաց
լայնութեամբ՝ որչափ երկինք ի վերոյ
երկրի: Այդ աղաւնակ կրտսեր եղբայր
քո՝ և նիզակակից. որ ի քէն կար
գեալ Ազգդ Հայոց. ողջ լեր ամ
յաղթութեամբ: Ահագին պատուէր ըն
կալայ ի քէն՝ քաջութեամբ, և իմաս
տութեամբ հոգ տանել: ոչ երբեք ան
փոյթ արարեալ զքոյումն խրատուս.
այլ խնամոտութեամբ հոգայայդ ամի.
որչափ միտք՝ և հասողութեամբ քո եւ
ցին: Այժմ, ի քումմէ խնամա
կալութենէդ զետեղեալ Թագաւորու
թիւն: խորհուրդ ի մտի եգի գիտել,
թէ այդ ոմանք յառաջ քան զիս ի
ցեն տիրեալ աշխարհիս Հայոց. և
զատուկ նախարարութիւնքն որք աստ
կան: Ո՞ի ոչ կարդք ինչ լեալ աստ
յայտնի. և ոչ մեհենից պաշտա
մունք, և ոչ գլխաւորաց աշխարհիս
առա-

առաջինն յայտնի է, և ոչ վերջինն. և ոչ՝ այլ ինչ օրինաւոր այլ խաւսն՝ի խուռն ամ, և վայրենի: Ա՛ծ որոյ ըզաչեմ զքո Տէրութիդ՝ հրամայես քանալ զ՝Իւանդ արքունի՝ ընդդէմ Լ՛ենդ եկելոյ առաջի քոյոյ՝ Ջոր Տէրութիդ. զի գտեալ զըղձալին եղբօր քոյ՝ և որդւոյ՝ բերցէ զըստոյգն փութապէս: և զմեր հաշտութիւն՝ որ՛ի կամակատարութեանէ լեալ. քաջ գիտեմ խնդութեն քեզ լեալ. ողջ լեր երևելիդ՝ քնաւութեամբ՛ի մէջ Վ՛ոյց:

Ն՛երկալեալ Լ՛ուշակայ մեծի՛ ըզգիրն՛ի ձեռաց Ա՛արիւա Կաաի նայ. մեծաւ լըսմտութիւ հրամայէ առաջի՝ առնել նմա զ՝Իւանն արքունի՝ որ՛ի Կ՛ինուէ: միանգամայն՝ և ուրախացեալ այսպիսի միտս ունել եղբօր իւրոյ. որոյ զկնի թագաւորութե իւրոյ հաւատացեալ էր: Ն՛ւ խուզեալ սր զնմ մատեանն. գտանէ մատեան մի Հ՛ելլէն գրով. որոյ վերայ էր՝ ասէ, վերնագիրն այսպէս: Ա՛ինչ Ա՛պէնն:

Ա՛յս մատեան՝ հրամանաւ Լ՛ուկ՛ասանդրի՛, ի՛ Վ՛աղդեայսոց քար քառոյ փոխեալ՛ի Յ՛ոյնն. որ ունի զբուն

զբուն հնոց՝ և զնախնեացն քանս. որոյ սկիզբն լեալ ասէ զՕրուանն, և զՏիտանն, և զԱյտեոսն թէ. յո րում և զիւրաքանչիւրոք ի ծնընդոց երից նախարարականացս այ սոցիկ արանցս. զարս անուանիս կարգաւ շարադասեալ. յիւրաքան չիւր տեղիս մինչև ց՝ բազում ամն։ Յայսմ միտեանս Արիբաս կատ նայ. զմերոյ ազգիս միայն. Հանեալ զպատմութիւն հաւաստի՝ բերէ առ Լբքայ Ա աղարշակ ի Ա ծբին՝ Յոն, և Լսորի գրովք Օր առեալ Ընձնագեղջն՝ և Վաչագեղջան աբին Ա աղարշակ, Կորովաբանոյն, և Չանձարեղի. առաջինն իւրոյ գան ձուն համարելով. դներ յարքու նիսն ի պահեստի մեծաւ զգուշու թիւ. և զմանն ինչ՝ ի յարձանի հրա մայէ դրոշմել։ յորմէ մեր հաւաս ան ի՝ իւր Հասեալ կարգի զրուցացս. երկրորդեմք այժմ քիչ Հարցասի րութեաց՝ ձգելով զմեր ընդհնախա բարութիւնս՝ մինչև ց՝ Վաղգեայոց Արդանապալայ՝ և ևս մեռագոյն։ յորմէ սկիզբն բանիցս այսպիսի։ Լհեղք՝ և երևելիք, առաջինքն ի դիցն. և աշխարհի մեծամեծ բա

բեաց

ըեաց պատճառք՝ որ սկիզբն աշխար
հի և բազմմանրդուԹե՝ Ա.Ե՛ի ո
ցանէ Հատեալ գտան ազգ Հակոյ
ից. անՀեդեդք՝ յաղԹանդամքմար
ՄՈՎ՝ և վիԹխարիք. որք յղացեալ
ամբարտաւանուԹե՛ ծնան զամբա
րիշտ խորՀուրդ աշտարակաշինու
ԹեանՆ. և՛ինոյն լինէին՝ի գործ
անկեալք. յոր Հողմն ահագին ի՛մն՝
և Ա.ՃայԻն ընդեցաւ՝ի դիպն ցասմա
նէ, ցրվե՛ զԱ.մբարտաւն։ և մարդ
կանն անլուր բարբառս իւրաքան
չիւր ումեք բաշխեալ. ազմուկ շփո
Թի՝ի միջ արկանելին։ Յորոց մի էր
և ՅապետոսԹեանն Հայկ անուա
նի, և քաջ նախարարն կորովաճիգ՝
և Հաստ սրտիկն։ Ա.ւ այս կարդ
զրուցաբանուԹե՛ դադարումն առ
ցէ. զի Հանդիպ ես մեր՝ ո՛չ զպատմու
ԹԻՆ ողջաբանուԹի՛ գրել՝ այլ զա
նալ ցուցանել զառաջինան մեր. և
զբուն Հին Ա.խինիս։ Ա.րդ՝ինոյն
մնատենէք սկսեալ ասացից՝ Յապետ
ոսԹէ. Ա.երոդ, Ա.իրաթ, Ա.ծակ
լաԹ՝ որ և ՅաբեԹ. Գոմեր, Ա.ի
բաս, Ա.որգոմ։ Յետ՝ որոյ նոյն
Ա.ամանակագիրս յառաջ մատու
ցեալ ասէ՝ Հայկ. Ա.ռամենակ. և
զայլսն

զայլսն ի կարգի զորոց յառաջագոյն ասացաք։

Պրակ Ը 9

Յաղագս ապաշխարութեանն Հայկայ։

Այս ասէ Հայկ Վերադարձաւ և Ընձնեցաւ։ Վաջագանգուր Խայտակն, և Հատատքազուկ։ Այն ի մէջ Հըսկայիցն քաջ և երևելի լեալ ընդ դիմակաց ամենեցունն։ որք ամբառնային զձեռն ի միասին տել ի վրայ Հըսկայիցն և Վհուցա զանց։ Այն խրոխտացեալ ամբարձ զձեռն ըզդէմ բռնաւորութեանն Վհելայ, ի տարածանելն ազգի մարդկան, ըզ լայնութիւն ամ երկրի ի մէջ բազմակոյտ Հըսկայիցն։ ան հնձն խօսեալ և ուժաւորացաւ Վհանզի անդ մնալեգնեալ այր իւրաքանչիւր ասէր ի կող ընկերի իւրոյ ձգելով, զանապին տիրել ի վերայ միմեանց։ ուր պատահմանաք ի դէպ ելանէ ինն Վհելայ, բռնանալ ունել զամենքին կիր։ որոմ ոչ կամեցեալ Հայկայ հնազանդ լինիլ Վհելայ յետ ծննդեանն զորդի իւր զԱյասմենակ ի Բաբելոնի։ չու արարեալ գնայ յերկիրն Արարադայ։ որ է ի կողմանս հիւս

Հիւսիսոյ. հանդերձ որդւովք իւ
րովք՝ և դաստերօք. և որդւոյ որ
դւովք արամբք զօրաւորօք: Թուո
ոյ իբրև՝ 300, և այլովք ընդ ած
նօք՝ և եկօք յարեւելովք ՚ինա. և
բոլոր աղեխիւ: Այրթեալ քնակէ՚ի
լեռնոտի միւսմ՚ի դաշտաւայրի. յո
րում սակաւք ՚ի մարդկանէ յառա
ջագոյն յրուեալոյն դադարեալ քնա
կէին: զորս հնազանդ իւր արարէլ
Հայկ. շինէ անդ տուն քնակութե
կալուածոյ՝ և տայ ՚ի ժառանգուե
Արամեայ. որդւոյ Արամենակայ:
այս արդարացուցանէ՝ զանգիր հին
աստուածալ զրոյցս: Այս ինքն խաղայ՝
ասէ, այլոյ աղեխիւն ընդ արևմուտս
հիւսիսոյ, գայ քնակէ՚ի բարձրաւան
դակ դաշտի միւսմ: և անուանէ զա
նուն լեռնադաշտակիին՝ Հարք. այս
ինքն աստէն քնակեալքս ազգ ՚ի
տանն Թորգոմայ: Ել ինէ և գեաղ
մի՝ և անուանէ իւր անուն՝ Հայկա
շէն: Ոյիշ՝ և աստանօր պատմուե
Թէիս Հարաւոյ կողմանէ դաշտիս այ
սորիկ. առ երկայնանստիւ միով լե
րամբ՝ քնակեալ յառաջագոյն արք
սակաւք. ինքնակամ հնազանդիլ
Հայկայ ինն: արդարացուցանէ՝ և

այս

այս զասացեալ զբոյցս անգիրս։

Պրակ Ժ 10

Յղէս պատերազմին՝ ևս Տաճատեանն Յհլայ։

Լ Ի յառաջ մնասուցեալ զբանս իւր, ասէ՝ Թէ ՚ի հաստատել Տիտանեանն Յհլայ զթագաւորութիւն իւր առ ամենեսեան, առաքէ ՚ի կողմն Հիւսիսոյ՝ զմի ոմն յորդւոց իւրոց առ Հայկ. արամբք հաւասարմբք՝ գալ նմա ՚ի հնազանդութիւն, և կեալ խաղաղութիւն. բնակեցեր ասէ ՚ի մէջ ցրտութեանն սառնամանեաց. այլ ջերմացեալ մեղկեայ ցրտութիւն սառուցեալ քո հպարտացեալ բարուդ. և հնազանդել ինձ կեայ ՚ի հանդարտութիւն. ուր հաճոյ է քեզ յերկիրս իմում քնալ կութիւ։ Լուե՛լ բայ դարձուցեալ Հայկայ զպատգամաւորսն Յհլայ՝ խոստութեամբ պատասխանեաց։ Պատնայ առաքեալսն անդրէն՝ ՚ի բան բերել։ Ապա զօրաժողով լինի ՚ի վերայն Տիտանեանն Յհլ՝ ամբոխիւ հետեւակաց զօրաց, գայ հասանէ ՚ի հիւսիսի երկիրն Բարդեայ՝ փախստական լինի Արամն առ Հայկ։ քաջընթաց եւս առաջի իւր առա-

քէ

քե: գիտեա՝ ասէ, մովսէսդ Աւետ-
աղանց՝ զի դիմեալ գայ՝ ի վերայ քոյ
Ռահ՝ Յաւերժութիւն Աստղք, և եր-
կայնադիզք հասակաւք՝ Հրեակայիւք
մկրտողք: Այլ իմացեալ իմ զմեր-
ձենիսն նորա՝ ի տուն իմ փախեայ,
և գամ ահաւասիկ տագնապաւ:
Ասդ՝ աճապարեա խորհիլ՝ որ ինչ
գործելոյ ես: Ասէ ցնէն՝ յանդուգն,
և անձոռնի զօրութեամբ, ոչ
յորմանէ ինչ սաստիկ ես զառ՝ ի վայր
հեղեալ՝ փութայր հասանել՝ ի սահ
մանս քնակութեանն Հայկին. ՝ի սիբեր՝
և՝ ի մարմին վստահացեալ արանց
զօրաւորաց: Ասա Աշխեմ, և Յոհեմ
Հակաց Աստղագանգուրն՝ և Յայտ
անէն: աճապարեալ հասաքէ զոր
դիս իւր, և զթոռունն՝ արս քաջս,
և աղեղնաւորս, թռուցիկ յոյժ նըշա
գունս. և զայլսն՝ որ ընդ իւրում ձե
ռամբ. հասանէ յերդ ծովակի միայ-
որոյ աղի են ջուրքն. մանուկս ու
նելով ձկունս յինքեանս: Այլ կոչեալ
զզօրս իւր՝ ասէ, ցնոսա. յերթ
նեալն մեր հնդեպ ամբոխին Ռհեայ՝
դիպեալ ջանասցուք տեղւոյն՝ ուր
անցեալ կայ ՝ի մէջ խառն քաջացն
Ռհեայ զի կամ մեռցուք՝ և աղէս մեր
՝ի ծա

'ի ծառայութիւն Ա՛ղեայ կացցէ. կամ զաղաղութիւն մատանոյ մերոց 'ի նա ցուցեալ ցրուեցայի ամենայն, և մեք եղիցուք յաղթութիւն ըստացեալք: Ա՛ւ յառաջ կոյս անցեալ բովանդակ ասպարէզս, հասանեն 'ի միջոյ ինչ դաշտաձև լերանց բարձրագունից, և յաջմէ ջուրցն հոսանաց 'ի բարձր աւանդակումն կուռ կալով 'ի տեղոջ: Ա՛վեր վերեսս ամբարձեալ երևեցաւ նոր բազմութիւն անկարգ հոսակի ամբոխին Ա՛ղեայ. զան և ցիր յանդուգն յարձակմամբ ընդ երեսս երկրին սուրացով: Ա՛սէ Ա՛ղէ հեզ՝ և հանդարտ ամբոխիւ մեծաւ 'ի ձախմէ ջուրցն 'ի վէր ոստոյ միոյ իբրև 'ի դիտանոցի: Ա՛նահաւ ձայն զնոսա մեք վառեալ ջոկատին. յորում Ա՛ղէ առաջի ամբոխին եկեալ հասեալ ընտրիւք և վառեալք ոմանք. և երկար միջոց Ա՛նանապար հին ընդ նա՝ և ընդ ամբոխն: և ինքն գլխանոց ազուցեալ երկաթի՝ նշան նաւորաց վերջոյ՝ և տախտակս պղնձիս Թիկանց՝ և ընդ ձայ՝ և պահպանակս բարձիս՝ և բազկաց, գօտև որեալ զմէջն. և ահեակ զտխինն երկայրի. և նիզակն արբ 'ի ձեռին

իւրումաջոյ. և յահեկումն վահան.
և ընտիրք յաջմէ և՛ի ձախմէ։
Այս տեսեալ Յայկն զՏիտանեաննն
կուռ վառեալ. և արս ընտիրս ընդ
նմա՝ աջինս՝ և ահեկինս։ Կարգէ
զԱ. րմենակ երկու եղբարբք ընդ աջ
մէ. և զՎադմա՝ և զայլս երկուս որ
դւոց իւրոց՝ի ձախմէ։ զի արք կորո
վիք էին յաղեղն՝ և՛ի սուսեր. և ինքն
առաջի. և զայլս հրոսակին զկնի իւր
կարգեաց՝ երեք անկիւնի ինն կար
գեաց ձևով. հանդարտ յառաջ մա
տուցանելով։ Այս հասեալ երկո
ցունց կողմանց հրսկայիցն՝ի մի
մեանս. ահագին դղրդիւն՝ի վերայ
երկրի առնէին շահատակելովն, և
ահս պակուցանօղս տարաղուք յար
ձակմանցն։ զմիմեամբք հարկանէ
ին. անդ ոչ սակաւք յերկոցունց
կողմանց հրսկայիցն յաղթանդամք
քերանոց սրոց դիպեալք տապալ
յերկիր կործանէին. և մարտն յեր
կոցունց կողմանց մնայր անպարտե
լի։ Օձայապիսի անակնուն՝ելի դի
պուած տարակուսանաց տեսեալ
Ա.րքայն Տիտանեան՝ զարհուրեաւ
ցաւ. և՛ի նոյն բլուր՝ ուստի էջն.
վերըստեալ ելանէ. քանզի խորհեր

’ի միջոցի ամբոխին՝ մին
չև հասցէ բովանդակ զօրն. զի միւս
անդամ Ճակատ յօրինեցաք։ Օ այս
իմացեալ աղեղնաւորին Հայկայ յա
ռաջ վարէ զինքն, մինչ հասանէ յար
քայն, լի քարշէ պինդ զլեզնալիձն՝
դիպեցուցանէ զերեք թևեանն կըր
ծից տախտակին, և շեշտ ընդ միջ
թիկանցն Թափանցիկ լեալ՝ երկիր
անկանի սլաքն. և այսպէս Ճոխա
ցեալն Ցիտանեան, կործանեալ կեր
կիր զարկուցեալ՝ և վէմ զոգին։
Ինկ ամբոխն տեսեալ զայսպիսի ա
հագին գործ քաջութեանն. փա
խեան իւրաքանչիւր դէպ երեսաց
իւրեանց։ Եւ վ’որ այսորիկ՝ այսչափ
բովանդակ լեցի ասել։ Այլ զտեղի
Ճակատուն շինէ գաստակերտ. և
անուն կոչէ Հայք. վ’ յաղթութե
պատերազմին, այսորիկ աղագաւ.
և գաւառն այժմ անուանի Հայոց
ձոր։ Ինկ բլուրն ուր Վաջամարտ
կոչն անկաւ Ինքն. անուանեաց
Հայկ՝ զերեզմանս. որ այժմ ասին՝
գերեզմանք։ Այլ՝ զգիսակն Ինքն
լոյ՝ պահուՃեալ իմն ասէ դեղոք։
Հրամայէ Հայկ տանել’ի Հարք, և
Թաղել’ի բրձրաւանդակ տեղւոջ՝

’ի տե

ի տեսիլ կանանց՝ և որդւոց իւրոց։ Ընդ
նոյն անուն աշխարհիս մեր կոչի՝ յա
նուանէ նահանգին մերոյ Հայկայ Հայք։

Պրակ ԺԱ 11

Յաղագս՝ որ ի Հայկայ ազգէ՝ և ծնողաց, և
նէ գինչ իրս ոստանէրոյ ի նոցանէ գործեցաւ։

ԱՌ զուարճ ինչ զկնի՝ այսորիկ
պատմի ի Մաւսէնէն. այլ մեք՝
որ ինչ պիտոյն մերոյ հաւաքմանս
կ՝ շարագրեսցուք։ Ո՞վ կին այսորիկ
դառնալ՝ ասէ, Հայկին՝ ի նոյն տե
ղի քնակութեանն։ և կարժեայ՝ թո
ռին իւրոյ՝ բազում ինչ յանկածիկ
պատերազմին պարգևեաց։ և յիւ
րոյ ընդոծնացն սրս անուանիս։
Հրամայէ զնոյն տեղի քնակութեանն
ունել նմա. զառաջնոյ իւրոյ տանն։
և ինքն երթեալ դադարէ յանուա
նեալ տեղին Հարք։ Այն կեցեալ
ամն՝ ծնաւ զԲամբեռնակ ի Մաբե
լոնի՝ ոմն վերագոյն ասացեալ։ յետ՝
որոյ կեցեալ՝ և այլ ևս ամս՝ ոչ սա
կաւս մեռանի, յանձնառնելով զգ
բովանդակ աշխն՝ Բամբեռնակայ որ
դւոյ իւրոյ։ Ընկնէր Թողէալ երկուց
եղբարցն իւրոց զԱստղ. և զԱնաւ
աղ ամ աղեխիան իւրեանց, ի կոչէ
ցեալն

ցեալն Հայրք. և զորդի Յանաւա
զայ զՀատ. յորոց Յանաւազ՝ ժա
ռանգէ զՀարք. Ինակ որդի նորա
Հատ՝ յարևմտից հիւսիսոյ, եզր ծո
վուն աղոյ. զգաւառն՝ և զծովն
անուանէ իւրով անուամբն. Յե՛ի
առցանէ ասեն լեալ զնահապետու
թիւն Յանաւազեան, և զՀզնու
նեայս, և որ Հզնունին անուանել.
որք աստ ուրեմն՝ յետ Յրբոյն Ցըր
գատայ, բարձեալ ասեն՝ ի միմեանց
պատերազմաւ. Ինակ Խոռն՝ ի կող
մանս հիւսիսոյ բազմանայ՝ կարգէ
զչէնս իւր, և՝ ինմանէ ձգեալ ասի՝
մեծ նախարարութիւն ազգին Խոր
խորունեայց. արք քաջք՝ և անուա
նիք. ոմի՝ և որք առ մեօք էն այժմ
երևելիք. Ինակ Յրմենակայ առեալ
զնմա բազմութիւնն՝ խաղայ յարև
ելս հիւսիսոյ. և երթեալ ինչանէ՝ ի
խորին դաշտաւայրի մի՝ ի բարձրա
գագաթանց պարսպեալ լերանց.
գետս կարկաջասահ՝ ի յարևմտից
ընդ մէջ անցանելով. և զդաշտն ա
րևելից լինն գոգացեալ իբր որսալել
՝ի ձիգ յարեգակն կոյս զերկայնու
թիւն պարզեալ. և ստորոտովք լե
րանցն բազում ականակիտ ղեղեալ
աղ

աղբեւրըք. որք գետոց հաճաքումն
եղեալ հեզաբար առ սահմանօք նոյ,
ծնիւք լերամբք, և եզերօք դաշտին
պատանիք ոմանք՝ իբր երիտասարդ
դուհիւք Հեմիչին։ Ա. Յլ հարաւայ
ինն արեգակնաՀեմ լեառն սպիտակա
փառն ունելով գագաթն՝ ուղղորդ
'ի յերկրէ բուսեալ երեք օրէիւ։ ոմք
ասացեալ ոմն 'ի մերոցն՝ քաջագօտւոյ
առն շրջապատեալ Հանապարհաւ,
և առ փոքր՝ փոքր 'ի շեշտումն ան
կեալ։ Ոչ ոմն արդարև լեառն
'ի մէջ երիտասարդացեալ լերանայ։
Այսմ խորութեան դաշտի բընա
կեալ Ա. րամենակայ. շինէ զմանն
հինչ 'ի հիւսիսոյ կողմանէ դաշտին.
և զոտ լերինն 'ինոյն կողմանէ։ և
զլեառն անուանէ յանգագոյն յիւր
անուն Ա. րագած. և զկալուածսն,
ոտն Ա. րագածու։ Այլք սքանչելի
լինի՝ ասէ, Պատմագիրն, Թէ 'ի յո
լով տեղիս գտանն քնակեալք 'ի մարդ
կանէ յերկրիս մերում։ ցան և ցիրք
սակաւք յառաջ քան զգալուստ բընա
կիչն մերոյ Նահատակին Հայկայ։
Ա. յս Ա. րամանեակ կեցեալ ամն
ծնաւ զԱ. րմայիս։ և յետոյ կեցեալ
ամն շատ՝ մեռաւ։ Ոսկ որդիքն որս

Ա. ըմպեա զինեկ իւր տուն բնակուէ
'իվէր ոստոյ միոյ՝ առ ելիցըը գետոյն,
և անուանէ իւր անուն Ա. ըմաւիր։
և զանուն գետոյն. յանուն Թառխն
իւրոյ Ա. բաատայ, Ա. բահամ։ Ա. ը զոր
դի իւր զՇ արայ, զյոլովածին. և
զշատակեր. 'առաքէ ամենայնիւ իւ
րով աղեխւ'ի դաշտ մի մնտաւոր՝ ար
գաւանդ՝ և բերըի, յորում գնան
ջուրք ո՛չ սակաւք 'ի Թիկրոնս հիւ
սիսոյ կերինն՝ որ անուանեցաւն
Ա. բագած։ յորոյ անուն ասեն՝ և
զգաւառն անուանեալ Շ իրակ։
Ա՛ե՝ որոյ մը Թուի արդարանալ ա
ռնասպելին՝ որ ասի'իմջ գեղջկաց,
Թէ քո Ա. բայի որկո՛րն է՝ ասէ, մե՛ր
Շ իրակայ ամբա՛րքն չէն։ Ա՛յս Ա. ը
մնջիս կեցեալ աստ. Ծնանի զորդի
իւր զԱ՛մասիա։ 'իվէր որոյ կեցեալ՝
և ո՛չյս ատոյ՝ մեռաւ։ Ա՛մասիա բնա
կեալ յԱ՛րմաւիր՝ յետ ատոյ Ծնա
նի զԱ՛զեղամ և յետ Պ՛ազամոյ զը
Փաւռխարի, և զՀոլակ։ և յետ
Ծնանելոյն զտոսա անցին զգետովն
մեր'ի լեառնն Հարաւոյ։ և շինէ
անդ առ խորհիւք լեռնոտիսն մե
ծապէս ծախիւք երկուս տունս.
զմինն, յարևելից կուսէ մծո յականս

աղ

աղբերացն, որք առ ստորոտաւ լե
րինն ելանեն: Իսկ զվիւնն յարև
մտից կոյս նորին տանն բացադոյն:
Եւ մեծ հասարակ աւուր միոյ հե
ւանակագնացի մեն Հանապարհոր
դի: Եւ ետ զնա 'ի ժառանգութիւն եր
կուց որդւոց իւրոց, Ա.բուին՝ փառա
խոտի, և Կայտառին Յոլակայ:
Յորս քնակեալ յիւրեանց անուն
զտեղւոյն անուանեցին՝ 'ի փառա
խայ՝ փառախոտ: և 'ի Յոլակայ՝
Յոլակերտ: Կայր զկնի, Ա.մն
սիմ՝ անուանեալ իւրով անուամբ՝
Ասիա: և ինքն դարձեալ Ա.բրա
հիր, եկաց ամն ասկաւս՝ և մեռաւ:
Իսկ Ովեղամ, յետ ամաց անցելոց
ծնաւ զՀարամ՝ յԱ.բրահիր. և Թո
ղեալ զՀարամ յԱ.բրահիր. Հան
դերձ որդւովք քնակիլ. և ինքն
գնաց վիւս կողմանէն արևելից հիւ
սիսոյ յերկիր ծովակի միոյ, յինէ զերդ
ծովակին՝ և Թողու անդ քնակիչս:
Եւ յիւր անուն՝ և սա, զլեառնն՝ ա
նուանեալ՝ Ովեղ, և զչէնսն՝ Ովեղա
քունի, որով կոչի՝ և ծովն: Ա.ստ
ծընաւ զորդի իւր զՍիսակ, զոյր
սեգ, և անձնեաձ, բարեգէղ՝ կորո
վաբան, դեղեցկադէղն, սմա զմեծ
մանն

մանն ընչից իւրոց տուեալ՝ և ծա
ռայս անձինս բազմումս։ սահմանս
հատանէ նմա ժառանգութիւնէ, ի
ծովէն ընդ արևելս՝ մինչև ի դաշտ
մի. ուր գիտաց Դրասխ հատանէ
զբարձանաւս լերանց, անցանէ ընդ
խոխոմն ձիգս՝ և նէզս, ահագին
դրդմամբ իջանէ ի դաշտ մի։
Ոստ բնակէ Միսակ, ընու շինուածք
զսահմանս իւրոյ բնակութենէն։ և
զաշխարհն կոչէ իւրով անուամբն՝
Միւնիք։ այլ Պարսք յբստակագոյնս
և Միսական կոչեն։ Որ ծննդոց
աստ ուրեմն առաջին ի Պարթևաց
Ա աղարշակ Ա.բքայ Հայոց՝ գտեալ
արս անուանիս, Տեարս աշխարհին
կարգէ, ոմն Միսակ անդ։ և զայս
առնէ Ա աղարշակ. ի պատմութենէ
ստուգեալ։ այլ այս՝ թէ որպէս յիւ
րում տեղւոջ պատմեսցուք։
Այլ ինքն Ա.եղամ գառնայ ի
դաշտ անդր, և առ ոտամբ նորին
լերին՝ ի ձորակի միում ամրոջ՝ շի
նէ ձեռակերտ մի, և կոչէ զանուն
նր՝ Ա.եղամ. որ յետոյ՝ ի Վառն
կայ Թոռնէ նր. անուանեցաւ՝ Վառ
նի։ Որ ծննդոց աստ ուրեմն առ
Ա.րտաշէսիւ, Թոռամբ Ա աղարշա
կայ

կայ՝ ոմն վարաժ անուն պատանի՝ յաջող յորս եղջերուաց այծեմանց, և վարազուց. գեղեցկութեամբ եւ կորովի։ զա՛ի վերայ որսոց արքու նակամաց կարգէ։ և չէն պարգևէ նման առ ՚ի զր գետոյն, որ անուանել կոչի. Հրաստան։ և՛ի սմանէ՝ ա սեն, լինիլ զտունն Ա արաժնունի։ Ա.յս Ա.եղամ, ոմն անացաք՝ յետ ամաց ծնանի զ Հարմայ. յետ որոյ կեցեալ՝ և այլ և՝ և մեռաւ։ և հրա մայէ որդւոյ իւրում Հարմայ քնա կել Ա.րմաւիր։ Ա.յս Հայկ որդի Լ.որգոմայ, որդւոյ Լ.ևրասայ, որ դւոյ Ա.միրայ, որդւոյ Ցաբեթի, Նահանի Հայաստանեայցս, և այս ազգք նոր, և ծնունդք, և աշխարհ քնակութեանց նոցա։ և յայսմ հետէ՝ ա սէ, սկսան բազմանալ և լնուլ զեր կիրն։ Ա.սկ Հարմայ կեցեալ ամս ծնաւ զԱ.րամ։ Ա.րամայ բազում գործք քաջութեանց պատմին մարտից նահատակութեանց, և ընդ արձակել զսահմանս Հայոց յամենայն կողմանց։ յո րոյ անուն, և զաշխարհս մեր անուա նեն Հայ ազգք։ ոմն Ցիւնք՝ Ա.րմէն։ Ա.սկ Ա.սորիկք՝ և պարսիկք. Ա.րմ նիկք։ բայց զընդարձակութեանն պատ

մու

մութիւն ոչ, և զգործ քաջութիւն՝ թէ զի արդ, կամ առ որում ժամանակի՝ թէ կամիցիս այսոցիկ գրոյ կարգեցուք, և կամ թողցուք: ապա թէ ոչ՝ ի սմին:

Պրակ ԺԲ. 12

Յաղագս ընդ Հռ[illegible]նէացոյս պատերազմին՝ և յաղթութեանն՝ և մահուանն Նիւարդն Սանդրեայ:

Լուաք զնա, հարազատ Թուխեցաւ մեզ աշխատութիւնն՝ որ ի վերայ քոյ հրամանիդ համարել հեշտութիւն. առ ի յայլոցն, որ ի կերակրոց՝ և յըմպելեաց լինին խրախճանութիւնք, հաւանեցաք անյագանել սա կաւուք. և ընդ կարգ քանիցս պատերազմացն՝ որ ի Նայկեանն Նրամայ: Սա այլ երեսաւ Նայրենասէրն, և աշխատասէրն, ոմն ցուցանէ նոյն Պատմագիրն, լաւ համարէր զմեռա նիլն, ի վեր Նայրենեացն, քան տեսանել զորդիս օտարածնաց՝ կոխել լաւ զսահմանս Նայրենեացն, և հարքատիպ արեանն՝ տիրել արանց օտարոյ: Սա այս Նրամ, սակաւուք ամօք. յառաջ քան զտիրելն Նլինոսի Նորեստանեայց, և Նի հուէն

նոհէի, նեղեալ յազգացն, որ շուրջ զնա բնակեալ էին, ժողովէ զբազմութիւն արանց քաջաց, և աղեղնաւորաց, և ոչ ՚ի միգ նիզակի կամակարծիք, նոքա միք, և հարուածք, յոյժ յաջողակ ձեռնուն էին, իսկ երեսաց ՚ի սիրտ՝ և ՚ի պատրաստուն պատերազմի, իբր թէ բիւրս հինգ. պատահէ Ա՝եդայեցոյն երիտասարդաց, որոց առաջնորդէր Ա՝իւքար անն՝ ասա ցեալ Ա՝ադէս, այր հպարտ, և պատերազմասէր, ոչ ցուցանէ՝ նոյն ինքն Պատմագիրն, յերեսաց սահման նոցն Հայոց, որոց մի անգամ՝ Ա՝ոչ չանաքար հին՝ սմբակակոխ արար բեալ՝ զսահմանս Հայոց ծառայե ցոյց, ամն երկուս. որում, յայն կարծէրէն ՚ի վերայ Հասեալ Ա՝րամ, յառաջ քան՝ զծագիլ արեգականն, սատակեաց զբազմութիւն ամբո խին, և զնոյն ինքն Ա՝իւքարն՝ կո չեցեալ Ա՝ադէս, ձերբակալ արար բեալ՝ ածէր Յ՝Ա՝րմաւիր. և անդ ու րեմն, ՚ի ծայրս աշտարակի պարս պին, ցից վարեալ ընդ ձախատն, յորմէ վարսէ՝ հրամայէ, ՚ի տեսիլ անցաւորացն, և նմ՝ եկելոցն անդր. և զաշխարհն, մինչև ՚ի լեառն, ա

նու

նոյնանեաւ Յարտասփ, ի ծառայու-
թիւն կալաւ հարկի, մինչև ց'Թա-
գաւորութիւն Լ.ինոսի, ի վէր Լ.սո-
րեստանի, և Լ.ինուհէի: Վասն Լ.ինու-
Թագաւորեալ ի Լ.ինուհէ յիշատակ
քինու, զ Լ.ախմուդն իւրոյ, ուներ
ի մտի, զ Լ.ելլայ, ի զբօսացայ ուսեալ
և զայս խորհեր, հատուցանել յամն
ձիգս, նկատեալ որսալ զյաջողութիւն
քառնալ ջնջել զնա ամենայն
նեալ յարանց Լ.աջին Հայկայ:
այլ երկիւղ կասկածանաց լեալ իւ-
րոյ Թագաւորութեն, զայսպիսիս
համարեալ իրագործութիւն, ծած-
կէ զչարութիւնն, և հրամայէ նմա,
զնոյն իշխանութիւն անկասկածաբար
ունել և համարձակութիւն տայ նմա,
վարսակալ ածել մարգարտեայ, և
երկրորդ նորա կոչել: Լ.յլ այս շա
տացի ասել սպասչափ. քանզի չէր
զացուցանել զմեզ որ առաջնիկայն է
իր, յերբեմն յամել այսր պատ
մութեան:

Պրակ ԺԴ. 13

Յաղագս ընդ Լ.սորեստանեայս հաւանին, և
յաղնուելն, և Պայապոյն Լ.աղեայն: Լ.ա
կե

Ալեսարու, և Ա. Հաջին, և այլոց անուա
նեալ Հայոց։

Ա. Ըզհեսոյուք դոյզն յիշատակաւ
բանիւ, և որ ինչ զկնի այսորիկ,
յարեմուտս մեր գործք քաջութե
պատմին, ինոյն մատենի, որ ըն Ա. սո
բեստանեայս կռուոյն, զպատճառս,
և զձգրութիւն, իրաց միայն յայտնե
լով. և զերկարութիւն գործոյն, հա
մառօտ բանիւ յանդիման կայուցա
նել։ Ոյն այս Ա. րամ, յետ վճարե
լոյ ձախաւուն, որ ըն Ա. րևելեայս,
խաղայ նոյն զօրու, զկողմամբ Ա. սո
բեստանի, գտանէ զ՚ին և անդ, ա
պականիչ երկրի իւրոյ, չորիւք բիւ
րովք վառելովք հետեւակօք, և հրն
գիւք հազարովք հեծելազօրու.
Ա. արշամ անուն, յազգէ Ալկայիցն։
որոյ սաստկագոյնս նեղեալ՝ հար
կաց խստութիւն, անսպառ զշրջա
կայն իւր առնէր. Այս՝ ի ձախաւու
պատերազմի, ի դիմի հարեալ Ա. րամ,
հալածական ընդ մէջ Լորդոնաց,
ընդ դաշտն Ա. սորեստանի արկանէ,
զբազմութիւն ի նոցանէ սատակելով.
իսկ Ա. արշամ, առաջի զինակրաց նո
պատահեալ՝ մեռանի։ և զայս Ա. ար
շամ, վա իւրոց արիութեանց գոր

ծոց

ծոց՝ աստուածացուցեալ՝ պաշտե
ցին Ասորիք՝ բազում ժամանակս
՝ի ծառայութենէ հարկաց։ Այլ որ
ինչ յարևմուտս ընդ Տիտանեայն
ծր գործ քաջութե՝ ասել կայ մեզ
առաջի։ Ասա՝ յարևմուտս շար
ժեալ՝ ի վեր առաջնոյն չորիւք բիւ
րուք զօրաւոր հետևակօք, և եր
կու հազարօք հեծելովք՝ հասանէ
՝ի կողմանս Կապադովկացւոց, ՝ի
տեղի մի՝ որ այժմ ասի՝ Կեսարեա։ և
քանզի զարևելեայնն, և զհարաւ
սկիզն նուաճեալ՝ յանձնեալեր ՝ի
ձեռն այնոցիկ երկուց Յեղինն, Ալ
ահկեանցն զարևելս, և որք ՝ի Կադ
մեայ տանէն զԱսորեստանին, ո՛չ
ինչ այնուհետև կասկած չի՛ն թի
ուսաերք ունէր։ Ասորոյ յերկարել
ժամանակ՝ լինիլ յարևմուտս՝ պա
տահէ նմա Պայապիս Վաղեմն
Տիտանեան պատերազմաւ, որ բըռ
նացեալ ունէր զմիջոց երկուց ծո
վուց մեծամեծայ, զՊոնտացւոցն,
և զՄիմիանուս։ որում՝ ի դիմի հա
րեալ՝ վանէ փախստական արկանե
լով՝ ի կողմն ինչ Ասիական ծովուն։
և նա թողեալ զամն Աշակ անուն՝
յազգէ Իւրմէ՝ և բիւր մի՝ ի զօրացն
՝ի

'ի վերայ աշխարհին, և ինքն գառ նայ 'ի Հայս։ բայց հրամայ տայ ըզ նակէաց աշխարհին՝ ուսանիլ ըզ լծայս, և զլեզուս Հայկական։ Ա՛ւ որոյ՝ մինչև ց'այսօր ժամանակիս անուանեն Յունք՝ զԱլիմպն զայն, Պրոմոսն Ըրենիան, որ Թարգմանի Առաջին Հայք։ Եւ զդաստակերան՝ զոր շինեաց յանուն իւր՝ Աշակ կոչ անապետան Ըրամայ, փոքրագունիւք պարսպեալ որմովք, անուանեն Հինք աշխարհին, Աաժաք, ոմն՝ ուշ կարելով ուղղախօսիլ։ մինչև յետոյ յամանց ընդարձակագոյն շինեալ անուանեցաւ Կեսարեա։ ըստ նմին օրինակի՝ 'ի տեղեացն այնոցիկ՝ մին չև ց'բուն իւր սահմանս, զսաղոմ անբնակ երկիր՝ եւից բնակեաց, որք Երկրորդ՝ և Երրորդ։ անուանեցան Հայք, այլև՝ Ողորմիք։ Ա՛յս է առաջին, և Հնմանիւտ պատճառն՝ վասն անուանելոյ զարեւմ տեսին մեր կողմն, և Առաջին, և Երկրորդ, այլև՝ Երրորդ, և Ողորմիք Հայք։ Ի՛սկ որ՝ այլ ասի 'ի Յունական կողմանն, մեզ ոչ է հաճոյ, այլ որոց՝ որչափ կամք իցեն։ Ա՛րդ սա այսպէս անուանի և հզօր

եղեալ՝ յանուն սորա մինչև յ՚այսօր, ո՞չ աներեւոյթ յայտնի է, որ շուրջ զմեծ ազգ՝ զաշխարհս մեր անուանեն։ Ազգս, և այլ գործք աբրուեթ՚ի սմանէ գտանի կատարել՝ այլ մեզ բաւական լիցի ասացեալդ։ Այդ թէ՝ ընդէ՞ր այսոքիկ՚ի բաւն Աստեանս թագաւորացն, կամ՚ի ներհակից պատմութիւնս՝ ոչ յիշատակեցան։ Ի՞նչ ընդ այս երկբայացեալ՝ տարակուսեցայ։ Մի՝ զի յառաջ քան զ՚Լ. հնոսի ժամանակ թագաւորութեանն է, յորում ոչ ոք այսպիսեաց իրաց՝ փոյթ յանձին ունէր։ Երկրորդ՝ զի ոչ հարկք, և ոչ պիտք ինչ կարևորք էին նմա զազգայ օտարաց՝ և զաշխարհին նոցա բացեայ, և զհամբաւս հինս՝ և զրոյցս նախնեացն՝ իբրեւ նոցա թագաւորաց, կամ Աստեանց գրել Աստեանս։ Մնաւանդ՝ զի և ոչ սպրծանք էին նմա, և կամ քաղցաւաչանք՝ օտարաց ազգաց քաջութիւն, և գործք արութեան։ Բայց թէպէտ՝ և ոչ՚ի բուն Աստեանն, սակայն՝ ոմն Արիբաս կատինայ պատմէ՝ ՚ի փոքունց ոմանց, և յանհաշիւ արանց՝ ՚ի գուսականէն այս գտանի ժողովեալ՝ ՚ի

Ի Լուսանկ Աբգուսնականաց։ Այլ, և այլ ևիմն պատճառանչին այր՝ թէ ար պէս ուսոյ՝ Հպարտ՝ և անձնասէր գոլով Ալինոս, և կամելով զինքն միայն աշխարհակալութեան՝ և քաջ ջութէ, և լաւութէ ցուցանել ըս կիզբն։ Հրամայէ՝ զքաջսիմ Այա տեանս, և զբոյդս՝ Քաջնոցն՝ տե ղեաց՝ տեղեաց՝ և ուրուք՝ ուրուք՝ գործ քաջութէ՝ այրել ևսկ՝ որ առ իւրմէ ժամանակաւք՝ դադարեցու ցանել՝ և որ ինչ՝ վէր ևւր միայնոյ գրել։ արդ՝ զայս աւելորդ ևս մեզ երկրորդել։ բայց Ալրամ՝ զինի ա մի կենաց իւրոց՝ ծնաւ զԱրայ, յետ որոյ՝ և այլս բազումս կեցեալ ա մաց մեռաւ։

Պրակ ԺԴ. 14

Յաղագս Ալրայ, և մահուան նորա՝ պատե րազմաւ ի Ա ինդեամս։

Արայ՝ սակաւ ամօք՝ յառաջ քան՝ զվախճանիլն Ալինոսի, խնամակալեաց իւրոյ Հայրենեին՝ նոյնուսմ արժանաւորեալ Հնորհաց ի Ալինոսէ՝ որում և Հայրն նորա՝ Ալրամ՝ Նայց վաւելն այն՝ և բոր բորիսնն՝ Ամիրամ՝ ի բազում

ամաց՝ լուեալ զգեղեցկութիւնէ նորա
ցանկալի տեսանել. այլ ոչ ինչ այո
պիսի՝ յայտնապէս իշխեր գործել:
Նակ յետ վախճանելոյն, կամ փախս.
տական լինելոյն՝ ոչ հաւանեալեմ;
Ա,ինոսի՝ ի Լիտէ՝ համարձակ պա
տուհելով Ը ամիրային զախան՝ ա
ռաքէ հրեշտակս՝ առ Ա,րայն գեղե
ցիկ, ընծայիւք՝ և պատարագօք՝
բազում աղաչանօք, և խոստմամբք
պարգևաց՝ գալ առնա՝ ի Ա,ինոէ.
կամ՝ առնուլ Ա,ինութիւն՝ և թագաւո
րել՝ ի վերայ նմա, որոց տիրէր և
Ա,ինոս. և կամ՝ կատարել զկամս
ցանկութեանն նորա՝ և դառնալ պա
տարագօք, և խաղաղութիւ՝ ի տե
ղի իւր: Ա,ս՝ ի բազում անգամ՝
երթ և եկութիւն հրեշտակագնացու
թեանն լինելոյ, և յոչ հաւանել Ա,րայ
ին՝ ի սաստիկ ցասման լեալ Ա,ամի
րային՝ ի վախճանել պատգամաւո
րութեանն, առնու զբազմութիւնզօ
րաց իւրոց՝ և փութայ՝ երթալ՝ հա
սանիլ յերկիրն Հայոց՝ ի վերայ
Ա,րայի. բայց ուրբաթ դիմանցն էր
նշանակեալ՝ ոչ այնչափ՝ ի սպանա
նել զնա՝ և հալածել փութայր,
քանթէ՝ նուճաձել՝ կամ, զբառամբ
ա-

ածել՝ զի լցցէ զկամս ցանկութեանց
իւրոց. զի առ յոյժ ցանկականի մո
լեգնութեանն ի բանան, որ զնմա
նէ՝ ոչ ի տեսութենէ շամբշութեամբ վա
ռեալէր։ Այլ՝ հասանէ ի գաշտն
Ա.րայի տագնապաւ, որ և՝ յանուն
նը անուանեալ՝ Ա.յրարատ. և՝ ի լե
նիլ Նահատուն, պատուէրն տայ զօ
րագետաց իւրոց, թէ՝ դէպ լինիցի՝
հնարել ապրեցուցանել զԱ.րայն։
Նոքա՝ ի լինիլ մարտին՝ հարկանէ
զօրն Ա.րայի՝ մեռանի և Ա.րայն՝ ի
պատերազմին, ի մնկանցն Շ ամ
բամբ։ Նահապատուս Տիկինն ա
ռաքէ՝ յետ յաղթութեանն՝ ի տե
ղի Նահատուն՝ խնդրել՝ ի մէջ դիա
կանցն անկելոց՝ զըղձալին իւր, և
գտաւ փաճ։ Գտանէն զԱ.րայն՝
մեռեալ՝ ի մէջ Ա.ջամարտիցն.
հրամայէ՝ զնա դնել՝ ի վերնատան
Ա.պարանիցն։ Նոքա՝ ի գրգռել միւս
անգամ զօրացն Հայոց՝ ի մնբտա
սեբազմի՝ ընդ Տիկնոջն Սամիրա
մոյ, քննահնդիր լինիլ մնհուհանն
Ա.րայի. ասէր՝ հրամայեցէք Ա.տու
ծոյն իմոյ լիզուլ զվէրն Ա.րայի, և
կենդանասցի. միանգամայն՝ և անկ
ուններ դիւթութեամբ վըհկուեն իւ

րոյ

ղոյ, կենդանացուցանել զՅղոյն՝ ցնորեալ ի տուփական ցանկութենէ. եւ՝ իբրեւ նեխեցաւ դինին, հրամայէ ընկենուլ ի վիհ մի մեծ՝ եւ ծածկել զմի մասն ի հոմանեաց իւրոց՝ զարդարեալ ուներով ի ծածուկ՝ համբաւէ զնա՝ այսպէս. լինել զՅղոյն աստուածոյն՝ եւ կենդանացուցեալ լցին զսիրտս մեր, եւ զհետեւութիւն. Ո՞ւրդ՝ առաւել յայսմհետէ, ի մէնջ պաշտելիք են՝ եւ փառաւորել իբրեւ հեշտացուցիչք՝ եւ կամակատարք։ Կանչէին՝ եւնոր իմն պատկեր՝ յանուն դիւացդ, եւ մեծապէս զոհիւք պատուէին. ցուցանելով ամենեցուն՝ իբր թէ՝ այս զօրութիւն առաջոց՝ կենդանացուցին զՅղոյն. եւ այսպէս համբաւեալ զնմանէ ի վէր երկրին Հայոց, եւ հաւանեցուցեալ զամենեսեան՝ դադարեցուցան զխաղին։ Ա՛ւ՝ յաղագս Յղոյն կարճառօտիւ այսչափ՝ շատ լինի՝ յիշատակել։ սա կեցեալ ամս՝ ծընաներ՝ Պարոս։

Պրակ ԺԵ 15

(Ա՛Է, որպէս՝ չէր մահուամբն Յղոյն, Աստ
ղամ

բամ զինչ ոչաղայն՝ և զամբարտակ գետոյն՝
և զոսան խոր։

Այլ՝ զկնի՝ այսպիսեացս իրաց՝ ա-
ջողութեամբ, դադարէ Հ. ամի
բամ՝ աւուրս ինչ սակաւս ՚ի դա-
տին, որ անուանեալ կոչի յանուն
Ա. բային՝ Ա. յրարատ. ելանէ ՚ի լեռն
նակողմանս՝ երկրի Հարաւակող-
մանն, քանզի՝ ժամանակ ամառնայ
ին էր՝ զբօսնուլ կամելով ՚ի հո
վիտս, և ՚ի դաշտս ծաղկաւէտս։
Ա. տեսեալ զդեղեցկութիւն երկրին՝
և զօդոյն մաքրութիւն՝ և զաղբեւ
բաց յատակագոյն քան զխումն, և զկար
կաջհոսութիւնն գետոց բարեհնա
ցից. պարտ է՝ ասէ, մեզ յայսպի
սի՛ մեծ բարեխառնութեան օդոյ՝ և
մաքրութեան ջուրց՝ և երկրի, քա
ղաքս՝ և Ա. ղբաւնիս շինել՝ բնակու
թեան, ոչ զի՝ զչորրորդ մասն ՚ի բո
լորմանէ տալոյն՝ որ ի ամառնայ
ին յերազանակ, ըստ ամ բարեվայել
չութեան՝ անցուցանեմք ՚ի Հայս.
և զայլս և՝ երթիս որոշմանս օդոյն
զոլութեամբ՝ տաճ խեմք ՚ի Լինուէ։
և անցեալ ընդ բազումս ՚ի տեղեաց,
գան՝ Հասանէ՝ յարևելից կողմանէ՝
յերկր ծովակին՝ Ա. ղոյ. և տեսեալ

առ

առ եղբերբ Ծովունն՝ երկայնաձիւմն
բլուր, որոյ նիստ երկայնութեն՝ ի
մուտս կոյս՝ և յերեգակնդ, սակս ինչ՝
առ ի կողեալ՝ ի հիւսիսոյ. իսկ՝ ի
միջօրեայ կողմանէ՝ դէպ ուղիղառ
երկին նայելով՝ քարանձաւ կան
գունն անչէզ. և՝ ի սմանէ զհարաւ՝
բացագոյն հովիտ իմն՝ գաշտաձև,
և երկայնաձև՝ յարևելից կողմանէ
լերինն՝ իջանելով յՀղէր Ծովունն՝ ընդ
արձակ, և դեղեցկիկ ձորաձև. որոյ
ընդ մէջն՝ հոսանք ջուրց բարեհա
մայ՝ ի լերանէն իջանելով՝ ի ծորձո
րոյ, և՝ ի հովտայ քամեալք՝ և՝ ի հի
մանց փեղկից լերանց միաւորեալք՝
՝ի ծաւալումն գետոյ՝ սերմանայ
ին. և շէնք՝ ոչ սակաւք՝ հովտաձև
ձորակին, յաջմէ՝ և յահեկէ ջուրցն
յօրինեալք. և յարևելից կողմանէ՝
հաձեցեալ բլուրն, լեառն մի փոք
րագոյն: Ո՛սա իմն՝ ակնակառոյց
եղեալ՝ Ո՛յրասիրան այն՝ և Կա
թուն Շ ամիրամ, հրամանն տայ շի
րիմ բիւրուց, և երկուց հազարաց՝
արանց անսարուեսեալից՝ գործաւո
րաց Ո՛սորեստանեայց, և՝ վեց հա
րիւր ընտրելոց՝ յամ՝ արուեստա
ւոր գործաւորաց՝ քարէ, և փայտի՝
պղն

պղնձոյ, և երկաթոյ. որք ամենևին
ին կատարեալք իցեն՝ յարուճատգի
տուԹե. ածել անխափան ՚ի փա
փագեալ տեղին. և գործն՝ հաւա
սար հրամանին՝ առնոյր զկատա
րումն: Ա. վաղվաղակի ածեալ լի
նէին խառնաղանձիւ գործաւո
րայ, և բազում արուեստից ՚ի ձարեղայ Ա. մասանոյ: և հրամայէ
նախ՝ զամբարտակ գետոյն. ապա
ռաժիւք, և մեծամեծ շինել վիմօք.
կրով՝ և աւազով մածուցեալ՝ բա
զում լայնուԹիւ. որ կայ հաստա
տուն՝ մինչև ցայսօր ժամանակի: և
՚ի սպառուիածս նմին ամբարտակի
գետոյն այժմ, ոչ լեռամբ մարդկի
աշխարհին ՚ի շինս, և՚ի գաղԹա
կանս փախստեամբ ամրանան՝ իբր
՚ի ծայրս քարանձաւաց լերանց ամ
րացեալք: և եԹէ՝ զիմօրձ առնուլ
գէպ ուժեք լինիցի, և ոչ իբր պար
սատկաց քար մի արժանաւոր ՚ի շի
նուածոյ ամբարտակին՝ խլել ոք զո
րեացե, Թէ և՝ մեծաւ աշխատուԹիւ՝
ոք ջանասցե, և՚ի հեղուսուածս արու
եստին, որ զքարամիւքն հայեցեալ
ուրուք, ոչ՚ի ձարպոյ ինչ հեղման՝
հայեցողացն երևեցուցանէ կործիս:

և

և այսպէս՝ ընդ բազում առապարէզս
անցուցեալ զամբարտակն՝ հասու
ցանէ՛ի նկատեալ տեղի քաղաքին։
և անդ հրամայէ՝ զամբարձան՛ի բա
զում դասս որոշել. և՛ի վէր իւրա
քանչիւրոյ դասուց՝ կարգել վար
դապետս զընտիրս՛ի ձեռնարկաց։
և այսպէս, ՛ի սաստիկ ձգնութեա
պահեալ՝ յետ սակաւ ամաց՝ կատա
րէ զՀրաշալին ամրագունեալ պարս
պօքն, հանդերձ դրամբք պղնձակեր
տիւք։ Ո՛րնէ և ընտիր ընտիրս ա
պարանս՝՛ի մէջ քաղաքին, ՛ի պէս
պէս քարանց՝ և՛ի գունէից զարդա
րեալս, կրկնայարկս՝ և լսա պատե
հից իւրաքանչիւր արեգակնակս.
և դեղեցկագունեալք, և ընդարձակ
փողոցովք զկողմանս քաղաքին որո
շելով։ Ո՛րնէ՝ և զչքնաղս ոմանս,
և զզարմանալիսն աշխարհս, յո՛
պիտոյից միջոցաց քաղաքին՝ լինա
լիս. և զմատն ինչ գետոյն՝ յո՛ մէջ
քաղաքին բաշխեալ՝ անցուցանէ՛ի
սպասաւորս պիտոյից, և յարբունսն
բուրաստանաց՝ և ծաղկոցաց, և
զայլն՝ զերկերս ծովուն յաջմէ, և յա
հեկէ քաղաքին՝ զարդարէ դաստա
կերտօք, և սաղարթիւք ծառոց

վար

վարսաւորաց զանազանելոք, եւ ամա
՝ի պատուոյ եւ՝ի տերեւս, եւ բազում
բազմաբերս՝ եւ գինեբերս, ՝ի նմա
անկեաց հովիտս. եւ ամենեւին հոյ
ակապ՝ եւ հռչակաւոր զարարսպեանն
յօրինէ. եւ անթիւ մարդկան բազ
մութիւն բնակեցուցանէ։ Նոքա՝ զծայր
քաղաքին՝ եւ որ ինչ ՝ինոնա հրաշա
գործութիւնք՝ բազմաց ՝ի մարդկա
նէ, ոչ հասու լեալ՝ եւ ոչ պատմել
կ՚կարողութիւն։ զորոյ պարսպեալ
զգագաթն գժոխարամուտս ոմանս,
եւ գժոխս ելանելիս։ ՝ինոնա յօրինէ
շինուածս Ա. ղբայանիստս, եւ ծա
ծուկս ինն ահագինս՝ որոյ որպիսու
թիւն դրութիւնք յօրինուածոյ՝ ոչ՝ի լսե
լիս մեր հասեալ չգիմարտութիւն յու
մեքէ, եւ ոչ մեք՝ի պատմութիւնս հիւ
սել հաւանիմք. այլ ասեմք միայն՝
թէ ամ թագաւորականաց գործոց՝
ոմն լուաք, առաջինն՝ եւ վեհագոյն
համարեալ։ Նոքա զընդդէմ արեգա
կան կոյսին անձաւին, ուր եւ ոչ գիծ
մի երկաթով՝ այժմ վերագրել ոք
կարէ։ զայսպիսի կարծրութիւն նիւ
թոյ՝ պէսպէս տաճարս, եւ սենեակս
օթից՝ եւ տունս գանձուց, եւ վիհս
երկարս՝ ոչ գիտեմ թէ՝ որպիսեաց

իրաց

իրաց պատրաստութիւն հրաշակեր տեսից։ Ո՞ւր զերծաս ամ քարին՝ եւ զեւ գըշաւ զմեզ հարկեսցէ՝ քա զուժ գըտցէ ի նման գերի. որոյ հայ եցուածն միայն՝ զամենայնի ոք ի զարմացումն ածէ։ Այլ ոչ միայն այս այլ եւ ի բազում տեղիս արձանս հաս տատեալ յաշխարհիս Հայոց, նո վին գրով՝ յիշատակ ինչ իւր՝ հրա մայէ գրել։ Եւ ի բազում տեղիս՝ սահմանս, նովին գրով՝ հաստա տեր։ Ո՞րդ՝ որ ինչ՝ յաղագս Յամի բանայ, եւ որ ինչ՝ գործոյ նորին՝ ի Հայս՝ ասացեալ է։

Պրակ ԺԶ. 16

Յաղագս Շ ամրամայ՝ ընդ ո՞ր աղգաս՝ կո տրեաց զորդին իւր. եւ ընդ՝ որպէս փախստա կան լինի՝ ի Յոգէ՝ ի Հայս՝ եւ հետանի՝ ի Կենուսայ որդոյ իւրմէ։

Ա՛յ հանապազ յամենայնի, ի խաղալն իւրում, ի կոմսանս հիւսիսոյ՝ ի քաղաքն Ա՛մարասիա նի զոր շինեաց ի Հայս՝ կոմիս սպեա՛ եւ վերակացու Ա՛նուշաւանի՝ եւ Կինուէի. Թողու Յորդանան՝ Ա՛ղգ, եւ Կահասպետ Ա՛արեւ. եւ զայն այսպէս բազում ժամանակս՝ կաց գեալ

գեալ Հ ամիրամայ, ամենեւին հաւատայ նմին յարդարել՝ զիւր իշխանութիւն։ Այլ՝ բազմամանգամ՝ յանդիմանեալ յորդւոյ իւրոյ՝ վասն վաշխոտ՝ պոռնկական՝ իւրոյ վարուց, կոտորէ զամենեսեան, և ապրի կրտսերագոյնն միայն՝ որ է Նինաս։ Ասորեկամայ և հոմանեցոյ իւրոյ՝ պարգեւելով զամ իշխանութիւն՝ և զգանձս, ոչինչ՝ վասն որդւոց իւրոց՝ փոյթ յանձին ունէր։

Վանդղ և այլ ներ՝ Նինոս՝ ոչ՝ ոչ ասէ՝ մեռեալ՝ թաղեցաւ ի նմանէ՝ ի Նինուէ Ա. աքսունիան. այլ՝ իմա ցեալ զախտասեր բարս նորա՝ և զչարսասեր, թողեալ զթագաւորութիւն՝ փախստական անկանի ի Քրմէ։ Ասէ՝ ի հասակ, և՝ ի միտս հասեալ՝ որդւոյ նորա՝ յիշեցուցանեն նմա զայն ամ, կարծելով՝ յաճուցանել զնա ի դիւահարն պակշռութիւնն, և աւանդել զիշխանութիւնն, և զգանձս որդւոյ իւրոյ. ընդ որ առաւել զայրագնեալ՝ սատակէ զամենեսեան, և մնայ միայն՝ ոչ վերս գոյն ասացաք՝ Նինուայ։ Ասէ՝ ի լինել սխալանաց ինչ Ա. թագաւորիս առ Տիկինն, և հակառակութիւն ի

նէրքս անկանելոյ, պատերազմ ի վր նը յարուցանէ ամիրամ: քանզի՝ բռնանալ ի վր Յաւի՝ խորհէր Յարն: և՝ ի սաստկանալ պատերազմին, փախստական լինի ամիրամ՝ կերեսաց Օ րադաշտին՝ ի Նինուէ: ապա ժամանէ վրէժ խնդրութիւնէ, զի պատիժ գտեալ՝ ի ինուհասայ՝ ըստ պանանել զՅարն, և ինքն թագաւորէ ի վերայ Ասորեստանի, և՝ ի ինուհէ: Ահա՝ ասացաք՝ և յայ ղագս մահուանն ամիրամայ, թէ ուստի՝ և որպէս:

Պրակ ԺԷ 17

Յաղագս նիւ՝ հատասպի նախ՝ լեալ պապէ բազմ նորա՝ ի Նդիկս՝ և զինի մահուանն նորա՝ ի Նոյս:

Ասացեալ՝ ի մեր՝ և զկենցաղեօնին վասն ոչ տալ զմեզ՝ բազմից ծաղրել: զի՝ ասէ, ի բազմից այլոց, նախ՝ յաղագս ծննդեանն Յամիրամայ, և ապա՝ և զպատերազմին Ամիրամայ ընդ Օ րադաշտի, և զյաղթութիւնն՝ ասէ, Յամիրամայ: և ապա ուրեմն՝ զպատերազմին Ինդկայ: այլ՝ հատասպի մեզ թուէցաւ՝ որ ի Յարբիւթաս Ասորոյն է՝ քննութիւն Ինդ

Վ. աղդեական Աստեւնից, քան զայ
ոսիկ. քանզի՝ ոչնիվ ինն ասէ, և
զպատճառս պատերազմին յայտնէ։
Նոկ՝ առ այսոքիւք, և առաւել
աչխարհիս մերոյ՝ զբազմահմուտ
Աւորին արդարացուցանեն. անտ
ուրեմն՝ զմահն ասել Ճ ամիրամայ,
և զհետեւակ փախուստն՝, և զպատ
քումբն՝ և զիղձս ջրոյն, և զրբուումն
այլ և ի մեռ Հասանիլ Աուսե
բաւորաց, և զյուսահատութեան ի ծով՝
և բանն ի նմանե, ուղունք ի ծով՝
Ճ ամիրամայ։ այլ ախորժեաս առաս
պել՝ և Ճ ամիրամ քաջ, առաջինն
քան զԻ, իոքէ։ արդ՝ այս շատ է։
Նայց մեք՝ որ զինի այսորիկ։

Պրակ ԺԸ 18

Որ ինչ՝ զինե մահուանն Ամիրամայ։

ՅՈրմարեալ զայսոսիկ՝ կար
գեցից քեզ՝ ի գիրս յայտ
սիկ, զազգիս մերոյ Հայոց՝ և զ Ի, աբնիս, և որ ինչ՝ վասն
նոցա զրոյցք, և իրակութիւնք իւ
րաքանչիւր՝ ոչ ինչ կամաց մուածա
կան, և ոչ ինչ անպատշաճ՝ ի սմա
յորինեալ քան, այլ՝ որ ինչ՝ ի գր
րոց։ իսկ՝ ըստ նմանեացն ասա՝ և

որ

որ ինչ՝ ի բանից արանց իմաստնոց. և յայսոսիկ քաջախոհայ, յորոց մեք արդարապէս ջանայաք հաւաքել զնագրութիւնս. և ասեմք լինիլ արդարաբան ի պատմութեան յայսմիկ՝ ըստ մերոյ յօժարութեանն, և ուղղամտութեան: Ալսկ՝ ըստ որոց հաւաքեցին ի լինիլ յայսմիսս. և մարդկան գովելիս՝ կամ քաջասքելիս: մեք՝ այսոցիկ օտար, և՝ ի բաց կացեալ. բայց՝ զուգութիւն բարեբառոց՝ և հաւասարութեան թուոյ կարգ պատմութեանց, զհնմարտասիրութիւն աշխատասիրութեանս մերոյ՝ ակն ունիմք. և այսոցիկ այսպէս կարգեալոյ՝ կամ հաւաստի, և կամ, դժգոն ինչ կասեալ յարդարոյն:

Ալկայց՝ քեզ՝ և որ ինչ զինի այսոցիկ՝ ի հիւսման պատմութենէ քոյ նկից: Ալդ՝ յետ մահուանն Շ ամս քամայ՝ ի Ծամեսեայ՝ որդւոյ իւրոյ՝ որ է, Ալինուաս. որ և յետ սպանանելոյն զԱլոյսն, այսպէս հաւատեաւ տեսցուք զկարգ բանիս:

Ալսպատաւորն Ալինուաս՝ սպանեալ զմնջոն՝ հեշտասէր, և խաղաղական կեցեալ. և առ սովաւ՝ Ալբրահամու աւուրք բաւեալք:

Եւ ամենայնիւ ծնողաբանուեցաւ ազգիս Ղեււի ընդ Հրէայսդ յոյն, եւ ընդ Հայոց դիւցազնին, ինչ ի Աբրահամեանսդ, որ էր հինգերորդ ի Մովսէս առաքեալ:

11	Աբրահամ
12	Իսահակ
13	Յակոբ
14	Ղեւի
15	Կահաթ
16	Ամրամ
17	Մովսէս
18	Յեսու
19	Յոհաննիհէլ
20	Հուզ
21	Իսրաէլ
22	Ղեդէոն
23	Աբիմելէք
24	Յովղայ
25	Յայիր
26	Յեփթայ
27	Աբեսան
28	Իղոն
29	Աքդոն
30	Սամփսոն
31	Հեղի
32	Սամուէլ Մաւ
33	Դաւիթ

Եւ ամենեքեան յառաջ ոչ ըստ ազգին, այլ ըստ յառաջադրեալ տուելոյ արուեստ՝ ի Հրէայսդ ամենեքեան յԱբրահամ հասեալ: Ապա ոչ Հայանանցին՝ անցին ի ամենեքեան ի Հրէայսդ ի Հայս, եւ ի Հայոց ոչ ոք ամենեքեան ի Հրէայսդ, մինչեւ ի Մովսէս ի Հայս յոյն ամենեքեան ի Հրէայսդ, որ էր հինգերորդ ի Մովսէս առաքեալ:

34 Ասլոմոն	Եւ Յեսուայ զո
35 Ասրոմամ	ղոյ փախուցեալ
36 Ասբիամ	մեր Ասախարտ ա
37 Ասայ	նուանացոյց եկաւ բը
38 Յոսափաթ	նակել ասա՝ յորոց
39 Յորամ	ժ, և Ասանան

դաս պատուհանագոյն մեր ի Նայա։
Եւ ապրեցեալ հաւատոյն՝ փրկուն ընբռնեցա
ւզիքն Ղեւոնեայց։ Ամանեք առանց հա
ւատալոյն լեալ ջայլ, և բարձ արանց ու
զէ յայնմենէ Ասանանայն փղ։

11 Ելիսէոս	Ասրամ
12 Ասիոս	Ասրայն գեղեցիկ
13 Ասալիոս	Ասրայ Ասրայեան
14 Ասլեոս քեռորդի	Ասուշաւան
15 Ասմաթբիտեր	Փարեան
16 Ասլոքոս	Ասրբակ
17 Ասալեոս	Օաւան
18 Ազատագոս	Փառնաս
19 Ասամդոս	Ուր
20 Ասաքալեոս	Հաւանակ
21 Փառոս	Աշտակ
22 Սամլոս	Նայկակ
23 Փառեղտոս	Ասթակ
24 Սկատադես	Ռնակ
25 Ասինդես	Հաւարշ
26 Աստասկար	Նորայր

Այսչափ վերայն Աբրայ որդւէ Աբրայ ի Սամբա
տայ կուգեցեալ՝ եւ զվերջն վերակացուելոյն
աշխատիլս նմա հատանոցել։ Այսչափ նորա
Ներսեսեան։ Զայսիկ ասելն լինի առ Ներ
սէս եւ ամբիծս ինձ արարեալ անկատ
դարձս եւ վերանալ ի նմանէ։

27 Սուսաւիս	Գոռակ
28 Գամպուհիս	Երանոս
29 Պանեաս	Ընձաք
30 Սոսաւմոս	Գղակ
31 Անթեմեոս	Նօրոյ
32 Տեմնոս	Օգոստոսը Այ՝ օգ
33 Յովհաննես, ոս	Պերճ Նահան
34 Գեռակլէզ	Աբբուն պռոմոս
35 Նազարիոս	Նազուկ էր, ս
36 Գաբիդեւծիս	Նիկ փոմայ ա
37 Փառատես	Յուսակ ուեալ
38 Կուզանիս	Կայսակ Նռով
39 Սարդոնիոս	Սկայ որդի պոյե զ

բոան Հռոմայ ի թագաւորելոյ։

ի սան Աբրայեան Աբրայ. եւ ինքն առաւ որդի
զՆուշաւանն՝ որ Այօ անուանեալ։

Եւ յետ անդէն՝ ինակ ի կենդանւոյ
թէ իւրում Տաճիրամ, զծը
նեալն ի Նուարդայ, ի խորհրդ կը

նոքին Լ.րայի, որ էր երկոտասանից՝
մնացեալ ամաց՝ ի մահուանն Լ.րայի.
վասն առաջնին իւրոյ խանդաղատա
նաց՝ որ առ Լ.րայն Վեղեցիկ՝ կոչէ
զանուն նոր, Լ.րայ. և կարգէ զնա՝ ի
վերակացուիթէ աշխարհիս, մներ
մուիթէ հաւատացեալ՝ ի նմա՝ զոր
ին՝ և մեռանիլ ասէն՝ ընդ Հ ամիրա
մայ, ՝ի պատերազմի՝ ասայց՝ յարէ
զկարգ բանից՝ զնի այսորիկ՝ այս
պէս. Լ.րայեանն Լ.րայ մեռանի՝ ի
պատերազմի՝ ընդ Հ ամիրամայ, Թող
լով արու զաւակ՝ անմեղահարուստ՝
և շատահանձար յիր, և՝ի բան՝ զԼ.
նուշաւանն սօսանուէր՝ քանզի՝ ձօ
նեալ էր՝ ի պաշտամանց, ՝ի Յօսիան
Լ.բամանեկայ, որ յարմանիր. զորոց
զաղաղութեան սօսաւին հանդարտ,
և սաստիկ հնչելոց օդոյն և երթ՝ ո
տոց շարժուեն, սովորեցան՝ ի հմայս
յաշխարհիս Հայկազանց. և այս՝
ց՝ բազում ժամանակս։ Լ.յս Լ.նու
շաւան՝ բաւական ժամանակս ար
համարհուի կրեալ՝ ի Օ ամիրսեայ
Տուայտի, ՝ի դրան Լ.ջքունի. իսկ
օգնել՝ ի բարեկամաց՝ շահի զնեան
ինչ աշխարհիս՝ Հարկահանութէ
խնամեալ. զնի ապա՝ և զբոլոր
այլ

այլ կարի չատ լինի, եթէ զնմին որ
ինչ արժանն իցէ՝ ասիցեմք ի Հա
ւիս զնախահարգելոյ Հրանցդ՝
զգործս, և զբանս։

Պրակ Ի 20

Որ է Սկայ որդոյն՝ Պարոյր առաջին ի
Դայս նախաստրէ. օգնական լինի Սրբա
կայ Սարի. բառնալով զնախատուրնէն
ի Սարդանապալայ։

Ողջոյն զսէր կարևորագոյնս ի
բանից, ասասցուք՝ որ ինչ
Հարկաւորն։ վերջին մի, որք Հա
րեստանեայց թագաւորութեանն. և
որք ի Հ ամիրանայ, և կամ թէ՝ ի
Լինոսէ, զմեր ասեմ; Պարոյր՝
առ Սարդանապալեաւ. որ՝ ոչ փոքր
ինչ՝ օգնականութիւն տուեալ դտա
նի ի Սրբակայ Սարի, բառնա
լով զթագաւորութիւնն ի Սար
դանապալայ։ Նա այժմ, ահա զուա
րձացայց՝ ոչ փոքր ինչ կրելով ինն
դութիւն, Հասանելով ի տեղիս յո
րում մերոյ իսկ Հնիկ նախնւոյն ի
թագաւորութենն Հասանին յաստի
ճան. Սոյ՝ որ արժան է աստանօր,
մեծ գործ կատարել՝ և բաղումն
ասել՝ առարկութիւնս քանից։ զորոյ

մեզնէն

մեզէն իսկ զհիմունս՝ այսպիսեաց
բանից՝ ընթեռնուլ արժանաւորե-
ցաք՝ ի չորս հագնեցգուածիս, զար-
գասաւորին՝ ի բաճ, և զիմնասանդին
իսկ, և՝ ի մէջ Սմասանոց իմնասանա-
գունի։ Կանգնի Սարբակիս, գաւա-
ռաւ՝ Սեդացի. ՚ի փոքունց կող-
մանց, ՚ի ծագաց գաւառին՝ Սմրա
գունի. Խորամանկագոյն ՚ի կենցա
ղավարութեան. ՚ի մարտս՝ երեսաւ
որ։ Ծանուցեալ՝ զնմանդի բարս,
և զհեշտասէր թուլամորթուն
յաղթուածէ՝ Սնոնց Սոնկողեւայս
խայտայուցանէ՝ բարուցն, և ձեռնդն
առատութեք, ՚ի Սաջոյ, և՝ ի պա
տանեաց արանց՝ բարեկամ. ո
րովք՝ և աչխարհակալութիւն Սյո
րեստանի՝ առ այնու ժամանակաք՝
վարիւր յայտնապէս մեծաւ հաստա
տութեք։ Լինքն՝ և զԱաջ մեր ՚ի պա
խարար, յանկուցանէ՝ զՊարոյր,
Սհագաւորութեն շուք, և ձև՝ նմա
խոստանալով։ և բազում ամբոխ՝
արի արանց՝ և որք, ի տեգ նիզակի՝
և յաղեղն, և՝ ի սուսեր աջողաձեռ
նագոյն՝ գումարէ։ և այսպէս՝ զՍմա
գաւորութէն ՚ի Սարդանասպալայ
լինքն առեալ՝ տիրէ Սյորեստանի՝
և

և Ա. Հինուհի. քայց՝ Ա երակացու
զայլս Թողլով, փոխե զՀագաւո
րութիւնն ի Նարս։ այլ զայս եթէ
առ այլս՝ պլաղդաբար պատմի, մի
հինչ՝ սքանչանար։ զի՝ որպես վերա
գիրն ուրեմն՝ յառաջին Ճառն՝
ամբաստանեցաք զԱ. Ռաջնոցն մե
րոց Ա. Ախնեացն՝ անխմաստասէր
բարուց՝ և ախորժակաց, այս հան
դիպի՝ և աստանօր. քանզի՝ որք ի
Հօրէ Ա. Աբուգողոնոսորայ գրե
ցան՝ իւրեանց յիշողութեց ի Ա եր
ակացուՃաց. ես կամերայն՝ ոչ այսպէս նի
հինչ խորհեցեալ, մնաց անհնշանակե
լի ի Ա երջինն։ Ա. պա՝ Թէ ասիցես՝
ուստի՝ մեզ՝ զԱ. Ախնեացն մերոց,
գիտել զանուանա՝ այսպէս իսկ՝ ըզ
բազմաց և զգործս։ Ա. սեմ, զՀնոցն
Ա. Հիմանաց, Վ. աղդեայուց, Ա. սո
ղեաց, և Պարսից. վե մնեալոց անո
Ճանց, և գործոց նոցա՝ ի Վ. արտես
Ա. ղքունի, իբրև Ա երակացուՃաց, և
Վ. ործակալաց Ա. Հարհիս, ի նո
ցանէ կարգեցեալոց, և Ա եծաց Վոզ
մնակալաց Ա. Հարհիս, ի նոցանէ
կացեալոց։

Այրք Հռոմայեցոյ, և յշխատասէր ծերոց. և համարեցարուք, Ոչինչ է Հռոմ առանց

Ի դ՝ այժմ անսյից ի թիւս ա
րանց մերոց՝ մանաւանդ թէ
Հռոմայեցոյ՝ մինաւանդ թէ
պարթևաց. քանզի՝ այսոքիկ Հռոմ
ի մերոց Հռոմայեցոյ են սիրելիք
ոչ Հնիկք, և խոնց Հրեան առուք
և Հաւատի Հարազատք։ և սիրե
լի եր ինձ՝ յայնժամ դալ Փրկչին, և
գնա գնել. և առ նոքօք զիմ յաշ
խարհ գմուտն լինիլ, և նոցա ցե
րութեամբն՝ զուարճանալ՝ և յար
դեացս ապրիլ վտանգիցս. այլ
վաղ ուրեմն Հանց ի միջի՝ պատա
հումն այն, թէ արդեօք և վիճակ
Հայց արդ՝ ես առ ( ) տարաց Հռո
մայեցութեամբն կացեալ՝ ընդհան
ցայն, զմերս ազգի՝ ածէց զկարգ
Հռոմայեցոյն. զի մերոյ աշխար
հիս՝ Հնիկք պատկառոյք Հրք այ
նոքիկ. զորոց զանուանանց՝ ի նոցա
նէ գրոշմեացաք։ Հրեշ զի արդարև
զայնու ժամանակաւ՝ էր մերոյ Հրգ
գիս Հռոմայեցութիւն՝ վկայէ՝ և
Երեմիա Հարգարէ, ի քանս իւր,

հրա

հրաւիրելով՝ ընդդէմ Աբիլենի, ի պատերազմ հրամանն տուաւ՝ ասէ՝ Այր արատեան Աստուածեղէն, և Աքաղաղեան Կնդինն (Բեմ. 51, 27։) Եւ այս՝ հաւատալի մերոյ գոլոյ Աստ գաւառութեանն՝ առ այնմ ժամս նահաւ. այլ՝ մեք զկարգն կանոնեալով առ ընթերս, զԱրաց Աստ գաւառսն։

Ասի մեր Հաջնի Այ	Արաց Հաջնին
բահայ պահչել։	
Պրոյր որդի Ակայ	40 Բրբակես
Երաչեայ	41 Մնդուկիս
Փառնուաս	42 Ասարմոն
Պաճնիչ	43 Հռոտուկիս
Կոռնակ	44 Կարդիկեաս
Փաւմա	45 Վեռվկիս
Միւս Երայկակ	46 Բռոնենիս
Երոճանդ սակաւ	47 Ակաքստիս
Տիգրան. Լկաց	48 Թգահակ

Բանզի՝ և վերջին Երոճանդս՝ և Տիգրան, ի սոցանէ՝ ըստ յոմանց կոչեցեալ ասեմ, արդեօք ոչ կարի հեռագոյն գոլով ժամանակին։ յի շեցուք զանուանս այսոցիկ. Երբա չեայ սա կոչի՝ վասն առաւել՝ պայծառ երես, և քոցակնագոյն ինն լինելոյ.

Զ

Ընդ սովաւ՝ ասեն կացեալ զՅաբրու գոդոնոսոր՝ Ընբայ Նաբելացւոց, որ գերեաց զԵրեսիա, և սորա՝ ասեն զմի ի գլխաւորացն Պերսիայեցւոցն գերելոց իսդրեալ ի Նաբուգոդոնոսորայ, Ը ամբաթ անուն, ածել՝ բնակեցոյց մեծաւ պատուով. և ի սմանէ, ասէ Պատմագիրն՝ լինել զԱզգն Նագրատունի՝ և հաւասատիէ։ Յաղագս Սմբատայ։

Այլ թէ՝ ուրպիսի ջանեղէն Նահգաւորացն մերոց՝ զնոսա, ի պաշտօն Կռոցն՝ խանարհեցուցանել. և կամ թէ՝ քանիք, կամ, այք ի նոցանէ՝ որք Ընծպաշտութեամբ վճարեցին զկեանս, յետոյ պատմեցուք ոճով։ Արանզի՝ ասէն յոմանց՝ անհաւատի մարդոյ՝ ըստ յօժարութեանէ, և ուչ՝ ըստ հմարտութեան, ի հայկայ՝ զՆագրատունեայ՝ լինել։ Վասն որոյ՝ ասեմ, մի այսպիսեաց բանիցս՝ հաւանիլ՝ յիմարութեան. զի և ուչ մի շահիլ՝ կամ ցուցանի, զոյ յատացեալսդ՝ որ զարդարութեան ակն արկէ։ զի ի բայ բանից՝ և անուն ինն՝ յաղագս Նայ կայ՝ և աննմանեացն՝ կակաղէ։

Այլ ծանիր՝ զի Սմբատ անուն՝

զոր

զոր յառաջ՝ Առաքելոցդ ի վերայ Պատանեկաց՝ կոչեն. Ձիմար տուեալ կ՚ըլլայ ըստ նախնի իւրանցն խօսից՝ որ է Հեբրայեցի։

Պրակ ԺԲ. 22.

Յաղագս՝ որդւոցն Ահենեբարբիայ. և ինչ՝ Աղթքուանէ, և Պետրոնէ, և Անդեղնա՝ նոճանեալ՝ Աղէքսեայ, ինոցանէն են սերեալ. և յո՛ր ինոյն ձառէ, ինչ՝ անփեղ գտանի ի Պատմագրեալսն։

ԱՅՀ՝ յառաջ քան՝ զձեռնարկելն ի բանսն՝ որ յաղագս Աստծի Տիգբանայ, որ ինն երորդ ի Հնից մերոց Պատկառորայց էր, հուժկու անուանի՝ և յաղթող ընդ այլ Արքայս խարհակալս, ձառեացուք որ ինչ կայ բևորագոյն է՝ ոչոյս մերոց բանից։ Եւ ի մտածումն եկն արդեօք, թէ այն լինիցի՝ յաղագս Ահենեբերիմայ Հանդի ուրեմն աւելի, կամ պատկաս ամօք՝ յառաջ քան՝ զԹագաւորութիւնն Ասորւոց Ադրամելեայ՝ և Անամասարայ, եկին

փախստական առ մեզ։ յորոց զմինն՝ յարևմտից հիւսիսոյ մերոյ աշխարհս հիս, մերձ ՚ի սահմանս նորին Պոտրեստանի՝ բնակեցուցանէ Ակայ որ դի քաջ մեր նախնին, այն է, զԱմանասարն։ և՚ ի սմանէ՝ առնումն, և քաջ մասերութիւն լեալ՝ լցին զԱխին, ազատացեալ լեառնն։ Ասէ՝ պերճագոյնք ՚ի նոցանէ՝ և գլխաւորագոյնք՝ յե տոյ ուրեմն՝ մտերմութիւն վաստակոց, առ Թագաւորն մեր ցուցեալ՝ Ադեչևութիւն կողմանցն՝ արժանաւ որեցան առնուլ։ Ասէ՝ Ընդամն զանն՝ յարևելից հարաւոյ՝ նորին կողմանն բնակեալ. ՚ի նմանէ՝ ասէ Պատմագիրն, լինիլ զԸնծրուենիաւ արդ՝ յիշեցն մեր՝ զԱենեքերիմ, այս առաւել այս։ բայց՝ զանգեղ տունն, ասէ նմին Պատմագիրն, ՚ի Պաբքամոյ ումեմնէ, ՚ի Հայկայ Թոռնէ լինիլ։

Պրակ իԲ. 23

Յաղագս Տիգրանայ՝ Ընդ որդիսն Աղեհաղիա։

ԲԱյց՝ անցցուք այսուհետև՝ որ ինչ յաղագս Տիգրանայ. քան զի սա ամենեցունց Թագաւորացն մերոց հարստագոյն՝ և խոհեմագոյն, և արանցն այնոցիկ՝ և ամենեցունց

ցունց քաջաց· որ և՝ Ալիւթոսի աջակ
ցեալ՝ զԱ՝ արայն՝ ի բաց բառնալով
զնշխանութիւն. և զՅոյնս՝ ոչ սակաւս
ժամանակս՝ ընդ իւրով հնազանդեալ՝
նուաճեալ. և զսահմանս մերոյ բնա
կութիւն՝ ընդարձակեալ՝ ի հինն մեր
հասուցանէր յերկեր՝ ծայրից բնա
կութեց. և ամենեցունց՝ որք առ
իւրաքանչիւր ժամանակօք՝ նախան
ձելի. և զինեաց՝ ըղձալի, ինքն՝ և
ժամանակ իւր· զի՝ ոչ որ՝ ի Հնդիս
քիտ արանց՝ և որոց՝ ի բարս արու
թիւն, և խոհականութիւն՝ սիրելութիւն
կայցէ, սորա յիշատակօքս՝ ոչ զուարճ
ձասցի, և յորդորեսցի այսպիսի լի
նել՝ Ա. յր Ա. րանց Գլուխ, արուեստի
ցուցեալ՝ զանգգս մեր բարձրացոյց.
և զընդ լծոյ կացեալս՝ լծադիւս
բազմոց, և հարկապահանջս կացոյց.
մրճերս ոսկւոյ՝ և արծաթոյ. և քա
նանց պատուհասկանաց, և զգեստուց
և պէսպէս գունից՝ և անկուճածոց,
արանց միանգամայն, և կանանց հա
սարակաց՝ բազմացոյց. որով՝ տգե
ղագոյնքն՝ իբրև զգեղաւորս՝ երև
էին գեղեցիկք. և գեղաւորքն՝ ըս
ժամանակին՝ առ հասարակ Գ. իւց
աղնացեալք. Ետև ամարտքն, ՚ի

վե

վերայ ուսոյց ձիոց բերեալք, և Պարսաւարքն՝ առ Հասասրակ դիպ աղեղնաւքն՝ և շեշտաւորք, ՚ի սուսեր, և ՚ի նիզակ վառեալք։ Մերկքն՝ վահանօք, և զգեստօք երկաթեօք՝ պարսաձակեցեալք։ որոց ՚ի մի վայր հաւեցելոց՝ բաւական էր տեսիլն միայն՝ որ ՚ի նոցանէն պահպանակաց, և զի նուագ փայլմունք, և շողիւքն զթշնամին արտահալածել։ խաղաղուե՝ և չինաւթեամբ զօրուն իւղով՝ և մեղու շամ հասակս պարարել։ Ղ՚այ՝ և որ այլ այսպիսիք բազում, եբեր մեզ այդ աշխարհիս՝ Ղ՚արտեաշա այս, և աղեբեկ ծայրիւ՝ Ղ՚րուանդեանս Տիգրան. երեսօք՝ գունեան. և մեղմակն՝ անձնեայ. և Թիկնաւէտն առոյգաբարձ, և գեղեցկատես. պարկեշտն, ՚ի կերակուրս՝ և յըմպելիս. և առ խրախճանութիւն՝ օրինաւոր։ զորմէ ասէին ՚ի Հինսն մեր՝ որք քանդռամբն երգէին։ լինիլ սմա՝ և՝ ՚ի ցանկութիւս մարմնոյ՝ չափաւոր. մեծիմաստ՝ և պերճաբան. և յամ, որ ինչ մարդկութեամբ պիտանի։ Ղ՚ե զինչ՝ ինձ՝ ՚ի գիրս յայսոսիկ իցէ քան սիրելի, քանզի՝ որ յաղագս առաքելոյն գովեսաք, և պատմութիւք

յեր

յերկաբեր. արդարադատ՝ և հաւատարիմ կերպով յամի. զամ ու բուռք զկենցաղ մնացեալ ըմակշիռ. ուչ ընդ լաւագոյնն՝ խնդայր, և ուչ զտարուկն արհամարհէր, այլ ամենեցուն հաստատակաց հնարեր զինն մնոյն իւրոց՝ ի վէր տարածել զգեստ։ Սա, նախ յառաջագոյն՝ որ՝ ի Ա՝ա բացն եր Ա. Ժգահակ եղեալ՝ այ նը մն զբոյր իւր Տիգրանուհի՝ կնու թե՝ ըղձիւք զնա խնդրելով Ա. Ժգահակայ։ քանզի՝ ասեր, կամ, ի ձեռն այսպիսւոյ մերձաւորութեան սէր հաստատուն առ Տիգրան հարց տեալ։ կամ, դիւրաւ զնա այսպէս դաւաճանեալ՝ ի սպանումն։ զի եր նա խէթ կամաց իւրոց։ մարգարէ ուեթէ ինն՝ յոչ կամոյ լեալ նմա աղաչի կայ դիպուածն։

Պրակ ԺԴ. 24

Ա՝ան եպիսկոպ կաչաճանացն Ա. Ժգահակայ, ՝ի դաբանութենէ սրբոյն, Աիւրոսէ՝ առ Տիգրանայ։

ԲԱ.յց՝ կր նիւթ այսպիսի խոհականութենէ, դաշնաւորութեան մտերմութենէն՝ որ՝ ի Աիւրոսէ առ Տիգրան։ յորմէ՝ բազում անգամ, և

և ախտ քնոյ՝ ի բաց փախուցեալ լի-
նէր՝ ինամանէ՝ յիշատակօք այսուհիկ
և խորհրդակցեալ իւրոց՝ անդուլ
առնէր հարցումն՝ վասն այսպիսւոյ
պատճառի. զինչ պիտի՝ հնարիւք
լուծանել կարասցուք՝ զկապ սիրոյ
Պարսկաստանեայն, և Հայկազնեայն բաղ-
մաբիւրաւորի: Եւ յայսպիսւոյ
չփոթմանն խորհրդոց՝ հասանէ նմա
առաջնիկայիցն յայտնութիւն՝ ի ձեռն
անբրջականաց իմն նախատեսու-
թեանց, օրինակաւս այսուհիկ՝ ասէ,
որ պատմեն:

Պրակ ԻԵ 25

Ցոյն՝ որպէսի նկնէր Լինելով Ի Թագաւոր՝ զա-
սացի դիպուածին պետանէ՝ ոտանաւորի երեսուն:

Լ՚ասէ՝ յաւուրսն յայնոսիկ՝
ոչ սակաւ ինչ վտանգ՝ որ՚ի
Պարսից Թագաւոր՝ ի մտի
քանութիւնէ Աիւրոսի, և Տիգրա
նայ: Պ՚որոյ՝ և՚ի սաստկութիւնէ
ծփանայ խորհրդոցն՝ լինէր նմա՚ի
տեսլեան երազոց, և երևութանայր
՚ի քուն գիշերոյ՝ զոր ոչ երբեք՝ յորթ
նութիւնէ ետես աչօք, և ոչ՚ի լուր ա-
կանջաց՝ լուաւ. ուստի՝ և ընդոստ
՚ի քնոյ լինելով՝ ոչ միայն՝ ըստ սովո-
րու-

ղուքեն կարգին, ՚ի ժամ խորհրդա
կանուքեն. այլ՝ այն ինչ գիշերոյն՝
ոչ սակաւ ժամս ունելով՝ ձայնէ ըզ
խորհրդակիցսն, և տրտում երեսաք՝
յերկիր հայելով՝ ՚ի խորոց սրտին,
մունչէ յոգւոց հանուքեք. և զվասն
ելին, ՚ի խորհրդակցացն հարցանիլ՝
յերկարէ՝ ժամն ինչ՝ զպատասխան
նիմն. և ուր ուրեմն՝ հեծուքեք ըս
կիզբն արարեալ՝ յայտնէ զնմ, որ՝ ի
ծածուկս սրտին խորհուրդք՝ զի՞նչ
ահագին տեսլեանն։ Ո՛ր ինձ՝ ասէ՝
ոլ Ո՛խերելիք՝ այսօր լինիլ յերկրի
անծանօթուքեամ, մերձ՚ի լեառն միեր
կամ յերկրէ բարձրուքեք, որոյ գա
գաթին՝ սաստկուքեք սառնամա
նեաց պատեալ. և ասէին՝ գոգցես՝
յերկրին Չայկազնեայց զայս լինիլ։
և՚ի նայիլ ինձ յերկարագոյնս ՚ի
լեառնն, կին ոմն ծիրանազգեստ,
երկնագոյն ունելով զևրեւ տեռ,
նստեալ երևեցաւ՝ ՚ի ծայրի սրնպի
սեայ բարձրուքեք. աչեղ՝ բարձրա
հասակ, և կարմրոյտ. երկանց լամ
բառնեալ յաւուրք։ և՚ի յերկարա
գոյնս նայիլս իմ, յայսպիսի երևումն,
՚ի հիացմանն լինիլ. ծնաւ յանկար
ծակի կինն՝ երկիս կատարեալս ՚ի

Պիւգազանց հատակաւ, և բնութիւն առաջինն՝ զերանան՝ ի վերս առիծու ածեալ՝ սրանայր յարևմուտս: և երկրորդն՝ ի վերս ընծու՝ ի հիւսիսի հայելով: Իսկ երրորդն՝ զվիշապ՝ առի՝ տանձեալ՝ ի մերկս վերայ չահատակեալ՝ յարձակեր տերութեան՝ ի մէջ խառնիճ, այսպիսեաց և բազոյ՝ Թուխեր ինձ՝ կալ՝ իվերայ տան նեաց իմոյ արքունեացս, և զնմին ինքն՝ ի վերին երեսս տեսանել յարկացս, գեղեցկօք՝ և բազմագունիւք յօրինեալ շատրուանովք: և զայս կծղեն մեր զդիմն՝ հրաշատեսիկ տես լեամբ՝ ի վերս կացեալս, և զիս ձեռք հանդերձ, պատուել զնա զոհիւք՝ և խնկովք: և յանկարծակի՝ ի վեր հայեցեալ զայն՝ որ՝ իվերայ վիշապին հեծեալ էր այր, արծուոյ նմին սլացման՝ Թևովք Թուխեր յարձակեալ. որ մօտ հասեալ՝ խորհեր կործանել զդիմն: Իսկ ես՝ ժգահանկ խորոյ ընդ ոտն անկեալ՝ յիս զայն պիսիս ընկալայ յարձակումն, մարտ ընդ սքանչելոյն առնելով Պիւգազին: և նախ՝ ի տէգ նիզակայ՝ զմարմինս երկաքանչիւրոց յօշելով՝ վտակս արեան հոսեցուցաք. և զա

ըհգանհատեաս երկնաս ապարանիցս՝ արեան հոսեալ ցուցեալք ծով. այս պէս՝ և զկնի այլմվք զկնուք ժամն ոչ սակաւս։ Այլ՝ զի՞նչ օգուտ ինձ, և խօսիցս երկարութիւն, զի վախճան գործոյն՝ ինն լինիլ կործանումն. ուստի՝ և՛ի քրտան սաստկութեան յայսպիսումս եղեալ վտանգի, փա խեաւ յինէն քաւն։ և ոչ՝ այսուհետև թաւխիմ և՛ս կենդանի. զի ոչ այլ ինչ այսպիսիս նշանակէ երևութ ինն շարժումն, եթէ ոչ՝ որ՛ի Հայկազ նոյն Տիգրանայ մեզ հասանելոյն է լուծնութեան յարձակումն։ Այլ՝ ո՛վ արդեօք յիւտ ևածոյն օգնականութեան՝ քանիս, և գործով մեզ օգուտ խորհելով՝ ոչ զինքն կարծիցէ Թագաւորակից մեր լինիլ։ Այլ քա զմ ինչ՝ ի խորհրդակցին լուեալ օգտութեանն մտածութեան, հնարհակա լութեանն զնոսա պատուէ։

Պրակ Իզ 26

Յաղագս՝ որ՛ի խորհրդակցացն բան, զինն ապա՝ և որ ինչ նոքա մտածեն. և՛ն նոյն հեթէ՝ այն գործ։

Ա. զում՝ ինչ՝ հանձարով՝ և իմաստութեամբ՝ ի ձինչ լուեալ

ասէ՝ ո՞վ սիրելիք, ասացիկ՝ և որ
ինչ իմ, յետ Ճշմարտի օգնականութե
յայտոյիկ՝ օգտակարագոյն բան՝ և
իմաստութիւն։ Քանզի՝ ոչինչ առ
թենամեացն զգուշութիւն՝ վեհա
գոյն քերէ օգնականութի, և ծանօ
թութի նոցայցն առաջի արկեալց
գործոցն, քանզի՝ որ ի ձեռն սի
րով դաւելոյն՝ զկորուստ խորհեա
յի. և զայս գարձեալ՝ ոչ ի ձեռն
գանձուց, և ոչ ի ձեռն բանից պատ
րողաց՝ այժմ մեզ հնարաւորութի
է՝ կատարել, եթէ ոչ՝ ոչ կամք են
ինձ՝ այժմ գործել՝ և այն է նիւթ
կատարման խորհրդոյս, և հնարք
որոգայթիցս։ Քեղեցիկն ի կնայս,
և խոհեմն՝ քոյր նորա՝ Տիգրանու
հի. զի այսպիսիքս իսկ արտաքուստ՝
և եկամուտ հարազատութիք՝ հա
մարձակ զդաւելն ի ձեռն երթ և
կութե անյայտաբար՝ ընդարձակ
մարթեցուցանիցեն վարժել. կամ,
յանկարծ օրէն իւրոց Աստեղմոց՝ ըն
չիւք, և խոստմամբ պատուոց՝ տալ
հրամանն խողխողել սրով. և կամ,
հնարիւք դեղոց. և կամ, զԱստե
ղիմն նորա՝ և զԱուսակալս՝ ընչիւք
ի նմանէ ի բաց մերկանալ. և այս
պէս

պէս՝ իբրև տղայ անզօր, ի բուռն առ
ցուք : Նա ազդէ համարեալ բարե
կամայն՝ զայսպիսի խորհուրդ, նիւ
թեն և զգործն. ի ձեռն միոյ ուրումն
Իսրհրդակցացն տումեալ բազմու
թի գանձուց, ի ձեռն թղթոյն՝ օ
րինակաւս այսոսիկ յուղարկէ :

Պրակ ԺԷ 27

Ցմասին Ազգապահպան, յեթ որոյ՝ եւ յօձարուս
թիւն Տէրբանոյ. եւ յուղարկումն Տէրբանոյ
հետ ի Պարս :

Պատ սիրելի Աղբայրութիւդ
քո, ուչինչ օգտակարագոյն՝ ի
կեանս աշխարհիս, ի Քրիստոս մեզ պար
գևեալ՝ քան՝ զԱիրելեայ բազմու
թիւ. և այսոքիկ, իմասանոյ արդեօք՝
և հզօրագունից : զի այսպէս՝ և ար
տաքուստ՝ ուչ ի վէր համարձակին
խռովութիւք, իսկ եկեալք՝ վաղվա
զակի հերքին. իսկ ի ներքս՝ ուչ ըզ
մուտն յումեքէ գտեալ՝ այսպիսեաց
չարութիւն, ածեալ լինին : արդ՝
զայսպիսի շահօգուտութիւ՝ որ ի բա
րեկամութիւնէ լինի, տեսանելով՝
խորհեցայ և ես՝ հաստատուն, և խո
րագոյն զսէրն հաստատել ի միջի.
զի՝ երկոքեանս յամի կողմանէ ամբա
ցեալ

ցեալ՝ ուղղ՝ և անշարժ զտէրութիւնս մեր կալցուք. և այն լինի՝ ի տալն քո՝ զՕլիմպիադ Նայոց Աեծաց՝ զքոյր քո՝ Տիգրանուհի՝ ինձ կնու թեան։ Թէ արդեօք՝ և քարի դմա համարիցիս, ողջոյն ողջոյն հեայ դմա լինիլ ուղղ լեր՝ ողջոյն կից մեր՝ և սիրելի Նղբայր. Նա ռանց յերկարելոյ զբանս՝ առացից. գայ առաքեալն, և կատարէ՝ յաղագս Օլիմպիադին Վեղեցկի։ զի յանձն առեալ՝ Տիգրանայ՝ տալ զքոյր իւր Տիգրանուհի՝ Ժդահակայ կնու թեան. և չև ևս գիտեղով՝ զառ՝ի նմանէ՝ դաւաճանութիւն, յուղարկէ զԱրքայր իւր՝ օրինօք ողոջոյն։ Ասա առեալ Ժդահակայ՝ ուչ միայն վէտ նենգին, որ՝ի սրտի իւրում, այլև՝ վէտ գեղեցկութեանն, առաջին իւրոց կամանցն կարգէ. և զչարութիւն՝ ինեղբօր ոստայն հանէ։

Պրակ իբ 28

Նա ընկ՝ որպէս յայտնեցաս նենգութիւն, և գրգռեցաս մարդն։ յորում, և մահն Ժդահակայ։

Ո Կնի այսորիկ՝ ասէ, թէ՝ ի հաստատել Ժդահակայ

զՏիգրանուհի՛ի տիկնութիւն, ո՛չ
ինչ՝ առանց կամաց նո՛ր, ՚ի թագաւ
որութե՛ իւրում, գործեր. այլ՝ քե
րանով նո՛ր կարգեր զնա՛մ: և հրամա
նի՛ նո՛ր, ամենեցուն հրամայե՛ հնա
զանդիլ: Ա՛յր յօրինեալ զայս այսպէ,
սկսանի՝ նմա՛ մեզմով զպատրաստա
մատուցանել: ո՛չ գիտես, ասէ՝ զի
եղբայր քո Տիգրան խանդացաւ
զՏիկնութե՛ քո ՚ի վերայ Ա՛րեաց,
՚ի Յարուհեայ կնոջէ իւրմէ գրգռ
ո՛ւեալ: և զի՞նչ լինիցի այն, եթէ
ո՛չ մեռանիլ ինձ նմա՛ւ և առաջին,
և ապա՛ լինիլ զՅարուհի՛ ՚ի վերոյ
Ա՛րեաց, և զաստուածուհեայ ու
նիլ զտեղի: Ա՛յսց արդ՝ ընտրելի՛ ե
քեզ՝ մի՛ յայսցանէ: կամ, լինիլ Ա՛ղ
քայրասեր, և կործանումն խայտա
ռակել՝ յանդիման Ա՛րեաց՝ յանձն
առնուլ. և կամ, զանձին իմանալով
զլաւսն, խորհուրդ օգտակար՝ իմիջ
բերել՝ և յաղագս՝ առաջի կայիցէ
հոգալ: Ա՛յց՝ ես՝ ՚ի միջ այսպիսւոյ
խորամանկութե՛ թաքուցեալ և
զայն, զմեռանիլն Տիգրանուհեայ,
թէ՝ ո՛չինչ՝ լսատ կամաց, խորհեցի
Ա՛ստղիկ Պարսացւոյն, Ա՛յլ՝ իմո
ցեալ Խորագիտոյն, և Վեղեցկին՝
զայս

զայսպիսի դաւաճանութիւն, պատա
խանի առնէ՝ սիրելի բանս՝ Յոհ
հակոբ։ և արագագոյն՝ ի ձեռն
Աստուծոյ՝ պատմէ Նղեբօրն զնեն
գութիւն։ և ձեռնարկէ՝ այնուհե
տև՝ ի գործն, ի ձեռն պատգամա
ւորութեանն՝ գալ նմա ի միաբանութեան
տեսութեանն՝ ի տեղւոջ միում, սահմա
նադ երկոցունց թագաւորութեանց.
իբր՝ բան ինչ՝ և գործ հարկաւոր
հասեալ՝ որ ի ձեռն գրոյ, և հրեշ
տակութեանն՝ կատարել ոչխ կարողու
թիւն, եթէ ոչ՝ և դէմք երկոցունց՝
հանդէպ երկաքանչիւրոցն՝ երևե
ցին։ Յայնժամ գիտեալով Տիգրանայ
զառաքեցելոյն իրին զկատարումն,
ոչինչ՝ յորոց խորհէրն Յոհակ՝
ծածկէ, այլ՝ ի ձեռն գրոյ յայտնէ,
որ ինչ՝ ինքն խորութեան սրտին. և
յայտնեալ այսպիսւոյ չարութեան,
ոչինչ էր՝ այնուհետև՝ բան, և խորա
մանկութիւն, որ զայսպիսիս առագաս
տիր զչարութիւն, այլ՝ յայտնի այ
նուհետև՝ գրգռէր խանդն։ Նա ժո
ղովէ այնուհետև՝ Նղբայն Հայոց
ի սահմանաց Ասպատդովկացւոց,
և որչափ ընտիրք ասայ՝ և Նղուա
նից, և զամ՝ ևսկ ընտիրս Հայոց Աե
ծայ

ծայն։ և խաղայ՝ ամ զօրութիւն իւ
րով՛ի կողմանս Աեդացւոց։ ուստանգ
այնուհետեւ՝ հարկ առնէ Ա.ժդահա
կայ՝ պատահել պատերազմաւ Հայ
կազնին՝ ոչ փոքր ինչ՝ ամբոխիւ։ և
երկայնէր հակառակութիւն մինչև
յամիսս հինգ. քանզի հիւանդա
նայր գործն արագ, և առողջ՝ յոր
ժամ զմնաւածէր՝ վ՛ո Ա.ՀՀան իւրոյ
Սիրելւոյ՝ Տիգրան։ զի՝ այսպիսի
իմն զՀՀս իրացն հնարէր, ՛ի՛բր՝ զի
ոդջ միայն՝ ասլրիլ Հնար լիցի՝ Տիգ
րանուհեայ. պատահէ և այս, և
ժամ մարտին մերձենայ։ Ա.այց գո
վեմ զքաջ Ա.ահատակին իմ, և ըղ
Ա.ՀՀնիզակաւորն, և զամենևին բո
լոր անդամոք հասեմատ, և գերձեց
կուԹի աւարտեալ հատակի. քանզի՝
առ այգ ամենևին՝ ըստ իրեակ սպառ
շաՀեալ՝ և ուժով, ոչ զոք ունելով
զոյգ։ և զի՞ երկայնեմ զբանս. քան
զի՝ ՛ի լինիլ մարտին, նիզակաւ՝ օրի
նակ իմն՝ որպէս ջուր հերձեալ՝ զեր
կաԹ ՛ի հանդերձն, շամփրէ զԱ.ժ
դահակ՝ յընդարձակ տիգ նիզա
կին. և յամփոփել միսանգամ ըղ
ձեռնն, արտաքս զկնի մասին Թո
քից՝ հանդերձ զինուն ՛իդ՛ուրս եւ
րէ

րէ: Այլ՝ մնրտանէր սքանչելի, զի
Վաճքք գիպեաւ Վաղայ՝ ուր վաղ
վաղակի՝ ի թիկնէնս՝ իմիմեանց դէր
ձուլանէին: Ա տորոյ՝ յերկարեալ
գործ պատերազմին՝ մինչև՝ ի ժամ
ձիգս: Իսկ՝ վախճան գործոյն՝ առ
նէր մահն Ա՛ժդահակայ, և այսպիսի
դիպուածս՝ ի բարեբախտութիւն յա
ւելել՝ փառս յաձախ Տիգրանայ:

Պրակ ԺԸ 29

Յաղագս Ե՛ր՝ էր աղգաց՝ յորդորիչեայ պէտ
նէր Տէգրանուհի՝ ի Տէգրանակերպ. և յո
րում, վասն Ա՛նուշայ՝ առաջնոյ ինոչն Ա՛ժ
դահակայ, և բնակութենէ գերդաստն:

Ա՛յսմ ևս այս՝ եթէ զկնի՝ այս պի
տոյ իրաց կատարելութե՛ն, յոր
դորիչ կատարելապէս զքոյր իւր
Տիգրանուհի՝ մեծաւ ամբոխիւ՝ ի
Հայս, Ա՛ռանն՝ զոր շինեաց՝ յիւր
անուն Տիգրան, որ՝ Տիգրանակերտ
կոչեցաւ: և զգաւառսն զամենեսեան՝
՝ի ծառայութիւնս հրամայէ. և զԱ
տանն անուանեալ՝ կողմանցն այնո
ցիկ աղատութե՛ն. ՝ի զարմից սո՛,
սէ՝ լեալս իւր թագաւորական զարմն:
Իսկ՝ զԱ՛նոյշ՝ զառաջինն ասացեալ
կինն Ա՛ժդահակայ, և զբազումս ՝ի
սեր

սերմանե Ա. Ժդահակայ Ա. ղջկուհւոյ՝ Հանդերձ Պատանեկաք, և բազմու Թե գերեացն՝ որչափ Թէ՝ աւելի քան՝ զբիւր մի՝ բնակեցուցանէ յա րևելեայ ուսոյ՝ մեծի լերինն, մին չև՝ ի սահմանս Ա. ողթան, որ կ՝ Տամբատ, Լակի, Կողմ, Ա. ժգոյնք. և որ այլք՝ առ եզերք գետոյն գաս տակերաք. յորոց մինն է Ա ընջու նիք, մինչև հանդէպ ամրոցին՝ Ա. խձաւանու. և զերիս Ա. Հանս՝ զ Ստամ, զ. Ո ուզայ՝ և զ Ստակու նիս Ա. սկ՝ ի միւս կողմանէ գետոյն, զբազմիր դաշտն, որոյ գլուխն՝ Ա. ժդա հնականն է՝ մինչև ց՝ նոյն ինքն ա մուրն՝ Ա. խձաւանու. Ա. այլ՝ զնախ ասացեալ կիրն՝ Ա. նոյչ՝ բնակեցուցա նէ որդւովք իւրովք՝ յանդորրու Թե սպառումած ի՝ փլածի՝ մեծի լե րինն, զորմէ՝ լեալ ասեն՝ յահագին ին չարժմանէ, զոր պատմեն, որք բազմաշրջուԹե՝ հրամանաւ Պտո ղոմեայ՝ ասպարիզք զբնակուԹիս մարդկան՝ չափեցին. այլև՝ մնան ինչ՝ զծով՝ և զանբնակ, յայրերեցա ծէն՝ մինչև ց՝ Ա. խմեռնոս Ա. կ՝ պաշ տականս տայ Ա. նուշայ՝ ի նոյն Ա. ա րաց՝ որք՝ առ ոտամբ լերինն, բնա

կեցան։ Յայնմհետ զայս Աշմարտա
պէս՝ և Թուէլեացն երգք, զոր պա
հեցին ինն ախորժելով՝ ոչ լսեմ,
մարդիկք կողմանն՝ Վինևէտ գաւ
առին՝ Վողթան. յոր շարին՝ բանք
երգոց՝ զԴրտաշիսէ, և զորդւոց նո
յիշելով այլաբանաբար, և զարմից
Ժդահակայ՝ վիշապազունս՝ զնո
կոչելով. զի Ժդահակդ՝ ի մեր
լեզուս՝ վիշապէ։ Սկսեալ՝ Ասէն
գործեալ Երգաւանայ՝ ի պատիւ
Դրտաշիսէ, և խարդաւանանաւ լեալ
ինն ի տաճարին վիշապաց։ այլև՝
Գրտաւազդայ՝ ոչ գտեալ քաջ յոր
դւոյն Դրտաշիսի՝ Վեղեցիկ ապա
բանից՝ ի հիմնանալն Դրտաշատու՝
նա էանց՝ ասէ՝ գնայ, և շինեաց ի
մէջ Արայ՝ զԱրտակերտ, որ է ի
դաշտին՝ որ անուանեալ կոչի Երա
րատ։ այլև՝ տեսչայ Աթենեայ՝ տեղ
չանս, զարտախուր հաւատարմ խոս
արտ. և զտից հաւատոյ, ի բարձից
Երգաւանայ։ Յարդ՝ ոչ արդեօք
առաւել՝ աստուածոյ զարմանալիս ի
վերայ մերոյ Աշմարտապատմութեան,
և Թէ՝ որպէս պատմեցաք զանցեալ
իրս վիշապաց, որք էն՝ յաշխարհ ի
վեր, ի Ասիա։

Պրակ Ը 30

Իմն՝ ո՞չ ոմանք՝ առա Օ արմ. Ա ո՞չ, ՚ի ամանէ որոշեալ չիեղէ։

Ի Ա.ստի պատմեալ զարդա րև՝ զբուն, և զառաջինն Տիգ րանն, և որ ինչ ՚ի նմանէ գործք։ սիրելի՝ ոչ ինձ պատմողիս՝ ՚ի մէջ իմոց քանից՝ որ ինչ յաղագս Ա.րու անդեանս Տիգրանայ՝ քանք. եղի ցի՝ և վրէժ ՚ընթերցողիդ՝ որպէս այլոն՝ և գործքն. այսպէս՝ և զբան նմանէ գործք, սոյնպէս՝ և զնմանէ քանք։ Ա՛ւ որոյ՝ սիրեմ, կոչել այս պէս՝ ըստ քաջութե. Նմին՝ Ա.րամ, Տիգրան՝ քանզի՝ ըստ քաջացն՝ ազգէն քաջք. իսկ՝ միջոցն ոչ դէպ ուամբ Թուխիցի կոչել։ բայց՝ ըստ դիւցազ նութեանն կարծեաց՝ Հաւաստի է և ասել մեր, ո՛չ Ա.րամազդ ոք, այլ ՚ի կամեցօղն լսէն լինել Ա.րամազդ. չորից՝ և այլոց անուանեցելոց ոմանց Ա.րամազդ։ Օ ի այսպէս՝ բազումք անուանեալք, Տիգրանք՝ մին է, և միայնակ ՚ի Հայկազանցս՝ որ զԱ.ժ դահակ հօսան, և զտուն նո՛ր ՚ի գե րութե՝ վարեաց զՀնոյՀ այն վի շապայ. օժանդակ կամաք՝ և յօժա

րու

րուէք՝ Ալիւրոս ունելով լինքն՝ զիշ
խանութիւն Աստուծոյ՝ և Պարսից յա
փշտակեաց։ Որպ որդի, Նաբ՝ Տի
րան՝ Ա ահմազն, զորմէ ասեն Ղաս
պեւք սիշխարհիս։

Երկնէր երկին՝ երկնէր երկիր՝ երկնէր ա ծխ
րանի ծովն. երկն ի ծովուն ունէր՝ և վիշ
ապին եղեգնիկ, ընդ եղեգան՝ փող ծուխ ելա
նէր, ընդ եղեգան՝ փող բոց ելանէր, և ի բո
ցին վայրէր Խ աբեւել Պապանէիկ, նա՝
հուր հեր ունէր, ապա ինչ՝ բոց ունէր մա
րուան, և այլ՝ ունկն՝ էին արեգակունք։

Եւ զայս երդեաւ ոմանց՝ փամբ
ռամբ, լուսաք մերձ՝վք իսկ ակնջօք.
յետ որոյ՝ և ընդ վիշապաց ասէին՝
յերգին կռուիլ նմա՝ և յաղթել.
և կարի լին նմանագոյնս՝ զ Հերակ
լեայ նահատակութիւն նմա երգե
ցեալ։ Այլ՝ասեն՝ զսա և ած ացեալ՝
և Ընդրի, ի Ա րաց աշխարհին կանգ
նեաւ՝ չափ հասակի նը՝ պատուհէին
զոհիւք։ և սորա ասեն զարմ Ա ահ
ունիք. ի սմ կրսեր որդւոյն՝ Ղաւ
անայ, Ղաւեհեանք. սորա՝ Ղաւ
ան. սորա՝ Խերսհ. սորա Օարսհ.
ի սորա զարմից՝ և որ Օարսհաւա
նիցն կարդան ազգ։ Ընդ առաջինն
սորա՝ Ազմնդ. սորա՝ Նագամ. սո

րա

բան՝ Ա ահան. սորա Ա ահի. սա՝ ընդվզեալ՝ մեռանի՝ Ա. ղեբռնդրե Ա նակեդովնացւոց։ Յայսմ հետէ՝ մինչև յ՝ թագաւորութիւն Ա աղաչ չակայ՝ ի Հայս՝ ոչինչ ձշմարտագոյնա ունիմ, պատմել քեզ. քանզի՝ շփոթ ինն ամբոխիչ՝ լեալ՝ այր զարմանք եղանէին տիրել աշխարհիս. և վե այսորիկ՝ դիւրամուտ՝ ի Հայս լեալ Ա. ղշակ մեծ, թագաւորեցուցանէ զեղբայր իւր Ա աղաբշակ՝ ի վերայ աշխարհիս Հայոց։

Պրակ լԹ 31

ՀԱՒԷ՝ Ա. ղեհիան պատերազմ՝ առ Տ Հասա նա՝ և մեր Օ. ծրմայր ընդ Ա. նուշպայի զո բան վինելոյ ասխատուած, և՝ ի նոյն մահ։

Ա. Ռկսուք այսոքիկ են՝ որ աշխա տութիւն մեզ տագնապաւ՝ ի վերայ՝ ի քումէ՛ հասուցանեն հար ցասիրութէ համառօտասիրութի, արագաբանութիւն։ և այսոքիկ պէրճք՝ և պայծառք, Պ զատոնա կանք իբր եղանիլ բանք՝ հեռի՝ ի ատութենէ, և լի՝ որ ինչ ընդդէմ ատութե. և զայսոսիկ յառջին մոր գոյն՝ մինչև յ՝ քեզ՝ պատմել. և այ սոցիկ՝ ի միասին պատահել՝ անհնա

ըին կ՚ասէ, քանզի՝ որ զամ ստեղծ՝ կա
րօղ գոլով՚ի քեզ թէ՛ւել ականաւկնար
կուգէ, զամ կացուցանել՚ոչ այսպէս
հաստատեալ, այլ՝ աւարտս որոշեալ՝ և
կարգս՚ի ստեղծուածս. քանզի՝ են
ոմանք առաջնոյ, և ոմանք երկրորդի՝ և երրորդի, և այլոցն աւուրց՝
ստեղծուածից: և այսոքիւն այսպէս
սկիզբն ակնարկէ կարգս՝ վարդա
պետութեան Հոգւոյն: Ասէ՝ զբո փա
փագ, արտաքոյ այսպիսւոյ իմն տե
սանելոյ սահմանի, զի՝ արդարև բը
նաւն առաժամայն՝ ամենայնքն քեզ
եղիցին ասացեալ: Այլ՝ առ՚ի մինչ
այսօրիկ՝ կամ յերկար, և քեզ՝ ըստ
կամաց. կամ փոքր, և քեզ՝ ոչ հա
ճելիք. զի՝ այսպէս քեզ՚ի հանգ ճե
պելոյ, ահա՝ ոչինչ յաղագս Մակե
դովնացւոյն, և ոչ՝ վասն Աղիակա
նին՝ ի կարգին նշանակեցաք. այլ՝
զօդևմբ աւետիս՝ ոչ ունիմք առել
իմաստուն՝ կամ անհանձար աստա
նօր լինիլ մեզ՝ հիւսն պատկանաւոր
Ա՚ոչ զայնոցիկ այժմ ուրեմն՝ զինի
հոլովելով զանս զկարևորսն, և մե
ր՚այս արժանի շարադրութեանս: և զոք
առաջինք արդեօք՝ այսպիսեայ ձա
ռից, եթէ ոչ՝ որք՚ի Հոմերոսէ պատ
մին

մին. այն որ վե՛ր Աղիսականին պատմին պատերազմին, առ Տեւտամա Ասորեստանեայց. և մեր Օարմայր ի ծառայութեան սակաւուք ընդ Նթովպացի զօրուն օգնական Պոխամանաւ: և անդ ի Քաջացն Հելլէ նացւոյ վիրաւորեալ մեռանի. այլ կամիմ ի Քերեայ, և մի յայլէ ումեքէ ի Քաջացն:

Վասպուրական Աղբ Ասորին՝ ճշմարտաբան նուիրեան Հայոց Աեծոյ:

Ի պարսից առասպելէն՝ Հաղագս Ռխրսեայ Քաջահայոյ:

ԲԱյց՝ զի՞նչ արդեօք տրփանք քեզ՝ և Խիւրասպի Քաջահայկայ՝ փոյն՝ և անձոռի՝ առասպելքն ի՞ցեն. և կամ, ընդ սակս՝ զմեզ Պարսից սից անյարմար՝ և անուն բանից, մի՛ նահանդ թէ՝ առաւել վե՛ր ամբաստանութեանց՝ առնեմ աշխատ. և ան բարի՝ առաջնոյ նորա բարերարու թեանն, և Պիւրաց՝ նման սպասաւոր րութեանց. և ոչ վրիպեցուցանել կա րելոյ զվրիպեալն՝ և զանառն. և ու սոյն համբուրումն, և անդուստ վի շապանին ծնունդ, և յայնմ հետէ՝ ա րութեանց յաձախութեան ծախել զմար

դիկ

գիկ՝ ի պէտս որովայնի. Ինկ ապա՛
և Հրոդանայ ուներմն զնա կապել՝
սաբեաք պղնձեօք, և՛ի լեառնն տա
նել՝ որ կոչի, Ամբաւընդ. այլև՝ ի
Ճանապարհի ննջելն Հրոդանայ. և
Ինկրասպեայ քարշել՝ ի բլուրն. և
՚ի զարթնուլն Հրոդանայ, և տա
նել զնա՛ յայրս ինչ լերինն, և կա
պել՝ և զինքն Ընդրի, ընդդէմ նո՛ր
հաստատել յորմէ պակուցեալ՝ և
հնազանդեալ կայ ղԹայիցն, և ո՛չ
զօրե ելանել՝ և ապականել զերկիր
զինչ քեզ՝ առ այսօրիկ կարօտութի՛ն
առասպելք սուտք. կամ՝ զինչ պէտք
անմիտ, և անհանճար բանից յար
մարանա՛ մի արդեօք՝ Յունական
պէրճ, և ողբերկ առասպելքն ի՛ցեն՝
հանդերձ պատճառաւ, որք զՀոմերո
տութի՛ն իրաց՝ այլաբանաբար կին
քեանս ունին թաքուցեալ. այլ՝ ա
սեա մեզ՝ պատճառս տալ այլաբանու
թե՛ն նոյ, և զարդարել զանզարդան
նոյն առ՝ի յինէն՝ քեզ բան. զինչ
այսօրիկ կարօտութի՛ն որպիսի՛ իղձք
անբաղձալոյ իրիք՝ բաղձալ և մեզ՝
յաւելուած աշխատութիւն. այլ՝ տա
ցուք զայսոսիկ Ո՛անկականի՛ քոյ
Տիոց, և անհաւութե՛ խակութե՛

լեալ տարփանաց վասն որոյ եղիցի
և աստանօր՝ ընդ մեզ զփափաք
կամաց քոց։

Աղաչեմք՝ որ ինչ ասիս ընդ Ա-
պեսթա պետ հաւատոյն։

Ո Պղատոնականն՝ համարձա
կագոյն այժմ քարքառիմ։
Ինձ արդ՝ արդեօք իմէ սիրելոյ այլ
ոք ես. քանզի՝ և չէ իսկ ոք։ Ա՛նզի
և՝ի վերայ այնմն անհնարիցն՝ հնա
րաւոր վա՞ր քոյ արարեցելոց մեր, կա
տարեմք և զայս. զի՝ զօրոյն առեմք
և զբանն՝ և զգործս, և այնոցիկ լուր
մանաւանդ՝ գրի՛ թէ՝ և զլսելիս մեր
առաղակացուսցանէր. այսօր՝ իմովք
ձեռօք՝ չարագրեմ զայնոսիկ, միտս
անմտութեանն նոցա առլով. և զկարի
վաղուց նոցա իբր՝ և նոցա անհասա
նելիս, աւասիկ յայտնեմ. միայն թէ՝
և քեզ այսոքիկ ուրախութիւն՝ և
կամ, շահ օգտութեան։ Ա՛յլ ծա
նիր զաստեղութեն մեր՝ առ այսպիսի
բան. զի՝ ոչ յառաջինս մեր աստ
յել՝ի գիրսս, և ոչ՝ի վերջինս քանս՝
արժանաւորեցաք շարել՝ այլ զմտ
և որիշ. և ակապայ այսպէս։
Ա՛սացեալն՝ ինոցանէ՝ Ա՛ւրաապէ

Յ՛ժգահակ, առնեբրովթաւ նախ նի նոցա. քանզի՝ և՛ի բաժանել լե զուացն՝ ըստ ամենայն երկիր, ոչ՝ խառնիխուռն՝ և ոչ առաջնորդ այս լի ներ, այլ Յ՛ծայնոյն ինն ակնարկու թե՛ Վչխաւորք, և Յեղապետք ո րոշեալք՝ զիւրաքանչիւր սահմանս ժառանգեցին՝ կարի զօրութե՛, և զայս Յ՛իբրաստեայ՝ հաւաստի ա նուն՝ Ձանուէմ ես, Լենտօրմա Պռիւ գեայ՛ի Վ՛աղդեականի գտեալ մա տենի։ սա ոչ՝ քաջութե՛ քանե՛, հարստութե՛, և Ճարտարութեամբ՝ զՅեղապետութե՛ ազգին իւրոյ՝ ու ներ հնազանդեալ Յ՛եբրովթայ. և հաստատակաց՝ զկենցաղս կամե՛ր ցու ցանել ամենեցունց. և ասէր՝ ոչինչ իւր առանձին ումեք ունել պարտ կ, այլ՝ հաստատակաց ամենեցուն. և ամ ինչ նի՛ յայտնի էր բան՝ և գործ. և՛ի ծածուկ՝ ինչ ոչ խօսէր, այլ զա մենայն յանդիման արտաքս լեզու աւ՝ զծածուկս սրտին. և զե՛ և ըզմուտ բարեկամին՝ որպէս ՛ի տրուն ջեան, նոյնպէս՝ և՛ի գիշերի սահման ներ։ և այս է՝ առաջի նորա ասա ցեալ անբաւարի բարերարութիւն։

Յ՛այլ քանզի՝ Յ՛սահեղաբաշխութե՛

հզօր

հզօր եղեալ՝ յօժարեցաւ ուսանիլ՝ և զկատարեալ չարութիւն, և այսո քիկ անկարելիք նմա՝ ոտն վե րագոյնն ասացաք, սովորութի ու նէր՝ պատրանաց աղագաւ՝ առ բա զմամ ոչինչ՝ ի ծածուկ գործել և զայնպիսի վերջին, և կատարեալ չա րութիւն յայտնի ուսանիլ՝ կարողու թիւն ոչ էր. հնարիւ այսպիսեաման՝ դառնութեան հնարս, յաւ ինչ յորովայնն ունիլ՝ բազքաջիր չա րաչարս, որ՝ ոչ այլով իւիք՝ քանզի քանիւ իմն, և անուամբ սոսկալեաւ՝ քժշկիցի, զոր վայրապար լսել ու մեք՝ ոչ կարութիւն։ և զայս սո վորեալ՝ որ զչարութիւն նիւթիր ուսուցանէր նմա՝ ի տան, և՝ ի հրա պարակս՝ անկասկած՝ զգլուխն ի վէր դնելով ուսոյ Հիւրասպեայ, և խօսելով յականջն՝ ուսուցանէր զանբաւրի արուեստս, զոր յուսապէ լին՝ մանուկ Աստանայի՝ ասեն՝ սպա սաւորելով լինէր կամակատար. և ապա՝ վասն օրոյ պարզև՝ ի նմանէ խնդրել՝ համբուրել զնոսա։

Ինկ վիշապացն բուսումն՝ կամ, կա տարելապէս վիշապանացն Հիւրաս պեայ՝ որ ասի, ի այսպէս։ քանզի՝

մար

մարդիկ անգամ՝ սկսաւ զոհել Ի՛սու
այ, մինչև տապալականալ ի նմանէ
բազմութեանն, և միաբանեալ ա
մենեցուն՝ և հալածեալ՝ և փախ
չել նմա ի նախ առացեալ լերինն.
և ի սաստկագոյնս զնա վարելոյ՝ թո
թափեցաւ ի նմանէ ամբոխն նո
ցա. այլ վստահացեալ՝ վարողացն
զնա, թաքեան՝ աւուրս ինչ՝ զտե
ղեաքն. իսկ՝ ժողովեալ Ի՛սուսա
պետ զ ցրուեալսն՝ յանկարծ օրէն
հասանէ ի վերայ, վնաս սաստիկ
առնելով. այլ յաղթէր բազմու
թիւն՝ և փախստական լինէր՝ ասա
ցեալն Ի՛սուսպէ, և հասեալ՝ սպա
նանէն զնա՝ մերձ ի լեռնէն, և ըն
կենուն ի վիհ մեծ ծծմբոյ.

Ի՛սուսեան Պետ Ի՛սպինոզա։

Ո՛վ հրեշտակ մեծ Լուսեղ Աստեղ Ար բոյ։
Ջրերը յորեաց՝ վիշմամբ Իւր գոյ։
Ի պահման ճառին՝ Վարդան նախնոյ։
Օ՛ր որոշեալ սուրբն գԱր բոյ։
Տեղի ի՛մաւ, ըստ բառե լոյ։
Ման ասպանօր՝ գտաւրե լոյ։
Նախնին Հատոր՝ սուրբ Հայկազ նոյ։
Երկնատէր Հատոյ գաւազ նոյ։
Յաւէտ խոսի վԱրշակու նոյ։
Հեր Տրդատայ Արմանե լոյ։
Հովտատեսին՝ Ա՛ծին Ար բոյ։

Աշխարհաբար

Ես եր միշտ Յոհան
Ս. Դպարապետ.
Ս. Ոգիս պըսակ
Ս. Քրիստեան:

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Պրակ ա ։

Ա՛նվախճ Աստուածոյ՝ բան՝ դիմակ պատմա-
ըե մերոյ Ա՛լախանէայ։

ԲԱՆ

ՎՔԱՆՉԱՅԻՄ ՈՐ ԻՆՁ ԱՒՐԻՆԶԻՆ

մեր ոյ աշխարհիս՝ գործք, երկ
ըոր դ առնելով զգիբս։
Ակսեալ՝ի թագաւորութենէն՝ Ա՛ղէք
սանդրի, մինչև յ՝թագաւորութի՝
Սրբոյ, և Վաղիմ Ա՛ռնն՝ Ա՛ճեմեն
Տրդատայ. կարգաւ, որ ինչ՝ աստ
եղեալ գործ քաջութե՛ե, և արուե՛,
խնաստից, և կարգաց՝ միոյ միոյ ու
րուք ՚ի նոցանէ. որք յա՛ղբայրէն
Պարթից՝ յԱ՛րշակայ, և՛ի Վաղար
շա

չակայ՝ եղբօրէն նոր, զոր մերոյ ազգիս Թագաւորեցոյց. և որ ինչ՝ որք յետ նոր եղեն Թագաւորք՝ աչխատ հիս մերոյ, ի նորին սերմանել, որ դի՛ ի հօրէ առնուլով զտերութիւնն, անուանեցան՝ Կոմնենոսք՝ յԱ.ղ չակայ։ Ալեքսիոսիք՝ ի Մ.ծ ուքին աՀեցեալ, և միակք՝ ըստ կարգի հետևանաց՝ ի Թագաւորու Թիւնն։ Այց՝ գրեմ կարճ՝ ի կար ձոյ՝ որ ինչ՝ անկն է. և զաւելորդն Թողում, քանզի՝ բաւական է՝ յա ղագս այլոց ազգաց՝ որ ինչ՝ ի բազ մաց ասացեալ եղև։ Յետ տիրելոյ Ամ տիեզերայ՝ Կղեքսանդրի Կա կեդովնացւոյ՝ որդւոյ Փիլիպպեայ Մակեդոնացւոյ, որ էր՝ քսան և չորս երորդ յԱ.քիլլեայ, բազմաց տա լով զտերութիւնն կտակաւ, զի՝ ա մենևին իշխանութիւն Մակեդո նացւոցն անուանեսցի, ինքն մեռա նի։ Ո՛վ կնի որոյ՝ Թագաւորեաց Աբդիլեայի Մելևկիա, զտոլվից կոր զելով զիշխանութիւն։ ուստի՝ և զՊարթևս հնազանդեցոյց՝ մեծաւ պատերազմաւ, և կոչեցաւ՝ Նիկա նովրայ, նորին աղագաւ։ Այսր՝ Թագաւորեալ սմն՝ երեսուն, և մի,

Թա

Թողու զիշխանութիւնն որդւոյ իւ-
րում, Նախիրքայ՝ անուանեցեալին.
սա տիրէ՝ ամն 19. զսա՝ յաջորդէ
Նախիրքոս՝ ասացեալն Հևոս, ամն
10. և՝ ի մեռանելն երորդին՝ ապա
տամբին Պարթևք՝ ի ծառայութէ
Մակեդովնացւոց. ուստի՝ և Թա-
գաւորեաց Արշակ Վաչ՝ որ էր՝ ի
զաւակէն Աբրահամու, ՚ի Վրէտ
տուրական ծննդոց. առ՚ի հասա-
տել քանին Յեառն՝ առ Աբրա
համ, թէ՝ Հազաւորք Ազգաց ՚ի
քէն ելցեն։ Ծննդոց. 17. 6։

Պրակ Ը 2

Հաճաւորելն Արշակայ, եւ որդւոցն. պա
տերազմ ընդ Մակեդովնացիս, եւ զէր՝ ընդ
Հռոմայեցիս։

Ապէս ասացաք, յետ վաթսուն
ամի մահուանն Ալեքսանդրի՝
Թագաւորէ ՚ի վէր Պարթևաց՝ Ար
շակ Վաչ՝ ՚ի քաղաքէն, որ կոչի՝
Նահլ՝ յաւազուտին յերկրին Վռու
շանաց, և տայ պատերազմունս սաս
տիկս յոյժ, Թաւիեալ յինքն՝ զամ
Արևելեայս. հալածէ ՚ի Նաբիլո
նէ՝ զՄակեդովնացւոց իշխանու
թիւն. լսէ՝ և զգօրանալն Հռոմայե
ցւոց

ցուց՝ ի վերայ ամ Լեւամոխ, և ծո
վու. և եթէ՝ ի Հիսպինհացւոց թա
փեցին զբովն, ուստի՝ ոսկի, և աւ
ծանէ հատանի. և զԱղատացիս
հարեալ՝ ընդ հարկաւ արարին, և
ց՝ Ագաւարն Սիացւոց՝ Հրեշ
տակ առաքեալ՝ խնդրէր զդաշնա
ւորութիւն, զի մի՝ օգնեսցեն Նակե
դովնացւոց, ոչ տալով հարկս, այլ՝
պատարագս ամի ամի միայն՝ 100.
քանքար: Յսպէս՝ տիրեալ ամս
31: և յետ նոր՝ Յրտաշէս որդի նո
րա՝ 26: զոմ պայազատէ նորին որ
դին Յրշակ, որ կոչեցաւ Նեծ, պա
տերազմի ընդ Լեմեարեայ՝ որդւոյ
Լեմեարի Նախիգոնեայ. քանզի՝
ի վր նորա եկն ի Նաբեղոն Նակե
դովնական զօրու, և պատերազմել
ի պարտութիւն մատնեցաւ. զոր կա
լեալ Յրշակայ՝ տարաւ ի պարթեւս՝
Հանդերձ երկաթեղէն կապանօք,
ուստի՝ և Երիպիդէսն կոչեցաւ: և
իմացեալ եղբօր նորին Նիդիացւոց
Նտիոքայ՝ զգնաւն Յրշակայ, գայ՝
ունի զՅսորիս: Ոսկ՝ Յրշակայ եր
կոտասան բիւրու՝ անդրէն դար
ձեալ. և Նտիոքոս՝ ի սաստիկ ձմե
ռայնոյն՝ հերքեալ՝ պատահի նմա
պա

պատերազմաւ՝ յանձուկ տեղիս, և կորնչի հանդերձ զօրօքն։ և Աշակ տիրէ՝ երրորդ մասին Աշխարհիս՝ յերիկնցին Պատմութեանցն Հերոդիոտեայ՝ ի՛ ուսանիլ իւրոց բորդէն, որ յաղագս՝ բաժանելոց զբոլոր երկիրս՝ յերիս մասունս. և կոչել զմին Եւրոպէ, և զմին Լիբէ, և զմին Ասիա։ որում՝ և տիրեաց Աշակ։

Պրակ Գ 3

Վասն որպէսութեան զԱշաղաւորելոյն Հայոց։

Յամանակին յայնմիկ՝ Թագաւորեցուցանէ զեղբայր իւր զԱշաղաւորչակ՝ Աշխարհին Հայոց, ըզհիւսիսի, և զարևմտեան տալով նմա սահմանս։ Այն (ոչ՝ յառաջ նումն մերում Պատենէ՝ գրեցաք) Աշոյ քաջ, և խոհեմ։ ընդարձակ տիրեաց՝ ի վէր սահմանաց իւրոց։ և հայրգս կենցղականս, որ չափ մնրթէր, չնորհեաց Աշխարհիս, և ոչ՝ ախտարարութիւն։ և նոցին նախարարութեանցն՝ նահապետութիւնս հաստատեաց զԱրս պիտանիս՝ որք ի Օպաւակէ Պերոյն Հայկայ, և որ այլք։

քան

քանզի՝ և յետ սահմանահարելոյն զՄակեդոնացիսն, և դադարելոյն պատերազմացն, սկիզբն առնէ բա րեգործութեանցն՝ պարթևն Վաղ նախ՝ և առաջին, փոխարէն բարեաց հատուցանելով Որսաւորի, և Ամաստանոյ, որ ի ձեռն Ե ամ քոյ Վաղարշատ. տալով նմա իշխա նութիւն ազգաւ Վաղարշիր լինիլ Աշակունեաց. և որ ի նմանէ ծը նեալ ազգ, լինիլ կոչմամբ յանուն նր, Վաղարշատունի: որ և այժմ, մեծ նախարարութիւն ի մէջ աշխարհիս: քանզի՝ այս Վաղարշատ՝ նախաձեռն զինքն մատոյց ընծայ՝ ըստ կամաց Մ աղաբշակայ, յառաջ քան՝ զպատե րազմունս Աշակայ ընդ Մակեդով նացւոց զօրութեանն. և այս՝ ի դէ րան Ադրունի: Ասի՝ ի ծայրս ձայ երկնախօսից՝ կողմնակալ իշխան քիւ րուց, և հազարաց յարևմտից կող մանէ: Այլ՝ դարձցուք անդրէն ի վէր, պատմելով յաղագս՝ պատե րազմին Մ աղաբշակայ ընդ Պոմպե ցիս, և որ՝ ի Փռւիգիա, և վասն՝ յաղթութեանն նորա:

Պրակ Դ 4

Երկնէ՝ որպէս դիաբանեալ ի աղաքչական ըղձ
Ի՛նչ ինչ ոչ ոչ ի կարծս ըղձո- կաղալ ի ձե
բայ Անկեղծնացողն մարերոյ։

Յայտ պատերազմին՝ Երջանկայ
ընդ Առաքելսն, և ուն
ղղ զԱստեղծն, և զարևելեանս Աս
րեստանի և զարևմտեսս։ Ա՛ինա
քանէ Աղաւրշակ զօր բազում,
յԱ՛տրպատականէ, և՛ի Հայոց, որ
՛ի միջոց աշխարհին՝ Ա՛ղուանիսա,
և Վ՛ասպ, և որ՝ առ սահմանօքն
Ա՛տրպատականի, զկոչեցեալն Բա
գաւառատ, և որք ընդ նովաւ՝ Վ՛ասպ, և
զԾովազերեցեայսն՝ Ա՛նկումնք, որք
՛ի Վեղամայ՝ և որք ՛ի Վ՛ահանա
ցւոց, Շ՛արայի ծնունդք՝ և Գ՛ու
շարայ, և՝ առ ընթեր՝ Ա՛խաւեանն,
և զԱ՛ռումեականսն՝ և զոցայնս մեր
ձաւորսն, ոչ թէ՝ զկէս մասն աշխար
հին, հասանէ ՛ի միջոց աշխարհիս
վերագոյն՝ քան զաւրուն՝ Ա՛օրին
մեծի յարին Երասխայ, մօտ յարևմ
ուիր՝ որ ասի բլուր, աւուրս շատս
առնելով անդ՝ ոչ պարտէ ասել.
զի՝ ոչ գիտէին զկարգս ինչ։ և սակս
միաբանելոյ զկողմանս աշխարհին՝
հա

հասանէ առ սահմանօք խաղտեաց քանզի՝ Ազիկիմ, Պոնտոս, Ա ժաք Փռիւգիա, և այլք՝ ոչ գիտե լով զհամբաւ պատերազմին Ըրշա կայ առ Աակեդոնիացւոց պետու թիւնն, զմիաբանութիւն դաշանցն հաստատուն առ Աակեդոնիացիսն պահելին։ Ա ոորոյ ամն Աորփիլի կեայ՝ միաբանեալ զասացեալսն զայ նոսիկ կողմանս, և գրգռի ՚ի պատե րազմ ընդ Աղաբշակայ. բայց՝ պա տահին միմեանց առ բարձրաւան գակի միջ բլրով քարաձագաթե նիւ, այժմ ասի Կոլնիա. և մնաելք առ միմեանս՝ ձիգ ասպարիզով միջոցային՝ ամրանան կողմանքն եր կոքին՝ բովանդակ աւուրս։

Պրակ Ե ։

Պաթերաղմ Աորփիլեայ, և հնդկաձոր մահ։

Կնի՝ անցանելոյ բազումաւ ուրց ամրանալոյ՝ կողմանցն երկոցունց. գրգռի պատերազմ ՚ի մերմի կողմանէս դիմեալ։ Ա ոորոյ յարդարէ կամուր՝ կամակատար, և Աորփիլիկեայ զիւր կողմանն Ձա կատ հատանէ՝ յանդուգն յարձակ մամբ. քանզի՝ այր սրտեայ՝ էր, ան

դա

դամաքերկար, և ըստ իրեարս պատ
շաճ, զոյգ մարմնով՝ և այժ սատակիկ
ունելով. ամրացեալ պղնձով՝ և եր
կաթով՝ և այլովք ընտիր վառե
լովք, ուր պակաս ինչ թուով՝ տա
պատ յերկիր արկանէ՝ արս ըն
տիրս՝ քաջս՝ ի մանկանցն Ա աղար
շակայ. և ջանայր հասանել՝ Յ.ր
քային Հայոց՝ ի մէջ խմբի մերձ
ի՝ և զինուս ամրացեալս. և մատան
ցեալ՝ յաջողեցաւ ձգել զսուինն.
քանզի՝ ներ կորովի, և երկայնաձիգ
հեռի յաշտէնս յարձակել՝ որպէս
ի թուիչս սրաթև հաւուց. այլ՝ ուր
ինչ կարի յամեցին՝ ընդ մէջ անցեալ
Ն.ոք Վ.աջք և Ն.նուանիք ի Օ.ար
միոյն Հայկայ, և Ն.սորեստանեցին
Ա ենեքերիմայ. և Հարեալ աշտե
ւք՝ զքաջն սատակեցին. և զզօրսն՝
առաջի արկեալ՝ ի փախուստ դար
ձուցանեն. բազում վտանգս արեան
հեղեալ՝ զերկիրն ոռոգանէին՝ իբ
րև հեղեղօք անձրևաց, և յայնմհե
տէ՝ դադարեալ խաղաղեր երկիրն՝
նուաճեալ ընդ ձեռամբ Ա աղար
շակայ. և Ա՝ակեդուիսցւոցն զդաշ
րեր գոռն.

Պրակ Զ.

Լրիւ՝ որպէս խոստացայ Սաղմոսի վերնագրոյն մեկնութեան ի նիւսիոսէ։

Եւ այսպէս կատարեալ կարգէ զահմանս Սաժաքայ, և Պոն տացւոց, և զԳերմանիկ, դառնայ զհիւսիսեաւ՝ առաստորոտով Պահա բեայ ի մէջ Տայոց, ի գիւղին՝ և ի մանաւախլուտ տեղիս մայրեայ, և ի ծառաւէտս, գեղեցիկ լինի՝ անդ կար գելով զերկիրն՝ հաստատելով զգ լեհնայինն՝ և զՋերմանոն ի բարե խառն, և ի զուգագեղեցիկ վայել չութի՝ իւրոյ թագաւորութեանն. ամառնային ժամանակին՝ հովանոցս սպատրաստելով՝ յորժամ զհիւսի սեաւ երթիցէ. գոմն զերկուս տա փարակն անտառախիտս՝ հանդերձ լերամբքն կազմելով՝ և որոց տե ղիս. և զՋերմութիւնն կողայ ի Սարմանդս այգեայ, և բուրաստա նաց՝ այլ խորհրդ ածաս, վն սիրելի առնն՝ յայտնի գրել զնա, և մանրա պատում։ զի՝ անցից նշանակելով մի այն զտեղիսն հաւաստի, և զոչնչն ի բաց թողեալ վասն զկապ սիրոյ շնորհաշուքին՝ անխզելի պահելոյ։

Ազատ՝ կոչեցեալ զվայրենի՝ եկա մուտ ազգն Իսահայ, և որ զատ բոտով մեծի լերինն Կաւկասու՝ և որ ի Հոլիատն, կամ ի ձորս երկայ նաձիգս խորացեալք՝ զհարաւով ի լեռնէն ի վայր՝ մինչև ի դաշտաքեր բանն մեծ իջանեն։ պատուէր առնելով՝ զաւազակութի, և զմարդա դաւութի չինքեանց ի բայց քեցուլ և հրամանաց, և հարկաց Պքռունի հպատակ լինել։ ոյզ՝ ղի միւսանգամ տեսեալ գնա՝ Պաղնորդս, և Ի իսան՝ հանդերձ դեղեցիկ կարգօք՝ հաստատեցե։ և արձակէ գնա՝ հանդերձ արամբք իմաստնովք, և վերբուսացուօք յիւրմէ։ և ինքն՝ արձակեալ զԲևմոեայ բազմութիւնն՝ իջանէ ի տեղիս խոտաւէտս՝ մերձ ի սահմանն Շ սրայի, զոր՝ Ինքն ան փայտ, և Ա եւին Ասեան՝ կոչէին՝ ինկ յետոյ՝ վ հատուածի ին ինդուր Ռուղարայ, Ա նդոյ բնակելով ի տեղիսն, յանուն նորա՝ անուանեցաւ Ա անանդ։ և անուանք չինիցին յանուն եղբարց՝ և զարմից նորա՝ անուանեալ կոչին՝ մինչև ցայժմ։ Ընկ ի ցրտանալ Հիւսիսոյ, և ի դառն հողմ փչելոյ, խաղայ՝ իջանէ

'ի գաշտն մեծ, և անդ՝ զափամբ Յո-
րէն մեծի՝ բնակէի 'ի տեղւոջ՝ ուր
գետն մեծ՝ 'ի ծովակէն Հիւսիսոյ՝
սկիզբն առեալ՝ իջանէ, և խառնի
'ի Յորն մեծ: և անդ՝ կարգեալ
զզօրս աշխարհիս, և թողեալ երա
կացուս յինքենէ. և իւր առեալ զը-
նտանիսն զնամ չուէ 'ի Յծբէին:

Պրակ Է 7

Յօրինուածք նախաբանութեանն, ելիք՝ ուս
ոք զնախաբանութիւնս կարգեաց: և որպէս
և ազն արդ, ջենդալաւորել հրամայեաց:

Այս դրուագ մեծ՝ և հաւաստի
պատմութիւն է, և արժանիւ
ողբկադունայ՝ և յոլովից. Վրան
զի՝ բազում ինչ աստ կարգայ՝ և յո
րինուածոց, Ցանց՝ Ազգայ՝ Հաղա
քաց՝ Ե լինիլ՝ Պատահարաց, և
համայն՝ ասել՝ օրէն Յադաւորու
թե, և որ ինչ չուրջ զՅադաւո
րութեն. Օրէնք՝ Օրապետից՝
Կողմանց՝ Կողմնակալաց՝ և որնման
այսոցիկ: Ազդ՝ նախ, և առաջին
օրինադրէ Յադաւորն զինքն, և ըզ
Տուն իւր, և սկիզբն առնելով 'ի
գլխոյ իւրմէ, և'ի Յադէ: Օ կոչե
ցեալն՝ որ 'ի Յրեից Նաբարատ,
ինոր

ջնորհակալութիւնմն՝ վասն յառաջա
գոյն անձնատուր ձերոյն տնօրինեն
առ Աստուածորն՝ և միամտութիւնդ, և
քաջութիւնդ. և զյառաջ ասացեալ
Տանուտէրական պատիւն՝ ազգին
պարգևելով. և իշխել նմա՝ Աստ
ծի գլուխ դնել Աստուածորին, և կո
չիլ Աստուադիր՝ այլև՝ Իսպեհ. և
առանց ոսկւոյ, և ականց՝ զկրսեր
մարգարիան՝ երեքտակեան՝ վար
սակաւ ածել. յորժամ, յարքունիս
ի Տան Աստուածորին՝ շրջիցի։ Եւ՝ զգե
ցուցանծոյ իւր զձեռս, ի զաւակէ
Վանանացւոց, և անուն կոչէ ազգին՝
Կնեթունիս՝ ուր գիտեմ, էր աղա
գաւ։ Եւ թիկնապահս իւր՝ զինու
հանդերձ, ի զաւակացն Խոռայ
Հայկայնոյ՝ արս ընտիրս՝ և քաջս, նի
զկաւռըս՝ և սուսերաւորս, և գլուխ
նահապետութիւնն նոցա՝ զԱզխազ
ոմն, այր քաջ՝ և սրտեայ. բայց՝
անուն ազգին զնախնականն պահէ.
Ասի՝ զԱտա՝ որ ի զաւակէ Կառ
նիկայ՝ որ ի Կեղամայ, ի վերայ
որսոյ Աբգունականայ կարգէ.
որոյ որդի եղեալ՝ Ալ արաժ՝ յանուն
նր, անուանի Ազգն։ Բայց՝ այս զինի
յաւուրս Արտաշիսի։ Եւ զԱտա

բաղ

բաղ ոմն անուն, ի վերայ կուսիկ։ և զԱբէլ սպասարկր, և զահաւոր. և չէնս պարգևէ նմ, յորոց անուն կոչին սակս՝ և նախարարութիւնն՝ Պաբելեանք, և Աբելեանք։ Եւ զԱծրունիսդ գիտեմ՝ Աբ ծրունիս, այլ Ածռունիս. որք՝ առաջի նր կրեին։ Թողեմ զառաս պելոյն քաջամարտս՝ որ ի Հադա մակերտին պատմի, մանկանն Իրհե լոյ՝ անձրեւ՝ և արեւ հակառակեալ և հովանի Թուխնոյն պատանւոյ Թալ կացելոյ։ Պիտեմ և զՆաւնիսդ գինիքոնիս, զարժանի Մագաւո րին պատրաստել ըմպելիս. որ ըս քանչելի իմն դիպեալ եղև՝ ըստ գոր ծոյն՝ և անուն։ Պանդի՝ պատրաս տէր զըմպելիս Աբջայի, կընտիր՝ և ի համեղ գինեաց, ուներ՝ և կոչումն անուանն՝ գինն. Ընդ որ՝ կարի մեծա պէս ուրախացեալ՝ ամենամեծա պէս Պաղարշակ կարգէ ի թիւս նախարարութեան ազգաց։ Եւ էն այս երկու տունքս՝ ի զաւակէ Վենե քերիմայ, Ածրունիք՝ և Պնու նիք։ Աեմ, և զՊանդունիսդ ի վերայ Օհնարանաց. և զՀաւ նիսդ՝ Նաղեակալս՝ յաղագս ի մայ

րիս

ըմիս քննակելոյ։ և եթէ՝ առ ցմփս
ինչ՝ ոչ ունիցիս, և զձիւնականսդ ա-
մարանոցայց պահակս՝ և ձիւնակիրս։
և յառաջադիմութէ ազատասեալս՝
որպէս ընտանիք Թագաւորաց։
Եւ Պաւնդա՝ և Պահապանս՝ դրան
Տ.ըքունի՝ կարգե զչորս, զմի մի՝ ի-
բաքանչիւր բիւրուվք վառելուվք, ի
նմին հին ի զարմից Թագաւորացն,
որք ի մերոյ նախնւոյն Հայկայ՝ որ
քուն ոստանն անուանեալ. որք ըն
ժամանակս ժամանակս՝ ժառան
գութէ ի Հարցն ընկալեալ գեօղս՝
և գաստակերտս։ Նոքա ատ ուրեմն՝
Պարսից Թագաւորութէն սկսա ո-
մանս յարուցեալ գունդս, և ոստան
անուանեալ. ոչ գիտեմ թէ՝ վերստա
ռելոյ ազգին առաջնոյ, և թէ՝ վե
ընդհմութէ իրիք արդեօք, նշկա
հեաւ՝ և ի բաց ընկեցեալ զազգն,
զայլս ի տեղի նոյ յարուցին գունդս՝
անուամբ Տ.ըքունի։ Տ.ալ առաջին
ի զարմից Թագաւորացն առաջնոյ
Հաստատի. ոմն՝ և այժմ ի Պ ըաց
աշխարհին՝ որ Պերճունիս կոչի։
Եւ՝ յան և՝ ներքինիս ի նմին ազգէ խը
զել՝ հրամայեաց. և Պահապետն ո
ցա՝ զՀայրիշեան, մանուկ ինչ Տ.ար
պա

պատականէ՝ մինչև ց՝Նոճաշ՝ և ց՝Լախճաճան. և նահապետութեանն աղգին Ամմածարոյ։ բայց թէ՝ որ պէս՝ կամ՝ ուր՝ սորա իրք անյիշատակ կելլէ. ես ոչ գիտեմ։ Այլ՝ յետ կարգելոյ զՏուն Վահագաւորին, Լրիկ բորդ Վահագաւորութեանն լինէր՝ ի զահակէ Ժդահակայ Արայ եղելոյ Վահագաւորի՝ որ այժմ՝ Ուրացեանդ՝ կոչեն։ քանզի՝ ոչ ասեն նահապետաց աղգին՝ Ուրացեան Տէր, այլ՝ Ուրացուոյն Տէր։ և Թո ղուլ՝ ի վերայ նոր գնամ չենա՝ որք՝ ի գերութենէն Արայ։ Լաւ յարև եալոյ կողմանէ՝ զեղերք Հայկական խօսիցս՝ Կողմնակալս բիւրաւորս. զերկուս՝ ի Ցեղից տանց՝ Լահապետութեց, զԱխաչեանսդ, և որ՝ ի Կադմեայ տանէն. զորոց զանուանս՝ ի միւմ՝ ի յառաջագունից ասացեալ Հառիւծն՝ կարգեցաք։ Ցետս ըս՝ մեծ, և անուանի՝ և բազմա բիւր զրևելեայ հիւսիսոյ կողմանն՝ կարգէ Կողմնակալութեի. զոր ա նուանի, և գնամ գործ մտաւորու թե՝ և հանձարոյ՝ և գործոյ պատե րազմի, և խորհրդականութեանն՝ Ուշջին, զԱրան, մեծաւ գետոյն՝

որ հատանէ զգաշտն մեծ՝ որ անուն
նի Լուբ։ Ասայ՝ զայս գիտեա՛, ըզ՝
զՅիսուս զայսոսիկ՝ մեծամեծս՝ և աշ
նանխս՝ մուսացումն եղև մեզ՝ յա
ռաջնումն Աստենին՝ յիշատակել
զՎանդն՝ որ՝ ի Վիսակայ, որ ժա
ռանգեաց զգաշտն Ղոճանից՝ և
զլեռնակոզմն նորին դաշտի, որ՝ ի
գետոյն Երասխայ մինչև՝ Ումբրն
որ կոչի՝ Հունարակերտ. և աշ
խարհն՝ յանուն քաղցրութե՛ա
բուսոյն՝ որ անուանեցաւ՝ Ղոճանք.
զի՝ աղուս ձայնէին զնա՝ վասն քաղց
րութեան բարուցն. և՛ ի սոր ծնեալ
դուց՝ այս Ղոճան, անուանին՝ և քաջս
կարգեցաւ կողմնակալ բիւրաւորի
Պարթևին՝ աղաչելակայ՝ Սոր զա
սակաց ասեն՝ սերեալ զազգն Ոդե
ացւոց՝ և Վարդմանացւոց, և Ծո
զացւոց, և Վարգարացւոց իշխա
նութեան։ Ասէ՝ Հուշարայ՝ որ յոր
դւոյն Շ արայի՝ ժառանգեաց՝ հաւ
ատար բնակութե՛ իւրոյ՝ զլեառն մի
թին, որ կ՛ կանգնէր, և զկին մա
սին՝ Ջ աճաղայ, զկնդե՛ զՇ՛ոբ՛ըղ
Ձոր, մինչև՝ Ի՛ Մուրն Հունարա
կերտ։ քայց՝ զտերութին Ղոյայ՝
և սեպհականութին Տաշրայ՝ կար
գե

գէ Ա սաղարշակ՝ ի զաւակաց Պ՛ու շարայ Հայկազնոյ։ Ասէ՝ ընդդէմ լե րինն Կաւկասոյ՝ կողմնակալ Հիւսի սոյ՝ զմէծ՝ և զկղզր ազգն՝ և Ա՛հա պետութիւնն անուն՝ Կարդալ գեաչխ Պ՛ուգարացւոց, որ էր լեալ՝ ի զաւակէ Ա՛իրդատայ, Պ՛արեհի Ա՛ախ արարի, զոր ածեալ Ա՛.ղեքսանդրի՝ Թողու իշխան՝ ի վր գերութեանն՝ ի Ա երիացւոց ազգացն, զոր էած Ա՛աբուգոդոնոսոր, ոտ Ա՛.բիւգե նոս պատուէ՝ այսպէս ասելով։ Ա՛եծազօրն Ա՛աբուգոդոնոսոր՝ ուժ գնագոյն էր՝ քան զԱերակլէս՝ ի Ա իբէացւոց։ Ի Ա երիացւոց աշ խարհն՝ զօրաժողով՝ լեալ՝ հատա նէր, և վանեալ՝ վտանկեալ՝ ընդ ձե ռամբ նուաճէր. և զմանն մի՝ ինո ցանէ՝ յաջակողմ Պ՛ոնտոս ծովու տարեալ՝ բնակեցուցանէր. և ի վե րին այն՝ յԱզր երկրի յարևմուտս։ Ասէ՝ ի հովտին մեծի Ա՛ասենոյ, կայ գէ Ա՛հապետութիւն, զոր Պ՛ու նէին անուանեալ՝ որ՝ ի զաւակացն Հայկայ։ Ասէ՝ զայր խոժոռագէմ՝ և բարձր՝ կոպտատարազ անձն, և տա փակաքթեթ, խորակն, և դժնահայ եաց, ՝ի զաւակէ Պ՛ասքանայ, ՝է Հայ

կա

կայ Թուղնե, Ցուրք անուն կոչեցեալ. որ՝ վ՛ս առաւել ժահադիմութեն՝ կոչեին՝ Ղնգեղեայ. վիթխարի հասակաւ՝ և ուժով, հաստատուն կուսակալ արևմտից. և յերեսաց անպիտանութենէ՝ կոչէ զանուն ազգին՝ Ղնգեղտուն: Ղայց՝ եթէ կամիս, և առեմ վ՛ս նը, անյաղթ՝ և փոյթն, ոմն՝ և Պարսիկք՝ վ՛ս Հաստոմայ Սահակի՝ ձև և փղոյ ուժեալ՝ ասեն. կարի ան նմանագոյնս Թուղեն՝ և նմա՛ երգքանից՝ վ՛ս ուժեղութե, և սրտեայ լինելոյ. որք՝ ո՛չ Ամիսոնի, և ո՛չ Երակլեայ՝ և ո՛չ Սահակին, նմանեն այն զրոյցք. Ղանպի՝ երգեին նմա՝ քաւուն հրկիզանել զրծաքար վիմաց ձեռօք, ուր ո՛չ գեղութե, և ձեղ քով՝ ըստ կամաց մեծ՝ և փոքր. և քերել եղնգամբքն՝ և կապել ոտ տախտակ. և գրել՝ նոյնպէս՝ եղն գամբք Ղրծուխս, և այլս այսպէս սխա. և յեկեր ծովուն մեծի՝ Պոն տոսի, դիպեալ նաւաց Թշնամեացն՝ դիմ՛ի վերայ. և՛ի խաղալ նոցա՛ի խորն՝ իբր ասպարէզս՝ ուր ու տամն, և սա ո՛չ ժամանեալ՝ առնու՝ ասեն՝ վ՛ս զոլորտաձևս՝ և ձգէ ըզ կնի. և՛ի սաստիկ պատառմանէ

Ջուրցն

ջուրցն, ընկղմին նաւք՝ ոչ սակաւք. և ամբարձումն՝ ալեացն՝ որ ի պատառմանէ ջուրցն, վարէ զինացեալ նաւսն՝ բազում մղոնս. ո՞կարի է առասպելս, այլ և՝ առասպելից աղասպել: բայց քեզ զի՞ է. քանզի էր արդարև՝ սաստիկ հզօր՝ և այս ալիսեաց արժանաւոր: Այլ՝ զկնի դորա՝ հաստատէ զմեծ Ալախարա թուրքին Օսմայ՝ ի Պորդոզն կոչեցեալ Հայս: Այլ զԱլախարա թին Պահոնեայ, և զԱնաւազ նեաննն, և զԱզնուականսն, ինոյն զսակաց Հայկայ՝ ի բնակչացն գտեալ զպերճագոյնսն, Ցեարս կարդէ՝ յանուն շինից՝ և գաւառաց կոչելով: Այլ՝ մոռացաք զԳժնեայ՝ զԱքսն անուանեալ այր, զոր՝ ոչ կարեմ հաստեաւ ասել՝ ի Հայկայ՝ թէ յառաջագունից, քան զնա՝ եղելոց յաշխարհիս, զոր հինն զրոյցքն պատմեն՝ լինիլ. բայց՝ եր այր քաջ: կարդէ զսա՝ սակաւ արամբք՝ պատել զլեառնն, և որսալ զքաջանան՝ որք անուանեցան Ալկունիք:

Այսպէս՝ և՝ ի նոյն իրս՝ զԱխան գահն անդունալն, և՝ ի սմանէ՝ Անգահունիք: Այլ յորդւոցն Ադամայ

զնէ

դնի՝ գտեալ ասրս՝ որք ինքնակամ
խնդրեցին զ[1]Եհենից պաշտա
մունն՝ պատուէր մեծասէս, ի ձեռն
տալով նոյ զԲրմունեին։ և կարգէ
ընդ առաջին՝ [1]ախտարարութեին, և
անուն կոչէ [1]Ահունիս։ Այս սէս՝
և զ[1]ռաւէնեանն՝ և զ[1]րեհաւա
նեանն, գտեալ [1]ի Օարմից [1]ռաջ
նոյ [1]ագաւորացն, կարգէ [1]ինոյն
անուանանն։ [1]Ս զՇ արեշան՝ [1]ի տա
նէ Սարասարայ՝ հասնուտաւ [1]դէշի
մեծ, և [1]ուսակալ յարևմտից Հա
րաւոյ՝ յերկրս սահմանացն [1]յորես
տանի, առ սմին՝ Ցիգրիս գետոյ։
գաւառս պարգևէլով զ[1]ձն, և
որ շուրջ զնովաւ՝ և զլեառնն Ցօրոս
և որ՝ Ալիմ, և զվկսուրն Տամ։ [1]Ս[1]ակ՝
զ[1]ոկայեին՝ [1]ինոյն գաւառէ գտեալ
այր, որ ուներ ընդ իւրև Երեկայս
բազումս՝ [1]ախտարարութեին հաստա
տէ։ նոյնպէս՝ և զ[1]որդուացիս՝ և
զ[1]նձևացիս, և զ[1]կեացիս [1]ի նոյն
գաւառաց։ [1]Ս[1]ակ՝ զ[1]ուշտուենիս, և
զՎողթնեցիս՝ գտի պատմեալ [1]ի
Միսականէն արդարև հատած։ ա[1]ջ
գիտեմ, թէ յանուն [1]Բրահմն՝ զՎա
ւառնն անուանեալ՝ և թէ յ[1]նուն
Վաւառացն՝ զ[1]ախտարարութենն
կո

կոչեցեալ։ Ոսկ՝յետ այսր ամի՝ Մե
հեան չինեաւ Յարմաւիր, Ընդրիս
հաստատէ արեգական՝ և լուսնի, և
իւրոց՝ Ախտեացն։ Լուաղեբսեալ՝
որ՝ի Երեխցն Շամբայ Աագա
րատ, որ և՝ Մադադիր՝ և Սպեր,
հանդերձ հարկեցուցիչ բանիւք՝
Թողուլ զօրէնս Երեւութեանն, և
պաշտել զԱուրս. զոր ոչ առեալ
յանձն, Թողու՝ ըստ կամայ՝ զնա
Ազքայն Ասղարշակ։ Երամանն
առնել զքաղաքն Շ ամիրամնայ նո
րոգել՝ և յայլ բազում տեղիս՝ շի
նել քաղաքս բազմաբնակս, և շինս
գլխաւորս, և մարդախիտս։ և օրէնս
իմն հաստատէ՝ի Մադաւորութենն
իւրոյ. և ժամն որոշէ, եղ՝ և մոխիր,
և խորհրդոց՝ և խրախճանութեանց՝
և զբօսանաց։ Լուկարգս զինուորու
թեց. և նոցունց, Ռաջինս՝ և Երկ
րորդս՝ և Երրորդս, և որ՝ի կար
գին էին։ Լու զՇինեցուցանողս եր
կուս՝ի Ձեռն գրոյ. այլ ոմն՝ զբարի
յիշողութեամ առնելով՝ և այլ ոմն՝
զվնաս խնդրութեանց։ Լու բարի
Շինեցուցանողին՝ հրամանն տայ, ՝ի
բարկութենն Ազքայի՝ և յանիրաւ
հրամանս՝ յիշեցուցանել զիրսն, և
զմար

զմարդասիրեալն։ Արաւարարս՝ ի
Տանն Աղբունի. Արաւարարս՝ և՝ ի
Վաղաքս, և յԱյլեանս։ Հրամանն
տայ՝ և Վաղաքացեաց մարդկան՝
կարգ, և պատիւ ունիլ առաւել
քան զՎեղջկաց. և Վեղջկաց՝ պա
տուել զՎաղաքացիս՝ իբրև զՀՀ
խանս. և Վաղաքացեաց՝ մի առաւ
ել՝ առ Վեղջկօքն սերձանալ, այլ
եղբայրաբար վարիլ՝ ի բարեկար
գութեան, և անկնախանձոտ կենաց՝
որ ի խաղաղութեէ, և շինութեէ կե
նաց՝ պատճառ, և որ ինչ նման այ
սոցիկ։ Ած քանզի՝ բազում ունէր
ուստերս, պատշաճ՝ վարկաւ, ոչ ա
մենեցուն՝ կալ ի Ծբին. ի՞ որոյ՝
առաքէ զնա՝ ի Կաւառն Հաշտե
նից, և՝ ի Զոլն՝ որ ի Նորին սահմա
նակալ՝ որ ի արտաքոյ՝ Տարօնոյ, ի
նմա թողլով զՀՀնս ամ հանդերձ յա
ւելուածով մտիցն առանձինն, և
ոռճկաց կարգելոց յԱղբունեաց։
Ած միայն զառաջինն որդւոց իւրոց,
որ կոչեր՝ Աղշակ, պահէ առ ի՞ր՝ ի
համար ի՞ապաւորութեէ. և նորուն
ժառտր՝ զոր անուանեաց՝ Արտաշէս,
զոր յոյժ սիրեաց. Վանզի՝ էր ար
դարև՝ տղայն կայտառ՝ և հզօր մար

մնով

մեռոյ, ոմն զի՝ կարծիս տալ ի հայհոյողաց՝ որ ի նմանէն առնելոյն էին աղքատութիւնք։ Եւ եղև այս՝ յայնմհետէ, և մահ յապայ ի մէջ Ս. Յակոբեանց՝ միոյ որդւոյ քնակիւ ընդ Ս. Յոբայի, փոխանորդ լինիլ Յ. ագաւորութեն. այլոց ուստերաց՝ և դստերաց գնալ ի կողմանս՝ Հաշտենից, յազգէն Ժառանգութի։ Այսց Յ աղաղ շակ՝ յետ այսպիսեաց արուեց՝ և քահանայութեց՝ և բարեկարգութեց՝ մեռանի ի Յ ծբին, Թագաւորեալ ամն՝ քսան՝ և երկու։

Պրակ Ը 8

Յաղագս՝ Ներսէհ Ս. Յակոբեան Ս. Թորգոմեան՝ և նոցին գործոց։

Ի Յշակ որդի Յ աղարշակայ՝ Թագաւորէ՝ ի վէր Հայոց՝ ամս ԺԶ. Նախանձաւոր, և հետաւոզ Հայրեն նեացն լեալ առաքինութեացն. քահ զժամ կարգս՝ ուղղութեգործեաց՝ պատերազմելով ընդ Պոնտացիս. Եւնշան եթող՝ յերդ մեծի ծովուն՝ զնիզակն իւր ասեն՝ զբոլորատեգ, զոր արեամբ զեռնոց ասեն՝ մխել. Ձգեալ՝ ի հետևակուց՝ նոտոյց խորհ գոյնս յերկանաքար արձանի, զոր

կանգ

կանգնեաց՝ ի ծով եզերն։ Օձյա ար
ձան՝ պատուհոյն բազում ժամս
նակ՝ Պռոտաքիք, ոչ զառ՝ ի յԱ՛ս
տուածոյն գործս։ Ասկ՝ ի գոռալն
Պրոտաքիսի միանգամ՝ ընդ Պռո
տագիս, ասեն՝ ընկեցեալ զարձանն
՝ի ծով։ Ի սորա աւուրս՝ աղմուկ
մեծ՝ ի գօտիս մեծի լերինն Կաւկա
սու՝ յաշխարհին Ուղղաց. և
բազումք՝ ինոցանէ հատուածեալք՝
եկին յաշխարհս մեր, և բնակեցան
ներքոյ Կողայ՝ յարգաւանդաւոյ՝
և հացաբեր տեղիս՝ մինչև՝ ի ժամս
նակս բազումս։ Ոմանք նեղեալ՝
որդիք Նագարատայ, վ՛ե՝ կուռս
պաշտելոյ. երկուք ոմանք՝ սրով կա
տարեցան՝ ի վե՛ր Հարցն օրինաց արի
աբար, զորս ոչ պատկառիմ՝ ասել՝
հետևող լինել Նանիանց՝ և Հոլ
ազարեանց։ բայց՝ այլքն՝ յանձնառ
նուն՝ այնչափ միայն՝ ի չաւանեալս հե
ծանել յօրս, և՝ ի պատերազմունս,
և զմանկունս թողուլ անթևիատս՝
յորժամ լինիցին, քանզի անկինք
էին. և հրամայեցաւ յԱշակայ՝ մի
տալ նոյ կանայս՝ յամ՝ Նախարարու
թեց, եթե՝ ոչ ուխտ պայմանի դի
ցեն՝ թողուլ զթևիատութեին. զոր

յանձն առնուն՝ զերկուս զայս մի-
այն, այլ և՛ զերկրպագուսն Կու-
ստանդիոսի՝ սպառին քանք Աստու-
ածոյն՝ Արիոսեան կատինայ։

Պրակ Ի 9

Ընդ՝ որոյ եկեալ պատմողին՝ ինչ
Սոկրատես՝ Արիոս կատինայ։

Սկիզբն արասցուք՝ պատմել քեզ
՚ի հինգերորդ գրոցն՝ Ընդր
կանոսի Համանուագրի. որում
վկայէ՝ Յովսեփոս՝ և Հիպոլիտոս,
և այլք բազումք ՚ի Յունաց. քան
զի՝ նա բովանդակ փոխադրեաց՝
որ լինէր ՚ի քարտէզս Հիւանին Հռէս
սեայ, որ է՝ Աւրհայ, որ յաղագս՝ մե-
ծին պատմէր Մահարայ, որ Ա-
սեանք ՚ի Ծբնայ էին փոխեալ
անդր՝ և՛ ի Հինոպոլ Պոնտոսէ՝ ՚ի
Եհեղնական պատմութեանցն։
Ի՛ ոք անհաւատասցի, քանզի՝ և
մեզին իսկ՝ եղեալ Կանատեաք այնմ
Հիւանին. և վկայ քեզ՝ ՚ի մեծոյ Ե-
րաշխաւորեսցէ Հիլիսեաստէ գիրք
Հասեբիոսեարասցոյ, զոր ետ Թէոդ
մանէ՝ Հրանելի Արդապետին
մեր՝ Աշտոյ՝ ՚ի Հայ լեզու։ Խընդ
դիր արասցես՝ ՚ի Տեղաքունի, ՚ի

գաւառին Միւնեաց, և գացես յա
ռաջին Դպետերգումէն՝ յերեքտա
սան երդդ Թուէն, զի՝ վկայէ՝ յՀ
դեսեայ՝ Դիւան լինիլ՝ ամ գործոց՝
Ա.ռաջնոց Յ.ադաւատացն մերոց՝
մինչև ց՝ Ա.գաբ, և զկնի Ա.գաբայ՝
մինչև ց՝ Երուանդ՝ որ և այժմ կար
ծեմ՝ գտանի պահեալ՝ ի նոյն քա
ղաքի:

Պրակ Ճ 10

Յաղագս՝ մերոց Ա.րուսեակ Ա.ռաջնոյ, և
յաջորդելոյ զնախագահութիւնն:

Ի տաշէս Թագաւորիկ Հայոց՝
փոխանակ Ա.րշակայ Հօր իւ
րոյ, ՚ի քոան՝ և ՚ի չորրորդ ամի՝ Ա.ր
շակայ՝ Պարթից Ա.րքայի: և յառա
ջագիմ եղեալ՝ ոչ զերկրորդականն
ունի գահ, այլ՝ զառագութեն Թեհին
ածէ: որում հաւանեալ Ա.րշական
յանձնառնու՝ տալ նմա՝ Ա.խոռաց
հուԹին. քանզի՝ էր այր հպարտ՝ և
պատերազմասէր. որ և Ա.րքունիս
իւր՝ ՚ի Պարթից աշխարհին շինեաց,
և դրամ առանձին՝ զիւր պատկերն
հարկանէր: և զԱ.րշական ընդ իւ
րով ձեռամբ կացուցանէր Ա.խատա
սոր Պարթից, որպէս՝ զՏիգրան՝ որդի

իւր՝ Հայոց. բայց տայ զՏիգրան՝ որդի իւր՝ ց՝պատանի ոմն՝ և արաժանուն՝ որդի Վաստայ՝ որ՝ի զաւակէ Վահունեաց Վեղամեանց (քանզի էր պատանի՝ նշաւակ՝ ինեռաձգու թեան կորովութեան) ուսուցանել զՏիգրան. զնա իշխան Ընդունակ նայն արարեալ որսոց, և շինս պար գևէ զՀրազդան գետով՝ յանուն Ներկոչի ազգն՝ և արաժնունի: բայց՝ զդուստր իւր զԸրատշամայ, տայ կին Մհերդատայ ոմանց՝ և բայ Ընդեշխ մեծի, որ էր՝ի զաւակէ Մհերդատայ՝ Վասրեհի Նախարարի, զոր կացուցեալ էր Ընդբանդրի՝ իվր գերութեն և երիտասարդ աշխարհին՝ ոմն յառաջագոյն սատ ուեցաք. և հաւատայ նման՝ զկողմնս կալութեն Հիւսիսայինն լերանցն՝ և Պոնտոս ծովու:

Պրակ ԺԲ 11

Ստալն Ընդոշխ յարևմուտս, ևս չէրբ նուազեալ զվիրսոս. ևս սերբեալ ընդ ոչ Հայոց զղոյնս:

Յայնժամ՝ հրամանատայ Ընտա շիս՝ զօր յարուցանել յարևելից, և՝ի հիւսիսոյ՝ բազում յոյժ, մինչ

մինչ՝ ոչ գիտել զհամար նմա. այլ՝ յանցս, և յիմաւանն՝ քար՝ ըստ մարդ դաթուի՝ կարկառ՝ նշան բազմու թեանն՝ թողուլ. և խաղայ այնու՝ յարևմուտս, ձերբակալառնէ զնա Աբրսամ Աբեգացւոց. և գտեալ յ՚սիայ՝ պղնձաձոյլ՝ ոսկեզօծ պատ կերս՝ զ՚ըտեմեայ Աւիւ՝ և զ՚ձերա կնեայ, և զ՚պղոնի, տայ բերել յաշ խարհս մեր, զի կանգնեսցեն յ՚ը մաւիր. զոր առեալ՝ ՚ըմնպետանն՝ ուրք եկեն յազգէն Ահուենեայ զ՚պո ղոնի, և զ՚ըտեմեայ Աւիւն՝ կանգ նեցին յ՚ըմաւիր. ինչ՝ զձերակ նեայ՝ զ՚ընապատակերն, զոր արա րեալ էր ի Սիկիմեայ, և՝ Աւիպոնո սէ կրետացւոյ, զ՚ահաճն իբրենց ՚Աստեղ վարկանելով՝ կանգնեցին ի Տարօն՝ յիւրեանց սեպհական գեօղն յ՚Աշիշատ, զկնի մահուանն Աբրոնիսի՝ Աստղ՝ Աբրահիմ՝ նուա ձեալ զգեամնքս միջոցաց ծովուցն երկոցունց՝ ընդ զՍվկիանոս բազ մութեամբ նաւուց, ծառայեցուցանել կամեցեալ զգօրսն Աբրահամ. քան զի մեծ յոյզք խռովութեց եղեալ ի Հռովմ. ոչ ոք՝ նմա ընդդիմանայր հզօրապէս. այլ ոչ գիտեմ ասել

սել՝ յորպիսի ազդմանէ՝ ահագին
ինն աղմուկ լեալ շփոթիլ. և զազ
մութեան զօրացն՝ զիմաստանս կոտո
րել: Իսկ Ա.րտաշէս փախուցեալ
մեռանի, ոմն ասի՝ յիւրոյ զօրացն.
Թագաւորեալ ամս, 25: Նայց՝ Յել
լադայ առեալ պատկերս, զՅիսոն
զԱ.լեքսիդեայ՝ զԱ.թենայ՝ զՀե
ֆեստիւն, զԱ.ֆրոդիտեայ, տայ բե
րել՝ ի Հայս. որք՝ ոչ ժամանեալ մի
ջամուխ լինիլ յաշխարհս՝ լսեն զբօթ
մահուանն Ա.րտաշիսի, և փախու
ցեալ ընկենուն զպատկերսն յԱ.մ
րջոյն յԱ.նի. և Ա.ժդահակ նոյ՝ զՀե
լինեալով, դադարեին առնոսա:

Պրակ ԺԲ. 12

Ա Հայոցն Տիգրանայ Երուանդեան Ա.ր
պաշիսէ, և կապելոյն զԱ.նտոս յայլոց Պա
տմագրաց:

Ա.յս ասացեալ՝ պատմի
չն գրոցն Յունաց, ոչ միոյ՝ կամ
երկուց, այլ բազմից. ընդ որս առա
կուսեալ մեր՝ բազում խոչդ խնդրոյ
արարաք. քանզի՝ լուաք՝ ի պատմու
թեանց ոմանց, Ալիւրոսի սպանեալ
զԱլիւրոս, և բարձեալ զԹագաւո
րութիւն Իւդացւոց: և դարձեալ՝
պատ

պատմի առաքութիւնքն Երիդիմեայ
և Նեբատանեբեայ։ և ի Նեբատանե
բեայս այս՝ Ալ երկին Լատիպ
առացոյց, ՚ի ՚Անեթոսէ պատմել
զոր ոմանք՝ Նայր Ա.ղեքսանդրի ա
սացին։ և զառանեմք՝ զժամանակս
Աիւրասոսի՝ երկերիւր ամաւ՝ յառաջ
քան՝ զՆեբատանեբեայ. իսկ՝ զՆեբ
ատանեբեայն՝ երկերիւր ամաւ՝ յառաջ
եղեալ քան՝ զ՚Ադաղաւորի Նայոց։ Նայց՝ քան
զի բազմամբ են, որք ասեն՝ զԱիւր
սոս մերոյ Ա.րտաշիսի կալեալ. և ո
Չով լիմն՝ պատմեն, ես հաւանեալ եմ։
քանզի՝ ասէ Պօղիկրատէս՝ այսպէս.
վհՀ ինձ Ա.րտաշէս Պարթեւ, քան՝
զԱ՚ակեդոնացին Ա.ղեքսանդր. զի
կալով Աիւրոսմաշխարհին, իշխեաց
Ասեբեայ՝ և Ա.ռաբեստի. և չէ՝ ընդ
առիս գետ անցեալ՝ զԻբեհականն
սատակեաց զզօրս, և կալաւ զԱիւր
սոս. և յառաջ քան՝ զ՚Ալեք Հասա
նեբէն՝ յ՚Ոտիկէ դղեկին քարողեցաւ
Ա՚ւաղ բախտին, միայն թէ՝ ի Տէր
Թեանն, և ոչ ՚ի փախստեանն՝ էր
վախճանեալ։ Ա՚յլ Հանգոյն դմին՝
և Ա՚գաբոս, փոքր՝ Ա՚ղեքսանդրի,
և Վարեհի՝ պատերազմին առ Ա՚րտա
շի

շիսին բազդատեալ. քանզի նոցայն,
ոչ՝ի փոշոյն մեռուց երևէր լոյս տըն-
ջեանն. այլ՝ սա ծածկեաց նեռա-
ձգութեամբն, և ստուերացոյց զա-
րեգակն. ձեռագործ գիշեր զմիջո-
րեկիւ արարեալ։ ոչ փախստեայ
Իսմաելացւոցն էր | իբրեւ զայնոսիկ
ղեալ. այլ՝ և զվաճառուրն | իբրե-
ւացոյց զԱխիւրոսս՝ ի տապակն Հրա-
մայեաց կացուցանել։ Ըմբռաւ՝ և
ոչ ուղիք զգետոյն ստուերացուցին
արբմամբ՝ ի ձմեռնայինն ներգութի
իջուցանելով. վասն զի՝ և զթուոյ
եղոյզ տակառ լինիլ բազմութիւն զո
րացն, մինչ զի՝ չափոյ սկիւռ եղեն
առաւել՝ քան զՀամարոյ։ Նա՝ ընդ
այս ոչ հպարտացաւ, այլ՝ արտասո
ւեանց ասելով. աւաղ փառացս ան
ցաւորի։ Որպէս և Ամադրոս այս
պէս, խաբեկեանք լինելին հպարտա
ցեալքն | իբրեւացոյց. Արիւաեայ,
Ահեւտիա Հարցուիչն պատասխանե
լով։ Արիւրսոս անցեալ ընդ ալիս գետ,
քակեսցե զիշխանութիւնս. զոր նա
զօտարացս կարծեալ՝ զինքն քակտե,
քանզի՝ կալեալ զնա Պարթևին Որ
տաշիսի՝ Հրամայեաց յերկաթեղէն
տապակ Հանել։ Ոսկ՝ Արիւրսոսի յի
շեալ

չեալ զբանսն Աիղանի Թենայեցւոյ
ասէ յԱւրբ լեզուն. ուր Աիղանն Ա-
ղին, գեղեցիկս բարբառեցաւ՝ ուր
երանել զարբեւախառնութիւն մար
գոյ՝ մինչև՝ իվախճան. Նոքա լուեալ
որք մերձն կային՝ պատմեցին Ա-
տաշիսի, եթէ զնոր ինն Ա՛ծ կարդայ
Աիւրսոս. և գթացեալ Ա՛տաշիսի՝
հրամայեաց ածել. և հարցեալ և
ուսեալ՝ թէ զինչէ՝ որ աղաղակեցն,
հրամայեաց՝ ներել զանանձանն.
գրէ և վիգոնիս, ամենեցունն Լա-
գաւորաց՝ հուժկու եղեալ պար
թեւն Ա՛տաշէս, ուր միայն զԱրեւ
ցիսն վանեալ՝ և զԱւրսոս կապեց,
այլ՝ ի Հելեսպոնտոն, և՝ ի Լաւրա
կէ՝ զառաւերսն փոխեաց զբնութիւն.
ծովագնաց ընդ երկիր՝ բերեալ լի
ներ, և ընդ ծով՝ հետևակելով. Լա-
տաղացեալն սպառնալով՝ համբաւն
հիացուցանէր զՀելլենականն. կոր
ծանեաց զԱկեդեմոնացիս. փա
խոյց զՓոկեացիս. Ոչ ոչկիացիք ե-
ղեն անձնատուրք. Ա՛ռաւացիք
մնան են՝ի կալուածոյն նր. ընդ ամե
նեսին նմա Հելլադոյ մատուցա
նէր զահն. յետ փոքուն ժամանակի
աղէտն անցին զամենեքումբք. ուր
այն

այնքան՝ թշուառացաւ Կիւրոս ըստ Մասքաթաց պատերազմելով. ուստի պիտի կերթայ՝ Դարեհ յարեւելեան կողմանն փախուստն. ուր Կամբիւսէս՝ այն Թուլպացին՝ փոքր՝ եւ Կոտեք սին Հելլադայ զօրու երթալն, թողլով նոցա զգանձս՝ եւ զխորհուրդս, միայն կենդանի փախուցեալ մազապուր: այլ Կամեծամեծ յաղթակայ նոքք պանծացեալ, յիւրում զօրացն խողխողին Մարդես՝ հաւատարմութեամբ արժանի համարիմ, զայսոսիկ պատմութիւն եւ զայն Կիւրոսոյ՝ որ առ Կիւրոսիւ, կամ՝ Մեքսանիբեանն պատմեն, կամ սուտք լեալք՝ եւ կամ, միով անուամբ՝ բազմոց վարեալ Թագաւորացն: որպէս յոլովից ի սովրութիւն:

Պրակ ԺԳ. 13

Յաղագս՝ Մահաբուրենեանն Տիգրանայ Մեծոյ՝ եւ ընդդէմ կալոյ պատերազմին Յունաց. եւ զի Մեհեանն զինելոյ. եւ արշաւանս առնելոյ ի Պաղեստին:

ՅԻՆ՝ Մբռաշխի Մուսինոյ Մահաբուրենէ Տիգրան՝ որդի Նորա ի քառասուն՝ եւ չինեն երորդ ամի՝ Մբշակայ՝ Թագաւորի Պարսից

սից. և ժողովեալ զզօրս Հայոյ՝ ընդ դէմ երթայ զօրացն Յունաց. որք յետ մահուան Հօր նր՝ Լ.բռաշխէն՝ և ցրուելոյ զօրացն՝ հետամուտ լեալ՝ պային յաշխարհս մեր. որոյ ընդդէմ պատահեալ Տիգրանայ՝ արգելուլ ի վերջ պահանջէ. և ի քեռ այր իւր Լ՝ենդատ հաւատացեալ զԼ՝ա ժաք, և զՀոգս միջերկրեայցն. և զօր բազում թողեալ առնմա, դառնայ յաշխարհս մեր Լ.աջին գործ՝ զԼ՝եհեանս չհնել կամեցեալ։

Ասէ՝ Վ.րմայն՝ որ՝ի Յունաց զմեծաւ ածեալ՝ զի մի՝ ի խորագոյն Հայս վարիցին, պատճառեցան զըղձուքիւնս, իբր թէ՝ Վ.ասքն անդէն կամիցին զբնակութիւն. որումհետևեալ Տիգրան՝ կանգնեաց զԼ՝ևմ պիական պատկերն Վ.ռոսի՝ Լ՝մուրն Հ՝նի. և զԼ՝թենայն՝ ի Թ.իլս, և զԼ՝ռեմիդեայ զմիւս պատկերն՝ Հ՝երիզայ. և զԼ՝Փեռսուն՝ ի Լ՝ա գառինջ. քայց՝ զԼ՝Փրոդ իտեայ պատկերն՝ իբրև Հերակլեայ՝ տարփաւորի առնորին պատկերին Հերակլեայ՝ հրամայեաց կանդնել Լ՝շխից տեղին։ Լ՝ւ ցասուցեալ ընդ ահու նին՝ եթէ ընդէր յիւրեանց սեպ

հա

հակառակին իշխեցին կանգնել զպատ
կերն Յերակլի՝ զառաքեալն ի նո
րուն Յօրէ, ընկենուլ զնա ի վիրմա
թենէն՝ հանդերձ զգեծողն յԱ
քեմայ ուներով՝ յորում պատ
կերքն կանգնեցան։ Եւ այսպէս՝
Եհեան շինեալ, և առաջինն Ե
հենիայ՝ կագինս կանգնեալ, զհն
ամ Խաղարացոյն՝ հրամայէ՝ մա
տուցանել երկրպագութիւն. զոր չա
ռեալ յանձն Քրանց զգինն կագ
րատուհեաց, յորոց վիրս ուներն՝
զլեզուն հատեալ՝ որում անուն էր՝
Խուզ։ Եւ պատկերացն անարգա
նաց, ոչ այլ իւիք խոշտանգե. քան
զի՝ յանձն առին ուտել ի զոհիցն
Քբայի, և զմիս խոզի. Թէպէտ՝ և
ոչ ինքեանք զոհեցին երկրպագու
Թիւ. վասն որոյ՝ առնուն ինոցանէ
զիշխանութիւն զօրուն. բայց՝ միայն
զկագակապ Քսպետութիւնն ոչ
հանեն։ Ինքն իմանէ ի Քիագիտս,
և գտեալ անդ՝ զԱրշամինայ զպատ
կերն. զոր պատկեր, ի փլոսկրէ, և
ի բիւրեղէ կազմեալ էր արծաթով.
հրամայէ տանել կանգնել ՅԱ
նին՝ Կաորդան։ Եւ նոյն հետայն
դիմէ յաշխարհն Պաղեստինացւոց.

վրէժս պահանջելով ի Պատղոմայ իմէ Ալեքսպատրայ՝ յաղագս Ութ նախի՝ որդւոյն՝ առ Իսայր իւր յան ցանաց, առեալ գերի բազում ի Հրեից, նատի շուրջ զՊատղոմայիդ քաղաքաւ։ Ասէ՝ Ուխտին Հրեից Աղեքսանդրոս, որ և՝ Եսաղինայ, որ և՝ կին լեալ Աղեքսանդրի՝ որ դւոյ Յովհաննու՝ որդւոյ Շ մաւո նի, եղբօր Յուդայ Մակաբեայ, որ զսյնմէ ժամանակաւ ունէր զԱթա գաւորութիւն Հրեից, ինչս տալով բազում, զնա անտի դարձոյց։ քանզի էր լուեալ՝ և համբաւս, եթէ՝ Ոչ այսոն ոմն անուն՝ Յեհուզակ՝ խոտ վէր զերկիրն Հայոց, զնեառն ամուր կալեալ։ որ մինչև ցայժմ, յանուն Յեհուզակին կոչին՝ Ոչ այսունք։

Պրակ ԺԴ. 14

Ոչնմոն ի ձեղ Պոմպէի Հռովմայեցւոց Օրսաւարի՝ և առնուլ զՈրճաւ. և մահ Մհերդատայ։

Յայնմ ժամանակի՝ Պոմպէոս Հռովմայեցւոց Օրսաւար զօրաւոր բազմօք եկեալ Հասեալ ի մէջ երկրին։ զԿօրոս զԱպարասէանն իւր Յաւորիս առաքէ տայլ պատե

զաղմ ընդ Ցիլբանայ։ քանզի՝ էր դաւձեալ յիւր աշխարհն՝ վասն խուճապանաց յերկրակին։ Նկեալ Ակօրոսի՝ ի Կամսկոս՝ և տեսեալ զքաղաքն առեալ՝ ի Պարսից՝ և ի ոչղայ. զնա հալածեալ՝ ինքն՝ ի Հրէաստան փութայր՝ հասանել՝ ի վէր Երուսաղէմ, յօգնականութիւն եղբօրն Հրկանու Հիւրկանոս։ Եա հանապատեն՝ որդւոյ Ղեքսան դրի։ Նա՝ Պոմպէի սպասելոյ ընդ Արիստոբուղ, տեսանէ զսա տիկ ընդ դիմակացութիւն՝ և զահ գինն մատոյց, և վտանգի յոյժ. սա կայն՝ բազմութեն յաղթեալ՝ փախստական լինի Արիստոբուղ՝ ի կողմանս Պոմպոսի։ Յորմէ իբրև զեր ծանեալ եղեալ Պոմպէոս՝ որում ակն ոչ ունէր՝ և առեալ զԱժաք, և կալեալ զորդի նր զԱրիստոբուղ, նստուցանէ՝ ի քաղաքին զօր, և ինքն ոչ հետամուտ լինի նմա, և ընդ Յորի՝ Հրէաստան փութայր հաստատել. և՝ ի ձեռն հօրն Պիղատոսի Պոմպոսացւոյ՝ զԱրիստոբուղ սպանանէ՝ թունաւոր դեղոք։ վկայէ այսմ բանի՝ և Յովսէփոս՝ ի ձառին, որ՝ ի Պարսից պատմէ, այսպէս ա-

սե

սելով. Պոմպէի մօտ Բերիքովհա
սանեն աւետիք մահուանն Ա՛ինը
դատայ։

Պրակ ԺԵ 15

Յաղագս՝ յարչաւելոյ Տէգրանայ ՚ի վերայ
ղօրաց Յովհաննեսայ. և խոյս տալ Դաբէ
անոսէ, և արչաւել զմանուէն Ա՛ինդրապ։

Ի՛Ա՛ Ա՛ագաւորն Յայոց Տիգ
րան, զգերութենէն Յրէից նըա
տուցեալ Ա՛ըմպաբը՝ և Ա՛ետանին
Ա՛արդասէն՝ որ ՚ի վէր Ա՛ասաղ գե
տոյ։ և զյեղուզակն բնաջինջ արա
րեալ ՚ի լերանն, և զսուգ Ա՛ինդրա
տոյ կատարեալ խաղայ գնայ Ա՛ո
րիս, ՚ի վէր զօրացն Հռոմայեցւոց՝ առ
՚ի վրէժս պահանջել։ Ընդ դէմ նը
գայ՝ Գաբիանոս Ասպարապետ զօ
րացն Հռոմայեցւոց, զոր Թողեալ
էր Պոմպէի ՚ի գնալն իւրում ՚ի
Հռոմ. և Գաբիանոս ոչ իշխեաց՝
՚ի գիմի հարկանել Տիգրանայ, դառ
նայ Ա՛ինքեան, զՊտողոմէոս ու
նելով սպառնասս. և գաղտնի հաշ
տութիւն խօսեցեալ ընդ Տիգրա
նայ, տայ զքեռ որդին նը՝ զպատա
նին Ա՛ինդրատ. զորդին Ա՛ինդրա
տոյ, զոր կալեալ էր Պոմպէի ՚ի Ա՛ա

ժաք

ժաք, ասելով՝ թէ՝ գաղտ գնաց։

Գլուխ Ճգ 16

Պաթերակ կրասոսի, և սպանումն նորին ի Տէդրոնոյ։

Կատկած առեալ Հռովմայեցւոց՝ զի Աբիանոս փոխեն՝ և զկրասոս փոխանակ առաքեն։ որոյ եկեալ՝ և առեալ զամ գանձս՝ գտեալս ի Տաճարին Ա.ի Հ.ժ; խաղայ ի վերայ Տիգրանայ. և անցեալ ընդ Եփրատ, սատակի ամ զօրքն Հանդերձ՝ ի պատերազմէն՝ ի Տիգրանայ. զորոյ գանձան ժողովեալ Տիգրանայ գառնայ ի հայս։

Գլուխ ԺԷ 17

Թէ՝ որպէս կրասոս՝ ընդ պիմակաց եղև Տէդրոնոյ. և Մէհրդատայ սպանմբել՝ և չինել զկնէսրէս.

Զարեալ Հռովմայեցւոց՝ առաքեն զկրասոս անթիւ զօրք։ Ա՛ն եկեալ՝ և ընդ դէմ կացեալ՝ չտայ թոյլ զօրացն հայոց՝ անցանել ընդ Եփրատ՝ և աստատակել Հ.ոյրիս։ Ցայսու ժամանակաւ՝ թերահաւատութի՛ւն լեալ Տիգրանայ՝ ի պատանէն Մէհրդատայ, ոչ զնւր

զիւր կարծելով քեռ որդի՝ չտայ նմա մասն ինչ իշխանութեան, այլ և ոչ զիւր աշխարհն ի բաց. և Ի՝ինչ դատայ արհամարհութեն կը ըե՛լ՝ի Ի՛եռւսղմ իւրմէ Տիգրանայ՝ ապստամբութ՛ան անկանի առ կեսար, իշխանութիւն գտեալ զՊերս գեայ քաղաքի, զօրավիգն օգնակա նութեան լինի՝ Ա՛նտիպատրոսի հօր Հերովդի, կեսարու հրամանաւ. Ա՛ա՝ չինե զԱ՛ժաք, ընդ արձակա գոյն, և պայծառ չինուածովք՝ և անուանէ կեսարեա՛ի պատիւ կե սարու. և յայնմ հետէ՝ քարձեալ լի նի իշխանութիւնն Հայոց՝ի քաղա քէն յայնմանէ։

Պրակ ԺԸ 18

Յաղագս հիմնարկութեան Տ՛իգրանայ՝ և Ա՛ըշէղի՝ և առաքել ասպատակ ի Պաղես տինէ և գերութ՛ե Հիւրկանու Ա՛ահանայ ապեթե. և այլ նշանաւոր հրէից։

Յայտ այսր ամի՝ ի հիւանդութե եղեալ Տիգրանայ, աղերսէ՝ ի սէր զԱ՛ըշէզ՝ Ա՛ռքայ Պարսից, յաղագս հպարտութեան հօրն՝ հա նելով՝ի նոցանէ զնախահպահուհիս Ա՛ակ՝ սա իւրովք կամօք զերկրորդա

կանն

կանն ունելով՝ ըստ իրաւանց, զար
ձուցանէ ի նա զնախագահութիւն.
և ի հաշտութիւն ածեալ զ՚ընդ
առնու ի նմանէ զօր յօգնականու
թիւն ինքեան։ Յայնմ ժամանակի՝
առեալ Տիգրանայ զ՚Ասզափրան՝
Նահապետ Ուղշտունեաց նահա
պարութիւն՝ Պապրապետ կացուցա
նէ զօրացն Հայոց, և Պարսից, և ա
ռաքէ ի վերայ զօրացն Հռոմայեցւոց. Հրամայեալ՝ զբնակիչս
աշխարհին Ասորւոց, և Պաղեստի
նացւոց՝ ի հաշտութիւն հաւանուե
լոցս։ Զմին ընդ առաջ լինի՝ Պա
կարոս ոմն անուն, որոյ հայրն լեալ
Մագաւոր Ասորւոց, և ինքն ինա
մի Ընտիդոնի Քրիստոսուլեանց,
սա է՝ պատղամբեռնեցանց։ Եկեալ առ
Ասզափրան՝ Նահապետ Ուղշտու
նեաց, և Պապրապետ Հայոց, և պար
սից, խոստանայ հինգ հարիւր կին
գեղեցիկ՝ և հազար քանքար ոսկւոյ,
զի օգնեսցէ նմ ընկենուլ ի Մագա
ւորութենէն Հրէից՝ զՀիւրկանոս, և
Թագաւորեցուցանել զ՚Անտիգո
նոս։ Իբրև՝ եհաս Հիւրկանոս՝ Հրէ
ից Քահանայապետ, և Մագաւոր,
և փաստաբեր՝ եղբայր Հերովդի,

եթէ՝ զբօրս Հռովմայեցւոց փախս տական արարեալ՝ զոմանս ի ծով՝ զոմանս ի քաղաքս, խաղաղութիւն ընդ երկիրն անցանէ Ասազափրան, խօսէին զխաղաղութիւն առ Ասազափրան. և նոքա՝ զի նէ ոմն, որ էր Տա կառապետ Ընքային հայոց՝ յաղ դէն կնունեայ, առաքէ Հայիմ; հանդերձ հեծելազօրաւ, իբր թէ՝ ի պատճառս խաղաղութեան. բայց ի գաղտնիս օգնել Ընտիգանեայ. և Հիւրկանոս՝ զՏակառապետն ամ զօրօքն ոչ ընդունէր Հայիմ, այլ միայն՝ 500 հեծելով. և Տակառապետն դառով խրատ տուեալ Հիւրկանոս, զի՝ առ Ասազափրան երթիցէ՝ վասն աւերածոյ աշխարհի, և ինքն խոստանայր լինիլ բարեխօս. և Հիւրկանոս երդումն խնդրեալ ի Ասազափրանայ. և Ասազափրան երդումն տալեալ նմա՝ յարեգակն, և ի լուսին, և յամպաշտամունս իւրեանց, երկնայինս՝ և երկրայինս, և յարև Ընշէլի, և Տիգրանայ՝ ընդ որվըս տահայեցեալ Հիւրկանոս, թողու զնե րովգես ի վերն Ներսեսեանի, և զնա սայկլոս՝ գերեց եղբայր Հերոդէի, առեալ ընդ իւր գնայ առ Ասազափրան

'ի ծովեզերն, 'ի գեօղն՝ որ կոչի Նք
տիպոն։ և Խազափրան խորամանկ
կուռքք պատուէրս ընդ, և ինքն յան
կարծակի անտի գնացեալ՝ մնացելոց
զօրացն հրամանն տայր, 'ի բուռնս առ
նուլ գնոսա, և'ի ձեռն Անտիգոնի
մատնել։ և Անտիգոնոս 'ի վերայ
հիւրկանու անկեալ՝ զականջս նո
ատամամբն 'ի բաց կտրեր, զի թէ և
այլ ժամանակ փոխեսցի, անհնար լի
ցի նմա զԱհանապատուն
ունել։ քզի՝ օրէնքն զողջ անդամն՝
հրամայեն կայուցանել։ Հայոց
և Փասայիւն եղբայրք՝ հերովդէ իւ
րովի զարկեալ զիւր գլուխն զքա
րի, առաքեցաւ բժիշկ յԱնտիգո
նեայ՝ իբր թէ՝ բժշկել զնա՝ ելից
զվէրն նր՝ Թունաւոր դեղովք և
վախճանեցոյց։ Եւ Խազափրանայ
հրաման տուեալ Գնելոյ Ցակառա
պետի Աքայի Հայոց՝ յԱՀմշէ
րովդէս որսալ։ իսկ Գնէլ զհերով
դէս՝ արտաքս քան զպարիսպն՝ ելա
նել պատրեր, զոր չառեալ յանձն
հերովդէ, և ոչ ևս՝ կալ 'ի քաղաքին
իշխեաց, երկուցեալ 'ի պատասխա
նէ Անտիգոնեանցն, 'ի գիշերի ծա
ծուկ ընտանեօքն հանդերձ՝ առ

Նդ

Երուսաղեմայեցիսն փախչէր, ի Սասան դան յամուրն. Թողեալ զընտանիսն, ինքն ի հոմմ փութայր հասանել։ Այլ զօրքն հայոց ձեռն տուեալ Թէոդոսիոսի Նահիգոնեանցն յիմ մտանէին, ոչ ինչ ումեք վնասեալ. բայց միայն զհիւրկանու զինչսն առնուին՝ աւելի քան 300 քանքար։ և ընդ գալ առան ասպատակել զհիւրկանեանսն աւերէին. և զԱրիկացւոց քա զաքն գերի առեալ Թագաւոր կա ցուցանէին զՆահիգոնոս. կապել զհիւրկանոս՝ ածէն Տիգրանայ՝ հանդերձ գերութեբն. և Տիգրան հրամայ տալ Ազատիրանայ Նաւոյ ցանել զգերին Երեից՝ որ ի Սամա րացւոց, ի քաղաքին Շ ամիրամայ։ և Տիգրանայ ոչ աւելի քան զերկեամ մի՝ յետ այսորիկ վախճա նի։ Թագաւորեալ ամն՝ 33։

Պրակ ԺԸ 18

Ա. Ձպատերազմ Հայոց, ընդ զօրս հռովմայե ցոց. և պարտուն Ելեն և Վենդեփեայ։

Լուսաւորիչ անցեալ ի Հռոմ, առաջի Նաւռնիոսի՝ և նմա սարք՝ և Ակինկլիտոսին, զինքեան միամտութիւն՝ առ հռովմայեցիսն սպառ

պատմէ՝ և Յաղագս հրէաստանի Անտոնիոսէ եղեալ, առնու իւր զօրավիգն օգնականութիւն՝ զԱնն դեգէոս Հռոմայեցւոց Պարթևս ելեալ՝ զօրօք պատերազմել ընդ զօրս Հայոց՝ մերձ Եփրատ. և զՊակորոս սպանեալ՝ դառնայ Անտիոքա զեմ՝ ի վէր Անտիգոնի։ Իսկ հայ ոց միաբանգամ օգնութիւն զօրու ի Պարսից գտեալ՝ դիմէալ ի վէր Յիրկանեայ, և փախստական զնայ ի Լեռնդեգեոս արկանէն, հեղմունս արեանց առնելով անքաւս։

Գլուխ ի 20

Անէծ՝ զի արդ Անտոնիոս էարվէն դիմել ի վերայ զօրացն հայոց առնուս զի ամբաս։

Ցարեաւ Անտոնիոս՝ իւր զօրավիգն հռոմայեցւոց. և հասեալ ի Համաձգ, լսէ զմահն Տիգրանայ, և առեալ զքաղաքն, և թողեալ զՅոսիա՝ զօրավիգն հերովդի՝ մարտ դնելով ընդ Արուսաղէմի՝ ի վերայ Անտիգոնի, ինքն ի ձմերոյս գնայ Յիգիպտոս, փութաձգեր հասանել ըստ շամբշուքէ առն Ինամոլոյ ցանկութէ վառեալ ի կէսարապարայ՝ դըշխոյն

խոյն Աղբիսատացւոց։ Ա.յս կղէո
պատրա դաւատրէ Պատղամէոս Վի
ոնիսի, Թուն Պատղէմայիդ կղէո
պատրայ և սիրելի յոյժ Հերովդի
ա՛ր որոյ առաւել ևս յանձնէ Ա.ն
տոնիոս Սոսիայ. որ և մարտու
ցեալ ի՛սկ քաջապէս՝ առնու զԱ.
րուսաղէմ. և սպանեալ զԱ.նտիգո
նոս՝ Թագաւորեցուցանէ զՀերով
դէս ամ Հրէաստանի, և Վաւիլէայ

Պրակ ՇԽԱ 21

Յաղագս նոփաորելոյն Ա.ղրտաւազդայ և պատերազմել ընդ հռովմայեցիս։

Ա.յոց Թագաւորէ Ա.րտաւազդ՝ որդի Տիգրանայ։ սա ժառանգեցուցանէ զեղբարս իւր, և զքոյր՝ ի գաւառին Ա.ղձոյովտի, և Ա.զբերանոյ, Թողլով՝ ի նոսա՝ զմանն Ա.ղբունի՝ որ՝ ի չէնան այնց գաւառաց, Հանդերձ առանձին մե տից՝ և առձկաց։ ըստ օրինակի ազ գականացն՝ որ՝ ի կողմանս Հաշտե նից։ ոմ՝ զի լինիլ նմ Պատուհակա նագոյն, և առաւել Ա.ղաւաւոր ածն՝ քան զայլսն Ա.րշակունիս. մի այն օրինադրէ՝ ոչ կեալ ա՛յլոյ ա՛ր ի բնակութիւն Ա.ղբայի։ Այլ

ոչ գործ արուեցէ, և քաջուեցէ ե-
ցոյց. այլ ուտելեաց՝ և ըմպելեաց
պարապեալ. մօրից՝ և եղեգնապու-
րակաց թափ առեալ՝ շրջէր՝ և առա-
պարաց, զիշավայրին, և զնոցա սրա
ծելով. զիմաստութենէն, և զքաջու-
թէն՝ և զբարւոյ յիշատակաց՝ անփոյթ
արարեալ. ծառայ՝ և ստրուկ որո
վայնի լինելով, արդարև՝ զաղբիւս
մեծացուցանէր: Այս բասրելով յիւ-
րոց զօրային՝ վէճ առաւել պղերգու-
թեան՝ և սաստիկ որկրամոլութէն,
մանաւանդ զի և Պիղատոս Պօն-
տոսեցոյ՝ Նաւոնիոսի հանելէր ընդ-
նէ. ընդ որ զայրացեալ Յոսեփայ՝
հրամանն տայր՝ զօր յարուցանել ըզ-
բիւրաւորս Տրպատական նահան-
գին, և զբնակիչս լերինն Կաւկասու՝
հանդերձ Պղճանօք, և Պօք. խա-
զայ՝ իջանէ ընդ Պիղատոս, և հալա-
ծակատս առնէ զգօրս Հռոմայեցւոց:

Պրակ իբ 22

Ձերբակալ առնել զՅոսեփայ Պօն-
նեայ:

Պ Ռնչեալ առիւծաբոյր գա-
զանութէն Նաւոնիոսի, առաւ
ելեալ՝ թունեալ ընդ Պղեոպատրայ՝
քան

քանզի՝ քէն պահեալէր՝ վէ ըևկա
նաց իւրոց հանդէր, որ՝ ի Տիգրանայ.
և ոչ միայն՝ Հայոց, այլ՝ բազմաց այ
լոց Թագաւորաց լինէր մահաբեր,
զի՝ նոցայոյն տիրեալ իշխանութեց.
սակս որոյ՝ բազում Թագաւորս ըս
պանեալ Աստուածոս, Կղեոպատրայ
Հաւատայ՝ զնոյ իշխանութիս, բայց
՝ի Տիւրոսէ, և՝ ի Սիդոնէ՝ և որ մի
անգամ՝ ընդ Ազատ գետոնէ էին:
Նա առեալ զբազմութիւն զօրացն՝ դի
մէ՝ ի վէր Պտաճազդայ, և անցեալ
ընդ Մէջագետս՝ կոտորէ անհնա
րին զզօրս Հայոց, և ձերբակալ առ
նէ զԱրքայն ինք. և դարձեալ Հա
գիպատոս՝ պարգևէ Կղեոպատրայ
զՊտաճազդ՝ որդի Տիգրանայ՝
հանդերձ բազում ընչիւք յանկա
ծել պատերազմին:

Պրակ իե 23

Քաղաքս Նափատրելոյն ՀԱրքամայ՝ և գա
ւաջինն Մանասատր հարկիլ Հայոց Հռովմայ
եղաւոյ: Նա արշաւէ Հնդկաստան՝ Ռահա
նայապետ. և վասն նորին՝ վասնզ ազգին
Նափտաղեանց:

Ի Վասն երորդի ամի, ՝ի կատա
րումն աւուրց Թագաւորուհեն
այր

Խոշոր, ժողովեալ զօրք Հայոց՝ հը
րամանաւ նորին՝ Թագաւորեցոյ
ցին՝ ի վր ինքեանց՝ զԽոջամ, որ և՝
Խոշամ, որդի Խոտաշիսի Աղբայր
Տիգրանայ՝ Հայր Խագարու։ զսա
ամանք կոչեցին յաստուծոյ՝ Անուա
զայ. ըստ յոլովից սովորութեանն՝ կրը
կին ունելով անուճանս. ոմն Հերով
դես ապրիպաս, և ոմն Տիտոս անտո
նիոս, և կամ՝ Տիտոս Յուստուս։
Հայց՝ քանզի՝ ի նմին ամ՝ վախճա
նեցաւ Խոշոր՝ Թողլով զթագաւո
րութիւն Պարսից՝ որդւոյ իւրում
Խոջորի՝ մանկան փոքրկան՝ յոյժ
տղայոյ. ոչ ոք էր՝ որ օգնէր Խոջա
մայ՝ ընդ դէմ կալ Հռովմայեցւոց.
խօսի ընդ նոս՝ ի հաշտութիւն խաղա
ղութեան, տալով զհարկս՝ ի Խոջա
գետ Խոսրովայ, և՝ ի կողմանց Կեսա
րու՝ ի ձեռս Հերովդէի։ այս եղև ըս
կիզբն՝ հայոց մանաւորիլ ընդ հար
կաւ Հռովմայեցւոց։ Այսու ժամա
նակաւ՝ եղև մեծ ցասումն ի վերայ
Հնանոսի Խոսեաի իւրում թագա
կապի. քանզի նա արձակեաց զհիւր
կանոս, հրեից Վրահանայապետ,
զոր գերեաձէր Բազափրան Ար
տեանոյ՝ յաւուրս Տիգրանայ։

Ասկ՝ Յնանիս պատճառի առաք քայի ասելով. եթէ՝ փրկանս իոս տացաւ՝ 100 քանքար, ակն ունելով առնուլ՝ինմանէ, յանձն էառ տալ՝ վճ որոյ՝ժամադրութիւն՝ի վերայ նը սահմանէ Երուշամ: և նորա առաք քեալ զմի յեղբարց իւրոց՝ի հրեաս տան, որուն անուն էր՝ Պենեքիայ, առ Հիւրկանոս՝ զի տայէ ինչ՝ յա զագս իւրոյ փրկութեն. և երթայ առաքեալն Յնանոսէ, պատահէ սպանեալ զհիւրկանոս Հերովդէ՝ զի մի՝ ինչ դաւ նորա Թագաւորու Թեան լինիցի. արդ՝ իբրև եհաս ժամադրութիւնն, և չտայ գանձս փրկանացն հիւրկանու Յնանոս, բարկացաւ՝ի վերայ նը Երուշամ, և ընկեցեալ՝ի պատուհոյն՝ հրամայէ դնել՝ի բանտի: Յայնմ ժամանակի՝ քսութիւն մատուցանէ զմանկէ արքայի Օուրայ՝ Ահասպետ ազգին Ննուևեաց՝ ասելով: Գիտեա Երքայ՝ զի ապստամբէլ՝ի քէն կամեցաւ Յնանոս, խորհուրդ ընդ իս բերելով՝ զի՝ երդումն խնդրեսցուք՝ի Հերովդէ՝ Թագաւորէ հրեաս տանի, իբր ընդունել զմեզ՝ և տալ ժառանգութիւն՝ի քնիկ երկրի մերում

բուսն քանզի՝ նորահատուտ ծառայ
կեցաք յաշխարհիս յայսմիկ. և իմ
ոչ յանձն առնեալով՝ ասէ՛ցին, ըն
դէր պատրիմք զբուսոցըք վաղնջուց,
և պատաւեալ առասպելըք՝ պաղես
տինացիս զմեզ վարկանելով: և նո՛ր
անյուսացեալ լինէին, նմին իրի իսկ՝
առաքեաց ղՅահանայապետն հիւր
կանոս, և առաւել ևս՝ ի հերձուածէն
անյուսացան, սակայն՝ ոչ մեկնի ի
դրժողութեան բարուցն, եթէ ոչ՝
Յ.ըքայդ աճապարեսցես նմա:
Յ.յսմ.քսութեց հաւանեալ Յ.ըշա
մայ, և հաւատացեալ՝ հրամայեաց՝
առնջանս պէս պէս՝ ի վերայ Յ.նա
նոսի կուտել: Յ.ւ վախճան գործոյն
կամ, թողլով իսպառ զօրէնս հրէ
ութեանն, և երկիր պագանել արե
գական, և պաշտել զկուռս արքայի.
ընդ որ վստահացեալ արքայն՝ տա
ցէ նմա զնոյն իշխանութիւն, կամ,
կախիլ զփայտէ, և բնաջինջ լինիլ
ազգի դէմ: և սպանեալ զմի յազգա
կանացն առաջի նո՛ր՝ որում անուն
էր՝ Յարիա. և առ ընթեր զորդիսն
մնացուցեալ ի տեղի սպանմանն, ո
րոց անուանքն՝ Յախատիա, և Յ.զա
րիա. յերկիւղէ մահուան որդւոցն՝
և

և՛ի Թախանձելոյ կանանցին, կատարէ զկամս Աբգարայ՝ հանդերձ ամենազգա տոհմաւ, և յառաջին պատիւն իւր հաստատէ. սակայն՝ ոչ ամենևին վըստահանայ՝ ինձ արքայ, հաւատալով նմա զաշխարհն. զի՝ ի Աիջագետ տաց միայն հեռացուցանել զնա։

Պրակ Իդ. 24

Պ. ԾՈՒՂԻԿԱՆ ՀԵՐՈՎԴԷ ԸՆԴ Աբգարայ և ականնոյ հնազանդութիւնն։

Յայտ այսր՝ եղև խռովութիւն ի մէջ Հերովդէ՝ արքայի Հրէաստանի՝ ընդ մերոյ արքային Աբգարայ. քանզի՝ Հերովդէս՝ յետ բազում գործոց արուեստից, ձեռնամուխ լինի ի քարեգործութիւն. շինուածս բազումս առնելով քա զմքաղաքաց, սկսեալ ի Յոռվմէ՝ մինչև ցՊամփակոս. խնդրեաց Աբգարայ քաղմութի արանց՝ ան արուեստիկ Պործաւորաց, որովք զԱսորւոց զԱնտիոքայ՝ զանանց՝ և զանկիւն հրապարակն՝ ի խոհերց, և՛ի տղմոյ լցցէ. զոր՝ ոչ առեալ յանձն Աբգարայ, զօրս ժողովէ՝ ել դիմանալ Հերովդէի. և՛ի ձեռն հր բեշտակաց՝ յղէ առ Այսր՝ ի հռոմ, զի

զնմին զնա ընդ իշխանութիւնն հերոդի
դէմ արասցէ. իսկ Կայսրն՝ ոչ միայն
զԵրուսաղէմ յիշխանութենէ հերոդի, այլև՝ զամենայն Ին
երկրեայսս նմա հաւատայ։
Յայնմ ժամանակի՝ հերոդէս՝ զա
նէր Երեքսանդրի՝ որդւոյ իւրոյ՝ որ
էր ի հօրէ Ցիմնէ՝ և ի մօրէ ի թա
գաւորութենէ Արաց, ի զաւա
կաց Երդահակայ վիշապասպանից,
ընդ իւրով ձեռամբ թագաւոր Ինչ
երկրեայցն կացուցանէր. առեալ
իւր ի սպասաւորութիւն գունդ՝
զՀաղատացւոց, և զՊոնտացւոց։
Տեսեալ զայն Երուսաղէմայ՝ երկրպագէ
հերոդի՝ իբրև Տն, ամիւս իակ տա
լով նմա, զոր խնդրէր՝ Վործաւ
որս. որովք լցեալ զհրապարակն
Նոխոքացւոց՝ քսան վտանաւո
երկայնութիւն յատակեաց՝ սպիտակ
կճեայ սալայատակօք. զի ուխտա
որք յատակայն դիւրագոյն կար
գեսցեն առ ոչ ինչ միաս առնել։
Այլ Երուսաղէմայ վարեալ զթագա
ւորութիւնն ամն քսան՝ վախճա
նեցաւ։

Ամա

Պրակ իե 25

Ամափսոսալին Աբգարու, և մտանել Եղեսովմբ Հայոց՝ ընդ հարկաս Հռովմայեցոց. և պատերազմ ընդ հեղուկդ ջրոցն. և ապտանել ղեղբօր որդեն Նորա՝ զՅովհէփ։

Թ Ագաւորիկ Աբգար՝ որդի Աբջամայ՝ ի քսան երորդ ամի Աբջօրայ, Ամագաւորի Պարսից, այս Աբգարոս կոչիւր՝ Աւագայր, վե առաւել հեզութեամն՝ և իմաստութեամն. որոմ յետոյ՝ և տիքն. զայս՝ ոչ կարելով ուղղակի խօսիլ Աորուժոյ՝ և Ցունաց, կոչեցին՝ Աբգարոս։ Ի սր երկրորդ ամի Թագաւորութեամն՝ Հարկին Հռոմայեցւոց բռնրովիմբ՝ ամ կողմանց Հայոց։ Վանդի՝ հրամայեաց Յ Գոստոս Կայսեր, ոմն ասի՝ ի Ռուկոյ Աւետարանին՝ աշխարհս գիր առնել ընդ ամ տիեզերս. վե որոյ՝ ի Այս առաքեալ Վորձակալք Հռոմայեցւոց, բերելով զպատկերն Գոստոսի Կայսեր՝ կանգնեցին յամ Ա Հեհանս։ Այսուհ ժամանակաւ՝ լինի ծնեալ՝ փրկիչ՝ մեր Յս վրդի Այ՝ ի Բեթղեհեմ։ Յոմին աւ

ուրբաք

ուրբք՝ լինի խառնուածի՝ ի մէջ Ա-
գարու, և Իերովդի. զի՝ Հերովդի
հրամայեաւ՝ զիւր պատկերն՝ հիւս
՝ի Այսերական պատկերն կանգ
նել՝ ՛ի Երեհանս Հայոց. զոր՝ չա
ռեալ յանձն Ագարու, պատճառս
՝ի վերայ նոր յուզէ Հերովդէս, առա
քել զնոսա Արաբացւոց, և Պերմա
նացւոց՝ աստատակաւ հինից՝ յեր
կիրն Պարսից, հրամանն տուեալ՝
ընդ աշխարհն Ագարու անցանել:
Իսկ՝ Ագար ոչ հաւանեալ՝ ընդ
դիմանայ՝ ասելով. եթէ՝ ընդ անա
պատ՝ և հրամանն Այսեր՝ անցանել
զօրացդ ՛ի Պարսս. ընդ որ՝ յոյժ
դառնացեալ Հերովդէս, անձամբ
ինչ ոչ կարեր վճարել՝ պէս պէս ցա
ւոց զնաւ ըմբռնեալ՝ վտզի՝ ՛ի վե
համարձակեցաւ, որդանց ՛ի նմա
եռացեալ՝ ոչ պատմէ Յովսեփոս.
առաքէ զեղբօր որդի իւր՝ զՅով
սէփ՝ որում տուեալ զդուստր իւր՝
որ յառաջ էր կին Վերուրի՝ եղբօր
իւրոյ. և նոր առեալ զթագմութիւն
զօրացն՝ գայ հասանէ յաշխարհն Ա՝ի
ջագետաց. պատահէ Ագարու՛ի
զօրանիւտ գաւառին Բուզնան, և
մարտուցեալ մեռանի ՛ի զօրացն Ա-

գա

գարու, և զօրքն փախստական լի
նին։ Այն հետ այն՝ վախճանի և
Հերովդէս. և Հրեից ազգապետ
զԱքեղաւոս՝ նորին որդի Ոզոս
տոս կացուցանէ։

Պրակ Իզ 26

Շ ինուածք Հրեշելոյ դաղտիւ. և չեզոպա
հումն սակաւուկ ապրի մերոյ Ի՛ուսուսորչին։

Ոյն ժամ բազումաւուրց՝ վախ
ճանի Ոզոստոս, և փոխա
նակ նորա թագաւորէ Հռոմայե
ցւոց՝ Տիբեր. և Պոնտիանիկոս՝ կե
սար եղեալ Ճաղեաց զառաքեանն
Ի՛հռոմ, զնչխանան Ի՛ըշօրի, և Ի՛ա
գարու՝ յաղագս պատերազմի հնչ,
յո
րում սպանին զեղբօր որդին հերով
դէս. ընդ որ՝ խոստացեալ Ի՛ագարու
խորհի ապստամբութիւն, և պատ
րաստուի պատերազմի. յայնժամ,
շինէ քաղաք՝ զտեղի պահպանութե
գնիդն Հայոց՝ ուր յառաջագոյն
զգուշանային Ի՛փրատու Ի՛ կրաստ
ես, որ կոչի՝ Ի՛գեսեա. և փոխէ Ի՛
նա զարքունիսն իւր՝ որ Ի՛ Ոծբէն.
և զկուռս իւր՝ զԻ՛ապէտգ, և զԻ՛ն՛
և զԻ՛ամենիքաղ՝ և զՈ՛արաթայ, և
զՈ՛ատեանս Ի՛ենենից Ի՛ արժա
րա

րանին, և միանգամայն զԻսահակ
Թագաւորացն։ Յետ այսր՝ մեռեալ
Խոշաւիր՝ Թագաւորէ ի վէր Պար
սից Խոսրովս՝ որդի նր։ Որդ՝ Թէ
պէտ և ոչ է կարգ պատմութեանս
ի ժամանակի. և ոչ՝ ըստ կարգի է
զոր ասելս ձեռնարկեցաք. այլ՝ քան
զի սերունդք Խոշրի Թագաւորի՝
են որ Հայոց ազինս հաւատոց եղեն
առիթ, և Խոսրովայ որդւոյ նորա
Հարազատութիւն։ Ակն ածեն արասս
ցուք՝ յաղագս պատուականութեն
մարդկանն՝ նախակարգեալ ի
գիրս առ ընթերս Խոսրովայ, զի
համայնին՝ որք ընթեռնուն՝ եթէ
համազգիք՝ Հաւատան. իսկ զկնի
ապա նշանակեսցուք զժամանակս՝
գալստեան Հարց Հոյ ի Հայս, որք
են Կարենեանք, յորմէ՝ Աբեղ Կուրի
գործ, և յորմէ՝ Կամսարականք. յոր
ժամ՝ ի շարի կարգին Հասանի
ցեմք Թագաւորին, որ կնոսայն ըն
կալաւ։ Հայց՝ Խոսրով ոչ աջողե
ցաւ խորհուրդն ապստամբութե.
զի՝ խռովութի անկեալ ի մէջ ազգա
կանացն իւրոց Թագաւորութեանն
Պարսից, զօրս ժողովեալ՝ անդ չու
եր՝ համազել զնոս, և դադարեցուցա

Պրակ ԺԷ 27

Ոչաղաչ երկնային Քրիստոս յաղթելով՝ և
նահատակելոցն Պարսից զերծուցեալ
Յաղթեն՝ ընդ արդ հրճուեսցուք զեղբարս իւր:
Յաղթեն՝ ընդ արդ հրճուեսցուք զեղբարս իւր,
քոց ընդ Յոհաննէսի՝ և ապստիղոս իւր:

Արթեալ Քրիստոս յարևելս՝ գտանել Թագաւորեալ Պարսից զերծուցեալ զնա Յոհաննէս՝ որդի Յոզբի, և ընդդիմացեալ նմա զեղբարս իւր: քանզի՝ նա խորհէր՝ ազգաւ՝ ի վերայ նոցա Թագաւորել, և նոքա՝ ոչ ազնուին յանձն՝ վասն որոյ պաշարեալ զնա Յոհաննէս, և երկիւղ մահու եդեալ ի վերայ նոցա, բազում պատառմունք, և անմիաբանութիւնք զօրացն, և այլոց ազգականաց լինէին. քանզի՝ Յոզբի Թշնամուն էին որդիքն՝ և դաւսար մի: առաջինն, նոյն լինէր արքայ Յոհաննէս. երկրորդ՝ Կարէնն երրորդ՝ Յուրէնն, և քոյր նոցին՝ որ անուանեալ կոչիւր՝ Կոշմ, կին զօրավարին Ամ արեաց ի հօրէն կար գեալ: Ասէ՝ Յոհաննէս Քրիստոս համոզեալ զնոսա խաղաղանալ. ի մէջ առնէ ցուն հաստատէր՝ զայն ինչ սահմանելով: Թագաւորել Յոհաննէսի՝ հանդերձ իւրովք ծննդովք, ոչ

խորհեցաւ: և զերկեսեան անուանեալ՝ Պալհաւա՝ յանուն քաղաքին իւրեանց՝ և աշխարհին մեծի՝ և քաջ քերուց. ոմն՝ զի վինիլ նշ Պատուճա կանագոյն, և Ուռաջին՝ քան զայմ՝ ի, ախտարուրթիւնս Պարսից, ոմն՝ արդարև Օրմն Թագաւորաց: Նա գաշինս՝ և երդմունս՝ ի միջի հաստատեալ, զի թէ՝ գէպ լինիցի պատիլ Օրմայ Ուռաշիսի պատանեաց, նոքա մատիցեն՝ ի Թագաւորութիւն: Նա արտաքոյ Յեղինն՝ թագաւորեցելոյ ցերկու որոշեալ զնա՝ երիս կոչմամբ այսպիսեաւ՝ Կարբենի Պալհաւ. Մուրենի Պալհաւ. և զքոյրն՝ Սպահապետի Պալհաւ. յանուն Տանուտերութե՝ և զնորա անուն որոշեալ: և ասեն՝ զՄուրբեն Վրիգոր՝՝ ի Մուրենեան Պալհաւէ. և զԱմնարականն, ՝ի Կարենեան պալհաւէն: Այլ զայսր գոլոյն զոր պիտուէ, ՝ի կարգին պատմեցուք. միայն պատմելով այժմ, առընթեր Ուռաշիսի. զի՝ ծանիցես զազգս զայս մեծ, թէ՝ հաւատոյ արիւն ևաղարշակայ են՝ որ՝ Օրմ Ուռշանակայ մեծի՝ եղբօրն աղարշակայ: Նա այսոյիկ՝ այսպէս կարգեցելոց՝ և

և զգիր ուխտին՝ ընդ իւր առեալ Յ.զգարու, դառնայ՝ ոչ առնոյր մեր մնով, այլ չարաչար ցաւովք՝ ախտացեալ։

Պրակ իը 28

Դարձ Յ.ԷԳարու յարևելից, և պատ օգնա նանուրէ Յ.ԷԽայ՚ի մարդ՝ ընդ դեմ Հերովդէի ի Ջորջրդապետէ։

Յորժամ դարձաւ Յ.զգար յարևելից՝ լուաւնան զՀռոմայեցւոց՝ թէ՝ ՚ի կասկածանս անկեալ էն՝ վասն նը, իբրև թէ՝ զկնի զօրուն գնայ յարևելս. վասն որոյ գրեաց առ գործս կալս Հռոմայեցւոց զպատճառս եր թալոյնն՚ի Պարսս. միանգամայն և զգիր ուխտին, որ ընդ Յ.ԷՏտաչին ա, և ընդ եղբարս նը, տայ առնել՝ և նոքա ոչ հաւատային նմա. վասն և թշնամիք չարախօսք էին զնմա նէ, Պիղատոս, և Հերովդէս Ջորջրդապետ. և Յ.ԷՍիմոն Փիլիպպոս։ Յոկ՝ Յ.զգարու եկեալ՚ի քաղաքն իւր Յ.ԷԴեսեայ, միաբանեաց ընդ Յ.ԷՏեառն՝ արքային Պարսից ցայց, սատարս նմին տալով՚ի ձեռն Իւորենայ ումեմն Յ.ԷԾերունեայ՝ մարդ անչել ընդ Հերովդէ. քանզի՝ նախ զգիւսար

զդուստր Ը. ըստ այլ արքայի՝ կինս առեալ Հերովդէ, և ասպա անարգել ՚ի բաց եթող զնա զՀերովդիադայ մերկեսեալ յառնէն իւրմէ կենդանոյ ՚ի բաց ելեան. յաղագս որոյ ըստ սկսպ յանդիմանեալ ՚ի Յովհաննէ Ա կրտչէ, այնը աղագաւ՝ էսպան զՅովհաննէս Ա կրտիչ։ Եւ եղև պատերազմ ընդ նմա, և ընդ Ը. ըստ արքայ՝ վա անարգանաց դատերն. յոլովս սաստկապէս հարեալ՝ սա առկեան զօրքն Հերովդէ յօգնա կանութենէ Վաղնայն Հայոց. ոմն՝ Ա. Ճային իմն գոգդես տեսչութեան՝ վրէժս հատուցանել ըստ մահու անն Յովհաննու Ա կրտչի։

Պրակ իե 29

Ա առաքումն Ի լնանայն Ա. Հոգւոյն առ Ա առքինոս յորում պնդին զԻրիկն մեր Վրաստան եղեալ ակնէն հաստատուն Ա. Հոգւոյն։

Բ ՚ն դ այն ժամանակս եկաց ՚ի գործ հաղարատեսութեան Հայոսեր, ՚ի վերայ փիլնիկեցւոց, և Պաղեստինացւոց, Ա. որուն, և Ա ՚նձագետաց, Ա առքինոս՝ որդի Ստեփանոսի։ Ա. ուր առաքեաց Ա. Հոգւոյն զնա երկուս ՚ի գլխաւորաց իւրոց. զԱ՝ն

զԱրիհաբ՝ Ադեաշեան Աղջնեաց, և
զՇ ամշագրամ Ահաքեմ Պապ
հուն եաց Ջոհմին, և զԱնան Հաւ
ատարիմ իւր, ի քաղաքն Աթքու
բին, զգացուցանել նմա զպատճառս
երթալոյն իւրոյ յարևելս, ցուցա
նելով նմա զգիր ուխտին՝ որ ընդ
Արտաչէս՝ և ընդ եղբարս իւր, և առ
նել զնա թիկունս օգնականութե.
որոյ եկեալ գտին զնա յԱրևմտե
րոյսկողիս։ Նա նը ընկալեալ զնոսա
խաղաղութե՝ և մեծարանօք. առ
նէ պատասխանի Աբգարու. մի
կասկածել ի կայսերէ՝ սակս այնր,
միայն զհարկէն՝ լիով փութասցի։
Նա նը դարձեալ անտի ելին յԱ
րուսաղեմ, տեսանել զՎրկիհն մեր
Ն՝, վ՚ը լրոյ համբաւոյ աքանչելա
գործութեանցն. որումն և ակնա
տես եղեալ՝ պատմէին Աբգարու.
ընդ որ՝ զարմացեալ Աբգարու, հա
ւատաց Աստուածպէս՝ իբր արդա
րև Որդի Աչ. և ասէ, այն զօրու
թիւք Աչ են, և ոչ մարդոյ. զի՝ չէք
ոք ի մարդկանէ՝ որ կարէ յարուցա
նել զմեռեալս՝ բայց միայն Ած։ և
քանզի ապաւինեալ էր մարմին նը
ի չքեր ցաւոց՝ որ պատահեցին նմա
ի

'ի Պարսից աշխարհին՝ յառաջ եւս՝ քան զեծեղն ամ; որ 'ի մարդկանէ ոչ եղեւ նմա հնարս բժշկութեան: Եւ տանել առնէմ թուղթ աղաչա նագ, գալ՝ և բժշկել զնա 'ի ցաւոցն, օրինակ զայս:

Ա[illegible]ղ Ա[illegible]գարս առ Փիլէն Վ[illegible]: Ա[illegible]գաւ Ա[illegible]շամայ, Իշխան աշխարհի, առ ՅԻՍՈՒՍ ՓՐԿԻՉ ԲԺԻՇԻՐ. որ երևեցար ինձ ըստ սաղմոսացոյ աշխարհիդ, Ողջոյն: Լուեալ է իմ; վա՛ք զո՛ և վա՛ք բժշկութեանդ՝ որ լինին 'ի ձեռս քո՝ առանց դեղոյ՝ և արմատոց. զի՝ ոչ ասի, տա՛ս դու կուրաց տեսանել՝ և կաղաց գնալ՝ և զբորոտս սրբել՝ և զմեռեալս պիղծս՝ և զդևս հանել. և որ միանգամ չարչարեալ են յերկար հիւանդութեամբ, բժշկես, դու՝ և զմեռեալս յարուցանես: Այլ իբրև լսեալ վա՛ք զայս ամ, եդի՛ 'ի մտի իմում, մի՛ յերկուց, կամ թէ՝ դու իսես Ա՛ծ իջեալ յերկնից՝ և գործես զայդ. կամ թէ՝ դու իսես Որդի Աստ, և զայդ առնես: արդ՝ վասն այնորիկ գրեցի՛ս առ քեզ, աղաչել զքեզ՝ զի աշխատ լինիցիս՝ և եկեսցես առ ինս՝ և բժշկեսցես զհիւանդութիւնս, զոր

զոր ունիմ ես։ Նա և՝ լուսայ զի և
Երեսաք տրտունջ են զքեզն, և կա
մին չարչարել զքեզ։ բայց՝ քաղաք
մի փոքրիկ, և գեղեցիկ է իմ, և բաւ
ականէ մեզ երկոցունցս։ Որոշ տա
րեալ զԹուղթն՝ պատահեցին ն մա
Հրուսաղէմ։ զայս վկայէ՝ և Ս. Ե
տարանական Լուկան, եթէ՝ էին ո
մանք, և՝ ի հեթանոսաց եկելոյ առ
նա։ վ՚որոյ՝ ոչ համարձակին՝ որք
լուսնն՝ ասել՝ յ՚Ես. այլ՝ ասեն ցի՝
Փիլիպպոս, և՝ յ՚Անդրեաս. Անդ
րեաս՝ և Փիլիպպոս ասեն՝ յ՚Ես.
իսկ՝ ինքն Փրկիչն մեր՝ յայտնի ժա
մանակի՝ յորում կոչեացն զնա՝ ոչ
էառ յանձն, բայց՝ Թղթոյ արժանի
արար զնա, որ ունի օրինակ զայս։
Պատասխանի Նեղոն Ս. Բգաբոս՝ զոր
գրեաց Աբգարոս Ս. Յովհաննու Հրամանաւ
Փրկչին։

Ս. րանի ևս՝ այնմ, որ հաւատայ
կիս, իբր՝ ոչ իցէ նորա տեսեալ
զիս. զի՝ գրեալ է վասն իմ այսպէս.
զի՝ որք տեսանեն զիս՝ ոչ հաւատայ
ցեն կիս, և որք ոչն տեսանիցեն զիս՝
նոքա հաւատասցեն՝ և կեցցեն։
Յայտ՝ վասն այնր՝ զի գրեցեր դու առ
իս՝ գալ ինձ առ քեզ, արժան է ինձ՝

առ

ասաց կատարել զամ՛ ինչ՝ վասն որոյ ա-
ռաքեցայ Աղեքսանդրէմ. եթէ ևս կա-
տարեցից զայս, ապա համբարձայց
առ այն՝ որ առաքեացն զիս. և յոր
ժամ համբարձայց, առաքեցից զմի
յաշակերտաց աստի իմոյ՝ զի զքո
ցասդ բժշկեսցէ, և կեան քեզ՝ և
որոց ընդ քեզ են՝ շնորհեացէ:
Օ այս՝ թուղթ եբեր Աննան Սուր
Հանդակ Աղգարու, ընդ որում՝
և զկենդանագրութիւն Փրկչական
պատկերին՝ որ կայ Աղեսայումն
քաղաքին:

Պրակ Ը 30

Վարդապետ Եղեսեայ՝ Աբգարու Սուրհանդակի Աղգարու Թագաւորի Եդեսացւոց, և պատճէն նամակին հնգից:

ԲԱյց՝ յետ համբառնալոյն Փրկչին մերոյ, Թովմա առա-
քեալ՝ մի Աղեկոտասանիցն, առա-
քեաց զԹադէոս՝ որ եր՝ ի յաւեթ
անասնից անտի, ի քաղաքն Աղդե-
սեայ՝ բժշկել զԱբգար, և աւետա-
րանել՝ ըստ բանին Տեառն: Որոյ եկեալ
եմուտ՝ ի տունն Տոբեայ՝ զոր
ասեն՝ լինիլ յազգէն Նագրատուս
հեաց. որոյ խօսեալ Աղբշամայ, ա-
րարացաւ զՔրեստոսիանութիւնն՝ ընդ այլ

ազ

ազգականս իւր, այլ՝ նովին օրինօք
եկայ՝ մինչև հաւատալ ՚ի Քս. և
ել համբաւ նր՝ ընդ ամ քաղաքն։
Լուեալ Քգաթրու ասէ, նա ևս, վե
րոյ գրեացն Քս. և խնդրն կոչեաց
զնա։ և եղև ՚ի մտանելն Յադէի,
տեսիլ աքանչելի երևեցաւ յերեսան
Յադէի։ յարուցեալ անկաւ առ
ոտս նր ՚ի գահոյիցն ՚ի վէր երեսաց
իւրոց ՚և երկիրպագ նմա. և զար
մացան ամ իշխանքն՝ որք շուրջ կայ
ին՝ զի ոչ գիտացին զտեսիլն։
Քս ասէ ցնա Քգար, եթէ՝ դու
իցես արդարև՝ Քհաւերա Օրհնե
լեալն Յհ, և՝ կարծէիցես բժշկել զք
յաւս իմ։ Պատասխանի ետ նմա
Յադէ. եթէ հաւատասցես ՚ի Յհ
սուս Քս՝ Աբգի Քյ՝ տայցէ քեզ
խնդրուածք սրտի քոյ։ Քսէ ցնա
Քգար, ես հաւատացի ՚ի Քս՝ և
՚ի Հայր նր. վասն որոյ կամեցայ առ
նուլ զքեզ՝ և գալ կոտորել զՀրէ
այն՝ որք խաչեցին զնա, եթէ՝ ոչ
էր իմ արգելեալ՝ վասն Թագաւո
րութեն Հռոմայեցւոց։ Քս յայսմ
քանից սկիզբն արարեալ Յադէի,
աւետարանեաց նմա՝ և քաղաքին
նր. և եդեալ ձեռն ՚ի վէր՝ բժշկեց
զնա

զնա, և զՄարդիւս Պատագրոս՝ Իշխան քաղաքին՝ Պատուհասան յամենայն աղքայի. նա և՝ զամ, որք են ի քաղաքին՝ հիւանդք, և ախտս ժեռք, բժշկեաց. և հաւատային ամենեքեան. և մկրտեցաւ ինքն Մարգոս՝ և ամ քաղաքն. և զդիւրս առձարաց կռոցն փակեցին: և որք ի վէր բացնին՝ և սեանն կային պատկերքն, ծածկեալ պատեցին եղէգ գամբ: բայց՝ ոչ զոք ածէր բռնու թիւն ի հաւատս: այլ՝ օր ըստ օրէ յաւելեալ ի հաւատն բազմանային: Իսկ՝ առաքելոյն Յովհաննէի զԼսհաբար ոմն՝ Եպաբաղարծ՝ մկրտել՝ և յանուն կոչեցեալ Մարկ՝ ձեռնադրեալ ի վէր՝ Եպիսկոպոս՝ փոխանակ իւր՝ Թողուս առաքելոյն. և ինքն առեալ հրովարտակ Մարգոսի՝ զի՝ ամքն լուիցեն աւետարանին Քրիստոս առ Աննատրուկ՝ Վերադարձ նորին՝ որ կարգեալքէր ի վէր աշխարհին՝ և զօրաց: Բայց՝ Մարգոս յօժարեցաւ գրել Թուղթ առ Տիբեր, որ ունի օրինակ զայս:

Յովհաննէս Առաքեալ՝ առ Տիբեր:

Մարգոս Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ Տիրոջ մերոյ

մայեցաց՝ խնդալ։ Վ[իտեալ] իմ
եթէ՝ ոչինչ ծածկի ի քումմէ Թա
գաւորութենդ. այլ՝ իբրև զմտե
բիմ քո՝ աւելի ևս իմացուցանել ի
ձեռն գրոյ. զի՝ Հրեայք, որք քնա
կեալք են ի Վաւաժս Պաղեստինա
ցւոց, ժողովեալ՝ խաչեցին զՅիսուս
տոս՝ առանց իրիք յանցանաց ի վե
րայ մեծամեծ երախտեացն, զոր ա
րար առնոսա, նշանս՝ և սքանչելիս.
մինչև՝ զմեռեալս միանգամայն յա
րուցանել։ Այլ գիտեա, զի զօրու
թիքս այս՝ ոչ են սոսկ մարդոյ, այլ
Ա.Յ. զի՝ և ի ժամանակին՝ յորում
խաչեցին զնա, արեգակն խաւարե
ցաւ, և երկիր շարժեալ՝ տատանե
ցաւ. և ինքն՝ յետ երից աւուրց յա
րեաւ ի մեռելոց, և երևեցաւ բազ
մաց. և այժմ, անուն նր յամ[ենայն]
ի ձեռն աշակերտաց նորին՝ սքանչե
լիս մեծամեծս կատարէ. որ՝ և առ
ի ս եղոյց յայտնապէս և արդ՝ այսու
հետև Ցերուբ[ե]դ քո գիտէ հրամայ
եալ ի վերայ ժողովրդեանն Հրէից,
որք զնմն գործեցին. և գրել ընդ
ամենայն տիեզերս, զի երկիւղած
գեացեն Քրիստոսի՝ իբրև Աստուծոյ. Ա՛ղ[ա]չ[է]ր։

պա

Պատասխանի ետուն Եւթոլմոս ի Տէ
բերէ։

Տեսեալ կայսր Յուստինեանոս, Եւ
գարու Թագաւորի խնդալ։
Ո Թուղթ մտերմութեանդ քոյ ընթեր
ցան առաջի իմ, վասն որոյ՝ հնարհա
կալութեդ ի միտն քո հասցէ։ Թէ
պէտ՝ և՝ ի բազմոյ յառաջագոյն
լուեալ էք մեր զայդ։ Եղոյց ստուգա
պէս և Պիղատոս՝ վասն նշանացն ըր,
և եթէ՝ յետ յարութեն՝ ի մեռելոց՝
հաւատարիմ եղև՝ Թէ Ք։ վասն
որոյ՝ և ես կամեցայ առնել զայդ՝
զոր դուդ խորհեցար։ այլ՝ քանզի
սովորութիւն է Յուստինեանոսի,
Ք։
միայն ի հրամանէ Թագաւորին ոչ
նատուցանել՝ մինչև ոչ փորձեալ՝
քննեսցի նա ի Քրիստոսէն։ վասն
որոյ՝ և իմ յայտնեալ զբանս զայս
Քրիստոսին, արհամարհեաց Քրիստ
ոսն՝ զի ոչ քննեցաւ նա յառաջա
գոյն ինձանէ։ այլ՝ մեք տուաք հրա
ման ամ ուամբք, որում և հաճոյ Թո
եոյն Յիսուս՝ ընկալցի զնա ընդ Ք։ ձ։
և մինչ այսոցիկ սպասնացեալ՝ որք
չարախօս կացեն զՔրիստոսէ։
Եւ վասն ժողովրդեանն Յրեից՝
որք յանդգնեցան խաչել զնա, զոր
մի

մէ լսեմ եթէ՝ ուչ արժանի խաչի էր նա, այլ պատուի՛ր, և երկրպագութեա՛ց յորժամ, առից պարապուցն ՚ի պատերազմէ Պանիսացւոց՝ ապստամբ գողջոյ լինէին, քննեալ՝ հատուցից նոցա զարժանն։

Դարձեալ գրէ Նոսղն աբգար առ Տիբէր։ Աբգար արքայ Հայոց, Տեառն իմում Տիբերի Կայսեր Հռոմայեցւոց՝ խնդալ։ Օթուղթ գրելդ՝ ըստ արժանի քոյոյ տէրութեդ՝ տեսի. և ընդ հրամանն մտածութեդ քո՝ ուրախացայ. և եթէ՝ ուչ լինձ յաս նուագուս՝ գործ Քրիստոսիդ կ՚յոյժ այպանելի. քանզի՝ առ դոսա, ՚ի քէն նուիրեալն մարդկան՝ տուեալ լինի Աստուածութի՛ւն. և արդ՝ այսուհետև եթէ՝ ուչ լինիցի Աստուած հաճոյ մարդկան, Աստուած լինիլ նա ուչ կարէ, և իբրև՝ յայսմանէ մարդոյն՝ արժան կ՚քաւել զԱստուն։ Այլ՝ քեզ Տէր իմում հաճոյ թուէսցի՝ առաքել ՚ի Հռէմ, փոխանակ Պիղատոսի, զի՝ լուծցի նա յիշխանութենէն՝ զոր կարգեցեր դնա. վասն զի՝ արար ըզկամն Հրէիցն, և խաչեաց զԱստուած բռնաբարուց՝ առանց քոյոյ հրամանն նի. ուղղ լինիլ քեզ ըղձանամ։

Օգոս

Օձոյս գրեաւ Աբգարոս՝ զհաւատսաւ թղթոյն, եդ՝ ի Հրէաստան իւրում, ոչ և զայլոսն։ Գրեաց՝ և առ Հերովդէս, Յանուկ արքայ Սորեստանի՝ ի Բաբելոն։

Հռոմն Բեթարս առ Հերովդէ։

Աբգար արքայ Հայոց, որդւոյ իմոյ Հերովդէի՝ խնդալ։ Օձիլը ողջունի քոյ տեսի, և զի երկիւղ լուծի՝ ի կապանաց, և զվնասն ներթողութիւն եղեալ՝ կամ իսկ քեզ՝ կարգեացեալ զնա՝ ի յերակացութեան Հրէից, ոչ և կամիս։ Այլ վասն այնր զի գրեցիր առ իս, եթէ՝ տուր ածել զայրդ Հրէից, որ զնշանագ առնէ, և քարոզէ այլ Աստուած՝ որ՝ ի վեր է, քան՝ զհուր, և զջուր. զի տեսից՝ և լուայց զմն։ Նա ոչ եր բժիշկ՝ ըստ արուեստից մարդկան, այլ՝ աշակերտ Որդւոյն Աստուծոյ, Բարբէղն հրոյ՝ և ջրոյ, և վիճակ հասեալ՝ ի կողմանս Հայոց առաքեցաւ։ Հայք յընկերէն նորա գլխաւորաց՝ Սիմոն անուն, անդր՝ ի կողմանս Պարսից առաքեցեալ էր, խնդիր արարեալ լուիցեն նմա. յորժամ և Հայրն քո Բարսամ էր։ ԵՒ նա բժշկեաց զնմ հիւանդութիւն, և ձանապարհ կենաց ցուց

ցեք: Այլ յաւելեալ եւս՝ գրել առ Ա. Թուա
շես արքայ Պարսից՝ օրինակ զայս:

Ողջոյն Ա. Եփարա առ Ա. Թուաշես:

Ա. զգար արքայ Հայոց, Ա. Թուաշէս
սի՝ եղբօր իմոյ՝ արքայից ար
քայի՝ խնդալ: Պիտեմ՝ զի արդ՝
լուեալ վասն Յի Վրէ, Որդւոյն
Ա. Յ՝ զոր խաչեցին Հրեայք. որ յա
րեաւն՝ի մեռելոց, և առաքեաց զա
շակերտան իւր՝ ընդ ամ տիեզերս ու
սուցանել ընդ Հանուր: և ի յաշա
կերտաց նոր գլխաւորացն՝ Պիմէն ա
նուն՝ կ՚ի կողմանս քոյ Տերութեդ:
արդ՝ խնդիր արարեալ՝ գտցես զնա,
և նա բժշկեսցէ զամ ախտս հիւան
դութեանց՝ որ՝ի ձեզ, և Հանա
պարհ կենսայ յուսցէ. և հաւատաս
ցես բանի նր դու՝ և ազգաւրք քո.
և ամ, որք հնազանդին քեզ կա
մաւ. զի՝ ախորժելի է ինձ, զձեզ ըս
մարթնոյ ազգականս իմ, լինել ինձ
մտերիմ հարազատս՝ և ըստ հո
գւոյ: Այլ մինչդեռ՝ պատասխանի
այսոյ թղթոյ սէր ընկալեալ՝ վախ
Հանի Ա. զգարոս, թագաւորեալ
ամս 38:

Գլուխ լե 31

Յաղագս Ա՛յսորիկ Ա՛ռաքելոյն Պետրոսի:

Յայտ մեհենանն Ա՛ստուածոյ՝ եւ սեպհական տաճարն Ա՛ստուածութեան՝ Հայոց յերկուս՝ քանզի՝ Ա՛նան, որ դի՛ նորա՝ Թագ կապեաց Թագաւորել Հայոց եւ Ա՛նանատրուկ՝ քեռ որդի՛ նոր՝ ի՛ Հայս՝ Վտանի՛ որ ինչ առ սո՛ւ ժամանակաւ՝ յառաջագոյն գրեա՛լ Ա՛ռաքելոյն Յովհաննէ՛ ի՛ Հայս. եւ Հաւատալ Ա՛նանատրկոյ. եւ Թողուլ զՀաւատսն՝ յերկիւղէ՛ Հայոց. եւ կատարմա՛ն առաքելոյն, եւ որք ընդմա՛ ի Վաւաւելն Հաւատոյն. որ այժմկոյն՝ արտաքս եւ պատուհասն քարին, եւ յիրեարս գալ՝ եւ ընդունել զմարմին առաքելոյն, եւ առնուլ անտի աշակերտացն՝ եւ Թաղել՝ ի դաշտին՝ եւ մարտիրոսանալ Վստեփն առքայի՝ Ա՛նդիոտոյ՝ հո՛ւպ՝ ի Ճանապարհն՝ եւ մատուռեմն՝ յայտնել նշխարաց երկոցունց՝ եւ փոխել՝ի յառապարն:

Ա՛յս ամ՝ որպէս ասացաք, յԱ՛յլոց պատմեալ՝ յառաջագոյն քան՝ զմեզ՝ ոչինչ կարեւորագոյն համարեցաք,

երկրորդել ոճով։ Այնպէս՝ եւ որ
ինչ՝ վէմ կատարմանն Յ.դդէի՝ աշա
կերտի Յ.առաքելոյն՝ Հայեսեայ յոր
դւոյն Ս.բգարու գտանի, յԱ.ՀՀ.ից
պատմեալ՝ յառաջագոյն քան՝ զմեզ
որ՝ իբրեւ թագաւորեաց՝ յետ Հօրն
մնահռչան, ոչ եղեւ Վաւանգորդ՝
Հայրենի առաքինութեն. այլ՝ ե
բաց զտաճար կռոցն՝ եւկալաւ զպաշ
տօն հեթանոսութե. և յղեաց առ
Յ.դդէ, զի՝ արասցէ նմա խնդիր քե
հեզեայ, անկոճածոյ ոսկւոյ՝ ոչ յա
ռաջագոյն առնելիր հօր իմոյ։ Ե
պատասխանի ընկալաւ, եթէ՝ ոչ ա
րասցեն ձեռք իմ խոյր գագաթան
անարժանի, որ՝ ոչ երկրպագէ Ա.Ի,
կենդանւոյ Յ.Ի, և խոկոյն՝ հրամայ
եաց զինակրացն՝ կործել զնտն նո
սրով, որոյ երթեալ՝ և տեսեալ զնա,
զի՝ նստեր յաթոռ վարդապետու
թե՝ եած սուսերաւ՝ և՝ ի բաց կրտ
րեաց զգլուխն նո։ և նոյնժամայն՝
աւանդեաց զհոգին։ Ոյնս ծայրա
քաղ արարեալ՝ համառօտ յիշատա
կեցաք՝ որպէս զառ՝ի Ա.ՀՀ.ից պատ
մեալ նախկին։ Եայց՝ վիճակեցաւ
Հայոց՝ և Նարդուղիմէոս Ա.առա
քեալ։ որ և կատարեցաւ առ մեզ

յարևբեռնոս քաղաքի։ Իսկ զմի մոմնէ՝ որ Պարսիցն վիճակեցաւ. ոչ գհաւաստին կարեմ պատմել՝ թէ՝ զինչ գործեաց, և կամ; ոչ կարեցաւ. քանզի՝ պատուի Յովհաննէս Ոսկեբերանն առաքելոյ՝ կատարիլ՝ ի Կերմոփորա. եթէ՝ նա իցէ Շմաւարտիւ. և եթէ՝ էր աղագաւ՝ գալուստ նոր անդր, ոչ գիտեմ. այլ միայն նշանակեցի, զի՝ գիտասցես՝ եթէ՝ ոչինչ մնաց, ի մէջ քանից պատմել քեզ զնամ, որ ինչ անկէ։

Պրակ ԼԲ 32

Վասն Սահապրոյ նահատակութեանն և ապաստան ննդոցն ՀՀ բերելոյ. և Վասն Ջելինեայ Տէկնոյ։

Ընդառաջել թագաւորեալ զօրս Ժողովէ ի ձեռն Յաջմին Նագրատունեաց՝ և Ընծրունեաց՝ դայ եկայ իւրոց, ի քանել՝ տալ պատերազմ ընդ որդիսն Ընգարու, զի՝ գողորմանն տիրեսցէ Հայոց թագաւորութեանն։ Նա մինչդեռ՝ նա յայսմ էր, Ընձային իմն ակնարկու թէ՝ խնդրեցաւ վրէժ մահուանն Ընդեի յորդւոյն Ընգարու։ Վնզի՝ սիւն կձեայ կանգնել տայր

յԱրեւելից՝ ի վերնատունս ապարա
նից իւրոց. և ինքն՝ ի ներքուստ կալով՝
հրամայէր զորպէսն առնել. որ զեր
ծեալ յումեքէ, անկաւ ի վէրն նորա
և խորտակեաց զոտն, և ատակեաց
նա իսկոյն՝ պատգամ քննակչաց քա
ղաքին եկն առ Յանատրուկ խընդ
րել պայման ուխտի, զի՝ մի վրդովես
ցէք զմեզ՝ ի հաւատոյ Ա՛րիստոնէից,
և նոքք տայցեն նմա զքաղաքն՝ ի ձեռս,
և զգանձս Թագաւորին, զոր արա
րեալ՝ յետոյ ատեաց. նա և՝ զամ զա
ւակ տանն Ա՛գարու մաշեաց սրով
բանչ յաղջկանց, զորս կ՚հան՝ ի քաղա
քէն, քննակիչ՝ ի կողմանս Հաշտե
նից։ Այսպէս՝ և զգլուխ կառանցն
Ա՛գարու՝ որում անուն էր Հեղն
նէ, առաքեաց քննակիչ՝ ի Խառան՝
յիւրոյին քաղաքն, Թողլով նմա
զՏիկնուԹին ամ միջագետայ, փո
խանակ բարեացն, զորս գտեալէր՝
ընդ ձեռն նը՝ Ա՛գարու։ Ա՛յս Հե
դինէ զարդարեալ հաւատովք, ոչ
և զայր իւր, ոչ Հանդուրժեաց քնա
կիչ՝ ի մէջ Առաքելոցն, այլ՝ չոգաւ
յԱրուսաղէմ, յաւուրս Կլաւդեայ
՝ի սովին զոր մարգարէացաւ Ա՛գա
բոս, և տուեալ զգանձս իւր զամ

Յակոբիսատոս՝ գնեաց զորեան քա
զում յոյժ, և քաշեեաց զնա կարօ
տելոյս որում վկայէ և Յովսեփոս։
որոյ շնորհիւ նշանաւոր կայ առաջի
դրանն Եգիպտի մինչև ցայսօր։

Գլուխ ԼԳ 33

Յաղագս նորոգման Ա՛ծբէնի տաղաւիթ. և
անուանակոչութեանն Ամատրիոյ, և մա
հուան նորին։

Ա՛յնժամ որ ինչ գործք եղեն Ամաս
տրիոյ, ոչ ինչ արժանի յիշատա
կի համարեցաք, բայց ի շինուածոյ
Ա՛ծբինն քաղաքի. զի՝ ի շարժմանէ
խախտեալ՝ քակեաց և վերստին շի
նեաց պայծառագոյն. և պարսպէց
պարսպով՝ կրկին պատուարով. և
զինքն Ա՛նդրէ ի մէջ հաստատեաց,
մին դրամ ի ձեռինն ունելով՝ որ
նշանակէ այսպիսի ինչ. Թէ՝ ի շի
նել քաղաքիս՝ ամենայն դանձքս ծա
խեցան, և այս միայն մնաց։

Այլ Թէ ընդհէր Ամատրուհի կոչե
ցաւ, ասելի է. քանզի՝ յաւուրս ձմե
րայնոյ՝ ձանապարհորդեալ քոյր
Ա՛գաթրու՝ ( )գէ, ի Հայս՝ պատա
հէ քաջ ի լերինն Կորդուաց, ցրու
եաց զամենեսեան մրրիկ, մինչ՝ ոչ
գէ

գիտելով՝ ընդ ո՛ր վարեցաւ այր զնս
կեր։ Լսկ՝ Այեկի՛ նը՝ Անատոյ,
քեռ Իւրատեայ Կադրատունւոյ՝
կնոջ Յորենայ Ծրունւոյ առեալ
զմանուկն, քանզի՝ տղայ էր, եդ ի
մէջ սեանց իւրոց՝ մնալով ի ներ
քոյ ձեռն, զերիս տիւս և զերիւս
գիշերս։ զորմէ առասպելաբանեն
թէ՝ կենդանի լին նորահրաշ սպի
տակ՝ յԾնոյն առաքեալ՝ պահէր
զմանուկն։ Այլ՝ որչափ մեք եղեալք
վերահասու՝ այսպիսի է։ շուն սպի
տակ՝ ընդ խնդրակն լեալ պատա
հեաց մանկանն, և դայեկին։ Որդ՝
կոչեցաւ Անատրուկ, ի Այեկէն
զանուանակոչութի առեալ՝ ոմն թէ՝
Տուրք Անոտոյ։ Սա՝ Թագաւո
րեալ Յերկոտասան երորդ ամի Ը
տաշխի արքայի Պարսից. կեցեալ
ամն՝ 30 մեռաւ յոլս, նետիւրուք
դիպեալ փորոտեացն. իբրև թէ՝
վրէժս հատուցեալ ըստ չարչարանս
Արքայ Պատերն իւրոյ Անդխտոյ։
Ի երուբնայ որդի Փշադարսայ
Պարթ գրեաց զամենայն գործս՝
որ ինչ յաւուրս Բգարու՝ և Սա
նատրկայ, և եդ ի Լիւանին յԱդե
սեայ։

Պրակ Ը. 34

Ի ձափաորել Կրօնաւորաց, և կոտորել զոր դիւն Անաստիկոյ, և չերծանել Հրոյն ի փախստեամբ։

Յայտ՝ մահուանն Անաստիկոյ Հռոմայեցւոյ, շիտեցի ինձ Թագաւորութիւն։ քանզի՝ Կրօնաւոն՝ որդի կնոջ Հրշակունեաց՝ Թագաւորէ յաւերդ ամի՝ Պարսից արքայի Երջնայ։ և ունի զոյգ յաղագս սը՝ այսպէս։ Կին նմին՝ յազգէ Հրշակունեաց, անձամբ Հարսաւ՝ և խոշորագեղ՝ վարդ, զոր ոչ ոք դիմագրաւեաց առնուել։ Ընդանի երկուս մանկունս՝ յան կարգ խառնակութենէ, ոյ՝ փասխ փայ զՍոնոդորոս։ Հրե՛ի զարգանալ մանկանցն՝ կոչեն անուանս, Կրօնաւոն, և Կրօնագ։ և՛ի չափ հասեալ Կրօնաւոյ, լինի սրտեայ, և անդամագք յաղթ։ սա՝ և՛ի բա զում իրս վերակացու առաջնոր դութեաք առաքեալ՝ ի Անաստիկոյ, գտանի երևելի. մինչև՝ Հռաջինն Նախարարացն լինիլ ամենայն Հայոց զօրացն. և խոնարհութեաք, և աստուածեղնութեաք զամ ոք յանկու ցեալ

ցեալ՝ յինքն յարեցոյց։ Նա՛ի մեռա
նիլ Անատարկոյ՝ միաբանեալ՝ Թա
գաւորեցուցին զնա, առանց արանց
ազգին Նագրատունեաց լինիլ Հա
գադիր։ Նայր՝ ՚ի Թագաւորէն իւ
րում Գրմանդ, կասկած ունելով
յորդւոյն Անատարկոյ, կոտորէ զա
մենեսեան. Թոռնի՝ վրէժս հատու
ցանէ սպանմանն որդւոյն Գագարու։
Նայր՝ միմնտղայ՝ Գրատչէս անուն,
զոր առեալ Անատոմնէր՝ փախեաւ
՚ի կողմանս Հերայ, ՚ի վանս Հովհ֊
վան մաղխազանի. լուր առնելով
Նայեկն՝ մէքսատայ՝ որդւոյն Ի֊
րատայ Նագրատունւոյ, ՚ի Պէր
Դաւաւռ, ՚ի շէնն՝ Ամբատաւանի։
Գդ՝ իբրև, լսէ Ամբատա՝ որդի Ի֊
րատայ զբօթեն Անատարկոյ, և զգ
դայժ կոտորմանն որդւոյ նորա. ա
ռեալ զերկուս դաստերս իւր զՄՐ
քատանայչ և զՄբատուհի՝ նըս
տուցանէ ՚ի Նայբերդի. ապս քաջա
Թողլով ՚ի վէր՝ ամրոցին. և ինքն՝
հանդերձ կնաւ իւրով՝ և տակա
ւարամբք, գայ անցանէ՝ ՚ի խնդիր
Անկանն Գրատչէսի։ Ըրում իրա
զգած եղեալ արքային Գրմանդայ
Հետայոյս առաքէ. վա՛ որոյ՝ բուլան
դակ

գնակ ժամանակս՝ ըստ երեսս լերանց,
և դաշտաց, այլակերպեալ շրջելով
հետի՝ հանդերձ Սանկամբէն, մնու
ցանէ ի հովուաց վանս, և յանդէ
ուրդս՝ մինչև՝ պարսպակատեալ ժամա
նեաց առ Կարեհ՝ աղքայ Պարսից։
և քանզի՝ այր քաջ էր Սմբատ, և ծա
նօթ յառաջագոյն՝ պատուի մեծա
պէս ընդ Օրագլուխան Պարսից։
ապա՛ն՝ և Սանուկն ըստ որդիս թա
գաւորին, տեղի բնակութեան ա
ռեալ զՍամ, և զվիզ անն կոչե
ցեալ Պաւառս։

Գլուխ ԼԵ 35

Որ ինչ կան Աղուանդայ՝ վասն ի բուռն առնելոյ պանուին Աբրաշէս. և ի բաց դնել զայն ի Հելգեպս։

ԲԱյց Աղուանդայ զմտաւսա ծեալ թէ, որպիսի չար նորա թագաւորութեն՝ սնանի ի Սարս. խնթ ի սրտի լինելով՝ ուչ հեշտալի լինէր նմա քուն. հանապազ յարթնուեթ՝ յայն հոգալով. նա և՝ իքուն՝ անուրջս ահագին նմին իրի տեսա նէր. վ՛ոտոյ՝ ի ձեռն Երեշտակաց, և պատարագաց՝ խնդրեր հաշտե ցուցանել զարքային Պարսից, տալ՝ ի ձեռս

ձեռս զԵրտաչես. ասելով, Թէ՝ արիւն իմ, և հարազատութիւն, ըն դէր մնուցանես զԱրդ՝ զԵրտաչես՝ հակառակ իմոյ Թագաւորու Թեես, լսելով բանից Ամբատայ եղու զակի, որ ասէ, Թէ՝ որդի՛ կ՛Երտաչէս Անաստրկոյ. և զորդի Հովնանց և Ընդհորդաց՝ ջանայ առնել Ե. շակունի, և արիւն քո, և հարազատութիւն. համբաւելով զնմանէ, Թէ՝ չէ իսկ՝ որդի Անաստրկոյ, այլ՝ ել խաբս գտեալ Ամբատայ զԱր ծնի՝ ազայ բաջաղի՝ նոյնպէս՝ և առ Ամբատ յղեր բազումանգամ, Թէ՝ ընդ ձը այդքան մնոտի աշխատութի կրես՝ խաբեալ՝ի Մոնտուէդ, մնու ցանես զորդի Արիդ՝ հակառակ ինձ՝ Եւ լսէ՝ ոչ սիրելի բանս պա տասխանեաց. յայնժամ՝ առաքե Երուանդ, և սատակէ զքաջն՝ի Հայբերդի. գերելով զդստերն Ամբատայ պահէ յամրոցին՝ Հոյդ, ոչինչ վատթարապես՝ Հայց՝ Թի կիւնս առնելով Երուանդայ զՀռո մայեցիս, ոչինչ վտանդի՝ի Թագա ւորութեանն Ա եսպազիանոսի, և Տիտոսի, Թողլով՝ի նոսա զԻքա գէտս. և յայնմհետէ՝ բարձաւ իշ

խա

խանութիւն Հայոց՝ ի Սիջագետաց. և հարկս ևս աւելագոյնս տայր ի Հայոց Կրօնադրէ։ Իսկ՝ Հռոմայեցւոց Կօրծակալաց՝ մեծապէս հանդերձեալ զքաղաքն Նդեսեայ, ի նմին հաստատել զտունն զանձուց՝ հարկացն ժողովելոց ի Հայոց՝ Սի Ջագետաց՝ և Ասորեստանեայց. և ժողովեն՝ ինա զնամ Կիւանս. և կար գեն դալոյս՝ ըստ երկու. մին՝ զբռնն իւրեանց զԱսորին, և միւսն ևս՝ զՅոյնն։ և զԿիւանն հարկաց՝ և զՍեվենականն, որ կայր ի Սինոպ Պոնտացւոց՝ անդր փոխեն։

Գլուխ ԸԶ 36

Յաղագս՝ Ը ինոճածոյ Կրօնադրացոյ ա ղաչէ։

Ասորւոյ աւուրս՝ փոխին Նքրքու նիքն Ասմուխին անուանեալ բլոյ. քանզի՝ Կր հեռացեալ գԱմն Կրասխ, և՝ ի յերկաբել ձմերոյ հնոյն՝ ի գառնահոս փչմանէ Հիւսիսոյ՝ պաղեցեալ՝ ձուլեալ վտակն՝ ոչ ուստեք արբուցումն Թագաւոր բականին գտանիւր տեղւոյ։ Ինդ որ՝ հեղեալ Կրօնադրէ, նա և ամ բագուն՝ և ա տեղւոյ ելեալ Հանդիր, փո

փոխէ զարբուհին յարևմուտս կողմ՝ ի քարակուսի մի բլուր, զորով պա տառեալ Երասխայ՝ ընդէմ Կ՚ելու բեան Հոսի գետ. պարսպէ զբլուրն, և՝ ի ներքսագոյն քան՝ զբլուրն պա րիսպն, ընդ բաւական տեղիս՝ կորել զքարինան մինչև՝ ի յատակս բլրոյն Հաւասար գետոյն, մինչև՝ ի դիմել ջուրց գետոյն՝ ի փորուածոն յրմպե լեայ պատրաստուածին. զմիջնա բերթն ամրացուցանէր՝ բարձր պա րսպաւ. և դրունս պղնձիս կանգ նէր ի միջոցի պարսպին. և ելանե լիս երկաթիս ներքուստ՝ ի վեր, մին չև՝ ի դուռնն. և՝ ինման որոգայթս իմն ծածուկս՝ ընդ մէջ աստիճա նացն, ոմն՝ զի ըմբռնեսցի, եթէ՝ ոք գայր ելանելով՝ դաւել կամիցի զարքային. և էր ասեն՝ երկդիմի. ոմն, զի՝ մինն լոյծ Սպասաւորաց Կ՚ըքու նի, և՝ ամ՛ ել՝ և մուխց, ձանապարհ տուընկենային. իսկ՝ միւսն գիշերայ ին՝ և մարդադաւաց։

Պրակ լէ 37

Լինի՝ ոմն զինեալ զՀագարան դաղաւ Կոդոյ։

ԲԱ՚յց՝ երուսանդայ շինել զքա ղաքն իւր, և փոխեալ անդր զՇամ

զնամ՝ ինչ Ա՛.բմաւիրայ ուրոյն ՚ի կուռսն. զորս՝ ոչ օգուտ իւր համա րեաւ՝ յիւրմն փոխել ՚ի քաղաքն. զի մի՛, ՚ի գալ՝ և՛ ի զոհել անդր աչխար հի ոչ զգուշութիւք պահեսցի քա ղաքն. այլ հեռագոյն ՚ի նմանէ, իբր՝ քառասուն ասպարիզաւ, զ՚իւ սիսեաւ՝ նման իւրոյ քաղաքին՝ շի նեաց քաղաք փոքր՝ ՚ի վէր գետոյն Ա՛խուրենայ, և անուանեաց՝ Ա՛ա դարան, այսինքն թէ՝ ՚ինման Ա՛ազ նայն յօրինեալ է զկազմութիւնն, և փոխեաց անդր՝ զամենայն զկուռսն՝ որ Ա՛.բմաւիր. և Ա՛ստեանս շի նեաւ՝ զեղբօր իւր զերուազ՝ Ա՛.բր մապետ կացուցանէր։

Պրակ ԼԸ 38

Ա՛ասն փնիկեայ զանպատառն՝ որ կոչի՝ Ա՛ննդոց։

Տրնակ և Ա՛այրի մեծ՝ ց՚իւ սիսոյ կոչմանէ գետոյն, և որ մովք ամրացուցանէ. արգելլով ՚ի ներքս այծեմուռնս երագունս, և զե ղունդ՝ և զեղբերուաց ազգ՝ և ցիւս՝ և վարազս, որք ՚ի բազմութիւն աճէ ցեալ՝ լցին զանտառն. որովք ուրա խանայր Ա՛ազատուրն յաւուրս որսոց. և անուանէին զանտառն Ա՛ննդոց։

Ա՛.ան

Պրակ ԼԹ 39

Վասն Ձեռակերտին՝ որ կոչի Երանդ
կերտ։

ՊԱՏՂԵՐ է ինձ ասել՝ և յաղագս գեղեցիկ Ձեռակերտին է՝ երանդակերտին, զոր յօրինեաց նոյն ինքն երուանդ գեղեցիկ՝ և չքնաղ յօրինուածովք։ քանզի՝ զմիջոց հովտին ընդ մէջ մարդկութեաւ՝ և պայծառ շինուածովք, լուսաւոր, ոչ՝ ակամբիւք։ Իսկ՝ շուրջ զմարդկութեանն՝ Ծաղկոցայ, և Նռատարանոց կազմութիւն, որպէս՝ որ շուրջ զբաւն, զայլ բոլորակութիւն ականց։ Իսկ՝ զբաղմութեաւ այգեստանեօք, եւ՝ զարտևանաց խիտ, և գեղեցիկ ծիրոց Հիւսիսային կողմանն՝ դիրնկատաձև, արդարև Վեղաւոր Լուսոյ յանից դարևանդաց Համեստ. իսկ՝ ի Հարաւոյ դաշտացն, ծնօտից գեղեկութեաւ պարզութեաւ. իսկ՝ գետն բերանաբացեալ դարաւանդօք ափանցն, զերկ թերթիւն նշանակէ շրթունս։ և այսպիսի գեղեցկութիւ՝ անքթթելի ինն գոգ ցիս՝ ի քարձրաւանդակ թեաւորանիսան ղՀայեցուածծն ունի. և արդարև՝

բեր

քերըլ, և թագաւորական Դաստա
կերտ։ Օձայս ամ գործեցեալն է
րուանդայ, որգևէ Ա՛ծն Տրդատ
մարդկան ազգին Կամսարականաց,
ոյք զՍտերմայ՝ և Ա՛ռեանդ կոր
գայ՝ Ա՛զգին Ա՛րշակունեաց՝ զոր
յիւրում տեղւոջն՝ պատմեացուք։
Դայց՝ ասեն, զԱրուանդայ՝ ըստ հր
մայից՝ գրժնեալ գոլ՝ ական հայեցու
ածով. վ՛ն որոյ՝ ընդ այգանալ աչա
ղջկանն՝ սովորութիւն ունիլ ասեն՝
Պատասաւորացն արքունի, վ՛ճռ որ
ձաքարեայս ունիլ ընդէմ երուան
գեայ, և՛ի հայեցուածէ ասեն՝ գրժ
նեութեանն, պայթիլ որձաքար վի
մանն. քայց՝ այս՝ կամ եղիցի սուտ՝
և առասպել. և կամ, ոյժ դիւականա
առ իւր ունիլ զօրութիւնս, զի՝ այս
պէս, հայեցուածոյ անուամբ՝ վնա
սեցէ զորս կամի։

Պրակ Ե 40

Ցմէ՝ որպէս, Ամբաստան օգնականս իւր այս
բեալ ՚ի, ախտաբեր Պարսից. Խնդրէ նո
գաւորեցուցանել զԱ՛րտաշէս։

Ա՛յց՝ ՚ի զարգանալ մանկանն
Ա՛րտաշիսի, և՛ի բազում քա
ջութիւնս արուեստ ցուցանել Դայ
եկին

եկին Սմբատայ, հաձեալ ընդ նա Լախարտիք Լոռեաց, մանկեցեցին զՀոգաւորն՝ տալ նման պարգեւս, զինչ և՝ խնդրեացէ. և յանձն առեալ Թագաւորին՝ ասէ՝ց՝ Լախարտան, տեսէք թէ՝ զինչ կամիցի Լոյրն Վրաց: և նոքա ասեն, անմահ բա րերարութիւդ քո. այլ ոչ ինչ կամի Սմբատ, քանթէ՝ զարիւնքո, և զհա րազատութիւն զԼուսաչես՝ որդի Սանատրկոյ՝ զմեծաձեն ի Թագա ւորութենէ իւրմէ՝ հաստատել յիւ րում Թագաւորութեն: Լուսանձն առեալ Լոքային Լոքայից. ասէ՝ի ձեւս Սմբատայ մանն ինչ՝ի զօրացն Լսորեստանի, և զօրս Լտրպատա կանի, զի տարեալ զԼուսաչես՝ հաս տատեսցեն ի գահն Հայրենի:

Պրակ խա՛ 41

Յաղագս՝ ընելոյ Լդուռնդայ զվաչն Լի պաշնի. և գումարել զօրս ի պարսպատա ղինն պարերազմի:

Լսանկ լուր առ երանելդ Յիսուսեայսոյ գաւազնին, և թէ՝ գումարեաց Լոքայն Պարսից զօրս բազումս՝ ի ձեռս Սմբատայ. զի՝ ի վերայ քոյ խաղացեալ՝ աճցէ զՍ՝ա

զԱնուշն Աբրահամ՝ ի թագաւո
րութիւն իւր։ զայս լուեալ երուան
դայ՝ եթող անդէն զբազմութիւն՝ ի
Լախարարացն Կողմնապահս, և
ինքն գնաց՝ ի քաղաքն իւր փութա
նակի, կուտել առ ինքն զզօրս Հայ
ոց, զի ըմբռնէ և զկողմանսն Լեսարու
այլև՝ զի ինքագետաց, աղերսօք, և
որովք. և էին աւուրք գարնայնոյ
ի որոյ՝ երագ ժողովեցան զօրքն
Ամենայն Աբգամ Տանուտէր Յու
րայեան, որ՝ ի Հնդոցն Աժդահա
կայ՝ ամբոխ հետևակաւ. քղի՝ դար
ձուցեալէր երուսանդայ՝ ինա՛ ըզ
Պահն երկրորդական, զոր Հանեալ
էր՝ ինոցնե Տիգրանայ, և տուեալ
Իերում քեռւան՝ Արտաշէսայ. ոչ
ումեք տուեալ լինէր, մինչև՝ երու
անդայ դրձեցանել զնա առ Աբգամ
և ոչ ինչ նմա, այլև՝ ամ Լախա
րարացն տայր պատիւս, և զօրացն
ամենեցուն պարգևս։

Պրակ խբ 42

Եղև՝ որպէս ընդ նոսին Աբրաշէսի չիտ
ացեալքն՝ յաղթեցեալ գործն։

Ի Սկ՝ Ամբատ՝ հանդերձ Արան
կամբն Աբրաշէսիւ՝ առնապա

րեր հասանել՝ ի սահմանս Լուսաց ցեղի. ընդ առաջ նոր ելին զօրք կողմանցն այնր. նահ՝ Լախարանքն, զորս եթող երուանդ։ Օ այն իբրև լուան այլ Լախարանք՝ Հայոց, լուծանէին, լքանէին, և զատչէլ յեր րուանդայ՝ խորհէին. նահ՝ զայն և սա տեսանէին, թէ՝ զօրք Հռոմայեցւոց ոչ հասին նման՝ ի թիկունս։ Ոսկ՝ երուանդ առաւել յորդա գոյն տայր զպարգևան, և բաշխէր միշ միոյ՝ ի նոցանէ զգանձան. և որ չափ շատ տայր՝ շատ ևս առելի լն ներ. քանզի՝ գիտէին ամենեքեան, եթէ՝ ոչ առ առատու թե, այլ՝ առ երկիւղն վատանէ։ և՝ ոչ այնչափ սէր ըեւլի զայնոսիկ առնէր՝ որոյ շատն տայր, քան թէ՝ թշնամի։ և քան՝ զնոսա՝ զայնս՝ որոյ ոչն տայր, կրտես սանել լաւագոյնս։

Պրակ Խգ 43

Հրամանատայ պատերազմ ընդ Լրտաշէսէ՝ և դախտասք՝ և առուանն գաղտիւ նորին և մահ։

ԲԼյց՝ Ամբատ, հանդերձ մանկամբն Լրտաշէսիւ՝ ելանէ առ ափն Ծովածն Դեղամայ, զթէ կամբքն Լրտագածն կոչեցեալ լե

րին՝ աշխատարէին հասանել ի քա
նակն Յրուսանդայ. առ ոչինչ հա
մարեալ զբազմութիւն զօրացն. մի
այն ակն ածէին ի Մուրացհնէն Լ
գամայ. զի՝ այր վայրէր, և բազ
մաց ՏԷր Տիգաւորայ: Եւ Ղամ
քարն Յրուսանդայ էր բացագոյն
ի քաղաքէ նորին, աւելի, քան՝ զե
րեք հարիւր ասպարիզաւ՝ ի հիւ
սիսոյ ի վէր գետոյն Խուբեան.
զայն իբրև՝ լսեր Յրուսանդ, հաներ
ընդ առաջ զբազմութեն զօրացն, և
Ճակատեր ոչ հեռի յիւրմէ բանա
կէն: Իսկ՝ Պռոտաշխի արձակեաց
պատգամաւոր Յրգամ, Կահապետ
Մուրացհանն, հանգերձ բազմամ
երգմամբք՝ Թողուլ ի վէր նր, զոր
ինչ գտեալէր յՅրուսանդայ, և կըր
կին այլ յաւելուլ միայն, զի՝ զՅրու
անդ Թողուլ՝ իբաց դնասցե. և իբրև
յանդիման Ճակատուն Յրուսանդայ
եղեն նշանակաք Պռոտաշխի, Յրգա
մայ առեալ զբազմութի հետևականն՝
ի կողմն եւաներ. և Մբջաստ հրամայ
եր՝ զփոխըն պղնձիս գոչեցուցանել.
և յառաջ առեալ զՃակատն իւր, իբ
րև՝ զարծուի յերամ կաքաւայ խոյ
անայր: Իսկ՝ Կախարդքն Հայոց,
որ

որ յամէ՛ն և որ յահեակ թեւամբ էին, ՚ի
նա խառնեալ միանային: և զօրք
Այ ոյժ, հանդերձ Ա՛ղքայիւն իւրեւ
փարսմանաւ՝ թիպէտ՝ և յանդուգն
յառաջեալ բախելին երագապես,
այլ՝ դառնային՚ի միւս կողմն փախու
ցեալ: և անդ՝ էր տեսանել կոտո
րած անհնարին Ա՛րծանդայ, և զը
զօրսն Այնքաւեցաց: Ա՛՚ի խառնա
կել այսպիսի Ձակատուց, պատահէն
Ա՛րտաշէսի մարք քաջք Տօրպիք, ո
րոց զօգիս իւրեանց եդեալ երծանն
դայ, պայմանեալ՝ սպանանել զԱ՛ր
տաշէս: որոց դիպեալ՚ի հեաի, ընդ
միջ անցանէ Վիսակ՝ որդի Սարն
տրէին Ա՛րտաշիսի, և սատակեալ
զնոսա. ուր՝ և զկէս դիմացն՚ի վայր
բերեալ սուսերաւ, և յաղթութիւն
գործեցեալ՝ մեռանի՚ի վէր այսպի
սեայ. և մնացեալ զօրքն՚ի փախուստ
դառնային: Իսկ՝ երծանդ՝ իւրով
ձիաւ բովանդակ աստպարէզս ան
ցեալ՝ էլանէ՚ի խորանս կանգնելս՝
՚ի բանակին իւրում՚ի քաղաքն Իւր,
հեծեալ՚ի նոր ձիս, հանգոյց՚ի հան
գուցէ փախչել: Ա՛ւ Ա՛ջին Ա՛մա
տայ՝ զհետ մնեալ՝ սատակագոյն զնա
վարեալ՚ի գիշերի՝ մինչև՝ ց՚դուռն

քաղ

քաղաքին. և Ասաց զօրացն ան
ցեալ ի կողմն Երուսաղէմի գնա
դին, նահատակ ի վերայ դիականցն
քանակէին: Լսակ Յոհաննէս հասել
ի Երուսաղէմ չքնաղատեսակ առա
գաստն, ի կաշեայ և ի կտաւեայ
պարսպին կղ, և ի խորանի նոր բնա
կեցաւ զոյն դիշեր. և այգուն եղե
ալ Տիրաբեր արարեալ զսպա
նեալսն Թաղել Հրամայեաց. և ա
նուանեաց զհովիտն՝ որ ի վէմն դիա
կանցն քանակեցան, Ասպատ Ասպ.
և զտեղի Նամբարուն, Երուսաղէմ
ան. և կոչի մինչև ցայսօր ժամա
նակի. այն ևս թէ յայսմ տեղւոջ վա
նեաց զերուսաղէմ, և ինքն չուեաց ի
քաղաքն Երուսաղէմ. յառաջ, քան
զ Ասկիլոնեայ հասեալ ի դաստակերտն
Երուսաղէմ, և միաբան գումամբ
հրամայեաց աղաղակել զօրացն,
Ասա Ցմնաս. որ թարգմանի Ասա
ցեն. յիշելով զթշնամանս զոր յղեր
Երուսաղէմ առ Յոդաւորն Պարսից
և առ Ամբատ, Ասր զնա կոչելով.
Այս ի սոյն ձայն անուանեցաւ
դաստակերտն Ասարմտ. իբր ի
կամսայ Ցոտաչիսի, բառնալ զանուն
Երուսաղէմ ի տեղւոջէն. այս պատ

Ձառ

Ձեռն էր՝ անուանակոչութեանն դաստա
կերտին։ Այլ՝ Ամբատայ գիշերային
զհետ Երուանդայ եկեալ՝ սակաւ
վաշտականաւ՝ զդուռն քաղաքին պա
հէ. մինչև՝ ի գալն Պռատչխի՝ և զօ
րացն ամենեցուն. և՝ ի մարտնչիլ
Վաչէին ամենն. անձնատուրք ե
ղեն մարդիկք ամրոցին, բանան ըզ
դուռն քաղաքին։ Այլ՝ մի ոմն՝ ի
զինուորացն՝ մտեալ՝ ետ հար վաղե րթ
զԵրուխն Երուանդայ՝ և յրեաց զու
ղիղն յատակս տանն. և այսպիսի
ջախամամբ՝ վախճանեցաւ, կալեալ
զթագաւորութիւնն՝ ամն քսան։
Այլ՝ Պռատչխի լիցեալ թէ, խաո
նուած Պռշակունւոյ ի Երուանդ,
հրամայէ՝ զդի նորա թաղել Ա՝ահ
արձանօք։

Պրակ խդ. 44

Ի ափսորել Պռատչխ՝ և առնել բարի
եղբոյ Երախտաւորին։

Յայտ՝ մահուանն Երուանդայ՝
մտեալ Ամբատայ զարքունա
կանն՝ յուզել զգանձն, և գտեալ
զթագն Անանաւորկոյ Պռքայի՝ դնէ
՝ի գլուխն Պռատչխի, և թագաւո
րեցուցանէ ՝ի վերոյ ամ երկրիս
Հայ

Հայոց, ի քաղաքն, և ինն երորդեամբ
Դարեհի Պարսից Հռքայի։ Յայնժամ
Հրեաստանեայք զԹագաւորութիւնն տայ պարգեւս Օրացոյցն պարսից՝ և Մարայ, և արձակեաց յաշխարհն իւրեանց. տայ՝ և առն վճռ, և Պատուհականի Հրգամայ ըզխոստացեալ Ահն երկրորդական, և Պաակ Յակոբեակապ. և Դինդ յերկոսին ականջսն, և կարմիր զգեստ՝ միոյ ոսկին. Հրգամ ոսնիլ ոսկի, և պատառաքաղ և ոսկեղինիք ըմպել նուագօք։ Հաւձինչ ի հատ յայոց՝ պատուոյ տայ Հայեակին իւրոյ Մրատայ. բայց միայն՝ յերկուց գընդացն՝ և ի կարմիր կօշկէ. և աւ ելի քան՝ զՅայրականն իւր՝ Հնագոյ կապ սասպետութեանն, և զՀշխան նուէիր արեւմտեայ զօրուն. հաւատայ ի նա զամ զօրս Յայոց, և զբոլոր աշխարհիս Հորճաքալ, և զՀնամօրէն Տաճկն Հռքայի։ Հայ զի՝ երեք սեռ՝ որդի Հրդուոյ Մանասէի իւրոյ՝ Հխակայ, ազգ զնա սերելոյ՝ անուն կոչէ զնահատակութեանն՝ զՀօրն Հիմնակիսեան. քանզի՝ ոչ սասցաք, զկնս դիմացն ի վայր բերին Սուսերաւ՝ ի վէր Հրտաշէսի. պատ

մի

մի սր՝ ինոյն աւուրս սերեալ անդ։ Եւ ըորդիս Տուրսյ պատմիս հինգ՝ հանդերձ տասամբ, յանուն հօրն իւրեանց Տրունիս. ոչ վա՛ արութե՛ ինչ գործոց, այլ՝ միայն վա՛ քսութե՛ հօր նոյ, զոր առնէր՝ իտանէն Ա.ը քայի առ Ամբատ. քանզի՝ Ինտանի էր երուանդայ, սակս նորին, և սպա նաւ՝ ինամանէ։

Պրակ խե 45

Պանուտն Երուսաղէմ՝ և գինել հասոյ Եա գարանէ. և հարկիլ Երուսաղէմ է Հռովմայ եցոյց։

Ոկնի այսորիկ՝ հրամանն տայ Ամբատայ՝ երթալ յամուրն Եագարան, որ հնուց՝ ի քաղաքն էր երուանդայ՝ ի վերայ Ախուրեան գետոյ, զի՝ սպանցէ զերուազ՝ զեղբայրն երուանդայ. զոր կալեալ Ամբատայ՝ երկան զուլանէ՝ հրամայէ կապել՝ և բնակեցուցանել՝ ի սոյն մի գետոյն. և՛ ի տեղի նոր, ի վեր Եագնայն՝ կապ յուցանէ զընտանի Երատաշիսի՝ աշակերտ Ագի ուսեալն երազահանի. որ յոյս սակս՝ և Ագապաշտի՝ ազնուն կարդային։ Եւ ապա՝ աւարել զգանձս երուազայ՝ և ծառայս ան

էինս

ձինս հինգ հարիւր. նա և՝ զընտիր ընտիր գանձուց Երեհնայն բերէ Երատաչիսի. և Երատչէս պարգևէ Ամբատայ զծառայս երուազայ. բայց՝ զգանձն հրամայէ՝ տանել Դարեհի՝ Երքայլ Պարսից՝ հան գերձ յաւելմամբ յիւրմէ գանձուցն՝ ի շնորհակալութեան պատիւ՝ իբրև Հոր՝ և Գնահատի։ Այսժամ, Ամբատայ զծառայսն երուազայ, զոր գերեալ ի Յագարանէ տարել՝ քնակեցուցանէ ի թիկանց Ասեղ, ի նմին անուանակոչելով՝ զձեռս կերան։ Ինքն անցանէ ի Պարսս Ընծայատար Դարեհի, ուխնչ փոյթ առնելով զԴուռմայեցւոց Տէրութենէն։ Իսկ՝ ի գնանն Ամբատայ ի Պարս, հասանէին Երկահանք Կայսեր, և Այսց ծանր՝ ի սահմանս Հայոց. զորս մաղթեալ Երատչիսի, և կրկին տուեալ զհարկն՝ հաշտեցուցանէ։ Ուր զսոյն՝ մեզ ստուգութիւն Ագաթիայ Գիտնոյ Վրուրմ Հանուն, գրօղ Ներհնական պատմութեան. և զայլ բազում գործս՝ զոր ասել կայ մեզ առաջի. որում և Պարսից Ատեանքն վկայեն, և Հայոց Երգն Ի խպասանաց։

Յա

Պրակ խզ 46

Յաղագս Ընծայից Աբաշտ տալոյն։

Արաշխ Ալ երկնոյ՝ գործք բազումք, յայտնի են քեզ՝ ի սիրասնայն, որք պատմին՝ ի Հողեթան. շինել զքաղաքն, և խնամ մուքի ընդ Լանս, և Հնունդք Արմիկն, և իբր՝ տուփանք աթի ին կան ընդ Իշասպազնան, առաստե լաբար, այնինքն՝ ըստ Արմն Ժդա հակայ. որք ունին զամ զառ ստորո տոմն Ասեաց։ մնրտ ընդ նոսա, և քայքայումն յիշխանութենէն, և բա պանումն նոց, և հրկիզութի շինո ծոյն՝ և նախանձ որդւոյն Բռտաշխ սի. և դրգռութի ընդ միմեանս՝ ի ձեռն կանանցն. այս ամ, ոմ ասացք՝ յայտնի են քեզ՝ յերկաս Ալ խաւտա նացն. բայց յիշատակեսցուք և մեք կարճառօտիւք, և զայլաբանութինն Ազնարտեացուք։ Երթեալ Բռտա շխի՝ ի տեղին՝ուր խառնին Երասխ և Եճմամոր. և հաստեալ Բռտա շխի ընդ բլուրն, շինէ քաղաք՝ յիւր անուն, անուանեալ՝ Բռտաշատ։ ձեռնտուր լինի՝ և Երասխ՝ նման փայ տիւք Այրեայ. վերոյ՝ անաշխատ՝

և

և երագ շինեալ, կանգնէ ՚ի նմա Յեհան. և փոխէ ՚ինձ ՚ի Յադաքանէ զպատկերն Յոսեմիդեայ, և զեմ զկուռս Հայրենից. բայց զՅոզոմի պատկերն՝ արտաքոյ քաղաքին կանգնէ՝ հուպ ՚ի Ճանապարհն. և յարուցանէ ՚ի քաղաքէն Յրուան դայ զգերութիւն Հրէից՝ ողք փոխեալէին անդր Յեմաւիրայ. և նատուցանէ զնոս ՚ի Յոսաշատ. նաև զեմ վայելչութիւն քաղաքին Յրուան՝ զոր տարեալէր Յեմաւիրայ, և՝ զոր անդէն արարեալ նոր, փոխէ Յոսաշատ. և առաւել ևս՝ յինքեանէ, իբրև՝ զՅաղաք Յոբայ անիատ։

Պրակ խէ 47

Յարչիսոն Յլանայ ՚ի Ռէչ՝ և պարսումն և խնամութիւն Հրաշխի ընդ նոսա։

Ի Յոսու ժամանակաւ՝ միա բանեալ Յլանք լեռնական հօք ամենայնիւ, յինքեանս արկա հնչուլ և զկես Պրայ աշխարհին, մեծաւ ամբոխիւ, տարածեալ ՚ի աշխարհս մեր։ Յողջուէք և Յոսես զնուրոյ զօրայն բազմութիւնս, և չի նի պատերազմ ՚ի մէջ երկոցունց Յոզ

Ա.զգացն Վ.աղայ Ա.ղեղնաւորաց.
սակաւ լինէ տեղն տայ Ա.զգ Ա.լա
նաց՝ և գնացեալ՝ անցանէ ընդ գետն
Ա՝նծ կուր, և բանակի առ եղէրդ
գետոյն՝ ըստ հիւսիսոյ։ և հասեալ
Ա.բրաշէս բանակի ց՝ Հարաւոյ, և
գետն ընդ մէջ նոցա։ Ա.այց քանզի՝
զՈրդի՝ Ա.լանաց Ա.ըքայի՝ ձերբա
կալ արարեալ Օ.ծրմոյն Հայոց, ա
ծին առ Ա.բրաշէս, զնաղղուլեցին
խնդրելը Ա.ըքային Ա.լանաց՝ տալ
Ա.բրաշխոյ՝ զինչ և խնդրեցեր. և
երդմնեան՝ և դաշինս ասեր՝ հաստա
տել միմեանցն։ ոչ՝ զի մի և՝
Ա՝նկումնք Ա.լանաց՝ առպատակաւ
հինից՝ եկեղն յաշխարհս Հայոց։
Ա.յ՝ի չառնուլ յանձն Ա.բրաշխոյ՝
առ՝ի տալ զՊատանեկն, գայ Վ.ասք
Պատանւոյն յամին գետոյն, ՝ի գա
րնանդ ամի մեծ, ՝ի ձեռն Մ.ամրգամա
նաց՝ ձայնէ ՝ի բանակն Ա.բրաշխոյ։
Վ.էզ ասեմ, Ա.ըիդ Վ.ասք Ա.բրա
շէս, որ յաղթեցեր Վ.ասք Ա.զգաց
Ա.լանաց, և Հաւանեաց բանիւ Ա.ա
գեղոյ Պատերս Ա.լանաց՝ տալ զՊա
տանիդ, զի՝ մեծ մոյ քինու՝ ոչ է օրէն
Պ.հւցազանց՝ զայլոց Պ.հւցազանց
Օ.ործոյ բառնալ զկենդանութիւն,
կամ

կամ, ծառայեցուցանել զի՛ մտցէ կամ պահել՝ ի կարգի, և թէ ամենայն թիւն յաւիտենական՝ ի միջ երկուց ցուցից զգացս Աստուածոյ և զի ոչ հաստատեալ է զոհեալ Պետրոսի զայսպիսի իմաստութեան բանս, գնաց յերկիր գետոյն, և տեսեալ զկոյտ Ղեղեցիկ, և լուեալ՝ ինձանէ բանս իմաստուն, ցանկացաւ Յուսին. և կոչեց ցեալ զԱյեակն իւր՝ զՄբատ, յայտնէնման զկամս սրտի իւրոյ, առնուլ զՕրիորդն Պետրոսի՝ կնութեան. և դաշինս՝ և ուխտս հաստատել ընդ զգի Աստուծոյն, և արձակել խաղաղութեամբ. և հանդիպ թուեցաւ Մբատայ՝ յղել առ արքայն Պետրոս՝ տալ զՏիկին՝ Օրիորդն Պետրոսի՝ զԱթինիկ՝ Պետրոսի կնութեան, և ասել արքային Պետրոս. և ուստի տայել Աստ արքին Պետրոս չէս բիւրս՝ ի բիւրուց՝ և հազարս՝ ի հազարաց ընդ Աստուածոյ Այս Օրիորդիս Պետրոս. Այս տեղի առաստելականելով՝ ի պատանեաքն՝ յերգելն իւրեանց՝ ասեն. Հեծաւ արի արքայն Պետրոս՝ ի Աւանն Ղեղեցիկ. և հանեալ զոսկի օղ՝ ի կափիկ պարանն, և անցեալ՝ զար

ծուխ

ծուխ սրաթև՝ ընդ գետն, և ձգեալ զոսկի օղ չիկափուկն ընդ երկն, ընկէց ի մէջ Ոբիորդին Լանաց, և չատ ցաւեցոյց զմէջ փափուկ Ոբիոր դին, արագ հասուցանելով ի բա նակն Լրտաշիսի. որ ՃմարտուԹէ ունի՝ այսպէս։ քանզի՝ պատուհասեալ առ Լանս՝ մորԹ կարմիր, լայքայ չատ, և ոսկի բազում ի վարձանս տուեալ՝ առնուլ զՏիկին Ոբիորդն ԱաԹէնիկ. այս է՝ ոսկի օղ չիկափուկ պարանն։ Ոյնպէս՝ և գՀարսա նեացն առասպելեալ երգեն այսպէս՝ ասելով։ Տեղ ոսկի՝ տեղայր ի փե սայուԹէն Լրտաշիսի։ Ոանզիտս վորուԹէ էհակեր Ա.ագաւորացն մե րոց՝ ՖեսայուԹէ ի դուռն Ջաձա րին հասանիլ՝ դահեկանս Ճապա ղել, իբրև՝ զՃիւպատեհանն Ոռո մայեցւոց. սապէս՝ և Ա.ագաւորեալն յառագաստին մարգարիտ։ այս է՝ ՃշմարտուԹէն բանից։ Ա՛ա, առաջին եղեալ Կանանոյն Լրտաշիսի, ծնա նիմ նման զարտաւաղդ, և զայլս բա զում, զորս ոչ կարեւոր Համարե ցաք՝ անուՃամբ Թուել։ բայց՝ զկը նիմն, յորժամ ի գործ էին հասա նիցիմք։

Ապա

Գլուխ խը 48

Պատուհաս Ա՛ղբգամայ, և որդւոց նը։

Յաւուրս հասեալ Ա՛րտաւազդայ՝ որդւոյ Ա՛րտաշիսի, եղև այր մի՝ անձնահաճ, և հպարտ։ և նախանձ բերելով ընդ ծառայն արգամայ, հրապուրեաց զհայրն իւր՝ ցասուցանել արգամայ, որպէս թէ՝ Թագաւորել՝ ի վեր եամ խորհիցի։ այս պէս՝ ընկեցեալ զնա՝ ի պատուհասն, ինքն առնու զերկրորդութիւնն։ Ոչ ետ այսորիկ՝ երթալով արտաշէս՝ ի հնձ արգամայ, կասկած բմն ան կեալ՝ ոչ թէ՝ դաւեալ զաղքային խոր հիցին. յարուցանէն որդիք արքայ ին արշոտ, և անդէն հնկ՝ ի հայկն՝ քարշեն զալիան արգամայ. և խու վութիւն մեծաւ՝ եկեալ յարտաշատ արքայիկն։ Դարձեալ՝ արձակեաց զորդի իւր՝ ի Ա՛ժան մեծաւ դրն դաւ՝ և զբազմութիւն յազգէն Ա՛ուրա ցեան սպանանել՝ հրամայեաց. և զապարանսն արգամայ՝ այրել. և չէր, որ կարի չքնաղէր գե զով՝ և մնայեալ գնացիւք ոտից, զոր կոչէին՝ Ա՛նդու՝ ածել՝ ի Հարձու թիւն Ա՛րտաշիսի։ զորս՝ դարձեալ՝

նու

նուաճեալ՝ յետ երկուց ամաց՝ տալ
ի բաց զինչն՝ հրամայեէ, բայց՝ ի հաթ
ձէն։ Իսկ՝ արտաւաղդայ ոչ շատա
յսաւ առնուլ՝ ինոցանէ զերկրորդա
կանն պատիւ, յաւելուն և՝ հանել և
զԱխաճաւան, և ըստ Հիւսիսոյ ե-
րասխայ զամմգեօղն՝ յորում և ապա
րանս իւր՝ և բերդս՝ ինոցանէ շինէ
ժառանգութեան։ Ա. յամին կարա
ցեալ համբերել որդւոյն արգա
մայ. ընդդիմանան նմա պատերազ
մաւ. բայց՝ յաղթէ արքայորդին. և
սատակէ զամմ ծնունդս արգամայ՝
հանդերձ Չարբն, և որք միանգամ,
երևելիք էին յազգէ Ա՝ուրայեան.
և գրաւէ յինքն զՀինս նիշ, և զամմ ի
խանութիս նիշ. և ոչ ոք ապրեաց՝ ի
նոցանէն, բայց՝ անշանք ոմանք, և
կրսերք փախուցեալք առ Ա.րտա
շէս՝ ապրեցան՝ ի դրան արքունի։
Ա.յս Ա.րգամ կ՝, որ յառաջագոյն
Ա.րգաւանն անուանեն. և այս պատ
ճառ պատերազմին ընդ Ա.րտա
ղդայ։

Պրակ խօ. 49

Նրանք՝ որպէսզի էր Մբաշա. և պինչ յԱլանա գործեաց, և բնակիլ յԱրաշտու։

Արեւելի՛ն ինձ ասել՝ և վերջաւորին Մբաշայ. քանզի՝ արդարև՝ ըստ առասպելին, ոչինչ կալուի հեռի՛ ի չմարտութենէն. որ ունէր հասակ անդամոյ՝ համեմատ քաջութենն. և առաքինութենէ ոգւոցն՝ որսորդ, և գեղեցկութեան ալեօք՝ վայելչա ցեալ, ոսկաւ ինչ արեւան նիշ ունէ լով յայնն, ոյ՝ Պրակոնտիկոն՝ ի վերայ ոսկւոյ, և՝ի մէջ մարգարտոյ՝ ծագէր՝ ի վերայ շղայ անձին՝ և մարմնոյ. զգոյշ յամի. և տուեալ թէ յաջողեաց ոչնէր՝ ի մարտս առաւել՝ քան զամ՛ոք. զի՝ յետ այն չափ արութենէ, օդնական Յղեօրն Աթինկան՝ յաշխարհն Ալանաց, հանդերձ զօրու երեմայր՝ հրամանաւ Պրատաշխի։ Վանդի՝ մեռաւ հայր Աթինկանն, և այլ ևս՝ ոչ ցեալ՝ թագաւորեաց աշխարհին Ալանաց, և հալածէր զեղբայրն Աթինկան. զօրս վանէ՝ հերքէ Արմքատ, և տիրացուցանէ՝ ի վերայ ազգին զեղբայրն Աթինկան. և զեր

կիր հակառակորդացն աւերեալ
զնոսա միահամուռ՝ ածէ գերի սաս
տիկ յարտաշատ և հրամայեալ Ն.ը
տաշիսի բնակեցուցանել զնո՛ւ ի Հա
րաւոյ յարևելից կուսէ Ասեաց՝
որ կոչի Շ աւարշական Գաւառ.՝ի
վերայ պահելով զբնիկ անուանն՝
արտազ և քանզի՝ և աշխարհն, ուս
տի գերեցանն՝ արտազ կոչի, մինչև
յ՚այսօր ժամանակի։

Պրակ Ծ 50

Ի Հարուածն Պապիկ. և գրգռութիւնն ընդ
Մբոպոյ Օշրիէն Ն.բուշեի։

ՅԱյնմ՚ժամանակի Երջնոյ Ն.ը
շակայ՝ Յաղագաւորն Պարսից.
Թագաւորեցուցանէ մեր Ն.բուա
շէս, զՀամանուն իւր՝ զՆ.բուաշէս՝
որդի Տորին, ՚ի վերայ Պարսից աշ
խարհին։ և ոչ կամեցան Հնազան
դիլնմա քանակիչք լերինն, որ անուանի
նեալ՝ կոչի, Պաւիժահար Գաւառ.
որ է՝ դիմաց լեառն, և Ծովեզերք,
և այսր և՚անդր զնո.նա և՝ Պապիկ
երկիրն յայն սակս՝ ապստամբեին՚ի
Նմանէ, ՚ի մերձն Ն.ըքսայէ. վ՚որ որոյ՝
առաքէ՚ի վերայ նոցա Ն.բուաշէս զոր
Մբանա ամ՚զօրօք Հայոց. ինքն Ն.ը

քայ՝ յուղիարկ երթալով զաւուրս
եօթն. իսկ՝ Ամբաստայ երթեալ՝ ետ
նազանդել զամենն: Իսայի՝ զերկիրն
Պարսից աւերեալ առաւել քան՝
զԱղուանեան գերին ածէ՝ ի Հայս.
ընդ որս՝ և զՕարդմանն ոմն անուն՝
Թագաւորնոցին. վասն որոյ՝ արժա-
նի վաստակոյն՝ սպարգևէ նմա Ար-
տաշէս զմանն արքունի՝ որ՝ ի չէնս
Կողթն, և զուղտուս ակնհան. և առ-
այսոքիւք՝ և զոքն՝ ամ՝ ի վէր ներ Թո-
ղուս: Ընդ որ՝ նախանձեալ Արտա-
ազդ՝ կամեցաւ սպանանել զԱրմ-
բատ. և յայտնեալ խորհրդոյն՝ բա-
զում խոտորումբ լինէր՝ յաղագս այնր
Հօրն: Իսկ՝ Ամբաստայ տեղի տուեալ՝
գնաց զկողմամբք Արեւմտեանի. իւ-
րովք կամօք՝ Թողլով զիշխանութիւն
զօրացն Հայոց, ընդ որ խանդաստիսն
Արտաւազդ, հրամանաւ Արտաշի-
սի՝ քնակէ՝ ի Ծմորիս, որ այժմ կոչի՝
Արտրիք. ՚ի ՚ի՛ւկի նստուցեալ
զբազմութիւն գերուցն. քանզի՝ էր
՚ի ծերութիւնէ կին արարեալ Ար-
տաշիսեանսայ՝ հուպ՝ ի յայն կողմանս,
զոր յայժ սիրեաց. և վէ՛ն այնորիկ՝ և
զնորին կողմամբք քնակեցաւ:
Իսկ՝ Արտաւազդ՝ յետ գնալոյն
Ամբա

Մխաւտայ՝ առնուս ի հօրէն՝ որում
ցանկայցն՝ զիշխանութեի զօրացն ա-
մենեցուն։ Եւ նախանձ բերել ըն-
նմա եղբարցն, ի գրգռութենէ կա
նանց իւրեանց. վասն որոյ՝ կարգէ
Յոաշէս զի զոյր Հազարապետ,
զայր խնամատուն, և բանաստեղծ.
Հաւատալով ինա զնմ գործ Տանն
Աստուծոյ։ և զաժան կարգէ
Երմապետ ի յինի Ովին Յոա
մազդայ, բաժանել Յոաշէս և զիշ
խանութիւն զօրուն ընդ երիս։ զՅո
սեբեայ զօրն Թողու ի վէր Յոա
ազդայ. և զՅեմուէլն տայ Տի
րանայ. զԶաբադայինն ի Մխաւտ
հատատայ. և զԻսոխայինն ի Օա
բեհ։ Եւ Օաբեհ էր՝ այր սեգ, եւ
յոր երեայ Հատակ, իսկ առ ի
պատերազմունս վատ և տաղտուկ.
զորոյ զփորձ առեալ Յարձանայ
ուրումն Յոբայի ապստամբեցուցա
նել զերկիրն. և կալեալ զՕաբեհ՝
ի բանտի դնէ ի Կաւկաս. ընդ ո
րում պատերազմեալ Յոաւազ
դայ, և Տիրանայ՝ հանդերձ Մխա
տաւ, դարձուցանէն զեղբայրն ի
Հնճէ Կարակմ։

Պրակ ծ՛ա 51

Պատերազմ ընդ գլուխ Ղուկիանոսի ՚ի Լ՛ասեան։

Ղմուկ շփոթի ինն լեալ Լ՛ևմուտս։ Ըստ որ վաստահացեալ Լ՛րտաշէս՝ նշկահեալ՝ ընդդիմամ նմայր Հռոմայեցւոց Տէրութեանն՝ ոչ տալով հարկս. իսկ՝ Ղուկիանոս նոսի Կայսեր ցասուցեալ՝ զծրս ՚ի վերայ Լ՛րտաշիսի առաքէ։ որոյ հասեալ ՚ի կողմանս Կեսարու, զՏի բան, և զզօրսն Լ՛ևմտեայ՝ առաջի արկեալ՝ ածէն տպաւնապաւ մինչև՝ ՚ի քաջ ընդարձակ հովիտն Լ՛ասեղնոյ։ Ուրուք ընդդիմ դիպեալ Լ՛ըտաւազդ Լ՛ևեբեայ՝ և Հիւսիսայ ին զօրօքն, և հնդերձամօրդեւովքն Լ՛ըքայի պատերազմեալ սաստիկս ոչս վտանգին։ Յորոյ ՚ի վերջս պատերազմին հասեալ Ա՛մբաս՝ Հա րաւային զօրօքն՝ ընդ մէջ անցեալ՝ ապրեցուցաներ զօրդիսն արքայի. յաղթութեի, և զրաւ պատերազմին արարեալ։ զի՝ թէ և՝ ծերագոյներ՝ Լ՛ըհատասարդ արեաց, և մղեալ զՀա կասն, և հետամուտ եղեալ՝ հալա ծեալ զզօրս Հռոմայեցւոց մինչև ՚ի սահ

սահմանս կէսարու։ Օգոս կամե-
լով երգել՝ յառաջապէս, Ղոմէ-
ոսն ասեն, եկեալ՝ որ ի ինքն Աւգոստն
Ղոմիտիանոս։ ոչ ինքն եկեալ այսր,
այլ՝ զհրամանն նոր, և զգօրս՝ այլաբա-
նելով՝ յանուն նոր կոչեն։ Նայց՝ ըս-
քսանի՝ եղեալ Տրաւիանի, մեռա-
նի ի նմին ժամանակի՝ Ղոմիտիա-
նոս ի Հռոմ, և զինի նոր՝ Ներվաս՝
ոչ աւելի քառաւորեալ, քան՝ զմի-
ամն։ ըստ որ՝ առաւել հպարտացեալ
զօրացն Հայոց՝ և Պարսից, ասպա-
տակ ևս ի Հայս արարին։ Ընդ որս
սա հայելով Աղբիսատացւոց՝ և կող-
մանց Պաղեստինացւոց, արգելուին
և նոքա զհարկին Հռոմայեցւոց։

Պրակ ծ՟ք 52

Յաղագս Տրայիանոսի՝ և նորին գործոց. և
մահուանն Ադրիանոսի ի Հեղեսոս։

Որս ժամանակաւ՝ թագա-
ւորեալ լինի Հռոմայեցւոց
Տրայիանոս. և խաղաղեցուցեալ
զնմա արևմուտս, դիմեալ ի վերայ
Աղբիսատացւոց՝ և Պաղեստինացւոց,
և նուաճեալ զնոսա բնդ իւրով ձե-
ռամբ. խաղայ յարևելս ի վերն Պար-
սից։ ասա աձապարեալ Տրաւես-
ևս

մեծապէս՝ ընծայիւք ընդառաջնէր
իջանել, զմեղանս յանձնառեալ՝ հան
դերձ հարկօք՝ անցելոց ամացն՝ լինել
առաջի նր. և Թողութիւն՝ ի նմանէ
գտեալ՝ դառնայ յաշխարհս Հայոց:
Ն. Տրդատիանոսի անցեալ՝ի Պարսս,
և զամ զկամն իւր կատարեալ՝ դառ
նայ ընդ Լ.սորիս, ընդառաջ նորա
իջեալ Մաժան, մանուկ Թիւն զեղ
բարչն առնէր: դիտեա ասէ՝ Լ.ը
քայ, եթէ զԼ.րտաւազդ, և զՏիրան
վտարանդի ոչ արասցես, և զզօրս
Հայոց՝ Օարէհի ոչ հաւատասցես,
հարկքն անաշխատ առ քեզ ոչ եկես
ցեն: զայս արար Մաժան, քէն պա
հեալ վա՛ Ամբատայ, զի՝ և զնա նր
մնուցեալէր: ընդ նմին՝ և զՏիրան
խորհեցաւ հանել, զի՝ ինքն լեցի
Ռ.ոմայեցւոց միանգամայն՝ և Պար
սից բաւեցի արևմտից: Օորմ՝ ոչինչ
փոյթ արարեալ Տրդատիանու, արձա
կէ ունայն: Լայր Լ.րտաւազդայ, և
Տիրանայ իմացեալ զխորհուրդն նո
ր. դարան գործեալ՝ յորս սպա
նին զՄաժան. զոր տարեալ Թաղե
ցին՝ի Հագնոյ Լ.անի, իբրև՝ զՌ.ոմայեցւոյ նմա Լ.րտաշէս յոյժ
հետ՝ անսայթաք հարկեայց Տրդատ
խա

իմանու. և յետնորա՝ Հոգւոյն Սրբոյ
Այսպէս՝ զհամաւուրս իւր։

Պրակ խե 45

Ահ՝ որպէս բաշխմանդպացոյց Պրաշէս
պաշարեաց՝ և սպհման հատոպէսաց։

Յայտ՝ համ ուղղութեան Պրաշխ
սի՝ հրամայէ զսահմանս գետ
ղոյ, և ազարակաց՝ որոշել։ քանզի
բազմամարդացոյց պաշարհս Հայ
ոց։ եկամուտս բազումս ածելով
ազգս, և քնակեցուցանելով ի լե
րինս, և ի հովիտս, և ի դաշտս. և
նշանս սահմանացն հաստատեաց՝ այս
պէս։ հրաման տալով՝ քարինս կո
փել՝ չորեք կուսիս, և պնակաձև փո
սել զմէջն ծածկելով յերկրի։ և
չորեք կուսի ի վերայ յարուցանել
ամբարտակս բակաւ ինչ՝ բարձրա
գոյն յերկրէ։ Ինդ՝ որ՝ նախանձելով
Պրաշխի՝ որդւոյ Սասանայ. զնոյն
նման՝ հրամայէ առնել՝ և ի Պար
սից աշխարհին, և յիւր անուն անու
անել՝ զի՝ մի՛ և՝ յիշեսցի անուն Պր
տաշխի։ Այլ՝ ասի, ի ժամանակս
Պրաշխի՝ ոչ գտանել երկիր ան
գործ յաշխարհիս Հայոց, ոչ լեռ
նային՝ և ոչ դաշտային։

Յա

Յաղագս Հայաստանեայց Մատուռնեաց։

ՅՈւսուր սորա, ասէն՝ եկեալ զաղգ Մատուռնեաց ի կող մանս արևելից Երեաց աշխարհին։ Այլ՝ են սոքա քնութիւք իրեայ, ի Մանուէայ ումեմնէ, որոյ որդի էր Եճահասակ՝ և ուժեղ Յամնոն անուն կոչեցեալ. ոմն՝ սովորութիւն է իրեից՝ ըստ յուսոյ չ՝Լսխնեասին կոչել զանուանս։ բայց՝ կ՝ձգմարիտ, ոմն՝ և այժմիկակ կ տեսանել՝ի զարմն Մատուռնեաց. քանզի՝ Նձնեայք, և Նարեձևք ըստ պատշաճի՝ վայել լեն Համ իրօք, և ուժեղք։ Յարեմտից են նք Յ՝ըշակայ Ռաքին՝ ի Պար թևայ թագաւորելոյն։ և յառաջադիմութիւն անդէն՝ի Երեայ աշխարհին՝ ի պատիւ հասեալք, ի կողմանս Հմատանի։ Այլ՝ եթէ՝ յինչ պատճառանայ այսր գալուստ նոցա, ես ոչ գիտեմ։ այլ՝ պատուիրն Յ՝ըտաշիսէ գեղուք, և գաւառս կերտօք. և անուանին Մատուռնիք, որպես թէ՝ Երկք։ և կեսք՝ի Պարսից՝ Անուեան՝ զնոսա կոչելով, յանուն Լսխնեղոն։

Յա

Պրակ ԾԵ 55

Յաղագս Ընտեղինոյ Տոհմին, Ըն՝ ուս պէ սերեալ ապէ։

Ի Սբաւուրս՝ և Ի հաւերեանքդ յազգէ Ի լանոյ՝ մերձաւորք Աթինեան՝ զհետն եկեալք, կոչ գեցան յանդ, և՛ ի Ի ախարարութէ աշխարհիս Հայոց, ոմ Հարազատք Ծատգուհեոյն Ի՝ եծի. և՛ ի ժամանակս Խոսրովու՝ Որդւոյ Տրդատայ՝ խնամացեալ ընտանեաց Ի՝ աջի Ի՝ աս լոյն եկեալ հատուածի։

Պրակ ԾԶ 56

Որ ինչ արուեսպէս գէորգեանն՝ յատուած Ի՝ բուաշխ։

Վ Ի՝ նդի՝ բազում ինչ յաւուրս Ի՝ սահաշխի գործեցաւ։ վե այնորիկ՝ բազում Ճառս կոտորեցք. զի մի՝ երկայնութիւն բանից՝ տաղտ կութի Ի՝ նթերցողացն լինի. որոյ վերջին Ճառս՝ այսպիսի ինչ յիշատա կել՝ և զայսն՝ որ ինչ՝ ի ժամանակս Ի՝ բահաշխի։ զի, թէպէտ՝ և այլն ամ, զոր յիշատակեցաք յառաջագոյն Ճառիցն. կարդք, և սովորութիւնք դեղեցկիկք հաստատեցան՝ ի Ա զ զոր

զարշակայ՝ և յայլոց Նազիանոց [illegible]
գաւառացն. այլ՝ ի մեծամեծ արու
եստից, և գիտութեանց ունայնացեալք
էին. ոմն՝ հինից, և ասպատակաց
պարապեալ. և այսպիսի գիտութեամբ՝
կամ անփոյթ արարեալ՝ և կամ, ոչ
հասեալք. զշաբաթուց ասեմ, և
ամանոց, և զտարեմտից բոլորմանց.
քանզի՝ ոչ այսպիսի ձանձրութիւն առ
նոսա. այլոց ազգաց վարելով: և
ոչ՝ ի ծովակս աշխարհիս նաւագնա
ցութիւք, և ոչ՝ ի վէր գետոց ձանձ
պարհորդութիւնք. ջր, կամուրջք,
և ոչ գործիք ձկանց որսոց. այլ՝ և
ոչ յամառելոյս երկրագործութիւք,
բայց՝ գոյզն ուրեք. այլ՝ ըստ օրինա
կի Իւսիսականացն կողմանց՝ շաղ
ակերութիւք, և այլ այսպիսեօք կե
ցեալ: Եւ այս ամենայն յօրինի
յաւուրս Պռոտաշիսի:

Պրակ ԺԷ 57

Յաղագս Խոհուձանն Պռոտաշիսի:

Պատճեմք ինձ պատմել Նաարիա
տոն փիլիսոփայի, յաղագս մա
հուանն Պռոտաշիսի: Վասնզի՝ ի
ժամանակին, ոմն՝ ասպատակեցին
Երեմիք ի Պղնիանոսէ՝ Հռոմայե
ցւոց

ցաւոց [illegible]ագաւորէ. և եթէն պատե
րազմ ընդ Ոսիոսի Հեսարքոսի,
առաջնորդութիւք առն ուրումն աս
պետի, որում անուն էր՝ Խարքա
բայ. յր՝ Պատերազմ է. որ էր գոր
ծով չարագործ՝ և սպանող. բայց՝
անհամբ իւրով մեծաբանեալ պար
ծէր՝ ոչ թէ՝ յերկնից ծագեաց նմ
փրկիչ, իբր՝ նեղելոյ, և գերեաց,
և սկզբան՝ սասունացւոյց զմարտն, մին
չև՝ ի նա հայհոյով՝ ի բաց կացին ի
հարկէրոյ Հռոմայեցւոց Պորիք,
և Պիջագեաք, և Պարսք ամ: քան
զի՝ էր և լուեալ՝ եթէ, եհուտ Պ.գ
րիանոս յախտ ուրկուքեն՝ Խայց՝
մերն Պրպաշէս ոչ երկմտեաց ի՝ նը
մանե: Պսեղև ըստ նմին ժամանակս՝
հասանել Պդրիանոսի՝ ի Պալեստի
նէ՝ և սատակել զասպատամբսն՝ պա
շարմամբ՝ ի քաղաքն մի փոքու՝ հուպ
Պդէմ: վ՞ւ որոյ՝ և՝ ամ ազգին Հրէ
ից հրամայեաց՝ մերժել՝ ի Հայրե
նի աշխարհէն. որք՝ և ոչ՝ ի բազում
հեռաստանէ հայեցին Պդէմ: և
ինքն շինէր զՊդէմ, զաւերեալն՝ ի
Պ հռպազիանոսէ, և՝ ի Տիտոսէ՝ և
յիւրմէ, և անուանեաց՝ Հեղիոյ՝
յիւր անուն, ոչ՝ և կոչիւրն խոկ՝
ազ

ագրիանոս, արեգակին։ քնակեցոյց
ի նոսա Յեղեանոս՝ և Վրիսատ
նեայոս, որոց Ալեքսանդրոս եր Սար
կօս անուն։ Ընդ այն ժամանակս՝ առա
քեաց զօր՝ ծանր զկողմամբք Պարս
բեստանի, և մերոյն Քրաշխոյ հրա
մայեաց՝ երթալ ի Պարսս, հան
դերձ իւրով Օխիգոստատոք. զորոց
զհետ քարտուղարութիւն լեալ այս
պէս՝ որ զայս պատմեաւ մեզ ետ, հան
դիպիլ Քրաշխոյ ի Սարս, ի Սոհո
վանդ անուանեալ տեղւոջ։ եղև
հիւանդանալ նմա ի Սարդէ, ի
Նախուբակերա Քսանի. և զՔե
զիսիոյ զայն, ի նահապետ Քեզեհիոյ
առհասին, զՔսրշտա, և զՇ զորմարար
և սուտակասպաս, ի նորին խնդ
րոյ արձակէ Յակեղեց Յերիզայ, ի
Սեհեանն Քրաեմիդեայ՝ խնդրել
ի կռապն բժշկութիւն, և զբազում
կեանս։ որոյ ոչ ժամանեալ դառ
նալ, հասանէ վախճան Քրաշխոյ.
և գրէ՝ պրչալի ամբոխութիւնք մե
ռան ի մահուանն Քրաշխոյ։ սի
րելի կանայք, և հարքն, և մտերիմ
ծառայք. և որպիսի շուք քազմադի
միս աթոռին, առ ի պատիւ Պիոյն՝
քաղաքական կարգօք, և ոչ՝ որպէս
զՍար

զ[illegible]արբաբոնոս. դագաղքն էին ոս
կեղէնք. գահոյքն՝ ևանկողինքն քե
հեզեսյ. և պատմուճանն՝ որ զմար
ինուին, ոսկեթել՝ Թագ կապեալ՝ ի
գլուխն. և զէն ոսկւով առաջի դը
ներ. և գահոյիւքն շուրջ որդիքն,
և քաղմուելի ազգականացն. և առ
այսոքիւք պաշտօնեիւն զինուորու
Թիք, և [illegible]ահապետքն, և [illegible]ախա
րարուԹեցն [illegible]ունդք. և միանգա
մայն զօրականացն վայրք. ամենե
քեան կազմեալ՝ զինու հանդերձ.
իբր Թէ՝ ի պատերազմ Հակառի
յին. և առաջի՝ պղնձիս Հարիանե
լով փողս, և զէնի՝ [illegible]ուսանք Զայն
արկուք՝ սև ազգեստք, և աշխարհ
[illegible]անայք զՀետ քաղմուելե [illegible]ամ
կէն, և այսպէս՝ տարեալ Թաղեցին.
և շուրջ զգերեզմանաւն՝ լինէին կա
մաւոր մնՀուանք, ոմն՝ վերագոյն ա
ծացաք: [illegible]ս սորա այսպէս՝ սիրելի
եղեալ աշխարհիս մերոյ, Թագաւ
որեալ ամս՝ քառասուն, և մի:

[illegible]րատասղոյ [illegible]ագաւորութիւն, և հալա
Ծել

ծել զնեղեալս նոր՝ և զկորս, և մահ՝ այլ
բանեցուն հանդերձ։

Յետ՝ Նաստաշիսի Թագաւորիդ
Պրատաւազդ՝ որդի նր, և հա
լածեց զՆերսեհաւոյ զնամ եղբօրս
իւր՝ ի գաւառս Ղուվղի, և Գրբե
րանուոյ, զի՝ մի քննակեսցին զՆերսե
բատ, և՝ ի կալոնածս աղբեցի, քայց՝
միայն զՏիրան առ իւր պահէ՝ փո
խանորդ իւր, զի՝ որդի ոչ դոյր նո
բա։ Ուր՝ետ սակաւ ինչ աւուրց՝ Թա
գաւորելոյն իւրոյ, անցեալ զկամր
քաւն Պրատաշատ քաղաքի՝ որսալ
կինանս, և իշավայրիս զակամբք Վի
նայ. և աղվկեալ՝ ի ցնորից իմն խելա
գարանաց՝ ընդ վայր յածելով երե
վաբաւն՝ անկանի՝ ի խոր իմն մեծ, և
խորասոյզ լեալ անհետի։ Օսմա
նե Գրգինչքն Վողեթան՝ առաստե
լաբանեն այսպէս. եթէ՝ ի մահու
անն Պրատաշիսի բազմամ կոտորած
լինէր ին՝ ըստ օրինի հեթանոսաց. զր
ժոխարի արտաւազդ՝ ասելով ցր՝
հայրն, մինչ՝ դու գնացեր, և զեր
կիրս ամ ընդ քեզ տարար, ես աւե
րակաց՝ ումմ Թագաւորեմ. վ՛ո որոյ
անիծեալ զնա Պրատաշիսի, ասաց՝
պատկ. եթէ՝ յիրս հեծելազան

՝ի

'ի վէր՝ 'ի Աստիա. զբեղ կալցեն քաջք, տարցեն Հ. զաան 'ի վէր 'ի Աստիա. անդ՝ կացցես, և զլոյս մի տեսցես. Օ րուցեն զամանակ՝ և պահասուանք, եթէ՝ արդեւեալ կայ յայլ ըմի միում, կապեալ երկաթի շղթայիւք, հանանցէ կրծելով զշղթայսն, ջանայ ելանել՝ և առնել վախճան աշխարհի. այլ՝ 'ի ձայնէ կռանահարուածէ Վարբնայ՝ զօրանան ասեն՝ կապանքն. վ'ասորոյ՝ և առ մերում իսկ ժամանակաւ՝ բազում՝ 'ի Վարբնոյ զՀէտ եթալով առասպելին, յաւուր միաշաբաթուոջ՝ երիս կամ չորս բախեն զսանձն, զի զօրասցի ասեն՝ շղթայքն Լ. րտաւազդայ. բայց՝ ի Հմարտութէ այսպէս, որպէս՝ ասացաք վերագոյն, այլ՝ ամանք ասեն, և՝ 'ի ծնանելն զսա, դիպեալ Պատահարակ իմն, զոր համարեցան կատարել զնա կանանց Օ արձիցն Ժ. դահակայ. վ'ասորոյ՝ բազում զնա չարչարեաց Լ. րտաւազդ. և զայս նոյն Նրգիչքն յառասպելն ասեն՝ այսպէս. թէ՝ Ի իշապազուկք գողացան զԱնահիտն Լ. րտաւազդ, և դէմ փոխանակ եդին. բայց՝ ինձ արդարացեալ թուի լուրն այն, թէ՝

'ի

'ի ծննդենէն և եթ՝ մոլութեամբ լեալ, մինչև՝ վախճանեցաւ։ և առնու զթագաւորութիւնն Տիրան՝ եղբայր նորա։

Պրակ ծԹ 59

Ար ինչ վասն Տիրանայ։

Յաղագս Հայոց՝ Տիրան որդի Արտաշիսի՝ յերրորդում՝ Պերոզի առաջնոյ՝ Պարսից արքայի։ Որում ոչինչ պատմին գործք մեծամեծք, այլ՝ միայն թէ՝ մեր մութք ծառայեաց Հռոմայեցւոց. եկաց խաղաղութիւն որոց՝ և զբօսաց նոցա պարապեալ՝ ոչ ասեն. և ձիոց երկուց լեալ թեթև առաւել՝ քան՝ զԿեզասոն՝ երագութիւն անբաւ, զորս՝ ոչ երկրակոխս, այլ՝ օդագնացս համարէին. զոր խնդրեալ՝ հեծաւ նեղ Պատաքէի ուրումն՝ Իշխանի Արշունեաց, պարծեր ընչեղագաղ գոյն գոլ, քան՝ զարքայ։ Եկեալ առնա կանխագոյն իւրոյ աղգին Արշակունեաց՝ որք էին 'ի կողմանս Հաշտենից. ասէին՝ ընդարձակեա մեզ ժառանգութիւնն, զի նեղ է. քանզի՝ բազմացաք յոյժ։ և նա հրա մայէ՝ ոմանց 'ի նոցանէ երթալ 'ի

ամն Աղեսիոյ, և Հռոբերտեայ։ Ի՛նչ սոցա առաւել եւս՝ բողոք կա լեալ առ արքայն, թէ՝ առաւել գոյն մեզ նեղէ. ոչ ինչ ունկնդիր լե նի Տիրան։ վճիռ հաստատեալ, այլ ժառանգութիւն ոչ տալնոյ, այլ զոր ունէիցեն, հաւասար տրոհել ընդ քեանս. զոր քաջանեալ՝ ըստ մարդաթուի, գտաւ պակաս ժառանգութիւն Հնակոզայնն Հաշտենից. վասն որոյ՝ բազումք ի նոցանէ եկին ի գաւառս աղեսիոյ, և առաքեցին առ Յաւուրս մեր ասեն՝ լեալ զպատանիսն, յայգեկն անձաւացեայ՝ սէգ յաժենայնի, Երախտաւոր՝ անուն կո չեցեալ՝ որ առնէ կիւն, զվերջինն կա նանցն արտաւազդայ, զոր ի Յու նայն էր ածեալ։ և քանզի՝ զաւակ ոչ գոյր արտաւազդայ, արքայ Թո ղուս Երախտաւոր զնմա զտունն ար տաւազդայ. զի՝ ասէին զնա այր ըն տիր լինիլ, և հաւատա յնմի. այլև՝ ի ցանկութիւն մարմնոյ, իբրև՝ զօրի նաւոր ոք. զոր սիրեալ արքային, տայ նմա զԱրտն Երկրորդական, զոր ունէրն արտաւազդ. և զՀոգս արև ելեայ զօրուն ի ինն հաւատացեալ։ առնմն Թողեալ զԵրուսեղէմն

Պարսիկ, զմտերիմ իւր՝ որ խնամա
ցեալ էր ընդ Նախարարս ասպու
րականի. որում տուեալ զաւանն
Տատեայ ի նա հանդերձ Գաբա
կօքն. և զայգին մեծ յոր մնանկեր
Ուռն գեղ՝ հանեալ ի ծովակէն
Գայլատոյ. և ինքն գնայ զկողմամբք
Նկեղեցայ Աւանն՝ ի Ձրմէս հաս
տատելով զարքունիսն, ի հանդարտ
տութեան վարեալ զթագաւորու
թիւն՝ ամն քսան, և մի. և մեռաւ ի
Ձանձրէի ձեան Հիւսիսոյ կալեալ:

Պրակ Կ 60

Յաղագս Տրդատայ Մեգբատունեայ՝ և անոնանոյ ազգի նորա Յառաջնոյ:

Տրդատ ումն՝ յազգէն Մագրա
տունեաց, որդի Սմբատայ
հեծի՝ Գաստեր Վաչէին Սմբատայ:
այր եղև առաւել սրտեայ, և ուժեղ՝
կարճ հասակաւ՝ և գձիւաձ տեսլեամբ.
զոր փեսայացեալ իւր Աղբայ Տէրան
ի Գուստր իւր յԱրտանեակ. որոյ
առեալ զայր իւր զՏրդատ, պչրա
նէր, և սուստելով կեայր, զօրհա
նապազ աւաղելով զինքն, իբր, Թէ՝
Ընչաղաչեղ ընդ Ա ատակերպի,
և Վաչատոհմիկ ընդ Ա ատթարազ

գոյ

գալ բնակել։ Ընդ որ՝ զայրացեալ Տրդատայ յաւուր միում գանկ ըզնա աստուկապես, և կարէ զգեղձան հերան, և զվարսիցն փետտեալ զնո պոպիան, հրամայէ՝ քարշել՝ արտաքս ընկենուլ՝ ի Վենեկէն. և ինքն գնաց ապստամբեալ՝ ի կողմանս ամիրու Թեհանն Արաց. և հասեալ՝ ի Վիւնեաց աշխարհն. ժամանէ նմա համբաւ մահուանն Տիրանայ, զոր լուեալ՝ դադարէ անդէն։ Եւ եղև՝ յետ աւուրս միում, կոչել զնա յերնթիս Բակրոյ Նահապետին Վիւնեաց, և յուրախանալն գինւով՝ տեսեալ Տրդատայ զկին մի, զի՝ յոյժ գեղեցկէր, գէր ձեռամբ, որում անունն էր՝ Նազինիկ։ տրփացաւ՝ և ասէ ցԲակուր. տուր ինձ զվարձակս զայս. և նա ասէ, ոչ տամ, զի՝ Հարճ իմ է. իսկ՝ Տրդատայ բռնադատել՝ ի կինն՝ յինքն քարշեալ՝ ի Բազմա կանն, շամբեալ՝ վաւաշէր՝ ըստ օրէ նակի Նբիտասարդի՝ անարգել՝ տարփաւորի. ընդ որ՝ խանդացեալ Բակրոյ՝ յարեաւ՝ հանել զնա՝ ինձմա նէ. բայց՝ յոտն կացեալ Տրդատայ՝ ծաղկակն սկսեալ զբն, իբրև՝ զինուր վարեցաւ. նա և՝ զՀարձակիցն՝ ի

Բազ

Հազմականացն ի բաց պողեաց։ Եւ անդ էր տեսանել զմին ի դիւս և զՆեղնեհովսպ զեղեխումն սա տակելով. և կամ, զ[1] ապիթեայցն, և զ[2] ուշկապարկացն կուիս ի վէր պերիթեայ հարսանեացն։ և այսպէս ի բուռ վանեն եկեալ, իսկոյն ի ձի ելեալ հանդերձ հարձիւն ի Սպէր գնաց գաւառ։ Այս աւելորդ եղև պատմել մեզ զնահատակութիւն առնն յանկասիրն։ Այլ գիտեմ, զի ի թողուլ ազգին Հագրատու հեաց զ( )րէնս Հարցն, նախ Ժամ կան Ժառանգեցին յորջորջումն. Իսրայէլ, և Սմբատ, և այլ այսպէս սիս կոչմունս, զրկեալ ի Հայկեան անուանէն. ոմն կոչեին, յառաջքան զուրանալն. Հագարիա, Տուբալ, Հղէանան, Սարիա, Սենեքիա, Ասուդ, Սախատիա, Ազարիա, Հնանանա. և ինձ թուի, թէ որ այժմ կոչին Հագրատունիք, Հագարատ, Հագադիա, Եդա, որպէս Ասուդ Հշտա. դմինպէս և Ազարիա Հզարիա. որպէս Շ Սմբատ, Սմբատ։

Պրակ կա 61

Նինէ, պէ արդ՝ Տիգրան Ա Երջին, Ա պինչ
՚ի նմանէ գործէ։

Փ Ոխանորդէ զՏիգրան՝ եղբայր իւր՝ Տիգրան Ա Երջին, Թա գաւորեալ Հայոց ՚ի քսանեւորդի, և չորրորդի ամի Պերոզի՝ Պարսից Ա՚ռքային. և երկայնակեաց եղեալ՝ ամն քառասուն՝ և երկուս, մեռանի՛ ոչինչ գործ՝ արժանի յիշատակի ցու ցեալ, այլ՚ի չաղչ կանչ միջէ Հռու նոյ՝ ՚ի կալանս ըմբռնեալ՝ ՚ի ժամա նակին՝ յորժամ վախճանեցաւն Տի տոս Երկրորդ՝ Քաջաւոր Հռովմայե ցւոց՝ որ անուանեցաւն Ա՚նտոնինոս Գեղոստոս։ և Պերոզ՝ Ա՚ռքայ Պար սից ՚ի Հռովմայեցւոց իշխանութի՛ն արշաւեաց. ուստի՝ և Պերոզ անու անեցաւ, որ է յաղթող. քանզի՝ յա ռաջ անուանիւր՝ Ա աղեգեսոս, որ պէս՝ ՚ի Հռունաց պատմի. բայց թէ՝ Պարսք զինչ կոչեն զնա՝ ոչ գիտեմ Ա՚րդ՝ յաստպատակէն Պերոզի ընդ Ա՚սորիս՝ ՚ի կողմանս Պաղեստինա ցւոց. վասն նր՝ հրամանաւ նորին, և մեր՛ն Տիգրան ՚ի Ա՚ղբերկրեայս աստպատակեալ՝ և՚ի կալանս ըմբռն

նեալ

նեալ յաղջկանէ՝ իշխեցեալ կողմանցն այնոցիկ, մինչդեռ՝ Ալուկիա նոս կեսար՝ յԱթենս զԱրհեանն չի նէր. որ և անցեալ՝ զօրօք բազմօք՝ ի Էջերկրեայսն՝ կամ մեռանելոյն Պերոզի՝ նուաճեաց զայս, և արձակեաց զՏիգրան՝ ետ զԱտրպատ ըստ կոյս՝ զմերձաւոր իւր՝ նմա կնութե, զոր՝ եկեալ՝ ի Հայս՝ ի բաց թողու, և զլեալ՝ ի նմանէ պատանիս չորս՝ ազգ սերիկ յանուն մոր իւրեանց Ալուիեայ՝ Ալուիսեան. և զԴաջինն մանկանցն Ալեքս Ալահապետ կացուցանէր, և կարգէ ըզ այլ Ալախ արարութիւն, զի՝ մի անուճանեսցին Արշակունիք. և այլ՝ որ ինչ կրսերա գոյն ազգք, եթէ՝ ամատ, և եթէ՝ զկողմամբք Կորձէից, հաստատեաց այս Տիգրան, որք միանգամ անազգիք էին՝ ի վաչտս, և անճամբք երևելիք: և վանեալ փրկութե՝ պատե բազմեալ ընդ Յոյնս, որք՝ ի Կոր Ձէից, և որք՝ ի մերմէ կողմանէս. զյառաջագունէից մծատւորաց աւեմ, զՆենայ՝ ի Օարմից Հայկ աղնեաց, ոմանք՝ և ՅԱկաց. զոր՝ ոչ անուճամբ պատմեսցուք. և ինչ՝ որ, ոչ վն յայսմհետ լինելոյ մեզ, և ինչ

ինչ, որ՝ վասն աշխատութե՛ի վաս տակէն՝ խոյս տալով։ Երրորդ, զի՝ և անհաւատարութեան բազմայ կարծիս ՚ի նեղըս ածէ՝ ընդ քնաւն անցանել. և այսորիկ աղագաւ, ո՛չ ինչ՝ վ՛ս այսց աղագաց, որք՚ի վերջ նոյն Տիգրանայ կարգեցան՝ ձառես ցուք, թէ և՝ բազումանգամ աղեր սեացես. այլ միայն՝ զորս հաւաստին դիտեմք զնե՛ին. զի՝ որչափ հնար էր՝ փախեաք յաւելորդ, և՚ի պա ճուճա՛ել բանից. և որ ինչ յանհաւաստին հայցէր բանն, և մտածուե՛ն. միայն՝ զհետ երթալով՝ ըստ կարո զուԹե՛, որ ինչ յայլևայս՝ և կամ՚ի մէնջ զարդարո՛ն, և զՀմարտի։

Օնոյն և աստանօր՝ պատրաստելով արդելում զընԹացս բանիցս ո՛չ ըզ պատշաճէն, և որ զանհաւանութե՛ն՚ի նե՛րըս ածել ակնարկէ կար ծիս. և զքեզ՝ ոմ՝ բազումանգամ, և այժմ՝ աղաչեմ, մի՛ յաւելորդս հարկաւորել զմեզ՝ և սակաւ՝ և յո լով բանիւք զմ՛ծ, և զհաւաստի՛ բո վանդակ աշխատութի՛ւնս մեր, ընդ վայր՝ և աւելորդ ցուցանելով գործ. զինմանադ՛ինս, որպէս՝ ինձ, և քե՛զ՝ գործ՛ վտանգս։

Յաղագս՝ խափանութեանն Սաղմոսաց, և շինելոյ զՏաճարն Յերուսաղէմ. և պատճառ պարապմանցն ընդ Ստորինս և մահ նորին։

ՅԱյնժամ՝ մահուամբն Տիգրանայ՝ թագաւորէ Սաղաբ՝ որդի նորին, յերեսներորդ ամի՝ Հասմոնեան իւրոյ՝ և սաղարշակայ Պարսից։ Սա՝ շինեաց զՏաճարն՝ զոր ծննդեանն իւրոյ, ’ի վէր ձա նապարհին. ուր՝ ’ի գնալ Սօր իւրոյ ’ի ձմերոցս Յերաբատ՝ յանկար ծակի պատահեալ երկանց ’ի գը նացոն, ծնաւ ’ի վէր Հանապարհին՝ ’ի գաւառին Տասենոյ, ’ի տեղւոջն՝ ուր խոռնին Սուրդ գետ՝ և Տրասխ. զոր վինեաց յիւր անուն, և կոչեաց՝ Սաղարշաւան։ Սա պատեաց պարս սա՝ և զՏղոր Տանն Սարդախի՝ որ ’ի վէր Վասակ գետոյ, զորմէ յա ռասպելն ասեն։ Հատուած գնա ցեալ Սարդախն մանուկ ’ի Սուր հաց գաւառէն, եկեալ՝ նստաւ ըզ Շ ըլիշ բերդաւ՝ զՏրախմիդ քաղա քաւ, զՏասախ գետով՝ կռիւ կո տել ընդ ուռնն Տրոմանդոյ արքայի Տյո

Ա յս Երոնանդ Մահաւահեածն՝ որ ի Հայկազանց, զորոյ զքոյրն կին առեալ Արդգիսի՝ շինեաց զԱանս զայս. յորում և Տիգրան Ա ինքն յաջակուսեաց՝ նատոյց զՀասարակ առաջնոյ գերութեանն Երեից, որ եղև՝ Հաղաքագիղ վաճառաց: այժմ այս Ա աղաղչ պատեաց պարսպաւ՝ հզօր պատուարաւ և անուանեաց՝ Ա աղաշատպատ, որ և՝ Նոր Հաղաք: Ա ած թագաւորեալ ամն քսան՝ մեռաւ: Հայց՝ աւեմ, զսա և կեալ յինն մահուանն, յաղագս՝ քարի անուանն, քան՝ զթուլագոյնս ի թագաւորացն. վասն զի, ի՞նչ աւուրս՝ միաբանեալ ամբոխուեցին Հիսիսականաց՝ զՀայոց ասեմ, և զԱսլից՝ արտաքս, քան՝ զդիւնն Նորա՝ եկանել. Ա ռաջ նորդ՝ և Ա ռագաւոր ունելով իւրեանց զՀասեպ ինն Սուրհակ. որք անցեալ՝ վտարին այսր զՆոր գետով: որոց պատահեալ Ա աղաչ ամբոխաւ մեծաւ, և արամբք մարտ կոք՝ ձիգ զՀետ առեալ՝ անցանէ ընդ կապանն Նորա. ուր միւսանգամ՝ միաբանեալ թիւնամարացն՝ յօրինեն ցին Հակատս: զորս թիկնէտ՝ և վահեալ

նեաւ քաջացան Հայոց, փախստական կանան առնէին՝ սակայն՝ ի աղաչս մեռանի՛ ի ձեռաց կորովեայ աղեղնաւորաց. և առնու զթագաւորու թիւն Խոսրով՝ որդի Տորին, յերկրորդ ամի Լուտաւանայ՝ պարսից Լըքայի։ և նմին հետ այն՝ միաբան նեաւ զզօրս Հայոց՝ անցանէ ընդ լեառնն մեծ՝ վրէժս պահանջելով զմահուանն Հօրն. և վանեաւ սրով՝ և գերադրեամբ զՀզօրսն զմնասիկ զազգան։ մի՛ ի հարիւրոց յամենե ցունց պատանդս առնու. և զիւրմէ տէրութեն նշանակ՝ արձան հաստատ՝ Հելլենացի գրով. ոմն զի՝ յայտ լինի ընդ հնազանդութեամբ լի նիլ Հռովմայեցւոց։

Պրակ ԿԳ 63

Լինի ոսպն զայսոսիկ պատմէ։

Որուցէ մեզ զայս Կալատեան՝ որ յեդեսացւոյ։ քանզի՝ նա յաւուրս Աբջնին Լուտոնիոս եր եւեցաւ Պատմադրող՝ որ յառաջ աշակերտեր Լղանդին Աղեքսանդրիոսի, զոր յետոյ՝ անարգեաւ՝ յանդիմանեաց, ոչ գոլով՝ ի ձշմարտութենէն, այլ՝ միայն՝ ի նմանէն զատ

տուցեալ՝ այլ հերձուած յարդա
բեաց յինքեանէ. սակայն՝ զպատմու
թիւս ոչ ատեաց, զի՝ երբ այլ կորովի
գանիւք՝ որ՝ և առ Նատոնինոս հա
մարձակեցաւ գրել թուղթ, և քա
զում ասացուածս արար ընդդեմ
Քրիստոնէից արկիանացւոց՝ և քաշ
խէց, և կռոց, պաշտամանն՝ զոր՝ ի մե
ռեալ աշխարհիս. վասն զի՝ ևկն նա
այսր, ոյ՝ զի աշակերտել զքաւարաս
ցէ՛ի Յուժ Հեթանոսաց. և երբե՛ր
ոչ ընկալեալ եղև, եմուտ նա յՔ
մուրն յԱ՛նի՝ և ընթերցաւ զԵհե
նականն պատմութի՛ւն յորում, և զգ
գուշս Քաղաւորացն՝ յաւելուլով
իւր՝ և որ ինչ առ իւրումն եին. և ա՛ռ
խեաց զնա՛ի Հռոմ յորի՛. որ և
անտի՝ յերկաս՛ի Յոյն գան. յորում
պատմէ՛ի Քեհենիցն պաշտամանց
Ա՛երջին Տիգրանայ՝ Քրքայի Հայ
ոց, պատուհել զգերեզմանն Նշաձօրն
իւրոյ՝ Քաժանայ Քրմապետի՛ի
Նագնացն Քանի՝ որ՛ի Նագրև
անդ Պատառե՛. Նագին՝ ի վե՛ր գե
րեզմանին շինեալ՝ զի՛ ՛ի զոհիցն՝
ամանցաւորք վայելեսցեն, և ընդու
նիցին Հիւրք երեկօթիւք, յորում,
և զկնի՝ Ա՛ աղարչ՝ Տօն Քշարհա
խումբ

խուսք կարգեաց յսկզբան ամին նորոյ՝ ի մուտս Յաւասարդի։ Յայսմ պատմութենէ առեալ մեր՝ երկրորդեցաք քեզ ի ծագաւորու թենէն Ս. Ըստաւզդայ մինչև յը՛ անձն Խոսրովու։

Պրակ Ճզ 56

Նկնէ, որպէս՝ Ս. Գևոնանգեղոս պատմեաց համառօտս։

Որպէս ասացաք՝ ի Վաղարշայ առնու զթագաւորութիւն Խոս րով՝ Որդի Նորին, Խայր Սրբոյն՝ Գրիգորի Տրդատայ։ Յաղագս սր՛ և Յամատուհւոյն՝ կարճ ի կարճոյ ինն անցանելով՝ Ս. Ջող Վարդուղարն Տրդատայ՝ Ս. Գաթանգեղոս՝ պատ մէ փոքր՝ ի շատէ զմնդն Ս. Ըստաւ անայ՝ պարսից ծագաւորին. և զբառնալ ծագաւորութենն Պար թևաց Ս. Ըստաշրհ՝ որդւոյ Սասա նայ. և զնուճաձիէն Պարսից՝ ընդ ձեռամբ նր, և զքինախնդիր լինիլ Խոսրովայ՝ Հօր Տրդատայ. և սա պատակաւ հինից աւերել զՀն Պար սից՝ և Ս. Գորեստանեայց։ Յետ ո՞ րոյ, ասէ Թէ՝ յղեաց Խոսրով յիւր քնիկ աշխարհն՝ ի կողմանս Վ՛ու

շա

շանաց, զի՝ իւր Տումայինքն ՚ի Թէ
կունս հասցեն: այլ՝ նը, ասէ՝ չլինէ
ին ուսնկնդիր, զի՝ հաւանեալք՝ և
միամտեալք եղեն ընդ Տէրութիւնն
Ա.ղբատաշխի, քան՝ ընդ Տէրութիւն իւ
րեանց Ա.զգատոհմին, և Ա.ղեքայրու
թեն: և եթէ՝ Լսոսրով՝ առանց նը՝
վրէժ պահանջէ. և զնովիմբ ածել՝
ասէ, թէ՝ ամն տանն՝ ստէպ ստէպ
զայս օրինակ՝ առնը առել՝ վերկիրն
ամ յապականութիւն դարձուցաներ
Ա.սէ ապա՝ և զգալն Ա.նակայ՝ նեն
գութիւ հրապուրեալ՚ի խոստմունս
Ա.բրաշխի, որ ասացն, թէ՝ զբաւն
պատուական՝ զձիր սեպհական Պալ
հաւն զայն անդրէն դարձուցից ՚ի
ձեզ. վ՛ որոյ՝ յանձն առեալ Ա.նա
կայ՝ սպանանել զԼսոսրով: Ա.րդ՝
թէպետ և Ա.գաթանգեղոս՝ այսպէ
համառօտ էանց ընդ այս. զայց՝ ես
հաւանեալ եմ ձիւդ, և յերկար առ
նել զՊատմուի ժամանակիս այս
բիկ՝ ձառելով յիսկզբանէն, և ձշմա
րիտ ասացուածովք՝ հնձ և խիտ.

Յեղ Պարենաւանդ որդեկան։

Յդամայ քսանեւորդ առաջին երորդ Նահապետ մեզ գՀ. բրահամ; Հ. ծայնքեն ցուցանեն Պատմութիւք՝ և՝ ինմանեն եղեալ զազգդ Պարթևաց. քանզի՝ ասէ, Հ՛ետուրայ. յորմէ ծնան Հ. մրան, և եղբարբք նր. զորս՝ ի կենդանութեան իւրում; Հ. բրահամ մեկնեաց յ՝ Սահակայ՝ արձակել յերկիր Հ. րևելից, յորոց սերեալ ազգ Պարթևաց. և՝ ինոցանէ Հ. րշակ Վաչէ՝ որ ապստամբեաւ՝ ի Մակեդոնիացւոց, թագաւորեաց յերկրին Վ. ուշանայ ամն՝ երեսուն, և մի. և յետ նորա՝ որդին Հ. րտաշէս ամն, 26. ապա Հ. րշակ՝ նորին որդի՝ որ կոչեցաւն՝ Մեծ, որ զՀՆ ախոքման Եսպան, և զՀ աղարշակ՝ զեղբայր իւր՝ Վաղաւուր՝ Հայոց կացոյց, երկրորդ իւր առնելով. և՝ ինքն չուեաց՝ ի Հնդս. Հաստատեաց ըզ թագաւորութիւնն իւր։ Ո՞ որոյ՝ Օարմքն՝ Պահլաւիկք անուանեցան, ոմ՝ և եղբօր նորա՝ աղարշակայ՝ ի Հախեմենեան անուն, Հ. րշակունիք. և են Վաղաւուրք Պահլաւիկք

իկք այսոքիկ։ Յետ Ա. Բշակայ Ա՝ ե ծի, առնու զԹագաւորութիւնն Ա. Բշա կան՝ յերեք տասան երորդ ամի՝ վա ղաբշակայ Ա. Գէւորի Հայոց, ամն՝ 30. ապա՝ Ա. Բշակ՝ ամն, 31. յետ ո ր՝ Ա. Բշեզ՝ ամն, 20. ապա՝ Ա. Բշաւ իր՝ ամն, 46. Որում լինին որդիք երեք՝ և դուստր մի, որպէս՝ յառաջա գոյնն առացի. որոց անուանքն, Ա. Նդ րանկանն՝ Ա. Րտաշէս կոչիւր, և Երկ րորդին՝ Արշէն, և Երրորդին՝ Ա. ու րէն, և դուստրն՝ անուանեալ Արշու Ա. Րդ՝ յետ հօրն վախճանելոյ, կամ եղև Ա. Րտաշիսի՝ ազգաւ Իվէր եղ բարցն Թագաւորել. զոր յանձնա ռեալ էղբարցն՝ ոչ առաւել ողջոյ կանօք քանիւք, և սիատրողք՝ քան Թէ՝ սաստիւ նուաճեալ նորա։

Եւ Ա. Բգարու պայման ուխտի, և դա շինս Ի Ա. Ինչ Հաստատեն Թագաւ որել Ա. Րտաշիսի՝ Հանդերձ իւրովք ծննդովք։ Իսկ եԹէ՝ Հատցին զամիսք նոր, Էղբարցն մատչիլ Ի Թագաւո րութիւնն՝ ըստ կարգի Ա. ւագութենէն։ և Ա. Րտաշիսի զայս Ինոցանէ գտեալ Վաւառս պարգևէ, ազգ զնոսա սերե լով յանուն իւրաքանչիւր. և Ի վե րոյ՝ քան զամ Նախարարութիւնս կար գեալ

գեաւ՝ զԱխնախանն ի վէր պահե
լով զանուն աղգին, զի կոչեսցին այս
պես։ Կարենի Պաշհաւ. Մուրենի
Պաշհաւ. և քոյր նոցա Սպահապե
տի Պաշհաւ. քանզի՝ ի վերայ զօ
րացն էր այր նոր։ և այսուհետև կարգաւ
որութիւն՝ ձգեցան քաշուիմանն մին
չև՝ վերացաւ ի նոցանէ Տէրութիւն
Հայոց՝ մի աստանօր բամբասեցեալ
զմեզ՝ իբրև՝ զաւելագործակ, ոչ
թէ՝ զմի անգամ պատմեալսն, զար
ձեալ ասացաք։ այլ գիտեա՛, զի՝ ա
խորժելով վիճակացն Հզօրին ուսա
ւորչին Աստուծոյ, քաջահմուտ կա
մեցեալ լինիլ կրկնագրեցեալք երկ
րորդելով։

Պրակ կզ 66

Նոքա, զի արդ՝ Յեղի Հրաշիսէ՝ պար
սից Հրաշիս, մինչև ց՝ վախճան

Արդ՝ անցցուք այսուհետև՝ ընդ
թիւ Մագաւորաց Յեղինն
Հրաշիսի, մինչև ց՝ բառնիլ ի նո
ցանէ Տէրութեանն։ Յետ Հրշո
րի, ոչ՝ ասացաք, Թագաւորէ Հր
տաշէս՝ ամն, 33. Վարեհ՝ ամն՝ 30.
Հրշակ՝ ամն՝ տասն, և հինն. Հրտա
շէս՝ ամն՝ 20. Պերոզ՝ ամն՝ երեսուն,

և երեք ՝Վ աղաղչ՝ ամն 50. Ի տասն՝ ամն 31. Օսա սպանեալ Իտահ բացակին Ի ծառըվի՝ որդւոյ Սասա նայ, քաւնալով զթագաւորութիւն Պարթևաց՝ հանելով ՚ի նոցանէ զաշխարհն Ժառանգութեան։ Ի աղմուկն ժամանակիս այսորիկ՝ Պատմողք ՚ի Պարսից՝ և Ի Սորես տանեայց, Ի Հռիմանք՝ և Յունաց. քանզի՝ ՚ի սկզբան թագաւորու թեն Պարթևաց, մինչև ՚ի դադա րումն ընդ Հռոմայեցւոց՝ կալան գնդ. երբեմն՝ հնազանդութիւն, և երբեմն՝ պատերազմ. զոր պատ մէ Փաւստոս, և Պորփիւր՝ և Փիլոմոն, և այլք բազումք. բայց՝ մեք ասացուք ՚ի Պատենէն, զոր եթէր Խոռոհրւոյ ընդ Պարսուսայն

Պրակ կէ 67

Ամէ՝ ընդ առաջել Պաղհաւոյ։

Յա Խոռոհրւոյ՝ Վաղիր և ղեալ Շ ապհոյ՝ Վաղարշի Պարսից. և ՚ի ձեռս Յունաց ան կեալ յորժամ՝ Յուլիանոս (որ և Ներատոն) զօրու հանդերձ՝ ՚ի Տիսբոն չոգաւ. և ՚ի մեռանիլն նր, և Յովհաննու, ՚ի Յոյնն՝ ընդ Ներսու

նական Պասաւերան Եկն, և Ալեք
սիոս Հաւատոյ դաւանեալ անուա
նեցաւ Հղիազար. և Յոյն Եզու
ոսեալ պատմադրեաց զգործս
Ը ապհոյ, և Յուլիանոս. ընդ նմին
և Թարգմանեաց զԱրձնոյն
Պատմութիւն Աստեան մի, որ գե
րեկից եւր լեալ Հարսումայի ու
րումն անուանմբ, զոր Պարսք անտ
Սոհան կոչեն. յորմէ մեր ուսեալ
երկրորդեմք այժմ ի գիրս յայս,
Թողլով զառասպելսյոյ նոցա բար
բաջմունս. քանզի անտեղի է մեզ
այժմ երկրորդել զառասպելսն. յա
ղագս երազին փափագոյն, և ար
տադատութեց հրոյն մանուածոյ
որ ի Սասանայ, և պատումն զՀո
տիսն, և լուսնակին և ախտարմա
զանցն յառաջ ասացեալն, որ էն Ա
գեք. և որ ինչ զկնի այսոցիկ պոռն
կական խորհուրդն Հռոմայեցւոյ հան
գերձ սպանութեբքն. և անմիւս հան
ձարաբանութիւն Հոգւոյն դասեր,
վ Նոխազին և որ ինչ այլն ամ. նա
և այծի դիւեցումն մանկանն ընդ Հո
վանեաւ արծուոյն, և գուշակումն
ագռաւուն, և գերապանծին պահ
պանութեի առիւծուն՝ հանդերձ
աք

աղքատեկութիւն գայլուն. և միա-
մտութեն առաքինութիւն, և որ
ինչ այլաբանութեն բերել կարգ։
Այլ մեք միայն զատյգն, որ ինչ
Հիմարութեն վայելէ՝ պատմեսցուք։

Պրակ ԿԸ 68

Աստուածն արշաւանք Խոսրովայ Այսրեա-
նոյ՝ յորում հանդերձ օգնել Հրեաստանայ։

Պ Ռնզէ՝ լեառ սպասանելոյն
զԱրտաւան՝ և Թագաւորե-
լոյն Արտաշրի՝ որդւոյ Սասանայ,
երկուս ցեղք Պարհաւին, որ Խոսպա
հապետին՝ և Սուրենեանի Պար-
հաւն անուանին, նախանձ պահե-
լով ընդ ցեղին Հրեանոյ Հարստա-
տութեն՝ որ ի Արտաշիսէն, կամաւ
յանձն առին՝ Թագաւորել Ար-
տաշրի՝ որդւոյ Սասանայ։ Այլ՝ մի
տերմութեի պահելով առ Հզօրա-
թեին տան Կարենի Պարհաւին, ընդ
դիմացան պատերազմաւ Արտաշրի
որդւոյ Սասանայ։ Այլ՝ յառաջա
գոյն իքրև՝ լուաւ զաղմուկ շինե-
լոյ Թագաւորն Հայոց Խոսրով՝ դի
մեծ յօգնականութեի Արտաւանայ
եթէ, հնար լինի՝ աճապարել առ
բերդացանել միսյն զԱրտաւան. և

միջամուխ եղեալ Ալեքսեստան՝ ըստ
զբօթ մահուանն Ադրատանայ, և
զմիաբանութեն եամ Պարսից զօրաց՝
և Կախարտաց. նաև՝ զիւրոյ աղ-
գացն Պարթևաց, և Պալհաւկաց՝
քան ի Յեղէն կարեներան. Ալ-որ
Հրեշտակս առաքեալ Յոսրովայ՝
դառնայ յաշխարհ իւր մեծաւ տրտ
մութ, և զկծանօք։ ԵՒնոյն հետայն՝
փոյթ ընդ փոյթ ազդ առնէ Փիլիպ
պոսի՝ Կայսեր Հռոմայեցւոց օգնա
կանութեն ի նմանէ խնդրելոյ։

Պրակ կթ. 69

Յոսրովայ օգնականութենէ գրեալ ի Փիլիպ
պոս՝ դիմէ ի վերայ Ադրպաղի որդւոյ Ա
ռանայ պարբարոսին։

Ալ մուկ շիտակ խոստովանե
լեալ ի թագաւորութեանն
Փիլիպպոսի, ոչ կարաց ի Հռոմայ
եցւոց գնդացն պարապեցուցանել
առ ի զօրավիգն լինել Յոսրովայ.
այլ՝ օգնէ նմա ի ձեռն գրոյ, հրա
մայելով սատարել չմտ կողմանց։
որոց ընկալեալ զայսպիսի հրամանն՝
հասանէնանմ յօգնականութեգիսկ
առակ, և յանապատէն մինչև ի ծով
եզերեան Պոնտոսի։ Որոյ գտեալ զան
չափ

չափ բազմութեի՝ խաղայ ի վէր Ա.ը տաշտի, և ձակատս տուեալ՝ ի փա խուստ դարձուցանէ, թափելով ի նմանէ զՍուրբ տան, և զայլ Ա.ըդդայ անիծս աշխարհս։ Դարձեալ յղէ ի ձեռն Երեշտակայ առ իւր Տէր մայիսան Պարթևս՝ և Պալհաւիկ ազգս՝ և առ հասնիլն զօրս աշխար հին Վրաստանայ, զի՝ առնսա եկեալ վրէժս յԱ.ըտաշրէ պահանջեսցեն, զի մի՝ յինքեանայ Տէրութենէն հե ռասցին։ Իսկ՝ նոքա ոչ առեալ յանձն յառաջ ասացեալ Էջերին, որ Ա.սպա հապետ անուանին, և Մուրհնեան. գառնայ Ստորով յաշխարհս մեր, ոչ այնչափ ուրախացեալ ընդ յաղ թութենին, որքան՝ ընդ վերջակացու թիւն Ա.զգականացն դժգոհեալ։ Այնժամ, հասանեն առնսա ումանք ի Երեշտակայ իւրոյ, որք ի Պա տուհականագոյն ազգքն երթեալ էին, ի խորագոյն աշխարհն՝ ինոյն ինքն Նահ. քերին նմին համբաւ, եթէ՝ Ա.զգական քո Վ եհսաձան՝ հանդերձ ցեղիւն իւրեանց՝ կարե նեան Պալհաւին՝ ոչ հնազանդեաց Ա.ըտաշրի. այլ՝ ի կոչ քո դիմեալ գայ առ քեզ։

Դար

Գլուխ Ծ 70

Դարձեալ յաջորդումն Խոսրովայ ի վերայ Աղթաշէրի, առաքումն Հոմայեցւոց օգնական նորին։

Եւ պէտ՝ և յոյժ զուարճացեալ էր Խոսրով ընդ լուր գալստեան Աղգականացն, սակայն՝ ոչ յամեաց ուրախութենն, ընդ հուպ հասանելով բօթն, թէ՝ ինքնին Աբտաշիր հետամուտ եղեալ՝ միաբանութեամբ զօրացն, կոտորեաց զամենայն Ջերմ կարեհանն Պալհաւին, ընկերով զհամարու յերիտասարդաց, մինչև՝ յ՚ամենայնէ. բայց՝ ի մի ոչ Տղայոյ, զոր առեալ Մոբերիմ Տան նորա Խոսրով՝ փախեաւ յաշխարհն Հնդկաստանեայ, առ հզօրս ոմանս նոքա հասուցանելով ազգայինս. զոր բազում ջանիւք խնդրեալ զմանուկն՝ ի ձեռն առնուլ՝ ոչ կարաց յազգականացն կուսակցելոց. մին էև՝ յոչ կամաց երդնուլ անկասկած լինիլ մանկանն. վ՚որ որոյ՝ բիւր աղաչանաւք յոդեցին Պարսք զնմանէ, անքաւսիկ սպասաւորել մանկան։

Այն Պերոզամեան՝ Գաւին Աեծի Ազգէն կամնարականաց, զոր յիւրումն

բուամ տեղւոջն պատմեսցուք։

Ա.ՀԱ այժմ, մեք որ ինչ զինի կոտո
րած ի ազգի Կարեհեան պաշհաւին.
զորոց վրէժս ոչ թուլագոյնս խընդ
րեաց Ճատաւուրն Հայոց Խոսրով.
ԹԱգպետ՝ և վախճանեալ Փիլիպպո
սի, և շփոթեալ Թագաւորութիւն
Հռովմայեցւոց, մարդ ՚ի մարդոյ
առնելով զՏէրութիւն սակաւաժա
մանակեայ. Գէչիոս՝ և Գալլոս՝ և
Ա աղերիանոս Կայսերք, որք ոչ օգ
նեցին նմա։ Սակայն՝ Ա.ՌՔայ Խոս
րով՝ խրոմք զօրօք սիրելովք յարե
ցեալովք յինքն, և Հիւսիսային ազ
գօք, Ա.ՐտաշՀրի յաղթեաց՝ հալածա
կան առնելով մինչև՝ ՚յաշխարհն
Հնդկաց։

ՊԼրակ ՀԱ 71

Յաղագս Գալաթեան ԱՀնակայ՝ և լինել
լուր Սբոյն Գրիգորի։

ԱՀՐդ՝ վախճուցեալ ՚ի Խոսրովայ
Ա.ՐտաշԻր՝ մեռանի ՚յաշխարհն
Հնդկաց՝ և նեղեալ յոյժ. քա
զմամ խոստմունս Գախտարբանցն
առնէր, եԹէ՝ ոք քուժեսցէ զնա
յպՀմանէ. եԹէ՝ Հնարիւք դեղոյ,
եԹէ՝ գաղտնի խողխողմամբ սրոյ,

սկսա

պէս պէս պղծեաս խոստանայր՝ տալ. մանաւանդ Պարթեւազանցդ, ասէ՝ դիւրահնար գոգցես՝ ի ձեռն կէղ ծառոյ սիրոյ զդաւնէն՝ ազգականու թեանն անուամբ պատրել, ի դոսա վստահանայ։ խոստանայր զբան տուն դարձուցանել ի նմա՝ որ պալ հաւնն կոչիւր՝ զարքայականիստ քա ղաքն զԱրշ, և զամ աշխարհն Վրաստանայ. նա և՝ թագաւորութե ձեւ՝ և շուք խոստանայր. և զհասա րակ արեայ ընդ իւրով ձեռամբ, երկրորդ իւր լինիլ։ Յոր հրապու բեաւ Ասնակայ՝ որ ի Յեղէն Սուրբ նեանն պահեաւէ, յանձն առնու ըս պանանել զԱյոսրով։ և հատուածի պատճառաւ վախճտական լինի Ա. տաշրէ, և զկնի մնանելով զօրայն պարսից առ ի պատճառէ, որ թէ՝ վախճտական վարելով զնա ընդ Ասորեստան, հանեն զնա աւելորդ սահմանայն Ասորպատականի ընդ մէջ Կորդուէայ։ զոր լուեալ մեծին Խոսրովայ Հաւտացաւ Վաւա ռէն, իբր՝ զԱրեւնեանցն կարծե ցեալ եկաւորութէն. գունդ առա քէ Յօգնականութէն Ասնակայ, ածէն զնա՝ հրամանաւ Վաղաւորին՝ ի Վաւ

գ. աւանն, որ անուանեալ կոչի Ա. տաղ, ի տեղի դաշտավայրս՝ ուր յայտնեցան Հեսաւրք Սրբոյ, և Ա. ծի Աերոյ Ա. դաքելոյն Թադէի. և անտ ասեմ զքանչելի զրոյցս զարմանալի Ծերունւոյ, որ ասէր, եթէ՝ Ի նախնեաց ունիմ սովորութիւն, որ դի՛ ի հօրէ առնուլով զիշատակ զրուցայոյս այսոցիկ. ոմն Ա. լիմպիոդորոսի, յաղագս Տարսոնի՝ և Աիմն կոչ ցեալ լերինն. Ա. րդ՝ ի քանակիչն Ա. նակայ ի դաշտին Ա. րտագու՝ պա տահէ նման տեղի Թարանեին՝ մօտ առ Ա. իրս Սրբոյ Ա. դաքելոյն, ոմն եթէ՝ Հնեբքսագոյն Սրսկապանիխո րանին. և անդ ասեն՝ զշղութիւն Օր Սրբոյ, և Աեծի Աերոյ Ա. ռաւաւոր չին. վասն որոյ՝ զնորին Ա. դաքելոյ Հարկս ընկալեալ՝ որ առ Հանգս տարանաւ նորին՝ զչնեալութիւն և առ. զնորին ելից զՀոգևոր Աշխ հութիւն պակասութիւն. Ա. յժ՝ անցանելոյ երկուց տարեաց գալ տեառն Ա. նակայ ի Հայս, յերրորդ գումն սպանանէ զՄտրաւ. և մ ռանի ինքն, և իւրքն ամ, պահեալ ի Ա. նամոյն Ա. Յ զան միայն. որ ակնարկութեամբն Ա. յ, և զնորհօք Ա. ռա

Աղաքելոյն, ստեղծանել ասեմք՝ կամ, լուսաւորել յանգանդի մօրն զԱղաքելութեան Հնորհս նման՝ ի ձեռն տալով: իսկ Զմնացեալսն՝ ի Յուդայայ, ուսուցանէ քեզ Գաթանգեղոս:

Պրակ ՀԲ 72

Յաղագս Պերճեանեայ Եպիսկոպոսի կիւ սորա Կապադովկացւոյ, և Պատմութեան նորին:

Պերճեանոս Եպիսկոպոս Կապադովկացւոյ, կը պրը պատմէ զմեզ Յուսումնասիրութիւն. որ և՝ ի տղայութենէն իւրմէ Յոգեկենաց երթեալ՝ վարժեցաւ. սա զազուժմ խօսս արար. յորոյ մէկ՝ Պատմութիւն Հալածանաց Եկեղեցւոյ, որ յառաջն յաւուրս Մաքսիմիանոսի՝ և Դեկիոսի յարեաւ, և որ հասեակ տոյ ի՝ամն Դիոկղետիանոսի, շարա յարեալ՝ինայ և զգործս Վարդապետացն, յորոմմասն՝ վերստաւանելորդ Եպիսկոպոս կացեալ Ղեքսանդրացւոյ Պետրոս՝ վկայեալ յինն երորդ ամի Հալածանացն, գրէ զբա զմանն վկայեալ՝ և Լուսաւորչի մեր բոմ աշխարհիս. Համայն և յետ

հո

նորա Աստուածք յԱստուած, քայց՝ ոչ ի ճշմարտութիւն ոճիւ պատմէ. և ոչ զանուանանն նշանակէ, կամ զտեղիս կատարմանցն՝ ոչինչ կարև որազգինս համարեցաք երկրորդել։ Այսպէս՝ և զՅոհաննէսէ, որդւոյ Ալեքսեայ ասէ՝ պատերազմեալ ընդ Պարսից ի Միջագետս, և մեռանիլ ի մէջ Տիգրիսեայ և Եփրատու. և մերկին Յոսրովու ոչ յոք հակամիտեաւ։ Նոյնպէս՝ որ ինչ զկնի մահուն Յոսրովու մինչև՝ ի թագաւորութիւնն Տրդատայ, ի ժամանակս անիշխանութեանն պատմէ, սոյնպէս համարելով՝ երկրորդեմք քեզ համառօտ բանիւք։ Այլ՝ և որ ինչ ի թագաւորութենէն՝ և յԵտ նորա, ոչ հեղգութիւն՝ և անզգուշաբար վրիպեալ. և ոչ կամաւոր սխալանաք ի սմա յարմարեալ բան՝ այլ որ ինչ ի յիշատակաց ի Վէր Աստեղին Յունաց։ Նոյնպէս՝ ըստ նմանութեանն ասպա, և որ ինչ ի համբաւուց Հռոմոց ստուգասէն տեղեկացեալ՝ արդարացար քեզ զրուցեցաք։

Գլուխ ՀԲ 73

Դիոմոն ի վեց Ազատեցի, և յաղթել Լոյսեր Տաչիտոսի։

Այս նոյն այր՝ թէ յետ սուսերա հարն լինելոյ Լսորովու միա բանեաւ՝ Լախարատը Հայոց, ածէն իւրեանց յօգնականութիւն զզօրս Յունաց, որ՝ ի Փռիւգեայ՝ Պարսից ընդդիմանալ՝ և պահել զաշխարհս և իսկոյն ազդեցին Ալ ալեքսանոսի Լայսեր։ Լայց, քանզի՝ գիւնդք անցին ընդ Դանուբ գետ, զգազում գաւառս գերի վարեցին, և զկիւկ լոգայ Կղզիս աւար առին։ Ալ ասն որոյ՝ ոչ մերոյ աշխարհիս ժամանն Թևսալիկէ Ալեքսանոս՝ նաև՝ ոչ յերկարէր զկեանն, առնելով զԹագաւորութիւնն Լլավդիոս՝ և յետ՝ Լվրելիոս՝ հուպ ընդ հուպ փոխանորդելով զիմեանս. այլև՝ ամենականոք, Տիտոս և Տաչիտոս Թագաւորեալ և Փլօրիանոս եղբարբ։ վ՞ որոյ՝ համարձակաբար արշաւեալ՝ ի մեզ Ազատեցի, և զզօրս Յունաց փախստական արարեալ գերելով՝ զյոլով մասն աշխարհիս յաւէր դարձուցանէր։ Յորում

գաղ

գաղթեալ Ղ. ախտարմբք Հայոց՝ հանդերձ ազգաւն Ք. ըշակունեաց, ի Յոյնս ապաւինին. յորոց մի եր և Ք. րտաւազդ Մանդակունի, որոյ առեալ զՏրդատ որդի խոսրովու՝ ի դուռն Պարսից հաստուցանէր։ Սակս որոյ՝ հարկաւորել Տաճիտոս՝ ընդ քէմ Ք. րտաշրի գալ զկողմանեքն Պոնտոսի. և զեղբայրն իւր զՓլորի անոս՝ յորով գնդաւ ի Զիլիչիա առ ձակէ։ Իսկ՝ Ք. րտաշիր հասեալ ի Տակիտոս՝ ի փախուստ դարձուցանէ, որ սպանանէ ի Ղանիւս Պոնտոս ցեղ, որ էն Պարսից. նմին պէս և եղբայրն նր Փլորիանոս՝ յետ ուղտսուն և ուղտ աւուր ի Տարսոն։

Պրակ ՀԴ 74

Յաղագս խաղաղութեն Պարթից, և Յունաց. և զինելոյ Ք. րտաշրէ զՏրդատ, յամս անիշխանութեանն։

Ք. Ղ. յոյ՝ Յունաց թագաւորեաց Պրօբոս՝ և խաղաղութիւն արար ընդ Ք. րտաշրի, քաժանեն զաշխարհս սահմանադրութիւն փոս դոր ծելով՝ և Ք. րտաշրի նուաճեալ զազգ Ղախտարմբցին, զգաղթեալսն անդրէն դարձուցանէ՝ բայ ի Ղախտարս

արարիչ ումեմնէ, որոյ անուն ( )տայ կոչիւր՝ ի Տոհմէն Լմատունեաց, որ փեսայ էր ազգին Մլկունեաց, և Անուցող Խոսրովիդխտոյ Վատիր խոսրովու, որջայեալ յամուրն Ա՛նի՝ եբր՝ ի Կաղաղի հանդարտու Թե ղողեաց։ Իսկ՝ Լ՛րտաշիր գե ղեցկապէս յարդարեալ զերկիրս Տայոց, ՚ի կարգն առաջին հաստա տեր։ Նա և՝ զԼ՛ուսակունեան՝ զմեկու սայեակն՚ի թագէն, և յԱ՛րարատ քնակելոյ, կարգե ՚ինչն տեղիս մր տիւք՝ և ռոճկօք, ոյզ՝ և էինն. և զԱ՛ետհինից պաշտամունս առաւ ել և յորդորե. այլ և՝ զհաւր Ա՛ր մզդական, որ ՚ի վէր Վագնին՝ որ՚ի Վագաւանի, անշէջ հրամայէ՝ լու ցանել։ Վայց՝ զԱ՛նդրկան, զորս արար Ա՛ղաւորշակ իւրոյ Վախ նեացն՝ հանդերձ արեգակամբ, և լուսնիւ յԱ՛րմաւիր՝ և փոխեցաւ՚ի Վագարան, և դարձեալ յԱ՛րտա շատ, զսնոսիկ փշրէ Լ՛րտաշիր։ և զերկիրս գրով՝ ըստ հարկաւ իւրով արկանէ, և ամենևիմբ զիւր անուն հաստատէ։ Նա և՝ զսահմանս հաս տատեալս յԱ՛րտաշիսէ՝ զքարինս յերկրի կացուցանելով՝ նորոգեաց, և

և յիւր անուն փոխեալ Ա.ըտաշիրա
կան անուանեաց։ Եւ կալաւ զաշ
խարհս մեր, ոյ՝ մի յաշխատասէրն իւ
րոց պարսիկ Վ.ուրծակալաց, ամն
քսան, և վեց. և յետ նորա, նորին
որդին՝ որ անուանեցաւն Շ ապուհ,
որ լսի՝ Ա.ըքայի Ա՝անուկ, ՝ ց՝ թա
գաւորեաց Տրդատայ ամ մի։

Պրակ հե 75

Այսպատմի ապգին Ա՝նդոկունեայ ա՝ն պաշրէ։

ՐԱ.յց՝ Ա.ըտաշրի լուեալ, թէ
ոմն՝ ի՝ Ա.ախասրարացն Հայոց՝
առեալ զմի յորդւոցն խոսրովու՝
փախուցեալ՝ ապրեցոյց՝ ի դուռն
Այսոեր հասուցանելով. քննեալ՝
թէ, ով ոք նա լոյծ։ եղև հասու, թէ՝
նա՛ Ա.ըտաւազդ յազգէն Ա՝նդա
կունեաց. հրամայեաց՝ զնա՛ ազգն
ջնջել սատակմամբ. քանզի՝ ՝ի գաղ
թիէն Հայոց ա՝.ըտաշրէ, գաղթիէն
և նոքա ընդ Ձ՝ին այլոց Ա՝.ախա
րարացն. և՝ ի նուաճելն Ա.ըտաշրի
զայլսն, դառնան և նքա՛, և սատակին
սրով ամենեքեան։ Հայց զկնի մի
գեղեցկադիմակ՝ ՝ի քերոյն Ա.ըտաւ
ազդայ՝ դողացեալ Տաճատայ ու
րումն

րոմն, որ յաղագն Ա. Հոգւոյն, ՚ի զաւակէ Պուշարայ Հայկազնւոյ՝ փախուցեալ ՚ի կեսարացւոց քաղաքն ապրեցուցանէ. ամուսնասուրեալ ընդ ինքեան, մի՛ չքնաղ կերպարանին։

Գլուխ ՀԷ. 76

Յաղագս Վախճանին Տրդատայ՝ յամս անիշխանութեանն Հայոց։

Պատմէ զի, ահասարսափութեամբն Տրդատայ, նախ՚ի մանկուէն՝ յերիվար կամակար աշտանակեալ. և կորովի ձիս վարել. և զինն շար ժել յաջողակագոյր. և այլ պատեր ըստմնականս ուսանիլ ախորժակս, ապա՝ ըստ Պէլշէսպանատացւոյն Ա՛ե հենական հրամանին Հեթեստեայ, ՚ի մրցանակս ագռնին առաւելեալ քան զկիլիտս Տրօրոս Հոդացի. որ զվէմ և եԹ՝ կալեալ յաղԹեր։ դարձեալ՝ և քան զԱրծմս Ա. ըգի ացի, զի նա զկՃղակ եղջերն Թափեց. իսկ՝ սա զերկուց ցլուց վայրենեաց՝ միով ձեռամբ կալեալ զեղջիւրեն Թափեաց՝ հանդերձ ընդ վզեալ ջախջախմամբ։ Լա՛ՀԻ ձիրնԹացս մեծի Արկիմին կառավարել կամեցեալ, ՚ի հմտութենէ հակառա-

կորդին ոստոսչել յերկիր անկաւ. և բռնեաց հարեալ արգել զկառան, ընդ որ առնէքին զարմացան։ Եւ՝ի պատերազմել ընդ զօրս Պրս բռասչ՝ եղև սոսկ սաստիկ, և ոչ գտեր լոյս շուարմարանաց. յարեան՝ի վերայ զօրքն՝ և սպանին զնա. նոյնպէս՝ և՝ի վերայ Հեռանացն դիմեցին Ասկ՝ Տրդատ միայն ընդ դէմ կացեալ՝ չերծող զոք մնանել յապարանն Հեռանոսի, առ որում՝ ինքն Տրդատն էր։ Հայց՝ Կարճ Հանդերձ որդւովքն Կարիճեաւ՝ և՝ի սմերի անոսիւ Թագաւորեաց. և զօրաժո ղովեցեալ՝ եւս Հակառս ընդ Պսր սից՝ Հրայինն, և յաղթեալ՝ դարձաւ՝ի Հռօմ։ Ա՛ որոյ՝ բազում ազգս՝ի սատարութիւն կալեալ Հրատ շրի՝ Թիկունս արարեալ զանա պատն Տաճկաստանի, դարձեալ՝ եւս Հակառս ընդ զօրս Հռովմայեցւոց կրկին՝ ասեն՝ և անտի Հփրատ տուս, յորմէ սպանաւ Կարճ՝ի Յի ըինոն։ Հ՛նդպէս՝ Կարինաս՝ որ՝ի Վռոնակայ էոգաւ յանապատ, ընդ որում և Տրդատ. և սատակեցաւ նա՝ և զօրն, և մնացեալքն՝ի փա խուստ դարձան. յորում և Տրդատ

տայ վերաւորեալ՝ երիվարն ոչ աճա
պարեայ՝ փախչել ըստ փախստեայն.
այլ՝ առեալ զղէնն իւր՝ և զկաղմուճճ
ձիոյն, ՚ի լեղդ ընդ լայնատարած խո
րայատակին անցանէ՝ ընդ Ալփրատ,
՚ի բաւն զօրուն իւրեանց՝ ուր Լիչիա
նոսն էր։ Ընդ նոյն աւուրս, լինի
սպանանել զԱլեռիանոս ՚ի Ճմը
րակէ՝ փոխանօրդէ զԹագաւորու
թիւն Խոկլեցիանոս։ Եւ՝ որ ինչ
՚ի նմին ժամանակի Տրդատայ գործք՝
ուսուցանէ քեզ Գաթանգեղոս։

Պրակ ՀԴ 77

Յայսպարսուկէ սակաւուկ՝ Անդրեան՝ և
Պարոյ Տրիփոլի, և որդոյ նորա. ՚ի
ճնշոյն Ստեփանէ Ալիճոսի Էսկնաչէցի ՚ի
Յափղոճանէ։

Ետր ումն ՚ի Պարսից՝ ոչ ՚ի փո
քունց՝ և յանունակից, որում
անուն էր՝ Սուրդար՝ գնացեալ ան
տի՝ և եկեալ ՚ի կողմանս Պամրաց,
պանդխտեցաւ ՚ի Կեսարեայ. և ա
ռեալ կին ՚ի Հաւատացելոյ՝ որում
անուն՝ Ոսկի կուխւր, զքոյր ուրումն
մեծատան՝ որ Ստեփանոս յորջոր
ջիւր, դարձաւ անդէն գնալ կեր
կին

Հիմն Պատմից՝ Հանդերձ հնաւ իւ
րով. զորոյ չհնա մնեալ Լեթա
լեայ՝ համոզեալ՝ արդելոյր՝ որոյ
Հանդիպեալ Ննդեան Երոյ
ուսաւորչին, ըստ պատահմանն՝ մը
տանէ Մտուռ մանկանն. և՛ի հա
սանիլ աղիտին, առեալ Լեթալեայ
զքոյր իւր, և զայր նորա՝ Հանդերձ
Անկամբն, ՚ի Կապստադովկացւոց
աշխարհն դառնայր։

Այլ զայս ամ գործէ Յառաջա
տեսութիւն Աստուծոյ, ոմն՝ կամք են
ասել իմոյ բանի, յայտագա՝ որ ՚ի
մէջ Փրկութեանս Հանապարհ՝ ապա
թէ ոչ՝ որոյ յոտոյ ակնունելոյ՝ զգ
Անուն Պաշհաւիկ ՚ի Հռոմայե
ցւոց իշխանութիւնն անուանէին՝
Քրիստոսի ընծայեին Հաւատոյ։
Այլ՝ յարբունս հասեալ Անկանն
Հասակի, փեսայացուցանէ Հաւա
տացեալ ոմն այր, որում Անուն էր՝
Դաւիթ՝ ՚ի Դաւատ իւր Արիամ։
որ յետ երից ամաց՝ երկուց որդւոց
լինելոյ, ՚ի կամից երկոցունց՝ մեռ
նէր ՚ի միմեանց՝ զաւչէին։ Արի
ամ՝ Հանդերձ կրսեր իւրմ մանկամբն՝
՚ի Անա կանանց երթեալ՝ կրծնաւ
որիւր. որ՝ ի յարբունս հասեալ մանն

կանն

կանն, զհետ միաւորի ուրուն, ո
րում անուն էր՝ Լեկոմաքոս. իսկ՝
Ընդրանիկն առ Հայեցեալ մնացել,
որ՝ ասպա աշխարհավարեալ՝ ամուս
նացաւ։ Հայց՝ Նայրն նոյ՝ Երիգոր,
անցեալ՝ գնաց առ Տրդատ, զՆայրե
նեացն հատուցանել զպարտս. ոմն
պարտ ասել Ձեմարտութիւն, զՈրա
քելութեանն վիճակ մերոյ աշխար
հիս, և զԱհանապետութեանն՝ հան
դերձ Սարտիրոսութիւնն վարժե
լով։ Հայց՝ Ի արդարև Նօր Սքան
չելոյ՝ որդիք զաբմանալիք առաւ
Ել քան՝ զառաւել. զի՝ ոչ նա խնդ
րեաց զորդիսն՝ յորժամ դարձաւ
ընդ Տրդատայ, և ոչ նք չոգան առ
նա. և այն գրեթէ՝ յաղագս երկիւ
ղի հալածանացն. քայց՝ և ոչ՝ ի քա
հանայականէն երևեալ՝ փառաք Նօրն
պերճացան. վասն որոյ՝ և ոչ նա յա
մեաց՝ ի Կեսարիա, այլ՝ փութապես
դարձեալ՝ ի Կեքատասգից քաղա
քին անտի՝ հաւաքել զնուիրակս
դասեսուրեն, այլ թէ՝ և բազում
աւուրս սպասել՝ ի Կեսարիա, ոչ
ինչ՝ յորոց զմնաւ ածէր՝ առնելոյ
էին. Ընտանին՝ և Նատականին
միայն սպասեալով. որք ոչ զպատիւն
յին

յինքեանս ձգէին, այլ պատիւն ըզ
հետ նոցա ընթացաւ, ոյ՝ ուսուցա
նէ քեզ Աթանագղոս։

Պրակ ՀՃ 78

Ընդ՝ոսոխ՝, Լուսիս ոգի՝ ապէն Անիկնէից։

Ա Խմանեալ Արտաշրի՝ որ
դւոյ Վասանայ, Թողու զԹա
գաւորութիւն Պարսից որդւոյ իւ
րում Շապհոյ։ Ի մի աւուրս՝ ա
սեն եկեալ՝ Լախնի ազգին Վամի
կոնեից՝ ի Բլուրիկից Հիւսիսական
նէն, ի Վաչաւոհմիկ՝ և ի Վլխա
ւոր աշխարհն, և ամ՝աշխարհի Հիւ
սիսականաց ազգաց, Ըստնին ասեմ
զՆերսեհաստանայն՝ որ ունէին զրոյս
այսպիսիս։ Յամն կատարման կե
նաց Արտաշրի, Բռնակոծն Ներսեհ
կուր, ոյ՝ ասի Ինն Եղբարն, պատիւ
Վաղաւորուն. սորա երկիւղ եղեալ
որդւոյ, Աղդմի, և Վամգոն անուն
կոչեցեալ՝ Ուժ Լախարարք և չա
րախօսեալ Աղդմոխայն զՎամգո
նայն, հրամայեաց Բռնակոծ Վաղաւ
որն Ներսեհայ՝ սպանանել զՎամ
գոնն. զոր խնայեալ Վամգոնայն՝
ոչ գայ ի Կռիւ Բռնակոծ. այլ փախու
ցեալ աղեխիւ իւրով՝ անկանի առ

Ընդ

Յրտաչէր՝ Հայոց պարսից, և
Յրբակ Ընդհակառակ՝ խընդ
րել զնա, և՝ ի չըսել Յրտաչէր պատե
րազմ՝ ի վէր նր յօրինէ Հայոցն
Ն՚ենաց, և իսկոյն՝ մեռանել Յրտա
շէրի, Թագաւորէ Շ ապուհ՝ Յրդ՝
Թէպէտ և ոչ տայ Շ ապուհ զԱմ
գոնն ՝ի ձեռս Տեառն իւրոյ, այլ՝ և
ոչ Յրեաց երկրին Թողու. բայց՝
Ամ աղխէն իւրում առաքէ զնա իբ
րև՝ զվտարանդի՝ առ Պոմպէականս
իւր յարհարհիս Հայոց. և յղէ առ
Հայոցն Ն՚ենաց՝ ասելով՝ Թէ,
Մի Թուէսցի քեզ դժուարին. զի՚ի
ձեռս քո ոչ կարացի տալ զԱմ
գոն. և վասն՝ երդումեալ Հօրն իմոյ
՚ի Հոյն Յրեգական, Հալածեցի
զնա յարհարհիս իմմէ յերկրէ,
և՚ի մուտս Յրևու՝ որ հաւատար է
նմա մահու. և արդ՝ մի լիցի պատե
րազմ ընդ իս, և ընդ քեզ: Յր զի՝
քան զԱմ Հնակեալս ՚ի վէր երկրի,
ասեն՝ խաղաղասէր գոլ զազգդ
Ն՚ենաստանից, յանձն առնու՝ առ
նել զհաշտութիւնն. ուստի՝ յայտ
իսկ է, եթէ՝ են խաղաղասէր, ար
դարև կենսասէր ազգ Ն՚ենաց:
Զբանչէլի և աշխարհն առաստու
Թէ

Թէ՞ ամ պողոց, և գեղեցիկ բու
սովք զարդարեալ՝ քրքմանէ՛ն, և
սիրամարգաշա՛ն, և բազմամեռաքա.
անբաւութի՛ յամօրայ՝ և հրաշից.
և որ էչ այծեամնագ անուանեն
ուր հասարակաց կերակուր ասեն՝
զառ մեզ պատուական, և տակա
ւուց ձաշակելիս, զիսախան, և զպիր,
և որ պլք այսպիսիք։ այլ՝ զակամց՝
և զմորգասրտոց՝ ո՛չ ասեն գիտել
զհամար մեծամեծացն. իսկ՝ պա
տուականք առաւել զգեստուց, և
սակաւուց ագանելիք՝ հասարակաց
նշ՛ էն զգեստ. և այս յաղագս շնար
հին Ա՛ենաց։ Ա՛այց՝ Ա՛ամգնայ
յո՛չ կամաց եկեալ յաշխարհս մեր,
հանդիպեցաւ գալստեան Տրդա
տայ, և ո՛չ դարձաւ ընդ զօրս Պար
սից, այլ՝ ամ իւրով ազխիւ ընդա
ռաջ գնաց Տրդատայ։ մեծաւ պա
տարագաւ ընկալաւ զնա Տրդատ։
Ա՛այց՝ ընդ իւր՝ ի պատերազմ ո՛չ
էառ յերկիրն Պարսից. այլ՝ ետ
տեղի աղխի նորա, և առաքիկ՝ ի կե
րակուր՝ փոխելով՝ ի տեղի՝ ի տե
ղւոջէ ց՝զուանդակ ամն։

Ա. Անաստասիոսի Տրդատայ ի Յունաստան երթալն՝ Յուլիանոս զաւազանն ընդունելոյ։

ՔԱ Ինդի՝ ոչ է Պատմութիւն Ա՛ղմարիա՝ առանց Յուլիանոսի նախադրութեան. վ՛ր որոյ՝ և մանրա խուզիւ քննեալ, գտաք զթագաւորելն Տրդատայ՝ յերրորդ ամի Դիոկղեցիանոսի, և գալստեան՝ Հանդերձ մեծաւ զօրու. որոյ հասեալ՝ ի կիւ սարիա՝ յոլովք՝ ի Ա՛լախարաբոյն ընդառաջ լինէին։ և եկեալ յաշխարհս գահոյ զՈտայ մնուցեալ զբոյր իւր զՅոտրովիդուխտ. և պահել զգանձան ամրոցաւն Հանդերձ, յոյժ երկայնմտութեամբ։ քանզի՝ էր արդարև համբերող՝ ժուժկալ, և առաւել իմաստուն. զի, թէպէտ՝ և ոչ ծանեաւ զՀնմարտութեան յա զգա Ա՛յ սակայն՝ զստուերի կուռցն գիտաց։ Ա՛յնպէս՝ էր և Ա՛ան նո բին՝ Յոտրովիդուխտ, Կուսան, Հա մ՛ուսա, ոմ՝ զոք օրինաւոր, և ոչ ամե նևին անդուռն բերան ունիլ նման այլոց կանանց։ Իսկ՝ Տրդատ՝ի Հա զարապետութեն Հայոց զնա կայու ցանէ, Հնօրհակալութեամբ սատուէ զնա

զնա. և առաւել ևս՝ զիւր Յայեկ-
որդին զԱնգագունի Ազատա-
ազգ, վասն լինելոյ նմին պատճառք
փրկութեանն, և Հայրենականացն հա-
սելոց փառաց. յաղագս որոյ՝ ի
ձեռս տայ նմին զԱսպարապետութիւն՝
լինիլ ի վերայ զօրաց Հայոց. նոքին
աղագաւ՝ և զՅաճատնորդին քեռ-
այր՝ Իշխան ի վեր գառաւելն Հո-
ցան կարգէ. Այն, որ յապստան
զգացոյց Ըներոյն իւրոյ Ազատա-
ազդայ և նա Ազգային, նախ զԻրի
գոր Ընակայ որդի լինել. և ապա՝
զկնի վասն որդւոցն Երիգործի, ոչ
հմուտ եղեալ ի կեսարացւոց քա
զաքին բնակելով. Ասի՝ Ի սկզբան
Տրդատայ երագասէս, և քաջա-
ձեռնատես. նախ ի Հայս, և
ապա ի Պարսս, իւրով անձամբ առ-
ներ զյաղթութիւնն. որ ի միում
նոճադի, առաւել քան զԱլիմանան
զայն ի Հնուն՝ կամաքնեաց զնի
զակն ի վերայ յոքնական համաթիւ
վիրաւորացն. Յարձեալ՝ յերկրոր
դումն Կորուածոյն Պարսից զփորձ
առեալ՝ զասպահութեն Ակային, և
կռւոյ վառուածոյն, քաջութիւ
զձին սատակեցին նետաձգութիւք՝
որոց

որոց զարկուցեալ սերկևիլ, ընկեցին զԱքքայն. իսկ՝ նոր յարուցեալ, և հետի յարձակեալ՝ փոխանակ իւր զազգն ընկենոյր՝ ի թշնամեացն. և զմիոյ ուրումն գէին կալեալ՝ արկ աբար աշտանակեր։ Պարձեալ՝ սերկևորդին միւսանգամ կամաւոր լեալ հետի՝ սուսերաւ զինոց զերա մանկն պուղէր։ և այսպիսի նահատակութիւք յամեալ՝ ի Պարսս՝ և յաստուածասանի, անդր և՛ս քան՝ զՏիսբոն յարձակի։

Պրակ Ձ 80

Յաղագս առնելոյն Տրդատայ զԱ. Գ. կեսարացին. և կոտանդին զԱթանիոս։ և նոքա՝ որպէս հանդիպեցան հաւատոյ։

Ա. կեսարացի Տրդատայ յաշխարհս՝ առաքէ զՄեսրոպ Վարդապետ՝ զՅովհ. Սագարացւոյ. ածէ զԱթան Վահէն, զՊետրոս Վահարադայն՝ իւր հիւսիսէ. որ ոչ ինչ անմասն էր Աթան Վրքայէն հաւատոյ։ և հրամայէ գրել զնոսա Վրկաւնի, և զգեցուցանել ծիրանիս՝ և թագ կապել, զի Հարմանացի Վրքայի։ յորմէ ելեալ որդի Լուսաւոր, ոչ համեմատ հաւատոյ իւրոց ծնողաց։

Ընդ

Ընդհանուր աւուրս՝ լինի հարսանիք
ի՝ աքսիմիանայ Դատերն Դիոկղէ
ցեանոսի ՚ի Նիկոմիդա, փեսայա
նալով նմին Կոստանդիանոսի Կե
սարի՝ որդւոյ Կոստայ՝ Կաթաւո
րին Հռոմայ, որ ուէր ՚ի դատերկն
Աքսիմիանոսի, այլ՝ յԵլենեայ
Մօռնիկէ Կոստանդիանոս՝ բա
րեկամացեալ ՚ի հարսանիսն ընդ
դատայ Իր Կաթաւորին. և յիւր՝
ոչ բազումաւուրց՝ մեռաւ Կոստաս.
փոխանորդ նորին առաքէ Դիոկղէ
ցիանոս զնորին որդի, և զիւր որդի
ացեաէն Կոստանդիանոս: Այ յա
ռաջքան՝ զԹագաւորելն, մինչ գեռ
Կեսար էր, պարտեալ ՚ի մարտս, և
տրտմութիւն մեծաւ ընկեալ՝ երևե
ցաւ նմա Լսէ Աստեղեայ յերկ
նից, պարունակեալ գրով. ասէ,
ԷՑՍՈՒ ՑԱՂ ՔՆԶ: զոր
արարեալ Սիգնոսմ, (այ, Նշան.) և
յառաջաբերեալ պատերազմացն՝
յաղթեաց. բայց յետոյ հրապու
րեալ ՚ի մնոքէ իւրմէ՝ ՚ի Աքսիմի
նայ, Դատերկն Դիոկղեցիանոսի,
յորոյ հալածանս Նկեղեցւոյ, և
զբազմութիւն վկայեալ՝ ինքն ելփան
դական բորոտութիւնն, ըստ բոլոր
ին

ընկալեալ մարմնոյն՝ ապականեցաւ
վճռ յանդգնութեանն. զոր ոչ կա
րացին քաւել Լրիտվկեան կա
խարդքն, և Աստրնկեան Ժիշքն.
յաղագս որոյ յղեաց առ Տրդատ՝
առաքել նմա Գրիգոր ի Պարսից,
և հնդկաց. սակայն՝ և այնք ոչ հա
սին նման յօգուտ. զոր և Ճարտ
մանք հրամայեցին, ի դիւաց խրա
տուէն՝ քաղմնութիւն տղայոց զենուլ՝
յաւազանն, և ջերմ լուսանալ ա
րեամբ՝ և տղջանալ. որոյ լուեալ
զլուխն մանկանցն՝ հանդերձ մերկ
կանանմամբք, մարդասիրեցաւնոցա
նաւ՝ քանզի ուրեն վարկուցեալ փրկու
թիւն. յաղագս որոյ՝ զիտիսարէնն ըն
դունի Ա. Յ յանըմբռնական տեսու
թեանց. Ա. զաքեոսն առեալ հրա
մանն՝ սրբիլ լուացմամբ կենսատու
Լաւազանին, ի ձեռն Սեղբեստրոսի
Պապիսոսի Հռոմայ՝ որ՝ ինձմա
նէ հալածականացն, Թաքուցեալ էր
ի Սերապտոն լերինն. յորմէ և
աշակերտեալ հաստատաց զբռնու
որն ամենայն բառնալով Ա. Յ, ի
բեսաց հնոցա. որպէս՝ համառօտ ու
սուցանէ քեզ Լգաթանգեղոս։

Պրակ ձե 81

Սպանումն Ալխունեայ ի Ն՛ենաշատին Ա՛մգունայ։

Ր՛ետ դանդչիլ Ե՛ապհոյ Ա.ը քայլ Պարսից ի՝ պատերազմն։ Եւ ի գնալն Տրդատայ ի Հռոմ առ Սուրբն Կոստանդիանոս. պարսպապ առեալ խորհրդոյ Ե՛ապհոյ՝ նիւթիւր չարիս ի վերայ աշխարհիս մերոյ. թողեալ զհետախոյզինն ամ, ելանել ի Հայս. ժամ եդեալ՝ եւ իւր գնալ Ա.րեօք ի միւս կողմանէ։ Ի նորին բանս հրապուրեալ նա հայոց Ա.ղբին Ալկունեայց, զին քեան սպանանել զիթեայ՝ զծերս ցեալն Օտայ, որ ի Ջոհնին Ա.մն տունեայ՝ եւ Անուցող Լուսաւորչին տոյ՝ Ա.ետ Լուսաւորին։ Նա այն ինչ ել հուպ եկեալ Ա.եծին Տրդատայ Ա.րեւմտից. եւ լուեալ զայս ամ, եւ գիտացեալ՝ եթէ, ուչ՝ ի ժամն դրուժիւնն եկն Ե՛ապհոյ, խաղայ ի վերայ Հետախոյզնայն։ Ո՛ակ՝ նահապետ ազգին Ալկունեայց ամբանայր յաստղոցին՝ որ անուանեալ կոչի Ալկան. ապաւէն առնելով նա բանից զբնակիչս Ալին կոչեցեալ լե

բին և ընդդիմայեաւ Մամգաւո
բին՝ աղմկիլը վերկիրն, որ առ լե
ռամբն, չՅողայուսանելը սլուժա
պարապել գործոյ։ Որ ոչ յամենայն
Նախարարութիւնս Տանդ Հայոց Ը
քայ. որ ոչ ածէր առնս զԱհա
պետ Մզին Սիւնեաց, տայնման
յաւիտենական Հիանուէր Պետրոս,
և Պաստակերտս, և զամ իշխանու
թիւն Մզին Սիւնեաց։ Որ
յանձն առնոյր Ն՛ենալն այն Մամ
գոն։ և՛ի խաղալ Մամգաւորին զկող
մանէք Մզուանից՝ և վերայ Հիւսի
սականացն, գնաց Մամգոն ամառ
խուժ իւրով զկողմանէք Տարօնոյ,
ոյն թէ՝ ապստամբել՝ ի Մամգաւո
րէն՝ և չհանկեալ առաքէ գաղտա
գնաց հետևակս զգացուցանելով
Նահապետի Մզին Սիւնեաց,
զգնալն Մամգաւորին զկողմանէք
Մզուանից. վասնզ մեծ է, ասէ՝
Մամգաւորին Տրդատայ, վասն որոյ՝
գնաց զկողմանէք Մզուանից՝ պա
տերազմել ընդ ամ Եւ ոտեանցն.
վասն որոյ՝ մեր է ժամանակ՝ ի ձեռ
խորհիլ՝ և գործել որ ինչ կամք են.
զի՝ խորհեալ եմ՝ գաղտնաւոր լինիլ
քեզ՝ վ արհամարհանաց իմոց՝ որ

՛ի

ի Աղաւորէն։ Ինդ որ յոյժ ու
րախացեալ Ահաբեկ Հզօ
Աչխունեաց ընդունէզնա երդմամբ
ուխտիւ, բայց յամուրն ձէ Թողու,
մինչև տեսանել, Թէ՝ ոն պահես
ցէ զմտերմութի երդմանց գաչնա
ւորութեցն։ Ապ՝ ասացեալն Ամ
գոն ամիս Ջանացեալ ցուցանել զմ
տերմութի առ սպատամբն։ Հաւա
տարմացաւ նմա, ոչ՝ արդարև միա
միտ Աորձակից, մինչև հրամայէ
նմա՝ ի Երերթն համարձակ մնա
նել, և եկանել։ Յորժամ
վստահութեանց, ի միւսում աւուրց՝
հաւանեցուցանէ զԱհաբեկ Հզ
գեն Աչխունեաց՝ եկանել արտաքս
Ամրոցին, և որսալ երիս. և՝ի միջա
մուխ լինելոյ որսոյն՝ դիպեցուցանէ
աղեղամբն ընդ միջ Թիկանցն, և
կործանեալ՝ յերկիր զարկուցանէ
զպատամբն. և ընթացեալ իւրով
արամբք, ունի զերերթն. կապելով
զամարս, որ՝ ի նեղբս. նմա և զազգն
Աչխունեաց, խորհեցաւ՝ բառնալ,
և կոտորեաց զամենեսին։ Երկուք
ամանք փախուցեալք յաչխարհն
Ծոփաց։ Ապ՝ Ամգոն վաղվաղա
կի զգացուցանէ Աղաւորին, և

ուրախացեալ Աղբայի, գրէ Հրով
արտակ՝ իշխել նման ամի՝ որոց խոս
տացաւն. և կարգէ զնոսա Նախա
րար՝ ի տեղի Պլատամբէին. անուն
նեալ յանուն իւր՝ Սամգոնեան.
քայց՝ մեռեալոց Սկոտնեաց ոչինչ
հրամայէ ջնասել։

Պրակ ՃՂ 82

Կ՝ահագանէ Տրդատայ՝ զ պատերազ
մին Աղբանու։ Յորմէ դիմակօրէ պար
շտասլայ Հռափսիմեան։

Լսեալ Հռադաւսրն Տրդատ եամ
Հայաստանեաց իմեալ՝ի դաշտն
Պարգարացւոց, պատահէ Հիւսի
սակամանցն Ճակատու պատերազմի.
և՝ի խառնել երկոցունց կողմանցն,
յերկուս Ճեղքէ զամբոխ Թշնա
մեացն, սկայաբար շահատակելով։
ոչ կարեմ ասել զերագութիւն Ճե
ռինն, ոյր՝ անգամք՝ ի նմանէ յեր
կիր անկեալ՝ Թաւագլուր խաղային.
օրինակ լինի, իբրև՝ ի գիեցիկ Յան
ցորդէ լի Ճկամբք՝ յերկիր Թօթա
փեալ ցանգիւն, կայտառացին յերկնս
երկրին։ զոր տեսեալ Հռադաւսրին
Ռասլաց, մեծ հասանէ յԱղբայն, և
Հանեալ յասպիզինէն՝ զներդեա

քէմխտապատ պարանին, և կորուիլու
թ-ը ձգէ յետուստ կողմանն Հա՛հ.
դիպեցուցանէ ՚ի յոյս ձախակող
մանն, և յանուն Աջակողմանն, զի՝
ին՛ր վերայուցեալ՝ զՁեռնէն ածէլու
մեք սուսերաւ. և ինքն վառեալ
վէրտ պահպանակօք՝ ուր ո՛չ գծէ
ին նետք. և քանզի՝ ո՛չ կարաց ձե
ռամբ շարժել զԱրքայն, ղեկնջօք
երիվարին առեալ՝ և այնչափ ինչ
շուրթափեաց մորկել զերիվարն:
Ասի՝ ապա՝ ահեակ ձեռամբն՚ իներ
դէրն աճապարեալ սկայնի, և սատա
կուիթ-ը ուժոյն զիւրեաւ յանցեալ՝
՚ի Հա՛հ դիպեցուցանէ զերկասյրին,
և ընդ միջ կտրէ զայրն, և զայգ ընդ
պարանոցին՝ զգլուխ երիվարին:
Ասի՝ զօրացն Ամի տեսեալ զԱ՛ա
գաւորն իւրեանց՝ և զՕօրաւորն՝
միջակատուր յայնպիսի հա՛ճար բազմե
լեալ՝ ՚ի փախուստ դառնային. զոյոց
զհետ մտեալ Տրդատ վանէ մինչև
յաշխարհն Հոնաց: Այլ թէպէտ՝
ո՛չ փոքր հարուածս եհաս զօրացն իւ
րոց, և բազմաց անկումն մեծամե
ծաց, յորում և մեռաւ Պարա
պետն Ամ՚ Հայոց՝ Ա՛ռտաւազդ՝ան
դակունի. սակայն՝ Տրդատայ ան

տի՝ ըստ Հայրենիք Երինեն, պատան դրս առեալ դառնայ։ Որովք պատ ձառաք՝ միաբանեալ զնամ Հիւսիս. հանեալ զօր բազում, գումարտակ արարեալ՝ խաղայ յաշխարհն Պար սից՝ ի վէր ընդ ափն որդւոյ Եփրատ գետոյ. եւ զամս իւրեանց առնելով Օծրա վարս. զի Իհրան՝ Ռամշնորդ ի բաց, վստահացեալ վասն առ ի Քրիստոսն հաւատոյ՝ եւ զԱգաթոն Պատեառ. եւ զԱնաՀիտն՝ Ամա հապետ ի ուշտունեաց. եւ զնահան Ամահապետ Ամատունեաց։ Նոյն յաղագս հաւատոյն Իհրանայ՝ եւ աշխարհին ի բաց՝ ասէ կայ մեզ ա ռաջի։

Պրակ ԺԴ. 83

Յաղագս՝ Ամենէ Երանելոյ, եթէ՝ որ պէս եղեւ Պատճառ երկուանց ի բաց։

Վասն որոյ՝ անուն Ամենի յԱնկէ բաց Արքայ Հռիփսիմեանց՝ ի ցրուհելոյն՝ փախստեամբ հասեալ յաշխարհն ի բաց՝ ի Ծխիթայ, ի նոյ Վաղարշ Ամատաղ, յոյժ ձգնութիւբ ստացեալ Հնորհս բժշկու թե. որով զբազումս ախտաժէտս բժշկեալ՝ եւ գլխովին զկին Իհրա նայ

նայ՝ Յոհաննորդին Ա ըսաց. մի՛ ո
րոյ՝ Տարցեալ զնա Ի՝ Տիրանայ, եթէ՝
որով զօրութեամբ առնես զայս
սքանչելիս. ուստոյ զքարոզութիւն
Երեսուրանին Վէ՛ր և ախորժելով
լուեալ՝ պատմեաց իւրոյ Ի՝ախա
րարին՝ Տանդերձ գովեստիւ. և
իսկոյն՝ եՏա առ նա լուր սքանչե
լեացն, որք եղեն Ի Տայս, Ի Ա
գաւառն՝ և Ի Ի՝ախարարան. ընդ
որ Տիացեալ զրուցեաց Երանելոյն
Ի՝ունեայ. յորմէ ստուգագոյն և ա
տելեկացաւ զնմ՛ոՃով Երեղէ ըն
աւուրսն ընդ այնոսիկ՝ ելանել միՏ
րանայ յորս՝ մոլորեցաւ Ի դԺուարս
լերանց, խաՃարեալ օդով, այլ՝ ոչ
սեսանելեօք. ըստ այմմ, եթէ՝ կո
չէ զմիգ՝ բարբառով. և դարձեալ՝
եթէ, զսիս Ի դիշեր մըթացուցա
նէ: այսպիսեաւ Ի Տրանայ ըմբռ
նեալ խաՃարաւ, որ եղև նմա առիթ
Ի Տանջեհնաւոր Երուսղն. քանզի՝
զարՏուրեալ յիշեաց զոր լուՃան վա
ՏրդատայՏ. եթէ՝ Ի ձանապարՏ ե
լեալ յորս կամելով, Տասին նմա
Տարուածք Ի ՏՀ. զոր Տամարեցաւ,
եթէ՝ և նմա այսպիսի ինչ դիպե
լոց է, և երկիւղիւ մեծաւ պաշա
րեալ

բեալ, խնդրեաց աղօթիւք՝ լուսաւորիլ օդոյն, և դառնալ խաղաղութիւն և պաշտել զԱստուած Հայոց՝ որում հանդիպեաւ՝ կատարել զամենայնն։ Իսկ Հրանելոյն Հայոց խնդրեալ ամրս հաստատութեան յղեաց առ Պուրբն Պրիգոր, եթէ՝ զինչ հրամայեսցէ գործել այնու հետև. քանզի՝ յոժարութիւն ընկալան Հայք զքարոզուն Աստուածանին. և՝ հրաման ընդունի՝ կործանել զկուռս, որպէս՝ ինքն արար. և զպատուհասանն կենդանի զՀայն յաչին, յ՚օր տալոց ՅՆՆՅ Յովիւ յառաջնոր դութեան։ Եւ իսկոյն՝ կործանեաց զամենայն պատկերն Հրամազդայ՝ որ կայր մեհեանի ի քաղաքին՝ գետոյն հզօրի ընդ մէջ անցեալ, զոր առնէին երկրպագել այգմն այն դէմն ի տանեաց իւրաքանչիւր, զի՝ հանդէպ նոյ երևէր. իսկ՝ եթէ ոք զոհել կամէր՝ անցեալ ընդ գետոն՝ առաջի Աստուծոյն զոհէր։ Այլ՝ ի վեր նորա յարեան Հայ, ախարհիք քաղաքին, եթէ՝ ոմանդեօք՝ փոխանակ Աստուծոյ երկրպագեմք. ուստի, թէ՝ Հայնի Հայկն Վի, զոր արարեալ՝ կանգնեցին ի վեր վայելուչ

բլբին Ա՛. բևեռից կուտ՝ քազաքէն մեկուսի, քաժանելով ևնա փոքրա գոյն գետոնէն. և երկրպագեցին ը առաւօտն ամ քազմութէին. նմինպ ՚ի տանեաց իւրաքանչիւր ։ բայց յոր ժամ ելին ՚ի բլուրն՝ գտին փայտ կո փեալ՝ ոչ Նարտարէ լինչ գործ, յո լովք քան՝ զսակաւս արհամարհե ցին, իքը թէ՝ այսպիսեաւս, լի՛ իցէ նոյ ամ անտառն, և թողեալ ՚ի քանց գնացին Ասկ՝ Նարեբրին Ա՛. Ի նայ եցեալ ՚ի գայթակղութիւն նոյ՝ առա քեց յերկնից ՀՀուն ամպեայ, և լոյս զլեառն բուրմամբ անուշութէ. և ձայն բազմութէ սաղմոսերգութէ, լսեալ եղև քաղցր յոյժ ։ և ծագեաց ՀՀոյս տպաւորութէ Լոյսին՝ ըստ ձև ոյ, և ը չափոյ փայտեղինէն. և կա լով ՚ի վը նը հանդերձ երկոտասան աստեղօք. յոր ամենեցուն հաւատա ցեալ՝ երկրպագին նմա. և յայնմ հետէ՝ Օօրութէիք Ժշկութէ կա տարին ՚ինմանէ ։ Ասկ Նրանելին ՚Լունէ եվ գնայ անտի, աշակեր տել և զայլս ևս գաւանա ՀՀ բայ՝ յա նապատակ լեզուէն շրջելով անպատճառ Նաբար՝ և առանց աւելորդաց. օտա բացեալ յաչխարհի, և որ ՚ի սմա.

կամ

կամ թէ՝ Հմմարտագոյն ասել, ի
խոչընդեալ կրթութեամբ մանու
կեանն առնելով՝ զանիւ վկայել
Բանին Ա. Յ. և յօժարութիւնն իւ
րով, ոյք՝ արեամբ պսակեալ. զոր
համարձակիմ ասել Ա. ռաքելուհի
եղեալ՝ քարոզեաց՝ ի Կղարջից ըս
կսեալ աւ դրամբք Ա. լանաց, և
Կասբից, մինչև՝ ի սահմանս Ա՛ազք
Թաց, որպէս՝ ուսուցանէ քեզ Ա. գա
Թանգեղոս. բայց՝ մեք դարձուք
՛ի Պատմութիւն՝ վասն յարձակելոյն
Տրդատայ ՛ի Պարսս։

Պրակ ԺԲ. 84

Պարսից Շապհոյ՝ և ակամայ հնազան
դութիւնք ընդ յետնամբ Ա՛եծին Կոստանդիա
նոսի, և Տրդատայ առնել զՀայկազեանսն, և
զալ Ա. զգեհանացն։ Այս ընդ՝ յայնժամ ե
ղեալ գէտս Փրկիան Խաչին։

ՌԱ. յց՝ Տրդատայ, Թէպէտ՝ և
զյաղթութեան ստացեալէր ՛ի
հարկանելոյ զօրսն՝ և ՛ի բազմա՛ման
կելոյ ՛ի, ախտարարսն, զանգիտեաց
հնազեամբ յատուկ մարտնչել ընդ
Շապհոյ մինչև՝ Երան զբազմութիւն
զօրսն Հռովմայեցւոց՝ որք ըստ
Ա՛օրենսատան յարձակեցան՝ և ՛ի փա
խուստ

խուսատ զՀ ասկոյ դարձուցին, յոսաբն զնամ երկիրն առեալ։ Վանգն՝ և Ջրդատ միահամուռ իւրովքն՝ և որք ընդ իւրովքն էին զօրքն, ընդ Հիւսիսային կողմանս իշխանութեն Պարսից դիմեաց, տարեկան չուսա բարութիւ։ Յայնժամ գայ առնա Զգաւականն իւր՝ և Հարազատ կամաւ, Լռաջին որդի Պերոզամատայ. այս Պերոզամատ, է այն տղայ՝ որ ի կոտորէն Լրտաշրի զՅեզ կարե նեան Պալհաւին՝ փախուցեալ Լուրզայ ապրեցուցանէր. որոյ հա սեալ յերիտասարդութի, ի պատիւ Հօրն և ի վէր զօրուն կարգի Լր տաշրհ. առ ի պատուհել ընդ խուժա դուժ ազգան՝ նենգութիւ արկանել զնա ի ձեռս Լարքարոսայ. որոյ ե ղեալ այր քաջ՝ աքանչելապէս մղեաց զպատերազմունս. և ի պարտել զգ Ո զղընդն, որ անուանէր Խաքան, նուաճեալ՝ տայր զդուստր իւր նը մա կնութիւ. նա և այլ կանայս առ նոյր զմերձաւորս Լրտաշրի. և յա պամորդիք եղեալ, զօրացեալ բրա նութեամբ ունի զկողմանն զայնս սիկ. Թեպետ՝ և ի համար Լրտա շրի, այլ ոչ տեսանէ զնա։ և ի մեռա

նիլն

նիւն Աբսաղոմայ՝ ոչ հնազանդիլ ասպ
հոյ՝ որդւոյ նորա. և՝ ի մարտնչելն՝ ի
բազում պատերազմունս յաղթել. և
՝ի Յոտերմայ՝ ասպհոյ դեզակուր
եղեալ մեռանիլ: Յոր նովին ժամա
նակաւ՝ այլ ոմն կայեալ Յ ըզնդ
խաչքան, որ թշնամութեամբ ըն
կամնարայ՝ որդւոյ նորա՝ վարեր.
իսկ՝ կամնարայ դժուարին վարկու
ցեալ՝ ի մէջ երկուց հզօրաց բնակիլ
թշնամութեամբ. մինաւանդ՝ զի
և եղբարքն ոչ միաբանեցան ընդ
նմա. խաղացեալ ամբոխաձեօք իւ
րովք՝ և աղխիւ, գայ առ Ցրդատ
մեր Յագաւուր. եղբօր նորա առ
Ծասպհոյ երթալով: Այս կամ
ածն՝ ահագին քաջութեամբ նահա
տակեալ առ Հարբն ՝ի պատերազ
մունս, ՝ի շահատակելն իւրում, հար
կանի յումեքէ սակրեօք գլխիւն. և
վերացուցեալ մանն ինչ յոսկերաց
սկաւառակին, բժշկեալ ՝ի դեղոց,
պակաս գտաւ բոլորութեն գագա
թանն, անուանեցաւ կամնար՝ այնո
րիկ աղագաւ: Այլ՝ Ցրդատայ
ևս հաստատեալ զեօթն պարս
պեանն Ակբատանայ Յերկրորդ. և
Յ երակացուս յինքենէ թողեալ՝
դառ-

դառնայ ՚ի Յայս, ընդ իւր ածելով զկատարած աւետարանիւքն։ քանզի՝ Շ ապուհ աղաչեաց զՅաղթօղն կոստանդիանոս՝ խնդրել զհաշտութիւն, և զհաղորդութիւն միանձնեալսըր, զոր արար իսկ՝ Մեծին կոստանդիանոս։ Յետ այսորիկ՝ առաքեաց զՅելենէ՝ զմայր իւր յԵրեմ, ՚ի խնդիր պատուական խաչին. զոր և եգիտ իսկ զվրկական փայտն, հանդերձ հինգ Նաեւոքք, ՚ի ձեռն Յուդայի Երէի, որ ապա եկաց Եպիսկոպոս Երեմ։

Պրակ ձԸ 85

Պարսիկն Խոսրով՝ նուիրէ Կոստանդիանոսի զիւր նեցուկն ՚ի Յոռովբէ. և զինել Կոստանդնուպօլսէ։

Ի հասանել Ելենէ զբռնաւորս Երեսաց Կոստանդիանոսի, մեծարեաց նա զԻշխանն մեծութեամբ յոյժ. և ետանէ ՚ի կնութեան զքոյր իւր՝ ոչ համամայր. ծիրանեաւ՝ և պսակաւ Կեսարական զարդարեցոյց զնա. և յերկրորդականս հասու ցեալ պատիւս. Ընդայ ամ Ընաեւ լոյս կոչեցոյց։ Եւայց՝ զոր Ընծայիցն Եան առ Երեքարեցիսն, անհնարին հա մարեալ լինիլ չարութեանն փոխո

խումն

խումն, նմանպէս և սատանայն սպատա
հէ: Ընծու՝ անկարելի է զկայ
տուցն փոխել, և Թովպացւոյ զը
ԹխուԹիւն. նոյնպէս և մարդոյ սա
պարշաի զբանսն. քանզի սա նախ
առ Հաւատոն գտանի դժրծոյ. և
երկրորդ, առ քարեգործն իւր սպա
տամբ: յորոյ հալածանս Հեղե
ցւոյ, և նենդուԹիւն գաղտնի ընդ
դէմ Պատանդիանոսի. նա և՝ չա
րիս բազմազանս Հասոյց ամենեցուն,
որ ընԹրով իշխանուԹեամբ էին:
Յանկասէրս այս, և դարշելի Հե
որ՝ ներկածոյ ունելով զՀերս. որ և
զկին իւր ի մեծ նեղուԹիւն արգել,
սակս՝ տարփուԹեանն Հրանելոյն Վա
ֆիւլեայ. վ՚որոյ՝ եպան զՊուրբն
Պասիլեոս՝ Մանսիոյ Գալիկացւոյ:
Նա իբրև՝ յայտնեցաւ դաւն, և դի
տաց, եԹէ՝ նմա լուռ ոչ լինի Պա
տանդիանոս: ժողովեաց զօրս՝ ընդ
դիմանալ պատերազմաւ. և ցրտա
ցեալ ի սիրոյն Ջրդմատայ Պէր Պա
գաւօրին՝ որպէս արդարև ի Թշնա
մւոյ: Վանզի դիտէր, եԹէ՝ առելի
է Հրդարոյն ևմ Մպարիշտ: Նոյն
իբրև, եկն ՅաղԹօղն Պատանդիա
նոս, մասնեաց Ձ՚ի ձեռանէ զ ի
ջի

չհանէս, յորխնայեալ ոչ՝ ի Հերու
նէ, և՝ ի Վեռայր, եւ տանել՝ ի Վա
ղիւա՝ հանդերձ երկաթի կապանօք
դնել՝ ի մեռոյզ, զի աղօթեսցէ առ
Ն՚ծ, որում մեղաւն, թերևս՝ երկայ
նամիտ լիցի առնա. և ինքն՝ հան
դերձ որդւովքն՝ զմին Աագաւոր
Հռոմայեցւոց յուսեալ, զբսանե
մեաւն՝ ի Միկոմեդացւոյ քաղաքին
կատարեաց։ զի՝ ի չորրորդ ամ հա
լածանացն՝ սկսեալ Թագաւորել,
մինչև՝ յերեքտասան երորդ ամն խա
զաղութեան, զոր և՝ այսօր տճնէ
յաշխարհ։ Եւ ի պարտ վարկու
եալ՝ դառնալ՝ի Հռոմ, այլ՝ ի Փու
զանդիմէն անցեալ՝ հաստատէ զՄ՚
քունեան, յանրջական իմն տեսու
թեամ հրամայեալ. զերապայծառս
իմն առնելով չինուածս, հինգպատ
միկ յաւելեալ՝ մեծայուցանէ՝ քան
զի՝ ի չրբեք Աագաւորի
կայր՝ ինամն ձեռնարկութիք այսպի
սիք, ասդ՝ ի սակաւուց ինչ իւրաց.
ոմն՝ Տիեզերակալին Աւկիանդրի
Աակեդոնիացւոյ, յորժամ՝ անտի
ընդէմ Վարեհի սպառազինեցաւ.
և սակս այնորիկ՝ չինեաց՝ ի յիշա
տակ իւր զՎորատիգինն ասացեալ
քան

քանզի՝ ի նման զպատերազմականն յօրինեաց զկազմուածին, զոր յետոյ Աւերիոս Ղրքոյ Հռոմայեցւոցն րոգեաց։ Եւ ինքն շինեաց զբաղա նիան ի տեղւոջ սեանն, որ ունէր ստորագիրն խորհրդական անուն Ղրեգաւին, ըստ Ասրակացւոյ բար բառի, զԱքսիպան, որոյ կոչմամբ յօրջորջեան՝ և բաղանիքն։ Այլ նեաց և զՏեսարանն, և զՎազանա մնորան Խաղալկաց, և զՀելե թածոյն, ոչ կատարմամբ. այլ Կոս տանդիանոսի ամենապատիկ յօրի նեալ, անուանեաց՝ Նոր Հռոմ։ այլ աշխարհ կոչեաց զնա՝ Կոստան դնուս Վաղաք։ Ասեն և զայս, թէ՝ գաղտնի եհան ի Հռոմէ զասա ցեալն՝ Պալլադիումն քերածոյ, և ետ զնա ի փորձին ներքոյ սեանն՝ որ առ ի յիւրմէ կանգնեալ։ Այս մեզ անհաստատելի է, այլոց՝ որպէս կամք իցեն։

Պրակ ՃՀ 86

Յաղագս Ասրիոսի Ալաքսանդրացւոյ, և վասն որոյ պատճառի՝ որ եղև վասն նը ի Նիկիայ. և ասացեալ է

ընկեցին, որ երթեցան ի Սարդիոս։

Ի դմին ժամանակս՝ երևեցաւ Եղիսա Եպիսկոպոսին Կեղեսանդրացւոյ, որ ուսոյց չարաչար ամպարշտել, մինչ գոլ վիրդի Հաւասար Հոր, և մի՝ ի Նուիրեհն Հոր, և Հաւասար նէ. և մինչ ընդեալ ի Հորէ՝ յառաջ քան զյաւիտեանս. այլ ծառայ զմին, և արարած, և կրսեր, և յետ ժամանակի գոյացեալ։ որ ըստ արժանեաց իւրոց՝ ամպարիշտս այս Եղիսա, ի գարշելիսն ընկալաւ զատակնռւմն։ Յայն ոքոյ՝ ել հրաման Յունաց կայսեն Կոստանդիանոսէ՝ ժողովել զնիկիա Եպիսկոպոսաց ի Նիկիա Եպիսկոպոսաց։ և ժողովեցան՝ Եսիոսիէ, և Մեկենդի Երբ ցունք ի Հռոմ Պատարէ, ձեռնադիր կուգէ Սրբոյն Սեղբեստրոսի. Մեղքսանդրիա՝ Մեղքսանդրի. Նոստաթիա՝ Նտիոքայ. Յակարիա Երեմի. Մեղեսանդրիա Կոստանդնուպօլսի Եպիսկոպոսաց։ Յայնժամ, գայ Հրովարտակ Կնքնակալին առ Եր Մեքսին Տրդատ, զի զՍուրբն Գրիգոր առեալ ընդ իւր ի Ժողովն երթիցէ. զոր ոչ էառ յանձն՝ Տրդատ

դատ։ Վասն զի՝ լուեալ էր զնմանն
նմին Տ ապհոյ ընդ Հընդկաց Աս
գաւորին, եւ ընդ Լեւեղեայն Հաբա
նայ եւ զ Օդրաւարէն Պերսեհի. որ
եւ նահ թագաւորեաց ամս 9. եւ Ար
մդի, որ ապա՝ եւ նա թագաւորեաց
ամս 3, նահատակութեամբք։ Եւ՝ի
կատածի եղեալ՝ զի մի, արդեօք պայ
մանին ստեացի՝ ըստ սովորութեանն է
թանոսութեանն. վ՚ն այսորիկ՝ ոչ
եթող առանց իւր զարհարհս։ քայց՝
եւ ոչ Աւրբն Աւրիգոր հաւանեցաւ
երթալ, զի՝ մի զառաւել պատիւ՝
վ՚ն Աստուածանողական Հնոհանն՝
՚ի Աղուանից ընկալցի. եթէ՝ զի այն
պէս փափաքանօք, եւ մեծաւ փու
թով կոչեին։ այլ՝ նէք առաքեն փո
խանորդ իւրեանց զՀրեստակէս,
հանդերձ Շ՚շմարիտ Աստուածա
թէ Հրկոցունց գրոց։ որոց երթել՝
հասանէ Սուրբն Գ եւանդէ. եւ հան
դիպի յայնմ ժամու, զի՝ մկրտէր զՏ
Տրիգոր՝ զՇայր Տրդատ Աստուած
աբանի. որ, իբրեւ՝ եւ՚ի ջրոյն, լայ
նաբերձ փայլատակեաց, զոր՝ ոչ ոք ՚ի
բազմանց ետես, բայց՝ միայն Տ եւան
դեոս, եւ մերն Հրեստակէս. եւ Հ՚ա
Թաւրէ Հրդեսեայ, եւ Յակոբէ Սըծ
քանայ

քնայ, և Յոհան՝ Պարսից Հայկակա-
պոս, որք նոյն շաւղաք՝ ուղևորեին
՚ի Հռոմն։

Պրակ ձԺ 87

Դարձ Հռիփսիմեայ ՚ի Հռիմէ՝ և հասա-
պատ Հղեկանացն, ևորք եկեալ ՚ի Հռոմն
ընդունին։

Եւ Թեաղ Հռիփսիմեայ ընդ Ե-
ծին Կեսարի՝ հասանէ՚ի քա-
ղաքն Հիկենայոց, ուր եղեն ժողո-
վեալ Հարք 318, ՚ի քահանայութեան Հրի-
անոսոսի՝ զորս նզովեալ՝ մերժեցին
՚ի հաղորդութենէ Հկեղեցւոյ. սոյն
պէս՝ և Հնձենակալն արտասահմա-
նեայ՚ի Եռուղս Հպա՝ դարձեալ
Հրիստակիս արժանահաւատ քա-
հիւ, և քանս սահմանեալ գլխով
կանոնաց Հողովոյն, գոյ հանդիպի
Հօրն, և Հրքայի՚ի աղաղշապատ
Հաղաքի. ընդ որ յոյժ ուրախա
յեալ Սրբոյն Կրիգորի, սուղ ինչ
յինքեանէ՚ի կանոնս Հողովոյն յաւ
ելու, վա առաւել զգուշութեամբ իւ
րոց Հիշակին։ Յայնժամ Հզգայ
ին նոցա կամսար սիրտի իւրմէն
հանդերձ՚ի Կեծէն Կրիգորէ, Հր
քայի ընդունելով՚ի Ջրոյն։ տայ ժա
ռան

ռանգութեն նման զմեծ Պաստակիը
որդն Աբգարայ, որ այժմ ասի Պաս
հոնակերտ, և զՊատառն Շիրակ,
ոմն աղգականի իւրում; և Մամերիմ
Հարաղատի, այլ նա ոչ աւելի քան
եալ քան զնօթեն աւուրս, յետ մերը
տուեցեն վախճանի: Այլ Աբգա
գաւորին Տրդատայ մխիթարեալ
զգլուխս որդւոյն Կամսարայ զԱբ
շատիր, զինքն փոխանակ Հնտողին
սահմանելով. այգ զնա սերեալ յա
հուն Հօրն, և կարգէ ի թիւ Նախ
արարուցեանց. յաւելու և այլ պար
գեւս՝ զքաղաքն Աշտիշատ, և զնո
րուն Պատառն, մինչև յ՚կատար ձո
րին մեծի: միայն, զի՝ ի մտայ նոր
հեռացուսցէ զսիշատակ քրիստ աշ
խարհին՝ որ Պաղհաւն կոչի. ոմն՝ զի
անվրդով զհաւատն պահեսցէ:
Նախ Աբրշատիր առաւել սիրեալ
զՊատառն, յիւր անուն անուանեալ
Աբրշատունիս. քանզի յառաջ Աշտա
խաձոր կոչիւր: ահա՝ առայաք ըզ
պատճառս գալստեան երկուց Յե
ղինն Պարթևաց՝ և Պաղհաւկաց:
Ոչ այսու ժամանակաւ կատարէ Տէր
զամ զչինուածս ամրոցին Պատա
նոյ: զոր որձաքար՝ և կուխածոյ վի

մեք, երկնեցադամ, և կապարաւ մածուցեալ. յորում չինեալ և ամուն հովանոյ մնհարձանաք՝ սքանչելի դրօշմածովք՝ քարձր քանդակովք ի համար քեռ իւրոյ Խոսրովիդխ տոյ. և գրեալ ինամ զհիշատակիւք Հելլենացի գրով։ Այսպէս Սրբոյն Գրիգորի դարձեալ ինոյն ներկնս, ուչ ումեք յետ մեզնէ յաւել երևիլ մինչև ի վախճան։

Պրակ ձը 88

Յաղագս նահանջն Գրիգորէ, և Արիսպա ղեայ. և նորէ՝ եր աղագաս նորի ելոյն՝ Ան նեայ Արտ։

Յայսմ ժամանակս որդի ամի մեծագործութեանն Տրդատայ, գնաց՝ նստեալ Արշակ Սրբոյ Արաքելոյն գահոյքն՝ զոր ինքն ետեր, և ըստ Աւետարանի՝ ծնող։ յետ՝ լուսաւորելոյ զնա՝ ձայս Աստուած Աստուածութեան, և ջնջելոյ զհաւաք կռապաշտութեն, և ընդ զնա կողմանս Այսիկոպոսաք, և արդասպետաք, սիրեցեալ զերկնա՝ և զայմայութի, և զհանդարտութ մտացն՝ յինքեան կեալ, զի խօսեցի ընդ Այ անզգաստ ակս. փոխա

նորդ իւր Թոդլոսի զորդին իւր՝ զԱբիատակէս, լինելոյ կալով՝ ի Կաւառիոն Կարանաղեաց, ի լերինն՝ որ կոչի՝ Անեայ Լերս։ Լերն ա սացուք թէ՝ ըստ աղագաւ կոչի՝ Անեայ Լերք։ Կանգի՝ կին ոմն, ա նունն՝ Անի, ի Նկեղեայ Սրբոյ Հռիփսիմեանց, որպէս՝ զԱյուն ի ըսց Ա արդապետուհի. որ ի շու Թափեայ հետևիլնոյ՝ ի գալն առ մեզ, դիտելով զամ տեղիս Եկեղեցեայ՝ի լերինն յայնմիկ՝ի յայրս ինչ քարանց. վասն որոյ՝ կոչեցաւ անունն լերինն՝ Անեայ Լերք. յոր Լերի քենակեցաւ յետոյ Աբէն Կրի գոր։ Լերն Թէպէտ՝ և քենակեցաւ անդ, սակայն՝ ընդ ժամանակս ժա մանակս յայտնեաւ՝ շրջեր ընդ աշ խարհս՝ հաստատել՝ի Հաւատս զա շակերտեալսն։ Կայր՝ յորժամ Եկն նորին որդին Լբիատակէս՝ի Կողզ վոյն Լիկիայ, յամս հետէ՝ ի երև եցաւ յայտնիլ ոամբ Կուրբան Կրի գորիոս. վ՚որոյ՝ Եսկզբան Կահա նայանալոյն՝ յեօթն, և՝ի տանե ըորդ յամէ Կադաւորութեն Տրը դատայ՝ մինչև ց՚քառասունն, և վեց երորդ ամն նորին, յորմէ հետէ՝ ի

և ա

եա յաւելու՝ ումիք երևիլ Կրիգո
բիոս. Համարեալ Թուին ամք 30։
Ի յիսո նը՝ Ղևիստակէս ամն, 7։
Ի քառասան՝ և յեօթներորդ յա
մէն Տրդատայ մինչև ց՝ յիսուն, և եր
րորդ ամն նորին, յորում եղև կա
տարումն Սրբոյն Ղևիստակեայ. զի՝
արդարև սուսեր էր Հոգևոր՝ ըստ
ասացելումն։ Ա՝ ոտոյ՝ և Ա.ղբեղայ
ոս, որ կարգեալ էր՝ ի՝ Երակացու
Թէ՝ Կորդոդն կոչեցեալ Հայոց,
կշտամբեալ՝ ինանանէ, սպասեաց դի
պող աւուր, և պատահեաց նմա՝ ի
Ճանապարհի՝ ի Կոտից Կաւա
ռին Հսպան զԱրանեղին սրով, և
ինքն դնաց փախստական՝ ի Տաւ
րոս Կիւղիկեացոց։ Իսկ՝ զմարմին
Սրբոյն բարձեալ Աշակերտաց նո
րին, բերին Հայկեղեց, Հանգուցա
նել՝ ի Վաչէ յիւրում Ագանին։
Ա յաջորդեաց զԹուն Կրեց եղ
բայրնորին Ա րթանէս, ի Հիսուն, և
ի Հորրորդ Յամէն Տրդատայ՝ և
անդր։ Հայց՝ Սրբոյն Կրիգորի՝ ի
Ա՝ նանէ Ա.յրս կեցեալ աներևութա
բար ամն բազումս՝ փոխի միհոմամբ
՝ի կարգս Հրեշտակաց. և Հովճաց
գտեալ զնա վախճանեալ, ՝ի նոյն
տե

տեղւոջ Թաղեցին, ուր գիտեղով՝ թէ
ոմն ոք նահ էցէ: Ա այնկիր իսկնոյ, որք
փրկչին Աերոյ՝ եղեն խորհրդա
ծուք, լինիլն Ա.շակերտին յուզարկ
մանն Սպասաւորք: և ծածկեալ
ամն քաղցումն՝ Ա.ծայրն ինն գոդ
ցես Տեսչութիւն, իբրև՝ զԱսկնն
զայն՝ ի հնոյն. զի մի՝ ի Պաշտօն դե
ռահասեալ մարդկան՝ ի Ա.արքսարո
անյս առցի աղգաց: Ասկ՝ յորժամ
սերտեալ՝ հիմնեցան Ա.սաւոք կող
մանցս այսոցիկ՝ զկնի՝ յետ քազմա
ամաց՝ յայտնեցան Ա.գնաւորի ու
մեմն, Պատանիկ անուն կոչեցեալ. և
քերեալ՝ եդաս՝ ի գեօղն Ասորդան
Ա.շխարք Սրբոյն Գրիգորի:
Այ, որպես՝ յայտնի է ամենեցունց՝
Ա.շխարհաս Պարթև, Պատառաս
Պալհաս, յազգէ Ասադաւորեցելոց
զատուցեալ Ա.րշակունի, ի Յեղե
Աուրենական, ի հօրէ Ա.նակ կոչե
ցեալ: Ա.րևելից կողմանց Ասոյց,
աշխարհիս Ա.րևել Ազմարիա ծա
գեալ, և իմանալի արեգական, և հո
գևոր Ճառագայթ՝ ի խորին ջարու
թէ Առաքելութեն. երանութէ
և շինութէ հոգևորի առնեն. Ա.ճ
այնն արդարև արմատն ի անկեալ
՝ի

'ի Տան Տ՚ն, և՚ի Կաւրիթա Ա՚Յ ծաղ
կեալ։ և այսպիսեաք՝ և այս քանեաք
ժողովրդովք բազմացեալ՝ ժողո
վեաց զմեզ զաւետեսեան 'ի վանս՝
և՚ի Կռվեաս Աստուծոյ։

Պրակ ՃԻ 89

Յաղափ՝ վախճանի Ա՚եծի Ա՚ափաւորին
Տրդատայ. ընդ որում, և ողբերգեան մե
ղադրանեան Ա՚ղիես Խորէն։

Ո Աբքոյ, և զմեծիկ, և զՆորիկ
բարդ Ա՚ահատակեք, և զմե
բոյ Ա՚ուսաւորութեց, Խոգևաւոր Ա՚ե
բանայուիկ Ձառելով՝ զի Ա՚ինչ ինա
նուր եղելոյս Ա՚ամարիտ Ա՚ափաւ
որէ, հրաշափառազունիս պարտեր
անցանել բանիս, որ՝ զԱ՚ործակցեկ,
և զՁաւասպր Ա՚ղնողէ մերոյ Ա՚ա
խաշաւղի՝ և Ա՚ուսաւորութեանց
Ա՚ահատեսի, որպէս՝ Թուէցաւ Ձա
ձոյ Խոգւոյն Աբքոյ Ա՚ղբիցացուցա
նել զԱ՚ի՚ Ա՚ուսաւորիչն, Ա՚ կայուէն
միայն վիճակաւ, 'ի վէր քերեմ՝ Թէ
և՚ Ա՚ռաքելութեն։ Ասկ՝ որ ինչ ըզ
ինի այսորիկ, զուգաբան՝ և Ձաւա
սարագործ, այլ զաւաւելութիւն
ասեմ զԱ՚փաղաւորին. քանզի՝ խոր
հիւն յաղագս Ա՚յ, և Ա՚ղնադգե

ցեկ

ցիկ լինիլ՝ զմեզ երկոցունց։ Ասէ՝ նու
աձել հաւանողական, կամ բռնաւ
որական բանիւք՝ առաւել ևս աղա
ւորին Ճ նորմ. քանզի՝ ըստ հաւա
տոցն ուղիղ կատարեցուցանէր զգործս.
այսորիկ աղագաւ՝ կոչէմ զնա՝ Լա
խաչատիղ Ճանապարհ, և ոչ սա
որութեամբ ասեմ զայր Աղբերորդ։ բայց
զի Պատմութեան, և ոչ գուշակութիւն է
ժամանակս. մանաւանդ՝ զի և հագ
նեցդութիւն ևս իւրաքանչիւր Պատ
մագրաց արտասանութեան՝ և ոչ յա
տուկ ՚ի մէնջ շարագրեցաւ. անց
ցուք ՚ի կարգ բանից, որ ինչ՝ յա
ղագս նոր։ Այժ՝ յիմ հաւատոցն, որ
՚ի Քրիստ, ամ առաքինութեամբ բացա
փայլեալ՝ և ս բան զևս՝ յաձախեր,
որ ինչ յաղագս Քրի գործ, և բան.
ասատելով՝ և հաւանեցուցանելով
զՔեզ Լախարարն, միանգամայն
և զամ բազմութիւն Հաւատն լինիլ
արդարև Քրի. ոչ՝ զի վկայեսցին
ըստ հաւատոցն ամենեքեան և գործքն.
այլ զիաստասրտութիւնն կամիմ ա
ռել, թէ և՝ զամբարհաւաճութեամբ
մերոյ Աշգիս, յիսկզբանն՝ և այսր,
ոչ՝ անհամբոյր բարւոյ՝ և ձշմար
տութեան անհարազատ, կամ թէ՝
քնու

քնութիւն ունելով զբարձրայօնութեի, և կամակատարութիւն։ ընդդէմ մանան կամաց Աստուծոյ՝ յաղագս Կրօնից Վաճականաց, զհետեւելով կամաց կանանց՝ և հարճից։ Որում ոչ կամեցեալ ներել Աստուածն՝ ընկեցեալ զերկրաւոր Պատկն, զհետ ընթանալոյ Երկնաւորին. արագ հասանելով՝ ի տեղին՝ ուր Աստուած Հրեշտակեցիկ եղեալ։ Պատանօր ամաչէմ ասել զչմարտութիւնն, մանաւանդ թէ՝ զանօրէնութիւն, և զամպարշտութիւն Երգից մերոց. զմեծի ողբոյ՝ և արտասուաց արժանի՝ զոյգ զգործս. քանզի՝ զհետ առաքեալ կոչէն զնա՝ Աւրբը լինիլ բատ կամաց Նէր, և ունիլ զԱդաւորութիւն։ Ասկ՝ ի՛չը հաւանիլ Սրբոյ, տանն տմա արբունն ած՝ անդ ուրիմն ի հնուն, զՍոկ բատոյ զմոլախինդան. և կամ թէ՝ զմէր իսկ ասել՝ կատարեալ Երբոյ եղիք, բմպելի լեղեաւ խառնեալ Ի Սերոյ։ Ես զոյս արարեալ՝ չիջուցին յինքեանց, զբաղմափայլ Աստագոյն Ճապաշտութեան նորա. վե այսորիկ՝ ես ի վէր խմոյ

ող

ողբալով ասեմ; ոմն՝ Պողոս՝ յաղագս իւրոյն, և Թէնամեայ Խաչէն՝ Ի. քայց՝ ասեմ; ոչ զիմքանս, այլ զՅն գեղոյն Սրբոյ. Աղաւնիւր, և Պատնայող՝ ասէ, աղգ՝ որ ոչ ուղղեայ զսիրտ իւր, և ոչ հաւատարմացան Աստուծոյ ոգի նորա։

Ընդ Դրամեանք՝ միևնոյն յերբեք ծանրասիրտք։ Ընդ Ը սիրեք զանօրէնութիւն՝ և զանաճութիւն. որք ոչ ծանեայք, զի սքանչելացոյց Տէր զՍուրբն իւր. և ոչ՝ Տէր լսէիցէ ձեզ՝ յաղաղակել ձերում առ նա. զի բարկացեալք՝ մեղայք՝ և յանկո զինա ձեր ոչ զղջացարուք. քանզի՝ զենուին անօրէնութեան զենէք, և զյուսացեալն ի Տէր արհամարհեցիք։ Պատասխանի՝ եկեսցէ ձեզ որո գայթ, զոր ոչ ծանեայք՝ և որոն՝ զոր որսայեք, ըմբռնեսցէ զձեզ՝ և նո բին որոգայթիւ անկջիք. այլ անձն նէր ցնծասցէ Երամբ՝ ուրախասցի ի հանգստեան իւրում, և ամիւ ին քեան անձամբ սատակէ Տէր նմանն է քեզ։ Աւ զի՝ այսոքիկ ձչմարիտք այսպէս՝ և մեք մխիթարեսցուք մեր ովք վտանգիւքն։ զի թէ՝ ընդ փայտ դալար այս է՝ ասէր Աստ, իսկ՝ ընդ

ընդ չորն, զինչ լինիցի։ Այդ՝ եթէ ընդ Սուրբն Այ, և որք ի թագաւորութէ զինքեանս՝ յաղագս Այ, Նուաստացուցին՝ այսքան. զինչ բան մեր առ Այ յաղագս ի ձէնջ վտանգիցս. որոց վտանգք՝ և աղքատուն սեպհականեն։ Այլ սակայն՝ ասա ցից. ով որ ի ձէնջ թոշակս յաղագս մեր. ով որ վարդապետացոյն մաղթանս. ով որ բան յօժարեցուցա նօր՝ կամ յորդորական. ով որ՝ յեր թանչն մերում բեռնաբարձ. ով որ՝ ի գալն մերում հանգիստ. ով որ՝ տուն, կամ՝ օթանոց մեզ պատրաստեաց. թողից զայն։ զի և ոչ զէ զուսչարս՝ և զոգիատութեանն հան դերձ անոտի փառամոլութէ, և կա տաղն լեղաճանութէ սանձահարե ցիք. այլ՝ նիւթ նոցա անմտութենն զձեր ուսումնատեացդ տալով բարս, բորբոքեցէք առաւել քան՝ զԱա բիլոնին հնոյն։ Այ որոյ՝ իւրաքանչիւրոք առանձին՝ ի Երուսա՛; և Պաշտօն, ոչ՝ ասէ Դիւր. որ ե ըստ այժմուցս ի դէպ, որ բազում կոչ ասոյք Այ՝ առուածապետին՝ և զօրութ մնասին ոչ հաստուք. և կոսօղք՝ ոչ ըստ հաձոյիցն Հոգւոյն, այլ ըստ օտա

բին։ Վասն որոյ՝ հիացումն է Ճնորք, և
սարսափելի լինի՝ որոց միտս ունին.
քանզի՝ խօսի, որ խօսէին զԱստու
ծոյ՝ և զՅայհան, և խորհուրդք
խօսողին հայի յօտարս։ զի՝ ոչ յա
ղագս որոյ խօսէին՝ կրկ զաշխատու
թիւն, և ոչ մեղմով՝ և հեզիկ, որպէս
ուսան՝ թէ՝ մի՛ ոք լուիցէ արտաքոյ
զբարբառ նորա. այլ՝ յաղագս վա
ռայ Յարդկայոյ, և Ճայնելով՝
հնչեցուցանեն՝ ի լսելիս մարդկան։
ուր շատ խօսութեան քանզ՝ իբրև՝
յաղբիւրէ բղխեն, ոչ՝ ասացն ոմն՝ ի
Հնոցն, և զկնճեցուցանեն զգիտնար
բաւս՝ և զՀրապարակս։ ոչ ոք՝ զսո
սա ոչ ողբասցէ՝ որ միտս ունիցի. և
եթէ՝ ոչ ոք զլսելիցի ասեմ։ թէ և՝
ոչք յորդորեն զնոսա՝ այսպիսիս լի
նել՝ արգելուն, ասելով զԱրխատո
սին. տալ վրէժս յարենէն Աբելի
Արդարոյ, մինչև յարիւնն Օաքա
րիայ. որ կայ ի միջ Տաճարին՝ և
Սեղանոյն։ այլ՝ անտանօր դադա
րեսցէ բանս, որպէս աշխատութիւն
կրեալ՝ յականջս լինել խօսեցեալ մե
ռելոց։ Այլ՝ Պատմութիւնս յա
ղագս՝ Սրբոյն Տրդատայ Հայոց
թ. քանզի՝ արքունեաւ նմանդէզ մա

հու

Հու, զրկեցան'ի ուսոյ Շնորհաց
Առաքելոյն նորա. որ ի սա
գաւառեաց ամն՝ յիսուն՝ և վեց։

ՀԱՒԱՏՔՆԻ

Ընդդէմ Հատոր Երկրորդ։

Ա՛յո երախան՝ ամէնս լէ.
Ճաշակողաց՝ յոյժ հաճէ լէ։
Աերոյ երիամբ՝ յատակ ծէ.
ընդունել եղբարցըդ ցանկա լէ։
Ամօսն՝ պատիղը յանկատ ըլայ.
Եկեղեցեաց՝ վերայ բաշ հայ։
Հայցեմ յեղբարց առաքն ներայ.
չիղել ըզ հերս'ի տապըն մը պայ։
Ա՛ղաւնոնըդ չեր արտասուս այ.
առնել հաղորդ՝ զիս ձեզ յանայ։

ՍՈՂՈՄՈՆ
ՅԱՅՏ
ՍՈՂՈՄՈՆ
ՅԱՅՏ
ՍՈՂՈՄՈՆ
ՅԱՅՏ

ՀԱՏՈՐ ԵՐՐՈՐԴ

Պրակ ա ։

Ա՛նվախճ Հայրենասոյ՝ Ա՛ստուածանուէրն
Հերոց Հայրենեաց ։

ԶՀՆԱՐ ԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԻՆՔՆ ԻՄ ՀԱՐԱԼ

մերոց աչխարհիս, և ոչ ընդ այմ ընդունականան անցանել ատակեալ՝ սակս՝ կարճութեան ժամանակիս. նա և՝ ոչ Ա՛տենագրութիւնք Հեռոդոտի հնապէն առ մեզ. զի ինչպա՞ս հելով զանն անմոռաց՝ ընդ բնաւն անցանեաք. զի՝ մի՛ ինչ ի մեզնէն մեր հասցէ ի գլխաւորսն՝ և ի պիտա նեաց, և արժանի յիշատակի մերոց Ա՛րագրութեցս. այլ՝ որչափ ջան, և ՝ոժարութի բաւեցին՝ պատմ

ցաք

ցաք սուրգապես, ի Սեծէն Կղեք
սանդրէ մինչև ց՝վախճան Սրբոյն
Տրդատայ, յոյժ կանուխ՝ և հեռի
ժամանակօք. վասն որոյ՝ մի զմեզ այ
պահեսցէ՝ պարսաւիցես. զի՝ահա որ
ինչ առ մերմովքս ժամանակօքս ե
ղև. կամ՝ դոյզն ինչ հեռի, զրուցէ
ցիս քեզ անսխալ: Նորին առ
նելով գիրս՝ որ ինչ յետ Սրբոյն
Տրդատայ մինչև ի սպառիլ Կրշա
կունեաց ազգին ի վաղաւորու
թենէն. և Օսաւակի Սրբոյն Կրի
գորի՝ ի Վահանայութենէն. հատա
րակաց խօսիւք անցանելով ընդ Պատ
մութիւնս. որպէս՝ զի մի երկայնաբա
նութեամբ գրաւել առ
փափագ. այլ՝ Աշմարտութեամբ զանգ
մերոց կարօտեալ՝ ստէպ ստէպ՝
և անյագ առնիցեն՝ զընթերցումն
Պատմութեց մերոց Հայրենեացն:

Գլուխ Ը 2

Որ ինչ յետ վախճանին Տրդատայ՝ ընդ
Սեծն Կղեմէս, և ընդ Կրիգ Կրիգ
բարեխնամն անդր:

Ի վախճանակի Վախճանի Տրդ
դատայ՝ Հանդիպեցաւ Սեծն
Կղեմէս՝ ի Կեսարիայ Սրբոյն
Յ.

Յովհաննու՝ որ ՚ի Յորդանան գնորհեաւ ՚ի Տարօն. ուր նեղգործեալ լերինն այնորիկ Նահակ էայ ՚ի սագրելոյ Նախարարացն, կամեցան սպանանել. որք անդրմբռնելի ձեռամբ կապեալ՝ որպէս առ Նղիսեէ ան այնուհիկ ՚ի Հնուն՝ կամ, առ նորին ինքեան Քրիստոս մերոյ զարկուցեալ Երեսաքն: անվտիտ ան ցեալ՝ գնայր Յակեղեց Կաւառս՝ ՚ի Թիւրն Յ՚ամանն, որ էր հանգստարան նորին եղբօրն Պ՚արխտակեայ. և սգացեալ ՚ի վերայ աշխարհին Հայոց՝ որք յանիշխանութեան մնացեալք, յարեան սգալ յաղագի վերայ՝ կոտորել զմիաբանս. ուստի՝ երթք Տ՚ամքն, որք զՊ՚ետրոսականսն, և Պ՚անաւազ զեանն՝ և որ Պ՚ունին անուանեին, սպառեալ՝ բարձան ՚ի միջոյ:

Պրակ Ը 3

Ագաթոնի Սրբոյն Պ՚ետրոսի ՚ի Պ՚ոլ Եպարոսէ:

Պ՚ետրոս այնտուրքն առներ վրէժխնդրութեի Հաւատոյ՝ և վարուց Պ՚րանելին Տրդատ. ա ւաւել այնոցիկ՝ որք ՚ի բացեայ կող մանքն էին՝ յիւրմէ իշխանութեն.

վասն

վասն որոյ՝ եկեալ Կոստակաղքն կողմանցն Լեւեղեայ Հիւսիսոյ. Եւ բանագուք հեռաւոր քաղաքին, որ կոչի՝ Փայտակարան, ասեն ցՆը քայ. Եթէ՝ կամիցիս ուղղութիւն վարել կողմանցդ այսոցիկ՝ ըստ այսմ հաւատոյ՝ առաքեա՛ն զՅակինթոս ի Սաւակէ Արքայէն Կոստակոր, զի՝ յոյժ փափաքելով խնդրեն. Եւ զի տեմք հաճաստի, զի՝ ի հռչակեալ անուանէն Կոստակոր, ակն ածիցեն և՛ի նորին Սաւակայն. Նմա՛ն հաւանեալ Նբրանելին Տրդատ, տայ նոցա Յակինթոսն զԱնուանն Կոստակոր՝ զԱրեւորդին Ս ընթանիսի. Թէպէտ և յանչիւթիւն առնըցն հայելով՝ պարտականն զիւրն վարկանէր, այլ տեսեալ զհոգւոյն մեծանձնութիւն. զմտաւ ածեալ՝ զՍողոմոն երկոտասան ամեայ թագաւորեալ Նմն. առաքէ բազում համարձակութիւ՝ հանդերձ Սանտարկաւ ոմանք յիւրմէ՝ ազգէն Նր շահունեայց։ Սրոյ երթեալ՝ օրինակ բարեաց լինէր. հայրենականաւքն վարելով առաքինութիւք։ այլ՝ կուսութիւք գերի՛ իւերոյ, քան զՆմրան. և պատժականաւ՝ զոյգ ընթաւ

որքան: Ասէ՝ Ի հասանել համբաւոյ վախճանին Յովհաննէս, Ի գաւառն Անապատիկոյ, և այլոց ոմանց հանապազաստուտ արանց Աղօթս նոցա, սպանին զԵրանելին ընթացս դրեալ ձիովք Արաբարօքն Ի Աստիճանեան գաշտին՝ մերձ Ի Ասքիականն կոչեցեալ ծով զոր բարձեալ Արկածագային նորուն՝ բերեալ Ի փոքր Ախնիս, Թաղեցին Ամարին Ջանին: Ասէ՝ Անապատիկոյ՝ Թագ կապեալ ինքեան՝ ունի զքաղաքն Վայոցձորայ, զորուն Թագաւորացոյ՝ խորհէր տիրել բոլոր տուման Հայոց:

Պրակ Ը 4

Արշաւն Նախիջեւանայ Արեշխի Ի վաճառս Ընկնէ Հայոց. և խորհուրդք Ասիաբարացւոյն՝ հափշտակելոյ զԱրարատ:

Պատէս՝ Ամենայնի գտանելովք՝ առատացեալ Պատմութիւն Հրաշալի ազգին, յետ Նահատակութեան Ի ժամանակի անիշխանութենն, և առանց խաղաղութեան՝ ոչ լինելոյ Թագաւոր, և առն բան հաճոյիկ իւրոյ գնալ. սակայն՝ և Ի մերժման եր տեսանել աշխարհիս: Վանդին յետ

վախճանի Յորդանէզայն Յրդատայ, մեծ իշխանն Ադիաբենեայ, որ՝ Ադեաձէ Աղբնեայ կոչիւր, տեսեալ զԱնանա տրուկ Թագաւորեալ ի Փայտակարան, զնոյն ինքն խորհեցաւ. Թէ պէտ՝ և ոչ Թագաւորէր զի՝ ոչ Ա. շակունի էր, այլ Տիրագլուխ կամեցեալ լինիլ: Ձեղքեալ ի միաբանու Թէ Հայոց, ձիւռս եհ յԱրմիզդ Պարսից Ա. ըքայ. ուստի՝ ուշ ի կուրծս անկեալ, և՝ի միտս եկեալ Նախարարացն Հայոց, ժողովէցան առ Ա՛ծծն Ա ըքանչս. և առաքեցին երկուս ի պատուականաց իշխանաց, զԱ՛ր՝ Իշխանն Ծոփաց, և զՎահ՝ Իշխանն Ամատենից. երթալ ի Նա խագահ Վաղաքն առ Կոյսր Կոս տանդոս՝ որդի Կոստանդիանոսի՝ Հանդերձ պատարագօք, և Թղթով՝ որ ունէր օրինակ զոյս:

Գլուխ Ե 5

Պատճէն նեղեցոյ Հայոց:

Ի Պիսկոպոսապետ Ա ըքանչս՝ և ողբ ընդ նովաւ Նպիս կոպոսունք, և ամ Նախարարքն Հայոց Ա՛ծոյ. Ցեառն Ա՛երոյ Նընչեակալի Կոստանդեայ Կայսեր՝ խընն

խնդալ։ Յուշ լինի քեզ պայման ուխտի Նօր քոյ Կոստանդիանոսի, որ առ մերում Թագաւորին Տրդատայ։ և մի տայցես զաշխարհս քո Պարսից՝ անաձիւղ. այլ՝ օգնեսցես մեզ զօրօք՝ Թագաւորեցուցանել զորդի Տրդատայ՝ զԽոսրով։ քանզի՝ Ո՛չ ոչ միայն զձեզ Աւրօպայ, այլ և՝ ամ՛ Աիջերկրեայցս Տիրե ցոյց. և ահ զօրութեան ձերոյ Հասմինչև՝ ի ծագս երկրի։ և մեք խնդրեմք առաւել քան զառաւել տիրել ձեզ ողջ լերուք։ Ա՛յսմ լսող եղեալ Կոստանդեայ՝ առաքեաց զԱնտիոքոս՝ Յարդարիչ իւրոյ Պալատանն զօրու ծանուց՝ և ծիրանիս հանդերձ Պատակաւ, և Թուղթ՝ որ ունէր օրինակ զայս։

Ա՛նուղն Կոստանդեայ։

Ո գուստոս՝ Ընդակալ Կայսր Կոստանդոս. Ա՛ծիւ ըմբանխսի՝ և Համօրէն աշխարհականաց քոց խնդալ Ա՛ռաքեցի ձեզ զօր յօգնական հուժիւն, և հրամայեմ՝ Թագաւորեցուցանել ձեզ զԽոսրով՝ որդի Ա՛րքայի ձերոյ Տրդատայ. ապ զի՝ ի բարեկարգութիւն հաստատեալ՝ մեզ ծառայեսջիք մներմութիւ։

ողջ լերուք։ Կա

Գլուխ զ

Դաւանանքն Նոյեմիտաց՝ և գործք նորին։

Լ՚ԱՒՐԱՀԱՄ Ընտիրքոս՝ Թագաւորեցոյց զԻսմայել, և չորեքին Պարարապետան մատոյց ի նոյն Իշխանութեան զօրու՝ զորս կացուցեալ էր Ծրդատայ Իւրում կենդանութեն Եօթն մեռանելոյ Դայեկին իւրոյ Ընտաւազդայ Անդակունւոյ, որ Հագելապետ էր Ամ՝ Հայոց Օձրավար։ Ընաջին՝ Բագարատ ասպետ, զօրավար Ամ գնդին Ընև մտեալ կողմանն. Երկրորդ՝ Մհերան՝ Ընաջնորդ Ազատ՝ և Ընդեաչին Դուդարացւոց՝ Պարապետ Հին սխայլին զօրուն. Երրորդ՝ Ահան՝ Ընահապետ Ընմատունեաց՝ զօրավար Ընևելեալ գնդին. Չորրորդ՝ Ամ նահապետ Ընշտունեաց՝ Պարապետ Հարաւային զօրուն։ Եւ բաժանէ՚ Եօ նոյ զիւրաքանչիւր զօրս. և առա քեաց զԱնահաձինհր Հարաւային զօրօք, և զԻլիկեցիս զօրս ընդ նմա՝ զկողմանքն Ընօրեստանի, և Ամ ինքա դեաց. և զԱհան՝ Ընահապետ Ընմատունեաց՝ Ընևելեալ գնդուն, և զԴաղատացի զօրս ընդ նմա, աւ

առաքեաց Աստուածն ի սրբոց ոմն նել Աբբայէն Պարսից. և իւր Թո ղեալ զվիճակաւորն Յոսրով՝ քան զնա փոքր եր յանձնել, և անօր ոսկե ըօք, և ուչ գոլ ինամանութեի պատե րազմական հասակի. առեալ ընդ իւր զԱիհրան, և զԱգաթատ՝ իւ րեանց զօրօք, միահամուռ ամ Յու նակաճաւն՝ խաղայ ի վէր Անատոլ կոյ։ Իսկ՝ ծորա Պարսկաստան զօրօք լցեալ զբաղաքն Փայտակարան, ինքն առ՝ ապուհ փութացեալ անհանի հանդերձ Աղբմանից՝ յախ արարօքն։ զոր տեսեալ Աստիոքոս, եթէ՝ ուչ ի խաղաղութիւն հնազան դութե նոճաձեցան, հրամայեաց տալ՝ առ իւր զիշխանութի պատասխանե լոցն նոճաղեցուցանել. և իւր ժողո վեալ զհարկս՝ առ Այսրն գնաց։

Գլուխ Ի 7

Յանդուգն Անաճբիլն առ Աբեդն Յա կոբ՝ և մահ։

Լ Ուեալ Անաձիհր Հայոց Նարաւայինն գնդաւն, և Կիլի կեցուց զօրօք՝ զկողմնամերք Ասորես տանի. Ձակատս տուեալ ընդ Նա կուր Աբեշխի սատակէ զնա և զզօրս նր

նէր, և զՊարսիկս՝ օգնականս եկեալ նմա՝ հալածականս առնէ. և զորդի Նահրոյ՝ զՀեշայ՝ ձերբակալ արա բեալ՝ հանդերձ երկաթի կապանօք առաքէ Յոսրովայ. և զգաւառս իշ խանութեանն սրով գատէ յանխնայ. ոչ միայն՝ զԱրտիկոն, այլև՝ զԱ միկ շինականս. և բազում գերիս առեալ՝ ի կողմանսն Ծբնայ: Ընդ որս՝ և սարկաւագունս ութ սքեայ Պախոմոսոսին Յակովբայ. զորոյ զկնի եկեալ Յակովբայ, հա մողէ զԱնաՀիտն՝ արձակել զգե րութիւնն Ասային, իբրև՝ զնչինչ մեղուցեալոյ: Ըստ մ՚ոչ հաւանեալ ԱնաՀիտն, պատճառէ զԱբքայ: և Յակոբու դիմ եդեալ առ Ար քայ, առաւել ևս՝ զչարչի Անա Հիտն, և՚ի սադրելոյ Պաւառական նմին՝ զութիւնն Արկաւագունեան նէր, որք՝ ի կալանն՝ հրամայէ՚ի ծ՚ոլ ընկենուլ. զոր լուեալ մեծին Յակով բայ՝ դառնայ՚ի տեղի իւր լի բարկու թիւ, որպէս Յովսէփն՝ յերեսաց Պա ւաւանի: և ելեալ՚ի լեառն ինչ՝ յո րում երևեր Պաւաւան ամ, անկճ զմանաՀիտն, և զգաւառն ամ: և ոչ յամենեքին՝ Պաւաւստանք Ծ՚ոյինք հա

հասանել՝ ի վէր. և նման Ջերովդէ սատակի մանաւանդ. և պղծութեան թուեցի ջրաւորացս գաւառին՝ զոր ձաւ յաղտաղտուկ. եղեալ՝ ի վէր եր կինք պղնձի՝ ըստ գրեցելումն. և ծուլ հակառակեալ՝ յինքն ընդու նելը զսահմանս անգաստանաց. զոր լուեալ մեծին Պ ըթռնայ՝ և Ի. ը քային Խոսրովայ, ցասուցեալ հրա մայեն արձակել զգեղեցկն, և առ նոյն այր մաղթել ապաշխարութիւն, զի՝ զարձցի սրտմտութենի Ցն. զոր՝ լետ ելիցէ Յակովբայ յաշխարհես ժառանգորդի մանաւանդ գեղե ցիկ ապաշխարութիւն՝ ուժգին սր տասուհաք՝ և հառաչմամբ, նորին բարեխօսութիւն գտեալ բժշկութիւն հնգեան, և գաւառին։

Պրակ Ը 8

Յաղագս նահատակելոյն Փոքր Խոսրովու, և փոխելոյ պարսկաստանն ի պնդելոյ պանատան։

Յերկրորդ ամի Յազկերտի Ի. ըքայի Պարսից։ և յամ թերորդ ամի Ինքնակալութեն Խոս տանդեայ, յօգնականութենէ նորին Թագաւորեալ Խոսրով։ ձգնեց ա րութենի քաջութենէ յուսկեալ, ոմն՝ զԻ՛սյն

զ՝այլն, այլ՝ և ոչ վասն հատուածից
լից կողմանցն հակառակեցաւ ինչ՝
յետ միոյ նուագելն, զոր՝ ի Յունա
կանացն կրեցին զօրացն. այլ՝ ի կամն
Թողեալ զարքային Պարսից՝ խաղա
ղութեի ընդ նմա առնել. բաւական
համարեալ՝ մնացեալից սահմանաց
տիրել. ամենևին ոչ ունելով փա
րել ազնուական մտածութիւնս. զի
թէպետ եր մարմնով փոքր, այլ ոչ
ոգի Յակեդոնացին Ղեքսանդր,
որ միայն երից կանգնոց ունելով
չափ հասակի. և ոչ զՀոգւոյն խափա
նէր ահ յայժմս. Իսկ՝ նոր զքաջուե,
և զբարի յիշատակաց անմոռաց արա
րեալ. զբանակաց՝ և հաւորուածից,
և այլից որոց պարապեալ. նորին
աղագաւ՝ և անտառս առ Ղատ
գեւոնին անկէ, որ յանուն նոր կոչի
մինչև ցայսօր ժամանակի. նա և՝
զարքունիսն վերջ անտառին փոխէ
յնատ մի, ասպարանս Հալանաւարս չի
նեալ՝ որ ըստ Պարսկական լեզուին
Դաւին կոչի, որ Թարգմանի Ղուր
քանչի՝ ի ժամանակի յոյնմիկ
Ղոյս ուղեկցեալ արեգական, և
ծագք ջերմայինք պղտորեալ ժանտա
հոտութեամբ վշտին. յորմէ ոչ կա

քա

բացեալ ժուժել՝ որք Յ[ուստաշատ
քնակեալ էին, կամաւ յանձնառին
զիմոխոսումն։

Պրակ Լ[Ը] 9

Որ ինչ յառաջս սուրբ, ՚ի Հիւսիսականաց
աչքից արշաւանք ՚ի մէջ՝ և Կ[ոհարիկ]
Նիանդ Վ[ահանայ] Կ[ղպատանոյ]։

Յ[ուսուցս սորայ՝ միաբանեալ
Հիւսիսոյ Կռնակիչք կաւկա
սու, դիտացեալ զԹուլասրտութի
նորա. և առաւել՚ի հրապուրելոյ
մաղթանաց Կ[անաարկոյ՝ գաղտնի
՚ի հրամանէ Ը[ագհդ]՝ Պաբսից ար
քայի, արշաւեաց՚ի միջոց աշխարհիս
մեծաւ ամբոխիւ, ոչ թէ երիւք բիւ
րովք։ Որոց պատահեալ պատերազ
մաւ Կ[ուրէղեայ, և Կ[ուէմտեայ մեր
զօրուն Հայոց՝ հանդերձ Օ[ռբասե
տօքն Կռապարատաւ Կ[ոչեալ, և
վահանաւ Կ[մատուռնեայց Կ[ահապե
տիւ։ զի Հարաւային մեր զօրք առ
աջքային Կ[ոսրովայ էին յաշխար
հին Օ[ստիայ. և զԿ[իրան սպանեալ
և զՀիւսիսային մեր գունդն հա
րեալ՚ի թիկունսն կեցեալ թշնա
մեացն, և հասեալ՚ի գրուհնս Կ[աղար
շապատ՝ պաշարեին։ Որոյ յանկարծ
՚ի

’ի վեր հասեալ Ա. ըևմտեան՝ և Ա. ըև
ելեալ մեր զօրուն, և անտի մերձել
զշտական առապարանն՝ ուր եւտուն
ժամանել՝ հապաղել ’ի նետաձգու
թիւն, ըստ օրինի իւրեանց սովորու
թեն, երագեալ սաստկապէս զՀետ
ուանելով քաջաձիոյն ’ի գԺոռաբա
քարանց՝ և ’ի վիմուտս տեղիս. մինչև
յոչ կամայ գումարեալ թշնամեացն
’ի հակառ. և Օօրագլուխն նիզա
կաւորայ լեալ անարի ոմն Պկայ վա
ռեալ թաղաւ կաձեայ, բոլորով
ամիւ պարսածածկեցեալ՝ շահատա
կեր ’ի մէջ զօրացն. յորմէ ակնակա
ռոյց լեալ՝ մինչև զօրավիգն օգնակա
նութեան ոչինչ կարէին ինասել.
քանզի՝ հարեալ նիզակաւ՝ ձախո
առնոյր կաձեայն։ Յայնժամ, Վա
ջին Պ ահանայ Ա. մատուռեայ՝ հայե
ցեալ յԱկեղեցին կաթուղիկէ, ա
սէ՝ օգնեա ինձ Ա. Ծ, որ Պաւթեայն
պարսաւարն դիպեցուցեր ձախա
տու Ա. յերդուայ՝ խրոխտացելոյն
Պողիադու. ուղեւ և զինիզակն իմ
ական հզօրիս այսօրիկ։ և ոչ վրիպե
ցաւ ’ի խնդրոյն՝ ընդ գաւակ ձիոյն
հարեալ յերկիր կործանեաց զա
հագին վիրաւն։ այսպիսի դիպու

ած-

աճ՝ ի փախուստ յորդորեաց զԼշնա
մին, և՝ ի յաղթութիւն զՀայոց
գունդն զօրացոյց։ Եւ ասաքի դար
ձեալ յաշխարհն Նոփից, Հագա
րամ՝ վկայ հաստատուն՝ առանց նա
խանձու՝ լինի առ Աբբայէ՝ ի ահա
նայ քաջութեցն՝ և առաքինութե
դիպուածոցն. վասն որոյ՝ պարգևէ
նմա Աբբայ զտեղի Ճակատուն՝ զ()
շական՝ ուր ինքնակամ դիմագրաւ
նահատակ եղև. և փոխանակ[illegible]ի
րամայ կարգել զԱրքունի՝ ահա
պետ Խոսխոռունեաց՝ ի վերայ զո
րուն։

Գլուխ Ժ 10

Ի Ճնաճան Նոսրովբ, և պաղերազմ Հայ
ոց ընդ Պարսս։

Յետ այսր՝ գիտացեալ Նոսրո
վու՝ թէ, ձեռն Շ ասկոյ՝
Պարսից Աբբայէ՝ և ըն թենամին,
լուծանէ զնաղաղութիւնն՝ որ ընդ
նմա. և զմանուաւոր հարկն արգե
լու՝ ի նմանէ, տալով և զայն կայ
սեր. և ածեալ զզօրս Յունաց՝ ըն
դիմանայ արքային Պարսից. բայց՝
ոչ յերկարեալ զկեանս իւր, վախ
ճանի՝ թագաւորեալ ամն լինն. և

քար

զարձեալ զնա՝ Թաղեցին յՆիւ առ Նօրն։ Եւ ժողովել ամենայն ընթ նիսի զամ՝ Նախարարսն Հայոց, հան դերձ զօրօք՝ և զօրապետօք, յանձն առնել զաշխարհս Ընչօրի Կամնա րականի, ոմն՝ Դվխաւորի, և յոյժ Պատուականի յԱրքայի. և իւր առեալ զՏիրան՝ որդի Խոսրովու՝ գնայ առ Կայսր, զի Ծագաւոր Հայ ոց, ի տեղի Նօր իւրոյ կացուսցէ։ Նայց՝ արքայն Պարսից շապուհ, իբ րև՝ լուաւ զմահն Խոսրովայ, և եթէ որդի նր Տիրան, առ Կայսր գնայ, դադարել զօրս բազումս, ի ձեռն Ներսեհի՝ Նղբօր իւրոյ, ոմն՝ զի թա գաւորեցուցանել զնա Հայոց՝ խոր հեցեալ. և առաքէ յաչխարհս՝ մեր, իբր՝ Ինաւաջնորդ զնա վարկու ցեալ։ Որոյ պատահեալ Ընչօրի Կամնարականի՝ հանդերձ ամ Հայ առատանեայց Օրօք, ձակատ առ եալ ի Ուռւաէն անուանեալ գաշ տի. և թէպէտ և բազումք ի Նախ արարքն անկան ի պատերազմին, սակայն՝ յաղթեալ գնդին Հայոց՝ ինքնիշխանն առնէին զղօրս Պար սից. և պահեն զնա՝ մինչև ց՝գալն Տիրանայ ի Հայս։

Յաղագս՝ նախատրելոյն Տիրանայ, և թո
ղելոյ յաշխարհէս Աեծինն Ա բնակիսի՝ և
թոխանորդելոյ ընդ Ա՛նուան Սրբոյ Յոսիան։

ՅՈրժամ, և՛ի տան ամի Ինք
նակալութե՛ն իւրում, Ոգոս
տոս Կոստանդեայ՝ որդի Կոստան
դիանոսի, թագաւորեցուցանէ զՏի
բան՝ որդի Կոստրոմու, և առաքէ՛ի
Հայս՝ հանդերձ Աեծաւ Ա բթա
նաւ։ որոյ եկեալ՝ ունի զաշխարհս
մեր խաղաղութե՛ն. Հաշտութի՛ընդ
Պարսս առնելով, և ոչ պատերազ
մունս. Հարկելով Հունաց, այլև՝
մանաւանդ ինչ Պարսից։ կայր՛ի
Հանդարտութեան, իբրև զՀայր
իւր. ուչինչ արուեստի քաջութեան՝ և
սէր ցուցեալ, և ոչ Հայրենի առաքի
նութեանն հետևեալ, այլ՝ թուլա
կեալ յիմ բարեպաշտութենէ,
դաղանի, ոչ իչխելով համարձակ՝
պատուհել զսխան, ի մեծէնն Ա բթա
նայ։ Ասի՝ յետ ընդոյ ասին, և Հինգ
ամ Կալիկոստոսութեան Աեծին
Ա բթանայ, փոխի յաշխարհէս՝ յեր
րորդ ամի Տիրանայ. և՛ի հրամանէ
նորին, տարեալ՝ Հանդուցանեն՛ի
Վեհոն

Պետրոն Ծովորդան : Եբր՝ Մարգարէ ական ակամբ Հայեցեալ. որ՝ զինի բազում ժամանակաց, և Հօրն՝ ի նոյն տեղւոջ Հանգուցեան Հշխարքն. և յաջորդէ զԹուն՝ Յուսիկ՝ նո բին որդի, ի ջորրորդ ամի Տիրանայ յոյժ հետևող եղեալ Հարցն առա քելութեան :

Գլուխ ԺԲ 12

Պատերազմ Հպիոյ ընդ Կոստանդեայ :

ՅԱյնժամ Հ ապուհ Յորմզդեան առ Տիրան՝ մեր արքայ՝ առաւ ել սէր հաստատեաց, մինչև՝ զօրա վիդն օգնականութեամբ եղեալ Թա փէ զնա յարձակմանէ Հիւսիսական նացն ազգաց, որք միաբանեալ՝ ելին արտաքս, քան՝ զկապանն Ներսէհ, և քնակեցան ի սահմանս Աղուանից նից՝ ամն չորս : Եւ զայլ յոլովս Թա գաւորս նուաճեալ Հ ապհոյ՝ և զամրոց Խարբարոսայ՝ բնազմամ ի սատարուբն կալեալ՝ յարձակեցաւ ի Միջերկրեայսն՝ և ի Պաղեստինէ : Իսկ՝ Կոստանդեայ արարեալ կե սար զՅուլիանոս՝ սպառազինեցաւ ընդդէմ Պարսից, և տուեալ Հա կատս՝ երկոքին կողմունքն պարտե

ցան

յան. քանզի՝ բազումք յերկաքան չիւրոյն, և ոչ մի՝ ի միւսոյ թիւիւնս գարձոյց. մինչև՝ ի հատանուելն ի կեալ՝ արարին խաղաղութիւն, ամն ոսկաւս: և գարձեալ՝ ի Պարսից Կոստանդեայ՝ հիւանդացեալ յերկար, վախճանեցաւ ի Կոմիւեւս ոէն՝ Վաղաքի Կիւլիկեցւոյ, Թա գաւորեալ ամն 23: ի սմ աւուրս՝ երևեցաւ լուսեղէն յերկնից Այիմ, ամենայն քաղաքին, հաւատացելոյ՝ և անհաւատից, առ երթա նելեաւն Կիւրղիւ:

Պրակ ԺԲ 13

Ընթե՝ ղէ պրդ Տէրան եղեալ ընդ առաջ Յուլիանոսի՝ պատանդս պայ:

Ո Ր յսու ժամանակաւ՝ Թա գաւորեաց Յունաց՝ Ումպա րիշան Յուլիանոս, և ուրացաւ նա զՔ՝ն, և պաշտեաց զԱւետս, և յա րոյց հալածանս՝ և խռովութիւն մեկ ղեցւոյ. և բազմադիմի չանսյը չի ջուցանել զՀաւատս Քրիստոնէու թեան. բայց՝ ոչ բռնութիւբ հաւանե ցուցանէր, այլ խորամանկեալ՝ հնա րէր, զի՝ զՔ՝ն Պաշտօնն խոտիս նեսցի՝ և Դիւաց երկրպագեսցեն:

և

և յորժամ, զնա ընդդէմ Պարսից իրաւունքն զինեցին, և անցեալ ընդ Կիւրիկիայ՝ հասանէր ի Մինջա գետս. և զօրացն Պարսից կողմնապահացն՝ հատեալ զջրհան կաւազ կամ մինչին Նփրատու՝ զգուշանային անդ յիջոյ։ Իսկ Տիրան մեր թագաւոր՝ իջեալ ընդ առաջ Յուլիանոս՝ դի մի՛ ի վէր Պարսից զօրացն՝ և հալածական առնէ. և հարեալ սպասաւորութեի՝ անցուցանէ զամբարիշտն Յուլիանոս՝ հանդերձ բազմութեամբն ուժիւն, և մեծարի ի նմանէ յոյժ. և խնդիրս առնէ՝ զի մի՛ տար ցե զնա ի Պարսս ընդ իւր, իբր՝ անկար գոլ ձիավարել. և յանձն առեալ Յուլիանոս՝ խնդրելով ի նմանէ զօրս՝ և պատանգս։ և Տիրան նայ խնայեալ Նրշակ՝ որդի իւր Նրկրորդ, տայ ցնա զորդի իւր՝ զՏրդատ զՆրրորդ, հանդերձ կը նաւ՝ և որդւովք. և զԹոռն իւր՝ զՏիրիթ, զորդի մեռեալոյն Նրտաշիսի՝ որդւոյ իւրոյ Նդրանկանն. զորս առեալ Յուլիանոս հետայն առաքէ՝ ի Նիւզանդիոն. և զՏիրան արձակէ յիւր յաշխարհս. և տայ զիւր պատկերն՝ նկարեալ՝ ի տախ

տակ, յորում և զդիւանդ ումանց ընդ նմա. և հրամայէ՝ Ա՛կերեցւոջ կանգնել Ա՛րևելից կուսէ, ասելով, թէ՝ որք միանգամ ընդ Ճռոմայեցւոց իշխանութիւն դժնդակ առնուն։ Օրդ յանձին կալեալ Տի րանայ՝ առեալ բերել, ոչ ածելով զմուսա, եթէ՝ խաբեութիւն Ղիւսաց երկրպագին պատկերք։

Պրակ ԺԴ. 14

Ա՛կերեցին Սրբոյ Յովհաննու, և Ղա նէելի։

ԱՐդ՝ հասեալ Տիրանայ ՚ի գաւառն Ծուրիոց՝ յիւրում Ա՛ք քայական Ա՛կերեցւոջն կամեցաւ՝ կանգնել զպատկերն. զոր յափշտակեալ Սրբոյ Յովհաննու ՚ի ձեռաց Ա՛ղքայի, և ընկեցեալ յերկիր՝ կոխեալ՝ մանրեաց, զգացուցանելով Ա՛ղքայի զերծին խորամանկութիւն. որում ոչինչ ունկնդիր եղև Տիրան, զմնաւածեալ՝ ի Յունիանոսէ ինքն մեռանիլ, եթէ՝ զկոխող Ղաղաւ որպէսն պատկերի. և յաւելեալ բորբոքումն չարութեան՝ զոր ունէր ընդ Սրբոյ Յովհաննու, յաղագս՝ Հա նապազ՚որդ յանդիմանութեան իւ

զոց յանցանաց. հրամայեաց՝ ջալ տիւք հարկանել յերկար, մինչև՛ ի հարկանելն աւանդեաց զհոգին. և յետ կատարման նր, թաղեցան ի ներքուստ նոյ Վահանայիկն Կանիելէ, որ էր աշակերտ՝ Սրբոյն Գրիգորի՝ և Հռիփսիմեայ՝ զոր խեղդամահ առնել զոր բարձեալ աշակերտին՝ թաղեցին՝ ի Իայնա քանի՛ նորին, որ կոչի՝ Հայեաց Լը զտախտ. իսկ՝ զմարմին Սրբոյ Գուս կանն՝ բարձեալ՝ տարան առ Հայր, ի գեօղն Վորդան. որ եկաց յԱ պիսկոպոսապետութեն՝ ամս 6։

Պրակ ԺԵ 15

Նոյն, պ՛արզ՝ Օուրայի առեալ ղջրան, պատոյ՝ ի Գուլիանոսէ, և սպանի զնա։

Ի ւր սպանման Սրբոյ Գուս կանն՝ և քրտինքն՝ Կախարա բային, եհաս առ Կահապետ Ուրշ տունեայ Օուրայի. որ՝ փոխանակ Անանաձհրի, Սպասրապետեր Հայոց՝ Հարաւային գնդին, և հրամա նաւ Ջերանայ՝ զօրօք զհետ Գուլնա նոսի. որոյ լուեալ զայսպիսի համ բաւ, ասէ ցզօրս իւր. մի վարեսցուք հրա

հրամանաւ այնորիկ, որ գայթակղութեամբ արկանէ յերկրպագութիւն Վիհի, և սպանանէ զՍբէս նը. և մի՛ ձանապարհակցեսցուք այսմանէա բիշտ թագաւորի. և համակամ իւր արարեալ զզօրսն՝ դառնայ, և եկեալ ամրանայ ՚ի Տմորիս՝ միջնէ՝ տեսցէ, թէ՝ զինչ արասցեն այլ Կախսարքն. բայց՝ սուրհանդակքն Յուլիանու յառաջ ժամանեն, քանզի գային նորա, քերելով Տիրանայ թուղթ, որ ունէր օրինակ՝ այսպէս:

Լուսոյ Յուլիանոսի առ Տէրն Նքնակալ Յուլիանոս՝ Օնոնդի ՚ի Կաքարայ Կրամազդայ որդի, և յանմահութիւն ձակատս գրեալ: Տիրանայ Կորճակալի մեծաւ խնդալ: զզօրս՝ զոր արձակեցեր ընդ մեզ, առեալ Օզրագլեսի նոցին ՚ի բաց դարձաւ. եմք բաւականեալք՝ յանթիւ գնդից մերոց գՀետ առաքել՝ ունել զնա, այլ թոյլ տուաք, վասն երկուց պատճառաց. առաջինն, զի՝ մի ասասցեն զմեզ Պարսիկք, եթէ՝ բռնաւեցաք, և ոչ կամաւ՝ ածեր զզօրսն. երկրորդ, փորձեալ զքո միամտութիւդ. արդ՝ եթէ ոչ ՚ի քումմէ կամաց ա-

լար նա զայն, սատակեացես զնա ազ
գաւէմբ, առ՝ի չթողուլ ծնեցորդ,
ապա թէ ոչ երդուեաւ՝ի Աստ, որ
զթագաւորութիւնս չնորհեաց մեզ և
յԱթենաս, որ զյաղթութիւնն, զի
՝ի դառնայն իմում՝ անպատրեալ զօ
րութիւն իմով, վանեցից զքեզ և
զաշխարհդ։ Տեսեալ զայս Տիրա
նայ՝ և յոյժ զարհուրեալ, առաքէ
զԱրդապետն կոչեցեալ Հայր, հան
դերձ երդմամբ, և կոչէ առնելոյ
զՕուրան։ Իսկ զօրաց նոր տեսեալ
եղեն, լռեալ կան ամենայն՝ և, ախա
րարքն, ըստ սովորական անժուժու
թեան մերոյ ազգիս, յորոնեցան իւ
րաքանչիւր՝ի տունս իւրեանց, և
միայնացեալ Օուրայ՝ գայ առ Ա
քայ ոչ կամաւ. և Ադբայի զՕու
րան՝ի բռնութեան առեալ, ունի և զա
մուր նոցին զԱղթամար, և բառ
նայ զամենեսին սատակմամբ. քայց
զմանուկ մի՝ որդի Ադեհենդակայ,
եղբօր նոր, փախուցեալ Դայեկին՝
ապրեցուցին. իսկ Ադբայ փոխա
նակ նորա կարգէ զԱղամուր՝ Տէր
Ադնձայ։

Պրակ Ձզ 16

Յաղագս Յակոբան որդւոյ Յոսիանն, և յաղերդելոյ զՀՀառն Պատուերսեին։

ՌՀ.ՀՀՀ՝ ի Տիրանայ խնդրեն Հախարիայր Հայոց այր աը ժանի՝ կացուցանել Հպիսկոպոսու Թի, փոխանակ Հուսկանն. քանզի որդւոց նորին ոչ գովելի վարս ստա ցեալ, անարժանք եղեն առաքելա կանին սիրոյիկ շնորհի. այլև՝ մնչ ևս հասեալ նոցա յաւուրսն յայնս, յոյժ ահագին, և սարսափման՝ Հ սո զոց արժանաւորս՝ Հմիումեղջոջ շանթահարը լեալ երկոցունց, որոց Պանչ՝ և Հ.Թանագինկ՝ կոչեին աջ նումանք. ոչ Թողլով զաւակ հասա կեայ՝ պատշաճ սիրոյ՝ Հայոց՝ մա նուկ մի՝ որդի Հ.Թանագինի, որում Հերսէս անուն Հանաչիւր՝ որ՝ի կե սարիայէ՝ի հրահանգս. և զայնու ժամանակաւ գնացեալ՝ի Հիւզան դիոն՝ առնուլ կին զդուստր Հպիո նիոյ ուրումն Հեծի Հշխանի. և վե՛ր ոչ կալոյ այր յազգէ Պորիգորի, ընտրեցին զՀաւանեցսկ ոմն Յ.շաւ շատից Տարօնոյ. և կացուցին Պա Հանայապետ՝ի տաճեւորդ ամի Տի

բա

քանայ՝ որ կալաւ զԱթոռն սմն ի:

Գլուխ ԺԷ 17

Լուիւ՝ պ արդ՝ է Շ ապիոյ խաբէութեան Տէ
րան՝ երկնալով՝ է իւ՝ նորա, և իւրոցայս
՝է նմանէ:

Յայտ այսր ամի՝ ամբարիշտն Յուլիանոս՝ արժանի չար իւ
րոց խորհրդոցն, վճռեաց ընկալեալ՝ ի մերոսէն՝ սատակի՝ ի Պարսս. զար
ձեալ՝ թագաւոր ունելով զՅովբ եհանոս, որ՝ ի ձանապարհին վախճա
նեալ՝ ոչ ժամանեաց՝ ի Նիւզանդիա
ն: Իսկ Ալբայինն Պարսից՝ Շ ապհոյ՝ զհետ նորա կրթեալ, և խնդ
կանոք կոչէ զՏիրան առնիքն. դրե
լով Թուղթ՝ այսպէս:

Ցնորդն Շ ապհոյ առ Տիրան:

Մաղթեցանց՝ Քրիստոսէ, և Նարճա
կից արեգական՝ Շ ապուհ՝ Ալբ քայից Ալբայ. ի բարւոյ մերում
յիշեալ, եղբայր սիրելի Տիրան՝ Հայոց Ալբայ, ողջոյն շատ: Ձմեր
տիւ՝ ի վերայ հասաք՝ եթէ զսէրն հաստատուն պահեցեր՝ ոչ գալով
ընդ Կայսեր՝ յաշխարհս Պարսից. այլ և՝ զգունդն, զոր էառ՝ ի քէն՝
զհետ յղեալ, կոչեցեր՝ ի քոյ: և

զա

զառաջինն՝ զոր արարչին՝ գիտեմք
զի մի ընդ աշխարհ քո անցանիցէ՝
արարեր, զոր ինքն իսկ առնելոյ էր.
ուստի՝ և մեր պահապանքն գնդին
վատասրտեալ ՚ի բաց եկին՝ զքեզ
պատձառելով. վասն որոյ՝ մեր ցաստ
ցեալ՝ սալարի նիզ ցլուս արիւն սր
բուցաք. և քեզ թադաւորուեդ՝
ոչինչ ՚ՀԱՍԵՑԱՔ, երդուեալ ՚ի
ԱՂՒՂ՝ մեծ Ն՚Ջ. միայն փութա՛, տե
սանել զմեզ՝ զի խորհեալ ինչ՝ թող
ցուք զքեզ, վասն հասարակաց օգ
տի: Օ՛այս տեսեալ Տիրանայ, խե
լագարեալ՝ գնաց առ նա. քանզի՝
արժանն տանէր զնա ՚ի տեղն հա
տուցմանն՝ զոր տեսեալ Շ ապհոյ՝
կշտամբեաց զնա բանիւք, Յանդի
մանն իւրոց զօրացն. և զա՛յս նո՛ր կու
ըացոյց՝ ոմն՝ զԱղեկիայէն: այնու
Թէ և արդեօք՝ վրէ՛ժս ընդ Սրբոց
Ն՚ղնն այնորիկ պահանջեցաւ, որով
լուսաւորիւր աշխարհ, ըստ Ն՚ւեաս
բանին ձայնի՝ գոլ Ն՚ոյս աշխարհի.
յորմէ խաւարեցոյց Տիրոջ՚այս,
խաւարեցաւ և ինքն, կալեալ զԹա
գաւորութիւնն՝ ամն տասն՝ և վեց:

Յաղթիւ՝ Հոգեառնելոյն Հ ապիւ
ղ՚ջոյ, և արշաւանք ՚ի Յոյն։

ՌՒայց՝ Հ ասուհ Թագաւորն
ցոյց փոխանակ Տիրանայ՝
զորդի նորին զ՚Աշակ, ակնածե
լով ՚ի զօրացն Հայոց. զի մի՝ խափա
նիչ առաջի արկեալից իւրոց գործոցն
լինիցին. այսպէս իմն պատեհ համա
րեալ՝ բարերարութեն առնելով՝
իբր հաստատել զաշխարհս. նու
աճեաց և զմեզ Կախարհասցին, պա
տանդս առնելով յամենեցունց. և
ինքնահաւ սահանայ Կմատուցեալ,
Պարապատ կացուցեալ Հայոց՝ ա
րևելեայ զօրուն՝ զհաւատարիմ իւր
զվաղինակ Վիւնի, և նմին յանձն
արարեալ զՀայս, ինքն զհետ Յու
նական զօրուն կրթեր. և հասեալ՚ի
Կիւթանիա, և նստեր ամիս յոլով,
և ոչինչ կարացեալ առնել. սկիւն
առ ծովեզն կանգնեն՝ և առիւծ ՚ի
վէր դնեն՝ մատեան ընդ ոտիւքն ու
նելով. որ նշանակէ այսպիսի ինչ.
քանզի՝ առիւծ հզօր է՝ ՚ի գազանս,
նմայպէս՝ և Պարսկականն ՚ի թա
գաւորս. և մատեան՝ ժողովիչ է ի
մեա

մասատութեան, որպէս՝ Հռովմայեցւոց Տէրութիւնն։

Պրակ ԺԹ. 19

Ամէն՝ որպէս արիմաթիայ Յոսէփ էին գաստրն Յովնայ։

Բ Ան զի այնուհետև ապաժամանակս յարեաւ խռովութիւն ընդ հոգևորսն Յուդայեցւոց, զի ոչ ինչ ասկանայր զգալոյ. և Յունաց թագաւորեալ ալէքսանդրեացոց. և գումարտակ՝ ի մէջ երկուց այսց առաքելոց հալածական առնէր զգօրս Պարսից. ապա՝ առաքէ առ Եղբակ մեր թագաւոր Թուղթ։

Ամէն ալ աղէքսանդրեանոյ՝ առ Եղբակ։

Ի նքնակալ ալէքսանդրեանոց (գոստոս, հանդերձ աթոռակցաւ մերով, և թագակցաւ ալէքսիւս կայսերաւս. Եղբակայ՝ ողջոյն Եղբ քայի՝ խնդալ։ Պարտ է յիշել քեզ զչարիսն՝ որք անցին ընձեզ՝ ի պարսից անաստից. և զերախտիսն՝ որ՝ ի մէնջ՝ ի վարդապետէ մինչև ցքեզ. և հեռանալ՝ ինոցանէ, և մօտիլ՝ ի մեզ. ոչ՝ զի խաւնեալ ընդ զօրս մեր մարդիկս ընդ նմա. և հանդերձ գոհացօղական բանիւք մերոց զօրավարացդ՝

առա-

առաքեացեալ զՀարկս աշխարհիդ. և առեալ զեղբայրն քո, և որ ընդ սմա վտարանդիքս՝ ի բաց ածցին. ողջ լեր՝ ամ հնազանդութեամբ Հռովմայեցւոց Տէրութեան. Իսկ Ա՛ռնակ և ոչ պատասխանի առնէ թղթոյն, այլ նշմարեալ՝ արհամարհեաց զնա. և ոչ զկնի Ը ապհոյ միտեցաւ՝ ամ սրտիւ, այլ՝ անձնահաճ եղեալ՝ պարծելոյ հանդիպ՝ ի գինեբերութ՝ և յերդս վարձկանաց, քաջ, և արի երևիլ՝ քան զԱ՛քիլլես, իսկ՝ որ դեամբք Աստերսիտեայ նմանեալ՝ կազդ, և սրագլխոյ. վտարանդեալ յիւրոյ Աախագլխացն, մինչև զամբար տաւանութեան բնակալաւ վարձ։

Պրակ Ի 20

Յաղագս՝ Սրբոյն Ա՛երսէսի՝ և բարեկաց գործեանն՝ որ ի նմանէ։

Յերորդ ամի՝ Ա՛ռաքելորդ թուականին Ա՛րշակայ, եկայ Ա՛պիսկոպոսապետ Հայոց՝ Ա՛եծն Ա՛երսէս, Որդի Ա՛թանագինէի, Որ գոյր Յուսկանն, Որդւոյ Ա՛րթաշայ, Որդւոյ Սրբոյն Գրիգորի. և դարձեալ՝ ի Ա՛իւզանդիայ՝ ի Կեսարիա, և եկեալ՝ ի Հայս, զամն կարգա

ուղ

ուղղութե՛ իւրոյ Հայբենեաց՝նո
րոգեաց. այլև՝ առաւել ևս. քան
զի՝ զբարեպաշտութե՛ Յունաց աշ
խարհին՝ զոր ետես, մանաւանդ ՚ի
Թագաւորեալ քաղաքն, ՚ի սմին նո
րոգե. Ժողով սրարեալ Եպիսկո
պոսաց՝ և համբրէն աշխարհակա
նաց՝ կանոնական սահմանադրութե՛ը
Հաստատեաց զողորմածութե՛ն. խըն
լով և զանգթութե՛ն արմատ, որ
բնաբար սովորութե՛ էր յերկրին.
մերում: Քղի՝ բորբոք Հալածեալ
լինելին, իբր պիղծ յօրինածին Համա
րեալ. զուրուկս փախստեայս առ
նելին, զի մի՝ յայլս փոխեսցի սխալն.
որոց դադար՝ անապատք, և ամայ
իք. և ծածկոյթ՝ վէմք, և մայռք.
ուր յոմանս գտանելով սխալթարու
թիւն Թշուառութեանց: առ այսո
քիւք՝ և հնչմք անդամովք՝ ուր Հա
շուեալ լինելին. և Հիւրք անծա
նօթք՝ ուր ընդունելին. և ( )տարք՝
ուր ժողովելին: Եսկ՝ նո՛ր Հրամայեալ՝
ըստ գաւառաց՝ գաւառաց՝ շինել
Եղբայտանոցս՝ ի խորշս, և՝ ի զերծս
տեղիս. զի՝ փոխանակ Հիւանդա
նոցացն Յունաց՝ լինիցին, ի սխալթա
րութե՛ մարմնոց վշտացելոց. և բա

ժամեաց՝ ինոսա զաւանն՝ և զագա
րակս, պտղաբերեալ յարդեանց ան
դաստանաց, և՝ի կթոյ արօտակա
նաց, և՝ի գեղջկից. զի պաշտիցեն
զնոսա հարկաւ բացէ՝ի բաց. և
նոքա մի ելցեն՝ ըստ քննակութեան
իւրեանց. և յանձն արար Խադայ
ումեմն, որ էր՝ի Մարգայ Կար
նայ, Մարկաւագ իւր։

Ահմանէ՝ և յամ գեօղս՝ Պանս շի
նել, զի լցի (?) տարանոցք, և Ցե
զի Մհնդեան Ուրբոյ՝ և Մայրեայ,
և ան ուշադիր տածումն։ Ընկէ և
յանապատս՝ և յանմիջոց տեղիս
Աղբայրանոցս՝ և Մենաստանս, և
առանձնակեաց խրճիթս. և Հայր՝
և Ցեռւչ նէ՝ կարգէ զի աղիտաւ,
և զԱպիփան, և զՓրեմ, և զՎինդ
որ յաղգէն Ալկունեաց, և զայլս ո
մանս բազումս։ Նա զերկուս զայ
սոսիկ՝ ի Ախաբարուքեց քառ
նայ յաղգայ. մի՝ զմերձաւորայ իմա
մութիւն, զոր վա՛ տագահելոյ սեփ
հական ազատութեն՝ առնէին. և
միւս՝ որ՝ի վէր մեռելոյ գործէին
օճիրս, ըստ սովորական հեթանո
սութեն. և էր այնու հետև՝ տեսա
նել զաշխարհս մեր, ո՛չ օրպէս՝ զքաւ

քա

քաղցրոտս այլանդակեալ, այլ՝ երբեմն զքաղաքացիս համեստացեալ։

Պրակ ԻԸ 21

Սպանումն Տէրպատի եղբօր Աբշահայ, և երթալ Սբեոյն Աներսէհ ի Խոլանդիոն՝ և դարձեալ պատմելոյն։

Աստիկ, և յոյժ ահաւորքը ի վերայ անիրաւաց ալէհատիս նեամանոս ուստի՝ և զբազում չէհնա վն յափշտակութեանէ սատակեաց. և զՈզմանս Աերբեհնապետ՝ այրեաց կենդանւոյն. քանզի երիցս հրամայեաւ՝ ոչ դարձոյց զյափշտակութիւնն ինոջ միոյ այրուց։ Աբ՝ ինմին աւուր՝ հասեալ այնց հրեշտակաց, զորս ի Հայոն առաքեաց՝ ցասուցեալ առաւել, զրուցով խրոխտացեալն Աբշահայ. և վասն զի՝ ի ծամուն յայնմիկ առ ձեռն ունէր զբարկութիւնն, հրամայէ՝ զՋրդատ եղբայրն նորա՝ զՀայոր Հանելոյ՝ սպանանել. և ինքն դասի՝ զօրուծանու՝ ի վէր Հայոց դիմել. որոյ հասեալ ի սահմանս Հայոց՝ զարհուրի Աբշահ. և առաքէ ընդառաջ նմա, զԱեծն Աերսես՝ որոյ երթեալ, և՝ ի հանդարտութիւն զվճռագաւառն շրջեալ, մեծարի՝ ի նոցա

նէ

նէ յայժմ. նայև՝ զպատանդան խընդրեաց, առնու՝ և դառնայ։ և այս մի՝ անուն Ոլոմպիադայ՝ յազգէ Պարսից՝ կին ածէ Պրշակայ։ Եւայց՝ Պարսիցն բարերարութիւն արարեալ Յունկանն Վնհլոյ՝ յա զագս զմեր Յինոցանէ մահու հօրն նորա Տրդատայ. տայ նմա զպատիւ Հիւպատոսութեան, և գանձս յոլովս։ Վնդ որ՝ խանդացեալ Տիրիթ, խորհէր նմա չարիս հանապազ, ըս պասելով Ի դիպող աւուրս։

Պրակ իբ՝ 22

Դնէ՝ որպէս եղև խռովեխան Պրշակայ ընդ Վնհլոյ, և մահ Տիրանայ։

Ի Սկ՝ Վնհլ եկեալ յաւանն Կուաշ, որ յոտին՝ Պրագածն կոչեցեալ լերինն՝ առ կուրացեալ հօրն իւր Տիրան, զի՝ ցմահ կենդանի էր։ և Տիրանայ սգացեալ՝ ողբալով դառնապէս զՏրդատ՝ որդի իւր՝ զՊարն Վնհլոյ, իւր զինքն ու նեղով պատճառս՝ սպանման նորա. վ՛որոյ՝ տայ Վնհլոյ զամ ինչս իւր, և զկալուածս գիւղից՝ և Վաստա կերտաց. և՝ինքին աւանի՛ի Կուշաչ՝ հրամայէ բընակիլ։ Պայ առնու

Վնհլ

Գնել իւր կին՝ զՓառանձեմ անուն՝ յազգէն Աբեղեայ, և Թա գաւորապէս արարեալ Հարանիս, տայ առաւտապէս պարգեւ առնոյն Նախարարացն. որոց հաճեալ ընդ նա՝ և սիրեալ՝ ետուն զգաւակս իւ րեանց, զորս առեալ՝ մեծապէս հան դերձեաց զնոսա՝ և զարդու. և յաւ ելին՝ և սիրել զնա: Ապա նոքօր՝ է գիտ Տիրին պատճառս քաւելոյ. և մատուցեալ առ արքայն՝ հանդերձ բարեկամաւ իւրով՝ Ա արդանաւ՝ Օ ինակրաւ արքային, որ ի Ամի կոնեան Տոհմէն էր, ասեն՝ ոչ գիտ տես՝ զի խորհեալ Գնելոյ՝ սպանա նել զքեզ, զի ինքն փոխանակ Թա գաւորեսցէ. ահա՝ տես՝ Երքայ՝ զնշան իրին. զի՝ բնակեցաւ յԱյրա րատ՝ ի կալուածս Տէր Թագաւորի. և սիրտ ամ Նախարարացն՝ եղև ընդ նմա. քանզի՝ Այսերբքն նիւթելով զայդ, ետուն նմա զպատիւ Հիւսպա տոսութեանդ. և գանձս տաստիկս՝ որով պատրեաց զՆախարարսն: Երդնոյր Ա արդան յարևն արքային և ասէր, իմովք ականջօք լուայ ի Գնելոյ՝ զի ասէր. Թէ՝ ոչ Թողում Հօր Երբօր իմում, զլրէժ մահու

ան

ան Հօր Իմոյ՝ որ մէտ գորա եղև։ Ա.յսմ հաւատացեալ Ա.բրահակ, յոչ զնոյն իսկ Ա.արդան առ Ա.նեղ, թէ ընդէր բնակեցար Ա.յրարատ՝ և լուծեր զկարգ Հայրենեացդ։ Ա.նանզի՝ սովորութիւն էր Ա.յրարատ բնակիլ միւսոյն Ա.ղբայի, և որ դէպ նէր միոյ՝ զոր փոխանորդ թա գաւորին պահէին, և այլոց Ա.բրահակ ունեաց բնակիլ՝ ի Պաւառա Հայ տեղեաց, և Ա.զիովղից, և Ա.ղբերա նեաց, հանդերձ ոօճկօք, և մտավք յարքունուստ։ և արդ՝ ընտրելի է քեզ՝ կամ, ընդունիլ զմահ, կամ՝ գնալ Ա.յրարատոյ՝ և արձակել զուստերս Ա.խարարացդ՝ ի քէն, զայս լուեալ Ա.նեղոյ՝ արար գիրս մանս Ա.ղբայի, և գնաց Ա.զիովղիս՝ և Ա.ղբերանէ։ Ասաց՝ Տիրան՝ Հայր նէր՝ պատգամն խիստ յղեաց՝ առ որդին իւր Ա.բրահակ։ Ես որոյ՝ հեղ ձամբէ եղև յիւրոյ Աենեկապետացն՝ ի գաղանի հրամանէ Ա.ղբայի, և՝ ինձին աճանչ կոմաչ՝ թաղեցաւ՝ ոչ արժանի եղեալ հարցն գերեզմանացդ։ Թէ արդեօք՝ զիոխարէն Ա.նիելի սունն Ա.Հ. հատոյց։ որովք չափով՝ չափեաց, չափեցեալ եղև ըստ

Ա. արչեալ խնդալ Աբշալոյ ընդ Անէ
ւոյ՝ և սպանանել զնա։

ԱՊա՝ ելանէ Աբսայ զԹ իկամբք
Ա՝ասեաց՝ առնել որս յԻսրա՛ե
սիրեցեալ գասւառն՝ ի Կոզբայով
տի, և եղեալ մրս սաստիկ, ուրախա
ցեալ Աբշակ՝ ի գինիս պարծի՛ր,
ոչ այլոց ուրուք՝ ի Թագաւորաց՝ մե
ռանիլ այնչափ բազմութի՛ւ Արեաց՝
՝ի միում ժամու։ Աստանօր, նովոգեն
զնեն գուԹի՛ւն, Ջիւրի՛Թ՝ և Ա՛ արդան
ասելով, Անելոյ բազում՝ երկ՝
քան զայս՝ ուսիլ ընդ նմին աւուրս՝
յիւրում՛ երկրին, որ՝ Ը ահաւոյիվան
անուանի. որ ՝ի մայրենի հաւայն
իւրոյ՝ Անելոյ Անուանուայ հասեալ
էր ց՛նա. վ՛ո՛ւ ոյ՝ առաքի՛ առնա
հրովարտակ այսպէս։ Աբշակ Ա.ի
քայ՝ Նայոց մեծաց, Անելոյ որդւոյ
խանի՛ խնդալ։ Ջեսցե՛ս տեղիս քա՛ջ
երկի՛ ՝ի լերինս ծաղկաց զպուրակա
ցին՛ ջրով, և պատրաստեսցե՛ս զի՛
եկեալ՝ ընդ արժանեաց Թագաւորաց՝
հանդիպեսցուք որսոց։ Այ երկր.
զհետ հրովարտակին երթեալ Աբշ
շակայ. խորհեր՝ եթե ոչ ըստ հրա

մանկին գայթ արարեալ Վահէայ, պատճառս ի վէր եդեալ, իբր թէ՝ չարակնեայ զուրախանային արքայ ի կապեցեալ գնա. այլ իբրև եհաս՝ զոր չէր երևեալ սեսեալ՝ այնպիսի պատրաստութիւն որսոց, և բազմութիւն երկրին, խոցեալ խորհրդովք նա խանձուր՝ և կասկածանաց. հրամայ եաց ի ինդ որսին սպանանել զԻրը նել. իբր թէ՝ ընդ խաբս ինչ վրիպա կաւ երկիւղ կամելով ձգել, նմա պատահեաց նենգն. որոյ առեալ զայս պիսի հրամանն՝ վաղվաղակի կատարէ. ոչ այնչափ յաղագս հրամանին Թագաւորին, քանզի՝ վա կամացն Տիրինայ իւրոյ սիրելւոյ. Իսկ Ի. ը շակայ հանդերձ Վախարարօքն, իջուցեալ ի դաշտ մի Ալիովտի՝ ըզ դին Վահէայ՝ Թաղեաց Այ. ազգունա կն Ա. ղաւաքին Օ. արիշատի, ի չքմե ղիկս եղեալ՝ կոծ մեծ առնէ:

Պսակ ԻԴ. 24

Այնէ՝ որպէս ծպրնեցաւ Ա. ըշակ՝ առնուլ զԱնն Վահէայ, յորմէ եղև Պապ:

Թա. գաւորեաց՝ և Ա. ըշակ կարծեց՝ գործել զանխուսափ զարիսն, այն՝ որ ոչն ծածկի յամենատես ակա նէն

նէն Ա. Յ. յայտնի և աշխարհի՝ առ
՝ի մեզ ուսուցչին պակուցումն, որպէս՝
զմեզ Ջիրանայ՝ և Պետրոս։
Վասն՝ գիտացեալ ամ ուրուք,
իմացաւ զայս՝ և Աեծն Ներսէս, և
անէծ զԱ. Քրիստոս՝ և զառիթ սպան
մանն։ և գնացեալ՝ նստաւ՝ի սուգ,
զաւուրս բազումս՝ ոչ Սամուէլ՝ մե
Սաւուղայ։ Քանզի Ա. Քրիստոս ոչ՝ զղջա
ցեալ՝ ապաշաւեաց, այլ՝ անամօ
թեալ՝ ագահելով՝ ի գանձս սպանե
լոյն՝ և՝ի ժառանգութիւն յաւել՝ առ
նուլ զկինն նորին՝ զԹառանգեմ, յոր
ժ եղև պատանի մի՝ որ անուանե
ցաւ՝ Պապ։ Ա. յս Թառանգեմգոր
ծեաց՝ և զանլուր և զանկասկածե
լի չարիս, և զարտաքսման ըսելեաց
արժանաւորս։ անարժանին ոմանք
սուտ անուն՝ Վահանայիս, ՝ի կե
նաց Ներէն՝ զմահացուն խաչնեալ՝
Եւ Ոլոմպիադայ, առաջին հինգ
Ա. Քրիստոս՝ և ելոյծ ՝ի կենցաղոյս՝
սակս տիկնութեանն մախանաց։
Այնպէս՝ և զվ աղիճակ տայ Ա. Ք
շակայ սպանանել, և փոխանակ
կարգել Հիւր Հայրն՝ զՆաւոքոս։

Պրակ իե 25

Պանուսն Տիբէրեայ։

Ի նոյն եղև խաղաղութիւն շատ
հոյ ի հիւսիսականաց ազգաց,
և պարսպել առեալ ի պատերազմին,
յայտնեաց զցասումն՝ զոր ունէր
առ Նշակ՝ վասն ոչ նմա, այլ կայ
սեր հարկելոյ զմնեքան սմա. սակս
որոյ՝ առաքէ առ նմա Նշակ զՏի
բիթ՝ և զնորին սիրեցեալն՝ Վ ար
դան, արժանի պատարագաւք խնդրել
զհաշտութիւն։ Նայց՝ քանզի քինա
խնդիր՝ անցեալոց մարտից՝ կամեցեալ
լինել շահուն, ինքն ելանէ պատե
րազմել ընդ Հոյսն. որոյ աղագաւ՝
խնդրէ զՆշակ՝ մեր Թագաւոր՝
հանդերձ ամ զօրօքն՝ ընդ խոր լինել։
իսկ՝ արշակ՝ ոչ կամեցաւ իւրոյին եր
Թալ, այլ բարձրս եդեալ՝ առաքէ
դայեն գունդ՝ զկնի շապհոյ. և իւր
քարկացեալ Տիրիթայ՝ ընկենու
զնա ի պատուհանն, ոմն զի՝ Թէ ի նէր
հրապուրանաց եղև այն յաղագս ա
տելութեանն՝ զոր ունէր առ Հոյսն.
և առաւել և՝ գրգռէ զարքայ Վ ա
սակ զինակիր ընդ, նախանձ պահելով
ընդ եղբօրն՝ վ՛ս աղջկան միոյ հար

ձի

չ'ին։ Ա՝ ի որոյ՝ նախատեաց զնա Ա՛ր
քայ՝ ամօթալեզք բանիւք՝ և կսկծե
ցուցանողք։ որոց ո՛չ կարացեալ տա
նել՝ այնպիսւոյ վատթարութեան՝
և պարսաւանայ, դի՛մ եդեալ՝ գնա
ցին առ Ե սպուհ Հատուած։
Ա՛նդ որ՝ առաքեալս՝ զայրագնեալ
արքայ, հրամայե նոյն Ա ասակայ՝
զհետ կրթել բազմաձեռն՝ գնդաւ՝
զի ուր և հասցի՝ սպանցի զնա. զոր՝
ո՛չ հեղգացաւ կատարել Ա ասակ,
թէպէտ՝ և եղբայրն էր Ա արգանու
և խնդրեցաւ արիւն անպարտ՝ ի Ցի
րինթայ ամպարշտէ՝ ըստ անիծ իւն
Ա՛երսէսի. և Ա արգանայ՝ ի հարա
զատէն իւրմէ, Մեռանիլ յեղբօրէ։

Պրակ Ե՛ղ 26

Պատուհան Ե՛ սպհոյ՝ ի Տիգրանակերտ։

Ա՛՛յն Ե սպուհ գայ՝ հասանէ
ի Տիգրանակերտ՝ մեր քա
ղաք։ կան ընդդէմ նո՛ր Վաղաքա
ցիքն՝ հանդերձ գումարտակ գրն
դաւն. քանզի՛ Ա՛նտիոքոս՝ Ա՛ահա
պետ Ա՛իւնեաց՝ որ՝ անէր էր Ա՛ըշա
կայ՝ և Ա երտակացու քաղաքին, հրա
մայեաց՝ աղխել ընդդէմ շապհոյ։
և ո՛չ միայն՝ արգել, այլ և ո՛չ հրե՛շ

տակա

տակս առաքեաց առ նա, և ինչ զնո
բայն ընկալաւ։ և հզօր կուռից ե
ղելոյ՝ զբազմութեան ի Պարսից՝ սպա
նանէին. և ի պարտութեն մնոնեալ
գնդին շապհոյ, դառնայ անդրէն
ի Ա՛ծբէն. և հանդիսատառեալ զո
բայն՝ և արծարծեալ յաշխատու
թենէն՝ խնդրէր առնուլ զՏիգրա
նակերտ. և ինչ թուլացուցին նմա յա
ռաջախաղաց գունդք, և ըստ նաք՝
պատահել զայնու, իբր թէ Յու
նաց հանդարտիցի գործ. և շատ
հոյ յառաջ անցեալ՝ գրէ առ նոսա

օրինակ զայս։

Ա՛ազդեցանց Վ՛աչէ Շապհոյ Ա՛ռքայից Ա՛ռքայ, Տիգրանակերտ տեղեաց, որք՝ ինչ ևս էք անուանեալոց ի մէջ արեւից՝ և անարեաց։ Լա կ ռի՛ ի ձէնջ սկսեալ յամառաջին կոյ քաղաքս խաղաղութե՛ և քաջօրէն աղատութե՛ զմեզն առնել. և եթէ դուք Տիգրանակերտեայք՝ որք առա ջին էք, ինչ շահատանութե՛ ասեմ, այլ՝ ի մոռ ուղևորութեես, ընդհմկա ցեք ինձ. ի ձէնջ ուսային՝ և այլք զդայն առնել. այլ՝ ի դարձին իմում, այնպէս բարկութե՛ վանեցից զձեզ, զի՝ կրկին եղիջիք օրինակ խեռեալ ստահակելոց։

և

Պրակ Իե 27

Այնէ պղէս՝ Աբշաւան զինեցաւ՝ և նո
ռոբեցաւ, և առաւ Այնէ։

ՌԱյց՝ Աբշակ ևս ժպրհեցաւ՝ առնել զործ անմոռանալի՝ ի Թիկանց կուսէ լերինն Այասեաց՝ շի նէ Զեռակերտ, ժողով մարդկան մեզաւորաց։ Եւ հրամայեաց՝ որ ոք ան կեալ՝ անդր քննակիցէ, մի լինիցին՝ ի վէր նը իրաւունք դատաստանի. և նոյն ժամայն՝ ծուլացեալ՝ լցաւ մարդկու թէ հովիտն ամ. քանզի՝ Աբդառաժք՝ և Պարտակունք, և Ծոռանայք, և Նաստակունք և Դուղք՝ և Ապտնօղք՝ և Կնահանք, և այլք այսպիսիք՝ փախուցեալք՝ անդր ան կանեին, և ոչ կայր նոյ այլ՝ և խըն դիր։ և բազմամանգամ, զողբեանք Աբշակ. մինչև՝ առ շապուհ ունիլ նոյ զողք։ և եղև՝ ի դառնալն շապ հոյ՝ ի Հնոնաց, առաքեաց զմի՝ ի Պարսկաստանն իւրոց, և Հոյ գունդ ել նան՝ թէ դէպ լինիլ՝ ունիլ զԱբշակ. և նա խոյս ետ՝ ի նոցանէ զկող մամբք Կաւկասայ՝ Ա ըսոյ մտաբա նելով։ Իսկ՝ Պարսկաստան Պարսից

Է-

եղեալ ի Հայս, ի ձեռնադիր լինելոյ
Նախարարացն, առնու զամուրն
Նիւ. և գերէ զնմա գանձս առքու
նէ՝ որ ի նմանէ. այլև՝ զոսկերս Լա
գաւորացն. ոչ գիտեմ, թէ՝ վճռա
խաւինս առնելոյ Երշակայ. եթէ՝
վասն Հմայից Հեթանոսականաց.
զոր ասեն մաղթեալ Նախարարացն՝
Թաւրեցին, և Թաղեցին յաւանին
Հնդից՝ որ յոտինն Երգաւճն կո
չեցեալ լերին. քանզի՝ ոչ գիտացին
ընարել զոսկերս Հեթանոսացն՝ և
հաւատացեալոցն, զի՝ ըստ միմեանս էր
խառնակեալ Վերոյշյն. յաղագս
այնր՝ ոչ արժանի համարեցան, ի
գերս Երբոյն Թաղել՝ Ով աղաչս
ասէ քաղաքի՝ Նա՝ Նախարարացն
Հայոց ժողովեալ՝ դիմեցին ի վէր
Երբունական Ձեռակերտին՝ Նր
շակաւանի՝ և Հարին զնա սրով սու
սերի՝ յաւուրն մինչև յ՛ կին, բայ ի
տղայոցն սպրդիացեաց. քանզի՝
գառնացեալ էին ի վէր ծառայից իւ
րեանց՝ և յանցաւորաց զոր Թեպետ
վաղ գիտացեալ Եծին Երբոխի,
ոչ յառաջ քան զկատարելն ժամա
նեալ Հասանել. այլ ի կատար գոր
ծոյն՝ Հասեալ եգիտ բաժանեալ

զտղայս

զաղջայս կոտորելոյն, զի՝ վարեսցեն
՚ի գերութիւն, ոչ՝ զհետաւոր թշնա
մեաց. զորս թաւեալ Աստուծոյ՝ եծ ինչ կեր
սիսի՝ հրամայէ կրել որթովք ՚ի
գոմ մի. և դարմանս, և մսուցօղս
նոցին կարգեալ. որք՝ յետոյ անուշա
նեցեալ անուանեցան Որթք՝ այնո
րիկ աղաղաւաւ:

Պրակ ԻԸ 28

Ա. Ոսոան Տէրտանէրսի՝ ի քնաբաչ չան
դոմն:

Ի ԱՒՀ՚Ե ասլուհ եկեալ՚ի Տիգրա
նակերտ, դարձեալ աղխեցին՝
ընդդիմանալ նմա. և ելեալ՚ի պա
րիսպն՝ աղաղակէին. գնա՚ի տէրջ՝
շասլուհ, զի մի չարիս յերկրորդումն
ընդ քեզ՝ առաւել և՝ քան զառա
ջինն՝ անցուցանիցեմք պատերազ
մաւ. և նա պատասխանեաց, ոչ
վաղքդ՚ի չայոց, որք զսնձինս ար
գելեալ՝ պահէք ընդ պարսպօք Տիգ
րանակերտի՝ և արտաքս ձգէն արկս
նեք սպառնալեաց. զի՝ քանզ արանց
ի յրնդարձակ, և՝ ի դաշտի կռուիլ.
և՝ կանանց գործ է՝ արդելուլ՝ վա
կիլ զինաբեանս՝ յերկիւղէ, առ հան
դերձեալ կռիւն. և զայս ասացեալ՝
գար

Ձաւ առ Յոհան գերեալն՝ զինու որս, ասէ՝ թէ՝ ձերով մատիւառից զքաղաքս, զամենեսեան զձեզ արա րից աղատս՝ հանդերձ ընտանեօք ձերովք. և Պարսկական զօրուն՝ չուրջ զքաղաքաւն՝ հրամայեաց ըն թանալ և նետիւք խոցոտել զի՛ վէր պարսպին. և Յոհաննէս մատուցեալ բռնութեբ կեցուցին ՚ի պարիսպն՝ զկոչեցեալ կշռն. և այս գործի մե քենայից անուանաւոր, յերից երից արանց մղելով տարեալ ՚ի ներ քուստ ակրովք, և երկբերանովք՝ և կոցաւոր մրճովք փորելով զհի մանեան. և նգահարս արարեալ զպն՝ որ ՚ի Հայկազնւոյն Տիգրա նայ՝ Հոծեան՝ և յրմարեալ որմունք. քակեալ՝ ընկեցին, և հնարս ՚ի դը րունն վաւեալ. և յամ կողմանց՝ հնար՝ և քարինք՝ և նետք, և տէգք՝ ձգեալ լինէին. և խոցոտեալ մերքն՝ յապուշ դառնային. և՚ինքերս մը տեալ բոլոր զօրն, և ձիւռն Պարս կական ոչ զօրեր բազմախողխող երկաթն՝ արեամբ արբուցանել՝ մինչև՝ ապաժոյժ արիւն սպանելոյն լցեալ ՚ի հիմունս՝ ծաւալեր: այլ Յունականն ձիւռն՝ ՚ի քթթել աչ

կան

կան՝ հրձիգ զնա՛ երկիրն առներ զչիայտակերտան. և շապուհ զնա ցեռլան ՚ի կատորածէն գերեաւ, դառնայ՝ չուէ ՚ի Պարսս. և հրեշ տակ՝ առ որ ՚ի Հայս գունդքն էին առաքեալ. ապա՝ ազատ զԱիւնեաց՝ն հրամայէ առնել զՑոհան։

Պրակ իե՛ 29

Յաղթ՝ պատերազմին Ա՛ղձկաց ընդ Յոյնս, և յաղթութիւն Յոյնցն։

Պ՛Ա՛րձեալ յարեաւ խռովու թիւն Հ՛ասկոյ ՚ի նոյն ազգաց, և խաղաղութի՛ւն Հայոց շրջեցաւ։ սոցա՛ խաղաղութիւն ՚ինոցա՛ խռովութի՛ւն, և նոցա՛ խռովութի՛ւն ՚ի սոցա՛ խաղաղութի՛ւն. որպէս, վախճան մեծի, միւսոյն լինին սկզբունք. քանզի՝ հիւանդացեալ Ա՛ղեքսիոսեա նոս՛ ի քերդին՝ որ կոչի, Ա՛երգիտոն վճարեցա՛ ՚ի կենցաղոյս։ եղբօրն փոխանորդելով զտէրութի՛ւնն յետ բարեբախտագոյն Ա՛ղեքի, պատե րազմաւ Պ՛ոլթայն, ՚ի յաղթութի՛ւ դարձին։ և սոյն հետայն՝ առաքել զօր ՚ի Ա՛ինջաքեաս՝ և ՚ի Հայս՝ յա պաղս տուժելոյ զօրուն յօգնութիւն

շապհոյ. քայց՝ Ներշապհ եկեալ՝ ի բացէ գնդաւ՝ ժողովեալ զսա կաւա՝ և յիւր մտերմաց, և տայ պա տերազմ ընդ Նախարարսն՝ ընդ այ նոսիկ՝ խնդրելով զվրէժ ձեռակերտ տէն իւրոյ, Ներշակաւանուս։ Եհա բանեալ և նոցա առաջնորդութիւ Ներսեհի՝ որդւոյ Կամնարայ՝ ընդ դիմանան Ներշակայ պատերազմաս։ Եւ հզօր մարտի եղեալ, քաղցումք յերկաքանչիւրոցն անկան ի կող մանցն։ Վանդի՝ ածք դիպեալ ա բանց, ոչ ոք զպարտութիւն յանձն առնոյր։ և մինչ գեռ՝ յայսմ եղեն հա սանին զօրք Պարսկականք. ապա՝ տեսեալ Ներշակայ՝ եթէ՝ թշնամիք են՝ ապուհ, և Վաղէս՝ և իւր Նախարարքն, տարակուսեալ յամե նեցունց, յղէ առ Եծն Ներսէս՝ բաղում անգամ՝ աղաչելով, խոս տանայր՝ դառնալ յիմ Ձանասպար հայց չարեաց, և լինիլ ըստ կամայ նր, և ապաչխարել ի քրէից, և ի մո խիր. միայն՝ զինա եկեցէ, և արաս ցէ խաղաղութի, և թափեսցէ զնա ի ձեռաց հզօրացն Հունաց. ամպէս և՝ Նախարարացն ամէն ամէն՝ զիմեռանց զինի գայլն մաղթանքն՝

նո

նորին աղագաւ. նա և՝ Ա. պիսկոպո
սացն ժողով արարեալ՝ պաղատանս
մատուցանէին, զի մի՛ անփոյթ արասցէ
ցէ զկորստենէ իւրոյն վիճակի։
Ա՛պա հաւանեալ Ա՝եծին Ա. երսէսէ
էին՝ի մէջ նոյ, և արար խաղաղու-
լսելով նմա Ա. ագաւորին, և Ա. ախ
արարածն, քանզ՝ի Ա. հատեւէն Ա. ը
ծրուներաց Ա՝երկրաժանայ, և՝ի նո
րին քեռ առնէն՝ Ա. ահանայ Ա՝ամի
կոնէի, որք անլսող եղեալ՝ գնացին
առ Շ. ապուհ։ Ասէ՝ այլ Ա. ախա-
րարքն՝ ամ՛ հաստատեցին ուխտ՝ զի
յայմ՛հետէ Թագաւորն վարեցէ
ուղղութիւ, և նոքա ծառայեցեն
միամտութիւ, և այս՝ի մէջ նոցա։
Ա. ւ առ զծրոն Յունաց երթեալ
Սրբոյն Ա. երսէսէ, աղաչէր՝ մի՛ ինչ
աշխարհիս մեղանչել, այլ՝ առնուլ
զՆարկս՝ և զորդի՛ Ա. րշակայ՝ զՊապ
հանդերձ ամ՛ Ա. ախարարօքն որ
գնալք՝ պատանդս՝ և դառնալ. ո
րում լսող եղեալ՝ Ա. ազգ՝ և Ա՝եծն
Ա. ետոս Օ. ըրաւար, դառնայ առ
Այսրն, պատանդօքն հանդերձ և
իւր տանելով զՊ՝եծն Ա. երսէս՝
Թղթով Ա. րշակայ՝ որ ունէր օրինակ
զայս։

Ա. ուղէ

Խոսքն Աբրահամ առ Աղես։

Արշակ Աբգայ Հայոց Մեծաց՝ և որդի Վասպուրական Գրամատն ազինս։ Ցեառն իմոյ՝ Ընդհանակալ Աղեսի Գոռոտոսի՝ և որդւոյ քոյրն Գրացիանոսի Կայսերի՝ խընդալ։ Ի գիտէ Ընդհանակդ՝ ի մտի՝ եթէ՝ առ առեալ զձեզ ընչահեծեալ, կամ՝ երբեմն զՀզօրս ինչ վարկանելով, արձակեցաք գունդ՝ հինն յեր կիր Ոստանաց. այլ մեծի խռովուեդ՝ որ ի ձերում միջի շարժեցեալ եղև, գիտակ եղեալ՝ երկուցեալ ի մեզ ասպ հոյ՝ եթէ ոչ ոք թափիւ զմեզ ի ձեռաց նը, օգնեցաք նմա դոյզն գնդաւ. այլ ոչ ես ինքն Արշակ՝ եկի ընդ նմա, զմիամտութիւն ձեզ պատհելով. վասն որոյ՝ առերեսաւ գերել զաշխարհս մեր, մինչև զոսկերսն ան գամ զհարցն, բերեալ ի գերեզման նախնեաց։ և արդ՝ հաւատացեալ ձեր եղելոցս, զառաջինն սիրն առ մեզ հաստատուն պահեցէք. և մեք՝ առ ձեզ մտերիմն հաստատագոյնք ծառայութեան։ Իսկ՝ Աղես ոչ զթուղթն ընթերցաւ, և՝ ոչ եառնս զՄեծն Գերսես, այլ՝ բացեալ ի բաց արտաստահմանեալ զնա՝ հրամայէ, և սրոյ

զա

Պրակ Ը 30

Յաղագս արքասահմանն լինելոյ Աբեթին ՚ի Ներսիսէ, և անկանել պատահել ՚ի Կղէմ անբնակ։ Նա՝ որպէս կերակրեալ լինէին ՚ի վերին խնամոյն։

Ի ժամանակին յայնմիկ՝ էր յա Թուռ Եպիսկոպոսութեն Նիւ զանդացւոց, Յոզեմարան անուն դուին։ և իբրև՝ էլ Հրաման արքու նուստ, ոմն՝ զմի անգամ խաւսող՝ և դրժօղ արքայի. մատուցեալ առ նա՝ ոմանց ՚ի ներձուծողաց, Ղան դոյն Աբիոսի՝ ասեն. եթէ՝ դաւա նեմս ընդ մեզ, Թափէ զքեզ Հայրն մեր անեդուին։ որոյմ ոչ Հաւա նեալ՝ աքսորեցաւ ՚ի նաւ ուղիղն լինելոյ՝ ըստ խաստուածնէ օդոյ ձմերայ նոցա, ընկերեալ ՚ի կղզի ինչ՝ անա պատ՝ ջարդեաց զնաւն. և Հաւոր դայն՝ ոչ իշխեցեալ՝ մնակուածն նաւել, մնացին տագնապեալ՝ ուստե լով զարմանա անտառին. այլ՝ ի տես չուքն ենին Հաստուածոյ՝ կերակրեալ լինելին ամիս ուն ՚ի ձկանց՝ զոր ծուլ ընկենոյր կենդանին։ Այլ՝ Պապայ յանձնառեալ, Հանդերձ

այս

Գլուխ իե 31

Յմի՛ որոշեալ կոտորեցաւ Հրշակ պահնապետն Աղաթարսեան. և զնա՝ վերստին կոտորեցին Պիսիդացիքն։

Ի հեռանալ Սեծին Աղբիսիոսի, առեալ Հրշակ զամ Աղաթարսեան զայգ ուխտին, զոր եդ ընդ նոսա, և խնդրեաց զքէն Ձեռաւերտինն իւրոյ՝ Հրշակաւանու։ և կոտորեաց զբազումս Աղաթարսեան։ Սակայն անդ՝ զազգն Կամնարականաց քաղեալ ի միջոյ՝ չարաչարելով ազատել յամուրն Հռոտգիոս, և ի քաղաքն Ստանին ընդ Երուսանդաշատ. և կոչեալ առինքն ի լքեալ արքունիսն Հռոմայեցւոյ՝ իբր զազգական իւր՝ ի պատճառս պատուոյ, և մեծարանս նոցա. միահաղոյն՝ զարս և զկանայս՝ հանդերձ մանկամբքն, հրամայեաց կոտորել, և ոչ ոք ի նոցանէ ապրեցաւ։ Այլ՝ Սպանդարամա՝ որդի Հրշոյի՝ քանզի՝ ունէր երկ ըմբռդ կին Հրշակունի. որ և՝ բնակ կեցաւ ի նորին ժառանգութեան, ի կողմանս Ցարծոյ, և Հաշտենից. իբր՝ տրտունջ զՀոր եղբօրն եղելոյ

զ՝Ներսէհ. որոյ աղաչաւ՝ և ուխ՝ ի
կոտորմանն ձեր դիպեցաւ. այլ՝ լսէ
զբօթն՝ հանդերձ որդւովքն՝ Ե աւ
արշաւ, և Վաղաւոնիւ, և բոլոր
ընտանեօք՝ գնաց փախստական՝ ի
Յոյնս:

Այսց՝ ի գնալն Աւծի Ներսիսի
ի Յոյնս, էր ձեռնադրեալ ըզ
Սարկաւագն՝ զԽոսրովպատ
սուրբ Հագրեւանդայ, և Ըշարու
նեայց, և հաւատայ ինձ զգործս
Աերակացութեանն համ աշխարհին՝ ըզ՝
ժամանակ իւրոյ դարձին: Այս
Խոսրովամի նմանօգնեալ Աւծին
Ներսիսի, առաւել ևս՝ ի տեսչու
թիւն աղքատաց. որոյ և շուրմարանքն
իսկ՝ աղբերացան աքանչելապէս,
իբր՝ առ Յղնայիւ, և Յղնսեիւ. և
ի յանդիմանել զԸրքայ՝ ահաւոր
սաստիկ էր, և աներկիւղ: և ոչ եղև
կամազիւտ ինձմս Սատանայ, բայց՝
առ միով Ներսիսի, զի՝ էր պաճուճ
առ հանդերձս, և ձիասէր. զոր պար
սաւեալ՝ սպասանէին փոխանակաբա
նեալ, որք ի նմանէ յանդիմանելք
լինէին. վասն որոյ՝ Թողեալ այնու
հետև զպերճագոյն հանդերձն՝
խարազագիսա եղեալ՝ իշաւ շըր

ջեր, մինչև յ'օր մահուան իւրոյ։

Պրակ ԼԲ 32

Լինի ուղեւ Ա.ղբարի հրամայեաց յարչել զԼուսաւորչին զկմախսն՝ և յարկանել զնա ի Վաղարշապատ, ասէ յանդիմանութիւն խորոց յանցանաց։

Լուեալ ի սատակել Ա.րշակայ զմեզն Կամսարականաց, հրաման մնացեալ զդիակունս նոցա քարշել՝ և ընկենուլ անթաղ՝ կերակուր լինել շանց. և ինքն՝ ոմն մեծաւ յաղթութիւն պատակեալ՝ բարեկենդանութեն կատարեր աւուրս. կուտէլ մրթել ըզ զնոցայն հրամայելով՝ համբերս. զորոց պեղեալ երկուց խորս՝ յոյժ քաջախորս, և սաստկապէս լայնս՝ որ ի շինին Նախճաւանին բերին սայլովք նոցին աւանէ։ Նոքա՝ Սայլոր դային՝ տեսեալ զոսկերս մարդկան պաշանակուր եղելոց՝ ցրուեալս առ եզերբք փոսին. հարցեալ՝ ուսան՝ իւ քեանցն լինիլ Տերանց. հաւաքեալ՝ ի սայլսն՝ նետքոյ եղեգանն, բերեալ՝ Թաղեցին ի նոյն խորս. զոր զգալ ցեակ Ա.րշակայ՝ հրամայէ, զԱյլ սրդան ի վէր խորոյն կախել զփայտէ։ Նայց՝ Նադայ՝ ոչ պատահել յառաջնում նուաղին, այսու ժա-

մուս

մու Հասանէ. և սկսեալ կշտամբէ զարքայ՝ բանիւք յանդիմանութեան։ Հրամայեաց Ա. ըշակ՝ քարշել զնա, և քարկոծ առնել։ և քանզի՝ էին դատաւորք նոր տագերք ի մեծ նախարարութեան, ի կորովի՝ և ի քաջ ազգէն Ա. պահունեայ, սուսեր հա նեալ՝ կիսախողխող զքարշողն առ նէին. և յափշտակեալ զԱդատ ի ձեռաց նոցա, յիւրեանսն գնացին Ա. ասաւա. և Ա. ըշակայ՝ ոչ ի հակառակ մնեալ՝ ղօղեր, զի մի խռովու թեամ՝ Ա. խաբարայն յուզեսցի։

Պրակ ԼԴ 33

Յաղագս՝ Բագաւորելոյն Յ. Էոդոսի Ա՝ Ե ծի, և ձողվեցն՝ որ եղեւ վասն Հովհաննու։

ԲԱ. յց՝ Ա աղէսի Ա այսոքը, ըստ արժանի՝ անօրէնն իւրոյ խոր հրդոց, զյաւիտենական զհեղինն աստէն քերելով զօրինակ, հրկիզ եղեալ Ա. նդրիանուպօլիս՝ սատակե ցաւ. և առնու զԹագն Յ. Էոդոս։ Ա՝ ած քակեաց զԱ՝ ԵՀեանս Կուսին՝ մինչև յատակս, զփակեալսն միայն ի Ա րքայն Կոստանդիանոսէ, զա նուանեալսն՝ Ա. րեգական, և Ա. ռաւ մաց, և Ա. ֆրոդիտեայ ի Ա. իւզան

դիոնէ, աւերեաց նոյնպէս՝ և զտա
ճարն Յաստիսկոսի, և արար Լիկե
ղեցի. նոյնպէս՝ և զտաճարն՝ի Լի
ս քաղաքի, զՅիբանոսի զԱՀԾ,
և զՀրէական զՀրեք քարեանն
Սա գարձոյց զնմ Հարս Աքս, որք՝
յաղագս ուղղափառութեան՝ արտա
ստհմանեալք եին, և՛ի Կոստաղս.
ընդ որս՝ և զԱծն Կերսէս՝ աշ
ծեալ առ իւր՝ի Կիւզանդիոնէ՝ պա
հէ մեծաւ պատուով, մինչև ձգնար
տութեն ստուգեցաւ հաւատ՝ որք՝
յաղագս ամբարշտին Անաեդոնի
հայհոյութեանն՝ զի՝ ոչ ՁՀ խոստո
վաներ զՀոգին Աքս, և ոչ՝ երկրպա
գելի՝ և փառաւորեալ ընդ Հօր, և
ընդ Որդւոյ. այլ՝ Ոտար յՀրէշտու
թենէն, և Ստոյգական, և Պաշտօ
նեայ, և Ղգուշն ինչ, և ոչ Հու
թիւն Ընծայուր. Ալ ժողովեալ
Աքս Հարքն, ի Թագաւորեալն Կիւ
զանդիոն, Կոստաստս Հռոմայ. Կեր
տուիոն՝ Կոստանդնուպօլսի. Տիմո
թէոս, Ընդքսանդրի. Անտիոս՝
Ընտիոքու. Կիւրիլոս՝ Երի. Կո
րի դոր, Կիւսեբիա. Կասիլիոս՝ Կեսա
րու. Կրիգորիոս՝ Կազիազու. Ըն
փիւլաքսիոս՝ Յիկոնիու. և այլք

և

Պատիկոպոսք՝ միանգամայն հարիւր
և յիսուն Հարք, որք նզովեալ՝ մեր
ժեցին զԱրեդոն՝ և զամենայն Հո
գեմարտս։

Գլուխ ԼԴ 34

Ի Համայ երկու Ա.ըշակայ առ Ը ապուհ, և
անդրչ լինել։

Ա.ՐՔեալ՝ պարտապ առեալ
Ը ապհոյ ի պատերազմացն,
առաքէ՝ ի վէր Ա.ըշակայ զԱ.լանայ
Ոզան ամն, Պալհաւիկ՝ հզօր գնդաւ
որ էր ազգակից Ա.ըշակայ. իսկ՝ Ա.ը
շակ թափուր՝ ի բազմանյն մնայր նախ
արարած. որոց ձեռն տուեալ Ա.ըս
նայ Ոզանն, կամաւ երթային առ
շապուհ։ տաղտկացեալք յիւրեանոյ
Տեառնէն Ա.ըշակայ. և մեծարելք
՝ի Ը ապհոյ՝ դառնային յաշխարհս
մեր։ ուստի՝ տարակուսեալ Ա.ըշա
կայ՝ յղէ պատգամ առ իշխան զօրուն
Պարսից, եթէ՝ դու արիւն իմ, և
հալածատուքիւն, ընդէ՞ր՝ այդպի
սեաւ վարիս զիս ջերմութեամբ.
Թէպէտ՝ և ակամայ զգալուստ քո
գիտեմ, ուր կարացեալ սայթաքել
զՀրաման Ը ապհոյ, գալ՝ ի վէր քո
ազգականիս. այլ արդ՝ Թուլայն
լինձ

ինձ, զօղել ուրեք՝ վայրկեան մի ժա
մանակի, մինչև՝ ոդիաուեալ՝ կարա
ցից անցանել յերկինս Յունաց. և
դու կալցես զաշխարհս, և բազմիլ
կինէն հանդիպիցիս բարուքեց,
ոչ արդարև՝ ի մտերիմ Հարազա
տէ։ Պատճուցանէ Ս. Լանոյ Իզան
Ս. Քրիսկոյ՝ այսպիսի պատասխանիս.
ասէ, Թէ դու ոչ խնայեցեր յազգայ
կինն մեր Կամնարականն, որք՝ ա
ռաւել քան զիս՝ էին քեզ հարազա
տագոյնք, Ղենի ձերոյ մասամբ, և
աշխարհաւ համաբնակաւ. զի արդ՝
կինէն ունիցիս անկն՝ ի քեզ խնայել՝
հեռացեալ կինէն Ղենիւ, և բնա
կութեք. և որովք օրինակաւ՝ ես՝ ի
քոյն յուսալով բարիս, որ անյպոյտ
է, Թէ առիցց, զգտեալն կիմիզ Թա
գաւորէն՝ կորուսանիցեմ Ս. պա՝ այ
նու հետև Ս. Քրիսկ կոչ նեղեալ,
յոչ կամայ երթոյ առ Ը ապուհ,
և՝ ի պահեստի լինի՝ ինմանէ։ և բրա
նու Թէ հարկաւորեալ՝ գրի՝ զի փա
ռանձեմ, կինն, ՝ի գուռն եկեսցէ։
և շապուհ հրամայէ ամենայն մե
ծամեծացն, զի՝ ընդ փառանձեմայ
եկեսցեն։

Պրակ Ը. 35

Յաղագս ընծայիցն Հ. ապիսոյ՝ որ անկին ի Դայս, և մահն Ա. ըշխոյ.

Ի՝ նրև՝ գիտացին Ա. խաբարքն Դայոց, այնք՝ որոց յուսաջադոյն քան զԱ. ըշակ՝ ձեռս տուեալ էր ի Հ. ապուհ՝ արքայ Պարսից. եթէ՝ և՝ զնոսա կանայս խնդրեալ է, իբրև զայնոցիկ՝ որք առ արշակայն՝ էին միա միւոք. և զայն ևս տեսին՝ եթէ զնայց Ա. նայ Ոգւոյն, և գնդեղ փոքր է՝ որ յաղագս այնորիկ՝ եկեալ է, միա բանեալ՝ Հալածելոյն զնոսա. և իբ րեանց առեալ զկանայս՝ և զորդիս, փախեան յաշխարհն Յունաց. նա և՝ ոչ Ա. շխոյն փառանձեմ գնաց՝ ի կոչ առնն իւրոյ, այլ՝ Հանդերձ դամ ձիւք՝ անկաւ յամուրն Ա. րտագեր ից, լուր առնելով՝ առ որդին իւր Պապ, յուսայր ապրիլ՝ ի ձեռաց արքային Պարսից. ընդ որ զլսեալ շապուհ, կապէ զնոսա Ա. ըշակայ՝ էր կաթեղիկն շղթայիւք՝ և տայ տա նել յերկիրն Ասորւոց առ Ա. յուէն կոչեցեալ՝ բերդ. և զոր քա զամգումարեալ՝ ի ձեռն Ն. երսու ժանայ Ա. ծրունւոյ, և Ա. ահանայ

Ա՝ա

Սամիկոնեի՝ Ալբայողից զԱ-տ, որ
ձակէ յաշխարհս Հայոց՝ որք եկեալ
նստան շուրջ զբերգաւն՝ Լուսագե-
րիչ՝ և թէպէտ՝ ոչինչ կարելին առ-
նել, վասն անմատչելի ամրութեանն.
բայց՝ զի բարկութիւն Աստ-ծոյ՝ վրդ
Եղիշակայ, մարդկի՛կք ամրոցին ոչ ան-
ացին մնալ համբաւուն Պապայ.
այլ՝ անձնատուրք եղեն՝ ի կամսոյ՝
և ոչ՝ ի բռնութենէ. զորս գերեալ՝
հանդերձ գանձիւք՝ և Տիհնաւն
փառանձեմաւ, խաղացուցին Սա-
րեստան, և անդ՝ ընդ սայլն ցից հա-
րեալ՝ սատակեցին: Յնմին ժամու՝
Եհաս հրաման՝ ի շապհոյ յարքայէ,
զի քանդեալ՝ աւերեսցեն զՇամ-
րուքի քաղաքաց, և զԵրեմեան խա
զաղացանել՝ ի գերութիւն. և զմն
Երեսյոս, որք նովին օրինաւք կային
՝ի Ման, Տոպպոյ. զորս ածեալ էր
Նազափրանայ Ուշտունեաց՝ յաւ
ուրս Տիգրանայ. զորս քանակեցոյց
Տ ասպուհ Սպահան՝ գերեցին և
զմն Երեսյոս՝ որք Սրտաշատ, և՛ ի
Սաղաշապատ, զորս ածեալ էր
նոյն Տիգրանայ Աքբայի. որք յաւ
ուրս Արբոյն Գրիգորի, և Տրդա
տայ՝ հաւատացեալ էին՝ ի Քս. ըս

որս

որս՝ և զ Օնիթեայ Արեց Արտա
շատու, և մնատուցեալ նմա Տ ապուհ
Պերհրուժանայ՝ չարաչտուհաց զգ
Օնիթեայ Արիցու Արտաշատու՝
եթէ՝ յայն սակս՝ ևկն ընդ գերեվարն,
զի խրատեսցէ զնոսա, պինդ ունիլ
զհաւատսն Քրիստոնէութեան. վա
որոյ՝ չարչարէլ զ Օնիթեայ՝ հրա
մայեաց Տ ապուհ, զի թողցէ զօ
րէնս Քրիստոնէութեան. որուա
ւղ հաւանեալ՝ կատարեցաւ։ Օ այս
ամաղիս թշուառութեան սեսեալ
Արշակայ, Սահուղաբար՝ անձինն
արար, որ թագաւորեաց ամս 30։

Պրակ Իգ 36

Քրիստոս ընդ մեղ լսրեաւն՝ որ է Պերհրու
ժանայ. և խոփատրել պապայ։

Յայտ մնհուանն Արշակայ, գու
մարեալ շապուհ զօր բազում
ի ձեռն Պերհրուժանայ՝ և արձակէ
ի Հայս, և ինքն հաւատայ զաշխար
հըս, և տուեալ նմա կին զքոյր իւր
զՊոմզդուխտ՝ և Հրամարտակ բա
զում շինէ՝ և Պատատակերտաց՝ ի
Պարսից աշխարհին։ և խոստացաւ
նմա տալ զթագաւորութիւն Հայոց,
միայն թէ՝ զՊահարանն նուաճես

յէ

ցեք, և՛ ի դէն Ազգէզանց՝ զԵն դար
ձուացէք. որոյ յանձն առեալ՝ և ե-
կեալ՝ զբաղում Նախարարաց կա-
նայս կալեալ՝ ի բնդդս տայր պա-
հել, զդարձ արանցն յուսալով՝ և
զնմա կարգ Քրիստոնէութեան ջա-
նայր խափանել. զԱպիսկոպոսունս՝
և զԱհանայս՝ Հարկայ պատճա-
ռաւ՝ կապեալ, յերկիրն Պարսից
տայր տանել: և զոր միանգամ գիւրս
գտանէր՝ այրէր. և Հրամայն տայր՝
մի ուսանիլ դպրութիւն Յունարէն,
այլ Պարսիկ. և մի իշխեցեն խօսիլ
Յայն կամ թարգմանել. այսպիսի
ինչ պատճառաւ՝ զի ամենևին մի լի
ցի Հայոց ընդ Յունի ծանօթա-
թիւն՝ և հաղորդութիւն սիրոյ. բայց՝
չնմարիտ խափանել զՔրիստոնե-
ութեն ուսումն. զի՝ յայնժամ Պար-
սից Պարսից՝ չէ՛ւ ևս եր լեալ. և
Յունականացն՝ կարգք Աւգեղ
ցոյց վարեին: Որդ՝ Իբրև լուաւ
Արծն՝ Վերսես զարիսն, որք հա
սեն ի վէր Հայոց, և զմնձն Ոչա
կայ, աղաչեաց զՆերսեհականն Մեծ
դոս՝ խնդրել ի նմանէ օգնական
նութիւն, և թագաւորեցուցանել
զՊապ՝ որդի Ոչակայ: և ընդնմա

դու

գումարեաց զօր բազում՝ ի ձեռն Մարատեւլատին Մեծի, Տէրինաի անուն։ Եւ Մեծին Երեսխի՝ աւուրեալ զամ Լախաբարսն՝ որք կամակից էին ընդ Տէրութենն Պարսից՝ եւ որք ոչն. և զապրեանն կամ սարական Սպանդարատ միաբանութիւ ածէ զՊակ յաշխարհս Հայոց։ և եկեալ՝ գտանեն զամբարիշտն Մերուժան՝ սեւտացեալ՝ կալեալ զաշխարհս Հայոց. և հալածական արարեալ՝ յինքեանս թափեն։ Այլ՝ Մերուժան հրամայէ Պայկանն զբերդիցն պարսպաց կախել զկանայս Լախարարացն՝ մինչև մեռցին։ և Թողուլ նմայնպես ի կախաղանին զդիակունսն, զի լուծեալ՝ անկցին գետ կերակուր լինիլ Թռչնոց։

Պրակ Լէ 37

Յաղագս մեծի պատերազմին՝ որ եղեւ ի Ձիբաս և սպանումն ամբարշտին՝ Մերուժանի։

Պակ զօդ արարեալ Մերուժա նայ՝ երկիրն Հոռոմոսական առաջապահ՝ զամ օդնականութեի Լախ ոդոսի՝ զոր արար առ Պապ։ Եւ նա հրաման ի շապհոյ ամ զօրացն Պար

Պարսից՝ երթալ ի պատերազմ ընդ Ասորեստանեայս ի Հայս։ Յայնպէս ազգին Յունաց Թեոդոսի Պապ՝ և Յերեմիանոս զՔ ապհոյ եթէ ամ զօրացն հրամայեաց՝ ելա նել ի վերայ մերը, քանզի միայն ի Յրանկացն։ ապա՝ և () գոստանն Թեոդոս հրամայեաց Դադեի Կոմսի Սեծի երթալ յօգնական նուիրել Պապայ, առնուլ զամ զօրս Յունաց. ուչ զոք թողուլ զոր ուչ առցէ զինի. այլև՝ զհետևակս պա հապանս քաղաքացն, որք զմեռաք սեպհոյ ունէին զվիշապս։ և խմբեցաւ պատերազմին ի դաշտին՝ որ կոչի՝ Ձիրմա։ և մատեան Հակատ՝ առ Հակատ։ և Անկուանք քանզ Լախ արարուց Հայոց՝ ինքնակամ նահա տակեալք՝ մտին ի մէջ Հակատուցն առաջնորդութեամբ Պարսպետին իբրեանց՝ Մժեսայ Լպետի՝ որ դուց Նագարատայ, որ յազգէն Նագրատունեաց։ ելին՝ և ի զօրացն Պարսից համամտիք ևս, և խաղացին ի մէջ Հակատուցն՝ և ցիրք ընդ ցիրս յինեին։ և ի դառնալ Անկանցն Պարսից, ընդ հաւսպ դարձեալ մեռ ռոցն զհետ ևս. օրինակ իմն՝ ոյ փո

Թո

Թորիկ յանտառէ տեւեւաթափից. երազ՝ յերիվարացն առեալ նիզա կօք դի ցուրտ յերկիրը ընկենուլին՝ ուչ կարելով նոցա՝ յիւրեանց ձակատն մտանել։ Ասկ՝ յորժամ Պարսիկքն զմերն շրջկէին, նք՝ ի վահանափակէն Հունաց՝ իբր՝ յամուր քաղաք մտա նէին՝ առ ուչինչ միտս առնելոյ։ քան զի՝ այնպէս արար Գորգիսանս Իշխան հետեւակ զօրուն. իբր՝ պարս տիք պատեաց վահանօքն զձակատն պապայ. քանզի՝ զրքն Հունաց վա ռեալ էին՝ ի գէնս ոսկւոյ՝ և արծա թոյ. և երիվարքը նոյ՝ նոյնպէս զար դուած և էր տեսանել իբր՝ զպարիսպ ինչ, յորոյ յոլովք՝ ի կէզեայ՝ և՝ ի կա շեայ պահպանակաց զգեստուն զգ կարծրաւթեան՝ վիմայ քերէր երե ոյթս. և՝ ի վերայ նոցա՝ անխափան գէնք նշանս արձակեալք, իբր՝ զսաղարթս ինչ հովանաւոր ծա ռոյ. քայց՝ զվիշապայն մանուածս՝ ահագին բերանաբացութեք՝ ու ռուցեալ՝ ի վչմանէ օդոյն՝ ուչինչ ու րեք, կարէ՞ նմանեցուցանել, այլ միայն՝ իբրև՝ զլեառն ինչ անդամանդ գեայ՝ խոնարհիլ՝ ի ծով զբուվան դակ ձակատն Հունաց, ի Պարսկա

կան

կան զօրսն. քանզի և զնոսին տեսա
նել՝ որպէս զՀզօր ինչ գեաւ, առ՛ի
կողմն, ՛ի լայն ծաւալեալ. արդարև
զրագ՛ին զրահազգեստացն բերկր
զնամանութիւն։ Եւ դարձ՝ երբև եհես
Սեճն Վերսէս զնոյն նամ, եկ նա ՛ի
կատար լերինն Վպատայ՝ և ամբարձ
զձեռն իւր յերկինս, անխոնարհե
լի պահելով ՛ի խնդրուածս՝ հան
գոյն Վախամանրագարէին Սոկսի,
միանգամ՝ պարտեցաւ երկրորդն Վմա
զկ։ Եւ՝ ՛ի ծագիլ արեգականն
ընդդէմ մերոյ զօրացն, ՛ի պղնձա
պատ վահանացն՝ նշոյլք ջերմութեանն
փայլատակէին, երբև՝ յամպոյ մեծէ։
և՛ ի նոցանէ՝ ՛ի դաշտս ոստէին ՛ի
մերոց Վախարարացն Վաջք զրա
հաւորք՝ ոյլ փայլատակացն ձիուա
գայթք. յորոց՝ ՛ի տեսութենէն մի
ացն՝ զանգիտացեալ Պարսկականն
գունդ, սակաւ ինչ՝ և մերն, վ՛ո՛չ
կարել՝ հայիլ ընդդէմ արեգականն
ծագման։ Եւ՝ ՛ի քաղքենել զմի
մեանս, եղև ՛ի վերայ՝ հովանի ամ
պոյ՝ և հնդամ ասստիկ ՛ի մերոցն կու
սէ՝ ընդդէմ Պարսկականին փը
չեալ. և՛ ի խառնակել մարտին, սա
տահ Վամարականն Վասնդա

ըատ

քան՝ խմբել մեծի յորում էր վաճն
ջերգիր, ՝ի եկաց արքայ. զգլուխն՝
միջին գնդին՝ սնդուխք զտեղի
Հակառուն կալեալ. և յարձակեալ
պանդարատ, և հերձեալ զ
խումբն, ոմն՝ զշանթահար՝ յերկիր
կործաներ զքաջն, և պտուտեալ
զխումբն, ՝ի փախուստ դարձուցա
նէր: և այսպէս՝ ՝ի վերուին օգնական
նուէքն զօրացեալ, առ Հասարակ՝
զօրքն Յունաց, և Հայոց՝ դիւկամբք
թշնամեացն՝ լցին զդաշտն ամ. և
զմնացորդսն ամենայն ՝ի փախուստ
շրջեալ՝ Հալածեցին: ընդ որս՝ և
զՀուանայր՝ ՝ի զօհանից ՝արքայ՝ խո
ցոտեալ ՝ի ՝ուշերակ՝ որգւոյ ՝ա
սակայ ՝ամիկոնեի՝ Հանին ՝ի պատե
րազմէն: Հայց՝ ամբարշտին ՝Եհ
րուժանայ վիրաւորեալ ձին՝ ոչ կա
րաց երագել ընդ փախստեայսն.
որում աձապարեալ՝ Հասանէ ՝պա
րսիկն Հայոց՝ ՝մեծատ, և զօրս
ընդ նմանէն էին՝ կոտորեալ, ձերբա
կալ առնէ զվատշուհիկն յերեր շամ
բին ՝ոգաւորի. և զմնասածեալ,
թէ՝ գուցէ թաքիլեալ զնա ՝Եծն
Հերսէս, այնորիկ աղագաւ՝ ոչ ածէ
՝ի բանակն. այլ՝ զտեղեաքն գտանէ

պատ

պատրաստական առ՝ի կործանումն ամ-
բարշտին՝ զմանն Խորանաւորս՝
հնազր լուցեալ, և շամփուր երկա-
թի մին խորովելոյ. զոր ջեռուցել
կրկնեցաք զոլորեալ՝ որպէս պատակ, և
յոյժ արտաշէկ արարեալ, ասէ.
պատակեմ զքեզ՝ Երզրուժան. քան
զի՝ ի խնդիր եիր թափառորդիս
ոչ. և ինձ՝ սպեսիս պարտէ զքեզ
պատակել. ըստ՝ սովորական իշխանու-
թեն իմոյ Հայրենեաց. և մինչդեռ՝
տակն էր իբրև՝ զհուր, ձգ՝ի գլուխն
Երզրուժանայ. և այնպէս՝ սատա
կեաց զչարն. և յայնմհետէ՝ խաղա
ղացաւ երկիրն՝ ընդ ձեռամբ Պա
պայ նուաճեալ։

Գլուխ ԼԸ 38

Նիւէ՝ որպէս Պապայ դեղ տահու տպըռա
ցեալ՝ Սրբոյն Ներսէսէ. և ելոյծ՝ի կենաց։

Յետ՝ սպառելոյ պատերազ
մացն, և խաղաղանալոյ երկ
րին. Լեծն Ներսէս դնէր վկայու
թե՝ի մէջ Հրքայնի Պապայ, և՝ի
մէջ Նախարարացն, գնալ յամ ձա
նապարհս արդարութե. զի՝ վկայ
եացեն՝ ըստ հաւատոյ Քրիստոնէ
ութեն՝ և գործքն. և զի՝ Հրքայն՝

մի՝ Հօրն իւրում՝ նմանեսցի՝ անիւրա
ւեալ, և զրկել. այլ՝ վարեսցի ուղղու
թեամբ, հայրաբար խնամալով առ
Ա[ղ]ախատրան. և նոքա մի և՝ յաւ
ելցեն՝ վտարանդել նշխարելով զը
նա. այլ՝ ծառայել միամտութե։
Յայնժամ՝ Ա[ստ]ուածային Հայոց Պատ,
դարձոյց ի Կամսարականն Պան
դարան՝ զամ ինչ, զոր յափշտա
կեալքն հօր իւրոյ Ա[ստ]ուածակ. զԱս
տեն Ճ իրակոյ՝ և Ա[ստ]ուածատեաց՝
որ լեալ եին ազգին Կամսարակա
նաց. ուչ իւրեւ՝ զանիրաւ ագահու
հօր իւրոյ Ա[ստ]ուածակ, այլ՝ իբրեւ պար
գեւս՝ ըստ վաստակոց Ա[ստ]ուածային Պան
դարանացն, որ հասան զԱ[ստ]ուածակ
քան. բայց՝ և զայլոց Ա[ստ]ուածային
դարձոյց զգրկանս, և յոյժ անբնաբա
բար յուցանէր զնոսա ախորժակս, և
առատաբար կեայր. բայց՝ զի ամենա
լի ախտիւ զազրագործ էր, և յան
դիմանեալ՝ կշտամբիւր ի Ա[ստ]ուածոյ
Ա[ղ]երսխեն, ընդ ականջս Հայոց նմա,
խորհելով ի չարիս. և ուչ իշխէր
յԱ[ստ]ուածականէն Ա[ստ]ուածոյ՝ յայտնի
ինչ առնել նմա չարութե. զի զմա
հու՝ զաղանի արբուցեալ Ա[ստ]ուծոյն
Ա[ղ]երսխի, ելոյծ ի կենցաղոյս. որ

կալաւ զԱթոռ Նպիսկոպոսութենն ամն երեսուն՝ և չորս։ և փոխեալ յաշխարհէս՝ Նբրանելին Նբրսէս, ի Պաւաւռին Նկեղեց, ի Պեօղն՝ որ կոչի Նսմխ։ բարձեալ զմարմինն նր Նբգային Պապայ՝ Թաղեաց ի Մովսէս Յ՚ուանին, զանխլաբար ունել լով զեղեալսն։

Յաղագս՝ աղոտակլոխնեանն Նսահակայ, և սպանման Պապայ ի Մերսոսէ։

Պապ՝ տեսեալ Մազաւորին Պապայ՝ սգացեալ զնմ Նյայս ի վերայ Նբրանելոյն Նբրսէսի, Հար կաւորեալ յուզեաց, և եգիտ զոմն՝ յազգէ, և ի ժառանգութենէ Նլրի անսոսի՝ որում՝ անուն՝ Նահակ կոչէր՝ ուշ հեռի ի գովութենէ. զոր կայցոյց փոխանակ Նբրսէսի, առանց Սեծի Նբք եպիսկոպոսին կեսարիոյ, որ կալաւ զաթոռն՝ սմն ինչ։ Նայց Պապայ լուեալ, եթէ մեծն Մերսոսէ եկ ի Նրեզանդիայ՝ ի Նշոամ կոյս, և մնեալ ի Մերսոսի նմին՝ հանդերձ Նպայիւն. և յաղագս ինչ Նհանայ՝ եղև խռովութիւն, ընդ նա և ընդ Վաղաքացիսն, և մինչ խռո

խռովութեանէ. և յաղթեալ Լինքնա
կալին, սատակեաց ՚ի Վաղաքա
ցեաքն սրով՝ տասն՝ և հինգ հազար
զայս լուեալ Պապոյ՝ վարկուցեալ՝
յերկարել այսպիսւոյ խռովութեանէ,
արհամարհեալ՝ նչահեաց. և գըր
գռեալ զնա՝ կորստեանն իւր, հալա
ծեաց զՏերենտիանոս հանդերձ
զօրօքն, և սկսաւ պատրաստել ՚ի պա
տերազմ և հասեալ Հրաման ՚ի մե
ծէն Թէոդոսէ, ընդ կրունկ դար
ձաւ Վաղէն Տերենտիանոս. և ըստ
իւրում պատահմանն բախտի՝ յան
կարծակի անկեալ ՚ի քանակն. և զո
մանս կոտորեալ, և զոմանս փախս
տեայս արարեալ. ուր սաստկապէս
նահատակեալ քաջութեք՝ ընդդէմ
մամռրա լինէր Գնդի Հարսպետն
Ընձաւացւոց, և Պարապետն Պա
պայ՝ արևելեայ զօրուս. զոր յաղթո
ղին Տերենտիանոսի՝ իւրովի արա
րեալ կիսակատար զգլուխն ընդ
նեալ զթագաւորն զՊապ. և Պա
պայ յաղէրս աղաչանաց անկեալ՝
զնմին մեռցի, այլ՝ յանդիման լինիլ
Ընդայի, և քաջին Տերենտիանոսի
գթայեալ՝ ընդ հայհոյեաց նմին զմաղ
թանսն. և երկաթեղէն կապանաւք՝

եր

երիտասարդի Աճեցին Յովհաննէս. ըստ իւրում անզգամութեան, սակրաւ վէնտրի: Թագաւորեալ ամս, ԵՕԶԵն:

Գլուխ Խ 40

Յաղթի՝ նահապետին Ալեքսեայ, և կապանաց նորին:

ՌՈՒՅՑ Օգոստոս բարեացակամն՝ յովհաննէս՝ որ և՝ մեծն՝ ի քաղաքն երոգի ասին իւրոյ Թագաւորելոյդ փոխանակ Պապայ՝ զի ապրազդատ ումն, ի նմանէն Տօհմէ Գիշակ ունեալ: Այս ալրազդատ՝ էր տիօք Անուկ, Կրաեայ, Ընձնեայ, և ժեղ՝ ի ամ գործովք բարութեն և յոյժ կորովի ձեռաձգութեք. որ ի ժամանակի՝ ի փախստենէն Ասիոյ գնացեալ՝ ի գաւառն Կայաեր՝ նահատակեալ: Նախ՝ ի Պիսակ՝ զՌոնսամարտիկան յաղթեալ. դարձեալ՝ ի Յարկդ քաղաքի՝ ել լադացւոց, որ հասարակի՝ կոտորեց առիւծս. որում՝ փառս Ելմպիա խաղուն հանդիսի՝ Իմբշամարտ կայն երևի, և յարգի՝ այլ որ առազգէն անկուարտակ՝ նորա արու Թիւնք քաջութեք, համարձակիմ

ասէ՝ Հաւատար Սրբոյն Տրդատայ.
քզի՝ զհինգ Կահատաւան, ի թիհնա
մեացն ընդդէմ իւր յարձակեալ՝ ի
վերայ երեքտաց հասան սուսերուա. և
՝ի բերդ ինչդիմեալ՝ ի վէր պատուա
բին՝ արս եօթն, և տանուտեարք հա
քեալ վերուստ ՝ի վայր հասեայ, մի
մեանց զկնի, իբր՝ ՝ի սասուիկ մըրիկ՝
վազահասուկ՝ ի թզենեաց: որ ես՝ի
յաշխարհս մեր՝ ՝ի յիսուն, և՝ ի ե ամի
Թ ապհոյ. առաջին մարտի պատա
հի՝ Լուսակաց՝ ի դժուխարս Կա
բանազոյ, և փախստեայ արարեալ՝
հետամուտ լիներ. իսկ՝ նշանակեալ
ընդ նեղուց կամրջին Լփրատայ ըն
կեցին զփայտն զկնի իւրեանց. այլ՝
նոր հասեալ՝ վազեաց զԼփրատաւ,
առաւել քան՝ զ ականացին Ռիսվ
նեայ՝ վաղուն՝ 22 կանգնոյ չափ: և
անդ՝ էր տեսանել զմին Լքիւլէս՝
ընդ Ակամանդրոս գետ վազելով:
յորմէ զարհուրեալ Լուսակացն՝ ի
ձիոս անկան, զինքնակից լինելով:
Նաղագս որոյ՝ արքեայ՝ ի մանկուե
նյարուածի, առ այսօրիւք՝ և՝ ի թա
գաւորութե, ոչ հնազանդեր խրա
տու Ա երակայուե՝ Օ օրալարայն
Նունայ: վասն որոյ, առաքէ հրեշ

տակս

տակս առ Թասղուհ, զի՝ տայցէ ի գաւերակ իւրոյ՝ նմա հնութիւն, և սա դարձուցեալ առնա զաշխարհս Հայոց։ զոր զգացեալ Օրաւալեանցն Հունաց՝ սղդ առնեն Կայսեր։ Իսկ Կայսրն Թէոդոս հրամայեաց զնահատունիլ եթէ, ուր իւրմէք կամօք երթիցէ ի կռիւն Պարսկաց՝ ընդ նմա երթալ իւրմէք կամօք, յոտատելի ի հոտս հանել զԳոստոն։ այլ Կայսրն, և ուր տեսութիւն սրտին արար, այլ երկաթեղէն կապանօք ետ տանել զնա ի Թուլիս Կղզի Սկիկիանոս։ որ թագաւորեաց ամս ՃԻ։ Հայոց յերկրորդ ամի Սարազատայ, եկաց Յակիկոպոսատեառ Հայոց Օաւէն, ի նմին ազգականութենէ Աղբիա նոսի, ամս չորս։

Պրակ խե 41

Թէոդոս Մեծ, զերկուս որդիսն Պապայ, զԱրշակ և զՎաղարշակ, այսպիսի ինչ խորհեալ. եթէ՝ ոչ մի

միաբանեցին երկոքին յառաջամ
բուԹիւն. և անդէն պահելով ըզ
Ա՛յր Ա՛նկանցն, արձակէ զնոսա
Հանդերձ Ա երակացուօք յինքեանէ,
արամիւք հաւատարմօք, և զօրու.
օրք եկեալ՝ կային զաշխարհս մեր,
և տիրեցին ամի՛ արիաբար՝ մեր
տիւք ը Պարսս. և առին իւրեանց
կանայս, Ա՛ըշակ՝ զդուստր Ա՛աբկան
Ա՛իւնեաց Ա՛ահապետին, և Ա աղաը
շակ՝ զդուստր Ա՛ահակայ Ա՛ծպետի,
որ ՚ի նմին ամի վախճանեցաւ։
Ա՛այց՝ յերկրորդ ամի Ա՛ըշակայ՝ և
կայ ա՛ԱՀիսկոպոսութիւն Հայոց՝
Ա՛սպուրակէս, ազգական Շ՛ահա
կայ, և զաւէնայ՝ ամն հինգ։
Ա՛ակ Ա՛եծն Ա՛ՀԱԹոդոս՝ ելեալ՚ի պա
տերազմ ՚ի Ա՛իզուդանն՝ հիւան
դացեալ՝ մեռաւ, Թողլով զԹագաւ
որութիւնն իւր՝ որդւոյ իւրոյ, Ա՛ը
կադեայ՝ զՍիւզանդիոն, և Հնա
րեայ զՀռովմայն. որք՝ ոչ գովե
լիք, և արժանիք Հայրենականնին՝
գտան առաքինութեանց։

Պրակ խը. 42

Հաղափ՝ բաժանելոյ Հայոց ընդ երկուս՝
՚ի յեռն երկուց Ա՛ՀԱՓատորայն Ա՛ըշակու
նեաց

նեաց, ի Յոհաննէս երէցս Աղեքս, Պարսից և Յոհաննաց:

Լսեալ Աստղիոյ, եթէ թէր ուղիղ է Աբգար, խօսէր ընդ նմա զխաղաղութիւն, քանզի էր պարտեալ Հարեաւ ի Հոգին նորա, Սեծէն Թէոդոսէ: յանձնառնու և Աբգար, առնել զհաշտութիւն առաւել յիւրոյ Օգոստոսէն. զի թէպէտ և էր Աբգար ի պարտեալ ըղ յաղթութիւն յամն կենաց երանելոյն Թէոդոսի, սակայն զօրագը լու խքն վաստակեալ ձանձրացեալ լինէին յաշխատութէ հանապազորդ պատերազմացն: Սի ասն որոյ հաւանեցան կատարել յանձնառութիւն բաժանել զԱրեւելեայսն և զՀռոմայեցի աշխարհս: Սի ետուն Թոդեմ Աբգար զՆուսն Թագաւորական՝ Հռոմայ իւրոյ Աբգար պատ, և զնա մնան բաժինն Պարսից, զնաց՝ տիրել արեւմտեայ կողմանց աշխարհիս մերոյ, որ ի մնանէ բաժնի Յունաց, ուր միայն Աօրն աղագաւ՝ որ էր ի Կայսերական քաղաքին, այլ լաւ համարեալ Հռոմայ կողմանն Թագաւորել և ծառայել Քրիստոնեայ Թագաւորի, քան յո

լսվիլ խլեսէ, և մտանել ընդ ծով
Յեթանոսաց։ գնայցին զինի նորա
հանդերձ կանամբք, և որդւովք և
Ալախարարութիւք, որ ի բաժնի մա
սինն Շ ապհոյ, թողլով զիւրաքան
չիւր արձրս՝ և զգեօղս՝ և զդաստա
կիւրտս։ ընդ որս՝ գլարացեալ շատ
հոյլդ առ Լրշակ, թէ՝ ընդէր գըր
դռեցեր զպատերազմ՝ ի մէջ իմ, և
Ալայսեր՝ տանելով զԱլախարարու
թիւն իմոյ բաժնին. և պատասխա
նի լսէ Լրշակայ՝ եթէ՝ վասն զի ոչ
համբերեցին ընդ Պարսիկ Լրաջ
նորդաւ վարիլ՝ եկին զինի իմ։ և
արդ՝ եթէ՝ հաւատաս յիս զմասինդ
քո զիշխանութեի, ոչ՝ և Ալայսը զիւ
րոյս, պատրաստեմ՝ ի պաշտել ըզ
քեզ, ոչ՝ զԱլայսդ. ապա՝ եթէ ոչ է
հաճոյ քեզ այդ, և իւրեանց կամաւ
դարձցին առ քեզ Ալախարարքս ոչ
արգելուս։ Օ այս լուեալ Շ ապհոյ՝
Թագաւորեցոյց Հայոց՝ իւրմէ իւրոյ
բաժնին՝ զԱռսրով ոմն, Ինմին ազ
գե Լրշակունեայց. և առ Ալախա
րարս՝ իւրոյ մասինն, որ էլեւէնէին
զհետ Լրշակայ, գթեաց Հրովար
տակ, որ ունէրը զայս։

Խոսքն Երրորդ սակս Հաւատոյ։

Ղևտացանց՝ որք էին ապուհ, Նադաբայից արքայ։ Հաւատացեալ էին Քրիստոսի, որոյ կալուծած՝ իշխանութեանն յիմարաժիտս հատածոյ զի Քրիստոս՝ և ձեր ոչ ազատաբար արարեալ Թողիք զիւրաքանչիւր իշխանուն, և մեզ՝ ոչինչ նիւթ էր, սակայն՝ ըստ որում բաբար խնամոյ՝ դիմայաք ի ձեզ, և յաշխարհս ձեր. զմտաւ ածեալ, եթէ՝ ոչ կարեն հնազանդ առանց հոգւոյ լինիլ, և հալիւք՝ առանց բարոյ Ա երեսակայութիւն. վասն որոյ՝ թագաւորեցուցաք ձեզ զԼոսրով անն, ի Վենկ ձերմէ՝ և յազգէ բնիկ ձերոյ Տերութեդ. արդ՝ դարձեալ ձեր՝ հիւրաքանչիւր արարս իշխեցէք, որպէս՝ և այժմ երդուեալ ի հնազ՝ և ի քրիստոս՝ և ի վանս անմահից խնդ Վահանեացս, զի՝ առանց նենգութեան, և պատրանաց արարաք զայդ՝ և անշրջելի պահեմք. իսկ այնք՝ որք ոչ լուիցեն մերոց հրամանացս, զտունս նոցա՝ հանդերձ գեօղիւք, և դաստակերտաք՝ յարքունի նիւթս ունիլ՝ հրամայեցաք. ոչ լեթոյք։

Պրակ խէ 43

Յաղագս փոփոխման Ա. Խաչարարին Հայոց յերկրորդումն ի Թառանդուխտ ի պաղծոն երկրէն Յունաց։

Արդ՝ լուծան Ա. Խաչարարք Հայոց այնք, որք ունէին զիշխանութիւն ի Վասպուրական ի Պարսից, եթէ՝ կացոյց Շապուհ Յազատաւորս հաւատացեալ Ա. Քրիստոսի. և զմուրհակ ուխտին տեսին. Թողեալ զԱ. Քրիստ՝ դարձան ի բնակութիւնս իւրեանց, բայց՝ յերկիւղ պատահեանցն մնդակացն Ա. Քրբայի, և ի մեռաւորս մերձաւորաց. Պարսիկ՝ որդիք Հաբկայ Տ՚ն Ալիւնեաց, որ էր Ա. Նիներ Ա. Քրիստոսակայ. և Վազաւուղ՝ որդի Վահան դարպայ Տ՚ն Շ իրականի՝ և Ա. Քրիստոս ունեաց. և Վեհրոզ՝ յազգէն Վարդ մնացուց, և ինոսին յարեցեալք. Ա. տատ՝ յազգէն Վնունեաց. Ի ե նան՝ յազգէն Ա. մատունեաց. Ա ու բա՝ յազգէն Ա. ոկաց. Ա. ռաւաստան, Ա. ռաւինեան. և Ա. յլք անյայտք անանք։ վ ո՞ր ոյ՝ զժառանգութիւնս նոյ՝ կալաք Հայոսոյ յարքունիս՝ հրամանաւ շապհոյ. և ոչ եթող զկալուածս որդւոյ առ հայր, և ոչ

զեղբօրէ եղբայր Նայց՝ էին Սմանք և՝ ի Նախարարացն՝ որք ունէին զիշխանութիւն իւրեանց՝ ի բաժնին Յունաց առ Թէոդոսիոս. և խնդրէ ցին՝ գալ առ Յոսրով. ոմն՝ Սահակ Պսակեաց, որ էր Հներ և աղաչա կաց՝ Նղբօր Թէոդոսիոսի, ընդ որում՝ խեթիւ հայեր Թէոդոսիոս Հանապազ, հրապուրեալ՝ ի կնոջէն իւրմէ. ոմն Թէ՝ զարդ արքունական ունելնման՝ ի փեռոյէն իւրմէ ստացեալ. ապա՝ յայնժամ եղև քաւութիւն ինամանէ առաւ՝ յազգականաց իւրոց՝ ի Պարս պատառէ. մեծորոյ՝ չարչարեաց զնա Թէոդոսիոս արքայ, և անկեալ առ Յոսրով. և խորհրդակիցն նմին իրի՝ գործակցեալ լինէին. Յուրէն Յոսր խոստանի, և Պահան Թէոդեղեան՝ և Թէհարադոյ ոմն՝ յազգէն Գնի մականէնից. Նայց՝ ի գնալն նոր ժամանեցին նոքա՝ խափանեալ՝ ի զօրացն Թէոդոսիոսի, Թաքուցեալ՝ զո զեցին ընդ կեղծաւորութիւն առա գաստաւ՝ սպասելով դիպող աւուր։

Պրակ խդ. 44

Նեն՝ որպէս մեծարեաց Յոսրով զՍահակ Պապեան. և՝ Նահապետութիւն նորին՝ ի Յե

լու

Լուսակ ապգին Ա անանդացոց։

Ի Ա՛կ Խոսրով մեծապէս ուրախ եղև ընդ գալն Ա՛հակայ Ը. պետի, և Ալարապետ զնա ՚ի վէր զօրաց իւրոց կարգեաց. դարձոյց զնա ՚ի կալուածս հայրենիս, և այլ առանն՝ հանդերձ ագարակօք՝ պարգև եաց նմա յայնոսիկ ժառանգութիւնք՝ որք ՚ի բաժնէն Պարսից, որ առ Ը. Հակայ մնացին։ Այսու առնուրք՝ Ա՛մանք՝ յազգէն Ա՛ անանդացեաց, ապստամբեցին ՚ի Խոսրովայ, և՝ ոչ յոք ապաւինեցան, այլ՝ ամրացան ՚ի մայրին իւրեանց լերանցին՝ և յան ձուկս տայոց քարանց, յերկրագիա բար արշաւանօք. յիշխանութիւն եր կոցունց Մամգաւորացն Հայոց՝ խը ռովեին զաշխարհն՝ և անհանգիստ պահէին։ յորոց ՚ի վէր չոգաւ Պապ բասկեան Խոսրովայ Ա՛հակ Ը. պետ, և զբազումս ՚ի նոցանէ սատա կեաց, և զբազումս փախստեայ արար ՚ի կողմանս Ընդրկդ Հայոց. զի ոչ յերկիրն Խաղտեաց՝ անկան ՚ի Յոյնս ապաւինելով. և ոչ առ Թագաւորն Ա՛ղջակ՝ անցին, այլ իբր զաւազակս ումանս, որ ՚ի կողմանս Ընդրկդ Հայոց եկին ՚ի սահմանս

Ա՛սորւոց դիմեցին՝ ապաստան առ նել։ քանզի՝ Ա անանդասիք զաւա զակութե՛ գործ՝ մեծաւ ցանկութի՛ գործէին. ոմն՝ ուղիղ իրք՝ ախորժե լի թուէին նոցա. զորոյ ձի՛գ վէտ մտեալ Ա ահակայ՝ վարի՛ յերկար՝ մինչև՛ ի սահմանս Ա՛անանաղոյ։

ՊՐԱԿ ԽԵ՛ 45

Յաղագս գալոյն առ Ա՛սորս, Ա՛ուբենայ Ա՛ահանայ և Ա՛ղեսարդայ՝ հանդերձ գան Հիւս Ա՛ղբակայ։

Ա՛ուբենայ Ա՛սորիսրենացոյ, և Ա՛ա հանայ Ա՛ռաւելղենի, և Ա՛ղեսար ադայ Ղամահաեցի՝ դառեալ ժամա տեղ, զի՛ էր հանեալ զգանձն Ա՛ր շակայ յամրոցէն Ա՛նեայ՝ տանել յաշխարհն Ա՛ուիաց. զոր յափշտա կեալ՝ և կամեցեալ՝ անցանել առ Ա՛սորս, ոչ ժամանեցին։ քանզի՝ աձապարեալ Ա՛ամուխլն Ա՛ամիկո նէի՝ մտերմի Ա՛ղբակայ յոլովաձեռն գնդաւ, վէտ հասեալ՝ փախստեայս արկանէր յայրս ինչ ամուր՝ որ՛ ի Պաւառէն Ա՛նանաղոյ. յոր մուտ ոչ գտանէր, քաց՛ ի կողմանէ՝ դժնդէն ելք էին առ՛ ի թաւալ. և առաջի դրանց այրին՝ սեպեր ուղղդ միասա

ղաղ

զաղջ. և՝ ի վերուստ պակղ, անձաւ քուաւոր՝ որ հայի յանդունդս խո րաձորոյն. և որ ինչ զերծանիցի՝ յա հագին ուխս ասստկութե անկա նի՝ անդադար հողովմամբ գլեալ, ոչ ուրեք գտանել ոմն կարէ: Վա՛ որոյ՝ տարակուսեալ Սամուէլ՝ վա րանկը առ անհնարութեան տե զեացն. և ազդ արարեալ Երշակայ հրամայեաց՝ արկղ գործել երկաթ ապատ, և քաղ արանցն՝ ի նեղքա մտանել, և այնպէս՝ շղթայատող կարիւք իջուցանել վերուստ՝ ի վայր՝ ի դուրս այրէն. սակայն՝ և ոչ այն՝ ինչ միասեաց. քանզի՝ յոյժ ի բացեայ պահէր ցիրդն. և միչ դեռ՝ նոքա յայնմ էին, լինէր ինն՝ ըստ դիպուածոյ բախտի՝ հասանիլ անդր Սահակայ Երապետի՝ քուանդակ գնդաւն Իսորովայ. որով՝ հետամուտ յելուզակայն էր, Թո ղեալ զնոսա՝ դիմէ՝ ի վէր այնոցիկ՝ որք ընդ այրէն մտրանէին. և հա րածական արարեալ՝ հանէ զՍու րէն, զՍահան, և զԵհսարադայն՝ հանդերձ գանձիւք՝ փոյթ ըստ փոյթ հասանէ առ Երբայ: Իսկ՝ Իսորո վայ առեալ՝ ի գանձուցն մասն հա

նէ

նէ Ը ապհոյ. և հրամայեաւ տալ գեօղն, և դատաւորութիւն ընծիրս՝ և յամուրս, յայնմոցիկ ՚ի ժառանգու թիէ որք ՚ի բաժնէին Պարսից՝ մնա ցին առ Ա.րշակայ: և այս եղև ըս կիզբն պատերազմի Ա.րշակայ, և Խոսրովայ:

Գլուխ խղ 46

Պատերազմ Ա.րշակ պարթեաւ ՚ի Խոսրովայ՝ հիւսանդացեալ ոտանի:

Եւ Պապ՝ և ազ եղէն ձեռն առաք Ը ապուհ, և Ա.րիադ՝ Խոսրովայ, և Ա.րշակայ լինիլ զօրա վիճակն օգնականութեամն՝ առ ՚ի տալ ընդ միաբանս պատերազմ: սակայն՝ և ազ արգելին զնա. և սպառեալ պատգամաւորութեամն. և ժողո վեաւ Ա.րշակայ զզօրս իւր, խաղայ ՚ի վր Խոսրովայ: զնայ և Խոսրով ՚ի բանակէն իւրմէ առ ՚ի զր ծովուն Կեղամայ՝ զոր Հօրն կոչեն՝ ընդ առաջ Ա.րշակայ, զի՝ մի ՚ի սահմանս իւր ինչ: և ասէին՝ այնչափ աշխատ րեաց սատակել, մինչև՝ եդիտ զԱ.ր շակ՝ իջեալ ՚ի սահմանս՝ ՚ի վաս տուն Ա անանդայ. և պատահին միմեանց ՚ի դաշտին՝ զոր կոչեն Ա.ր

ըևեբլ և ասն ընդ միմեանս պատե
բազմ սաստիկ յոյժ. Հարկանի զերն
Ներսէհ Մեռանի և Սպարապետն
նր Վասրա Սիւնի ի պատերազմին,
և փախստական լինի Երշակ սակաւ
ուք. և զհետ մտեալ նորա Վաչէին
Ահակայ Երպետին Խոսրովայ վա
րէր սաստկապէս. ուրանօր ահա
գին Ներսէհ Հայոց զօրավար
Վաղաւուխի որդւոյ Սպանդարա
տայ բազում անգամ, դարձեալ յար
ձակմամբ յղուէր զհետամուտն, և
տմոյր պարապ ժամ՝ գնալոյ Երշա
կայ և դարձաւ Խոսրով ի տեղի
իւր, և գնաց Երշակ Հայկեղեց, և
հիւանդանայ՝ Մաշտոցականն ախ
տիւք, ջերանի հիւծմամբ, Թա
գաւորեալ ամ Հայոց՝ ամն հինգ.
և կիսոյն Հայոց, ամն՝ երկուս՝ և
կէս. և ապա հետև՝ ոչ կայուցին
Յոյնք ի բաժնի իւրեանց Վաղաս
ուր, այլ Երաքնորդ Ներսէհ Հայոց
կողմանցն ամենայնի՝ Վաչէն Վաղաս
ուէ. և աշխարհին իւրեանց մասինն՝
կացուցին Յոյնք Աումեա Երշխանս.

Պրակ խէ 47

Յաղագս Նբոնելոյն Աեսրովբայ։

Տեսեալ թէ՝ ի վերջ ի հասեալ ծառայութիւնն Յայոց, և զխռովութիւնն, նիւթ իւրոյ համ բերութեանն գտեալ Աեսրովբայ՝ որ էր՝ ի Յայոց Ջարժոյ, մեծաւ՝ և ուսեալ առ Աեծին Նբոսիոս. և յետ՝ եկեալ նոր յաշխարհէն՝ ի դրան Նբքունի կարգեալ Նարտուղար։ Ամսիրեայ զմիայնակեացութեն վարս. որպէս՝ ասաց ոմն՝ թէ՝ ինաւահան գիտէ փութայ նաւ խռովեալ, և անձն ժուժկալ՝ խնդրէ զանապատ. նմանպէս՝ և նոր փախուցեալ յաշխարհ հոգւոյն զաղմանց, և ընկերեալ յետս՝ զմարմնական պատիւն, գհետ ընթանայր երկնաւորին։ և երթեալ՝ ի Կաւառն Կողթան՝ զմիայնակեացութեն վարս ստացեալ՝ բնակի։ և որ՝ ինամ զղեալ Նզանդն Յեթա նոսական՝ թաքուցեալ յաւուրցն Տրդատայ՝ մինչև՝ յայն ժամանակս, և ասաց՝ յայտնեցաւ, ի վատթարել թագաւորութեանն Նքրկունեաց, զայն եբարձ՝ օդնականութեն Նչխա նի Կաւառին՝ որում անուն էր՝

Տամ

Շ ամբեթ. ուր՝ նշանք Ա՛ծայինք լինէին՝ ոմն՝ առ Աբգարն Վ՛րիգո բիւ, հալածական լեալ՝ մարմնաւոր տեսլեամբ՝ դէմքն, անկանէին ՚ի կողմանս Ա՛արայ։ և ոչինչ պակաս յայնցանէ արարեալ՝ գտանի, և ՚ի Աւետեաց աշխարհին՝ ձեռնաուճուք Ա՛չխանին՝ որում անուն էր՝ Ա՛ ազն նակ։ Զոր ՚ի վարդապետէ Ա՛րնանեայն Ա՛եսրովբայ, ոչ փոքր կրեր վտանգս, քազն՝ ինքն եր ընթերցօղ՝ և Ա՛արգմանիչ. և եթէ՝ այլ ոք հան դիպէր, որ ընթեռնոյր, ուր՝ նա ոչ լինէր, զանխաւ ՚ի ժողովրդոյն լի նէր, յաղագս՝ ոչ լինելոյ Ա՛արգմանչի։ Վ՛ասոյ՝ եդ ՚ի մտի հնարս՝ գր տանել նշանագրաց Հայոց։ Եզուխս և արկեալ զանձն ՚ի ջան, այն պէս հնարիւք՝ տաժանիւր։

Պրակ խբ. 48

Գ՛արչ առ Աստուած Ա՛ղաթանգեղայ՝ որ էին առ Ա՛րշակայ։

Տ՛եսեալ Ա՛ղաթարեայն Հայոց եթէ՝ ոչ կացուցին զոմանք ՚ի վէր նոցա Ա՛ագաւորս. և դժուար վարկուցեալ՝ զանառջնորդն լինել՝ խոր հեցան, կամաւոր՝ հնազանդ լինել Ա՛աս

Խաղաղութիւն խոսրովու։ Ամին երի գրեն առնա թուղթ՝ օրինակ զայս։ Աստաւածատ Պաղատն, և ամ նախարարք Հայոց մասին Յուն նաց, Ձեր մերոյ խոսրովայ՝ Ընդքայի՝ կողման Բ. յարատոյ խնդալ։ Ինք նին՝ Ձեր գիտես զիամմութիւն մեր առ յիշեցեալ թագաւորին մերոյ Ընշակայ, զոր մինչև՝ յ՚օր վախճա նին՝ անշրջելի պահեցաք. և արդ՝ խորհեալ եմք, նոյնպէս՝ ծառայել քեզ միամտութիւ, եթէ՝ հաստատես ցես առ մեզ դաշամբք՝ զերիս զայ սոսիկ։ Ընդ այնմ, չյիշել զյանցանսն, զոր պատերազմեցաք ընդ քեզ ՚ի հարկէ, և ուչ ՚ի կամաց. Ընդկրօրդ՝ զի դարձուսցես առ մեզ զամենայն ծառանգութիւն մեր, որք ՚ի մասին պարսից՝ զոր հատիք յարքունիս. Ընդրօրդ՝ հանել, թափել զմեզ ՚ի այսերկ, զի՝ մի վրդովեսցեն զբնա կութիւն մեր՝ որք ունիմք զիշխանու թի յայսմ բաժնի։ և զայս պայման ուխտի գրեալ՝ և խաչ հարատեալ՝ հնգեսցես, զոր տեսել՝ փութասցուք ՚ի ծառայութիւն ձեր։ Ազգքեր Ձե մեր։ Գրէ՝ և խոսրով պատասխանի։ Ընդ Ընդանց՝ խոսրով Հայոց

Ընդ

Ա. Բքայ, Աղաչեմ զձեզ Վասաւնել, և ամ Նախապատրաստ ողջոյն շատ ուրախ լերուք՝ զի մեք, ողջ եմք. զի՝ և մեք ուրախացաք ընդ ողջունիւ ձերոյ. և առաքեցաք՝ ըստ խնդրոյդ ձերոյ՝ զայս պայման ուխտի Առաջին՝ չմիշել զանցանս ձեր, զոր չունէաք առ յանցանս իսկ. այլ առ երախտաւորս զմիամտին՝ առ Թագաւորին Աբգարոսն՝ զոր պաշտեիքն, զոր և առ մեզ զնայն յուսամբ լինիլ Երկրորդ դարձուցանել՝ ի ձեզ զժառանգութիւն ձեր՝ զոր ունիմք յարքունիս, քանզ յայն մանկ՝ զոր ումեք ումեք պարգեւեցաք. զի՝ ոչ շրջին պարգեւք Աստուածոց՝ առանց ինաստու. մանաւանդ՝ ի Յիսուսն Քրիստոս Աստուծոյ՝ Տէն շապհոյ՝ Ա. Բքայիկ Ա. Բքայի՝ եմուտ. այլ փոխանակ ընդ այնր յարքունի նուաստ ընութեամբ, և զձերոյն պահպանութեան Երկիր՝ Թաւեմբք զձեզ՝ ի Վոր ծակաշէնս ։ Ոչնաց՝ Թէպէտ պատերազմիմ ընդ Պարսիկս, Թէպէտ խաղաղութեամբ։ Ա. զքեզ՝ Վաղարշն՝ Ա. Բքիկն Իմ, և Հարազատութեամբ ոչ՝ ըստ վաղնջուց ազգակցութեամբ այլ ըստ արդեանս, որ՝ ի Վորէ քումէդ

Աբրահամու, Հանել զքեզ ի հայրենեաց քոց և ամենայն
կանաց, և ի հայրենիս քոյ՝ եմն ա
ռեալ ազգ, Աբրահամն անուամբ՝
պատուհասիցի զայս տեսեալ Նաղաս
ման՝ ընդ հուպ դարձուցանէ զբնակ
ութիւն Աբրահամայն առ Աբգէն Նոսրով.
և բարեբախտիկ եղեալ քաջախա
ռութիւն հանդիպի ամ խնդրոյն, և
խոստմանցն՝ Նայց Ամուխիլն Մա
միկոնէի՝ յինքն ընդունել զթուղթն
Նոսրովու, և զՊատէն թղթոյն
Նախարարին՝ զատուցել ի Նախ
արարայն, գնայ առ Այսրն Աբ
գադ. քանզի էր սպանեալ նորա
զհայրն իւր Արդամ յաղագս ու
րացութեան, և զհայրն իւր Տաճատ
ուհի. և երկնչելով ի Պարսից՝ և ի
վրեժէ իւրոց Աբծրունեաց, ոչ
ի Հունաց իշխէր զատչիլ։ Նոսկ Աբ
գադ նմա բարիս արարեալ, հրա
մայէ՝ զհաւատարիմ թղթոյն՝ Հէլլէն
գրով, ի Նիւան իւր դնել՝ զի սա
հեռացեն յիշատակք ազգաց ապստամ
բողաց, որ կայ՝ մինչև ցայսօր։

Պրակ ԽԹ 49

Մնապէսել Նոյոյ Նոսրովայ, և առնել
զԲ.

Իսկ զի՝ սիրեաց Յոսրով ամենայն զԱխաբարսին Հայոց՝ որոց ցանկայր. յղէ առ Արկադ, և խնդրէ ի նմանէ՝ հաւատամբ լինել զմնան Յունաց՝ որ ի Հայս։ զորս չէն կալեալ՝ հարկիցեն տալ նմա զոն սխալ, ոչ՝ նորին Տարածակալից։ և կասկածեալ Արկադեայ ի միաբան նուիրել՝ զԱխաբարսին Հայոց, թէ միաբանութիւն հաստանիցեն ի նմա նա ի Պարս զաժինն զայն, կատարէ զխնդիրն Յոսրովայ։ Եւ սոյն սորին՝ վախճանեալ Պիսակոսա պետն Բասուրականէս, ի տեղին նր յաջորդէ Յոսրով զԱհակ որդի Մեծին Երսխի, որդւոյ Թանագի նի, որդւոյ Յուսկանն, որդւոյ Ը Թանխի, որդւոյ Արբայն Տրիդորի Ա՝ ամառաքինութիւն՝ Հայրն նր մնանեալ, աղօթից մասամբ առաւել քան։ Վասն՝ ստացաւ աշակերտս վանիսուն, ըստ նմանութեան Այ բաքաղաքին՝ Պետրէից։ Արք Արծանաւորք, Հարաշնաղեստ, Հոգ կանխապատք, Հոգագնացք, որք՝ յար ընդ նմա չրջէին։ որոյք՝ միշտն

Ջե

ջենաւոր պաշտամամբ կատարիլը զկանոնն, որպէս զայնս, որք յառաջ պատուեցին. և հոգայը զաշխարհս, ոմն՝ զայնս, որք յաշխարհի եին։ Ի նոսա եկեալ Թեսլոբայ յաղագս խնդրոյ Հռանագրոյ Նայոյ, եգիտ զնա՝ առաւել փափագօղ այնմ։ և յետ՝ բազում ջանից, և ոչինչ օգտելոյ՝ դարձեալ յաղօթս ապաւինել Աստուծոյ խնդրելով. և մեկնեալ՝ ի մեռանոյ՝ գնայ Թեսլոբ՝ ի դադարս իւր, և յանձն առեալ զխաստամբեսութեի վարուց՝ ձգնեին առաւել քան՝ զկար։

Պրակ Ծ 50

Ապստամբութիւն Յոսրովայ՝ և փոխանորդել զՅ.ափն Աստուածորդի։

Ի Յոյժ ապուհեր ցասմամբ ընդ Յոսրովայ՝ բարեկամանն Յրկադեայ անձամբ, և յան հրամանն կարգել Յալիկապուսի զԹծն Յսահակ։ Ուր որոյ՝ յղեալ մեզադրութեի՝ հանդերձ ապառնալեօք։ Ի մէջ ստացեալ Յոսրով, և խրոխտանմամբ վեսակեան պատասխանեայ՝ և արձակեաց զՊատգամաւորսն ետնադարձ։ և իսկոյն խաչ

ցաւ ընդ Աբրահամեայ, զի՝ լուծեալ
զհաշտութիւնն ընդ Ը ապիհոյ՝ օգնեաս
ցՔ նմա զօրաւ, և սա դարձուցեալ առ
նա զբոլոր աշխարհս. այլ շապուհ
՚ի հրապուրելոյ գուշակութիւք նա
հապետաց մերոց՝ նոյն հետայն ա
առաքէ զԱբտաշիր՝ զորդի իւր՝ զո
րաւ մեծաւ՚ի Հայս. և՚ի հրաժարիլ
Աբրահամ՚ի կուսակցելոյն Յոս
րովայ, և՝ ոչ զոք յօտար ազգաց գը
տեալ՚ի սատարութիւն, անկարաս
յեալ ընդդիմանալ, կամ խուսաւ
՚ի նմանէ՝ չոգաւ առնա. և Աբտա
շիր ընկեցեալ զնա՚ի Տերութիւն,
փոխանակ կացուցանելոյ զՔ ռամ
շապուհ, զերջանիկ նորին. ոչ զգ
Ուեծն Յահակ, և ոչ զոք՚ի նախ
արարածն՝ կարգեցելոյն՚ի Յոսրո
վայ՝ վրդովեաց՚ի պատուհոյ իւրա
քանչիւրոյ. նա և հրամայեաց և
ընդ Ոնյա զնոյն կարգ ունել. և Թո
զեալ գահնդ տոհմիկ, ինքն՚ի Տիս
բոն՝ փութայր հասանել, ՚ի Տերու
թիւն Հօրն՝ ակն ածեալ. ընդ իւր ու
նելով զՅոսրով, գնեալ Աշնոյն
կոչեցեալ՝ քերդին. որոյ Թագաւո
րեալ ամն՝ Հինգ. ընդ նմին տարեալ՝
և զԹագաւոն կապանօք, կասկա
ծեալ

ծեալ յանէն քաջութիւն. և զառն
նէր ունել յարքունիս. նոյնպէս՝ և
զեղբօր Շ աւարշայ, և զՊարգևայ
Ամատունւոյ. քանզի՝ զնուէրսքն
կատեալ՝ որսացան զյաջողութիւն
ժամու՝ ի ձանձապարհի կարաւա
նին՝ զերծուցանել զԱրծրունի և
թեանց Խոսրով. և ոչ աջողեցաւ՝ ի
պարաւանդելոյ ոտից նոյ չգնայս.
և հզօր մնրտի եղելոյ՝ սպանան շա
արշ՝ և Անուշել որդի Պարգևայ,
և բազումք ընդ նմա. Իսկ Պարգև՝
ի կապանս ընկղմեալ՝ ածաւ առա
ջի Ա թոռոշի. և տիկ տեսակագոր
ծեալ ուռուցմամբ, հրամայեաց դը
նել առաջի Խոսրովայ Հանապազ։

Պրակ ծե 51

Յղի Աեծին Խահակայ ի Տէսբոն, և
դարձ Ներսիանոյ՝ և պատճառք։

Վերջք ամանք՝ և Յրևելից
Ա ազգինք ի Խահարարացն և
ի Ա արդապետաց աշխարհին՝ լու
սաւորութեանն պատճառք որդեծնու
թեաբ՝ իջեալ յ Աեծն Խահակ. դա
դարումն եղև ուսուցման նմա. ուներ
լոյս դժուար մի Խահակ՝ Ներսէս ա
նուն. որ առնաւ յամուսնութիւն
մա

մաղաստիայ Աստիկոնեի. և՝ ի մեռա
նիլ Ա՛ջին Սահակայ Պարթաւե
տի, ՚ի տեղի նո՛ր աղաչէր Աբէն Սա
հակ՝ կարգել զնա Եպսկոպոս Ա՛ր
քայի. և զկնի կապանայ նո՛ր, եղբօր
նո՛ր Արտամ Շ ապհոյ. այլ՝ սա հրա
ժարէր՝ առանձի հրամանաց Ա՛րքայ
ից Ա՛րքայի՝ առնել զայն. յիշելով՝
եթէ՝ սակս այսպիսեաց իրաց՝ կրկ
ղմիշտս եղբայրն նո՛ր Եպսրով. վասն
որոյ՝ առեալ՝ ի նմանէ թուղթս, ՚ի
թագաւորանիստ ՚Վաստակերտ նորին՝ չո
գաւառ Ա՛րտաշիր՝ Պարսից աշխարհի.
(որ՝ յետ եօթանասնամեայ թագաւո
րութեան Հռոմ՝ կալաւ զթագաւո
րութիւնն՝ ամն չորս) և մեծարի՛ ի
նմանէ յոյժ. նախ՝ վասն Ա՛գաթոհ
միկ ազգին Պալհաւկայ. դարձեալ
դի՝ և առաջի անհաւատից՝ Քարգոյ՝
և Պատուհասական ցուցանէ Ա՛ծ զծա
ռայս իւր. որոյ զբնութն կատարեալ
գինդիրն: նախ՝ վ՛ո փեսայի նորա
Համազասպայ. և դարձեալ՝ վ՛ոմն
դուցելոյն նմա ազգային Կամսարական
և Ա՛մատունի, որք սուգ եւ՝ զոյնել
էին յանկարծ տեղիս. վ՛ո որոյ՝ մաղ
թեաց գթալ, եւ՝ Ա՛ծային հրա
մանն՝ ի համարել որդւոց զյան
ցանս

ցանս հարց. մանաւանդ՝ զի և հարքն, որք մեղանն, նոքին պակասին՝ և մեռանին. որոց մեացելոցն պարգեւեսցէ զկեաս Հրամայեաց՝ զտուընս իւրաքանչիւրոցն՝ զկալեալսն Աղքունիս՝ դարձուցանել ի նոս. բայց միայն՝ ի գահ չդրեսն ոչ հապ պատել, այլ խոնարհ քան՝ զբա զումն մատուցեալ Աղեքսիոսի ի գահս կրսերագունից պատրաս տեալ։ Եւ՝ զազգն Համազասպայ՝ որ ես Տոհմն Ամիկոնեան՝ ի վեր մա տուցանել. զի՝ կարգիցին ունել զհինգերորդ գահ Աղեքսիոսին Հայոց. և՝ ի Պետանի իւրումգրել։ զի զայս զերկուս՝ այսպէս պահեին սովորաբար, զի յորժամ նստէր Աղ քսիոս, որնոյն ժամայն փոխեին զգ դեամ՝ գտեալ ի գանձս Աղքունի՝ զնորոյն տպաւորելով Պատկեր. և զգիր Պետանին՝ յայլ փոխեալ նիր անուամբ՝ սակաւ ինչ զանազանեալ՝ ոչ բառնալով զչինն։ Եւ՝ եթէ, յամեսցէ ի Տերութեանն մեռ բա զումն, և արասցէ աշխարհագիր հնոր, թողուին զայն, որ ի Հնոյն փո խեցաւ, զի միայնոցոյն վերագրես ցի անուն։ Աղդ՝ Աղբաւիր. ոչ ժա

մա

մանեալ՝ ի կարճութենէ աւուրցն՝
յայլ աշխարհս ածիր, ի քոյսմ, որ յա
ռաջնոյն փոփոխեաց՝ իւր անու
ամբն հրամայեաց՝ գրել զնոյն ամ,
և տալ գահու, և պատուոյ հան
դերձ իշխանութեաբ գիւղից, և գաս
տակերտաց Յամաղասպայ, և ո
րում ցանկայրն զԱպարապետուհին
Յայոց. Յրովարտակ առ Ա ռամ
շապուհ՝ մեր Լծաբէր գրել զնոյս
Ա ազգէ զանց Վ.ամք Ն.ոտաչիր՝
Ն.ոքայից Ն.ոքոյ. առ եղբայրն
Ա ռամ Ճ ապուհ՝ Լծագաւոր Յայ
ոց, ողջոյն շատ։ Ն.կալայ զգրեալս
որ ինչ՝ վս Ն.պիսկոպոսիս Լսահա
կայ. և յիշեցի զերախտիս Ն.պա
նեաց Յարցն դր՝ որք էին Ն.սհա
պէտք Ա ուրեննեան Պարհատայ. և
կամաւ յանձն առին զՅերուխ իմոյ
Ն.պիհնոյն, և Յամանուէանն Ն.ր
տաշրի. և այնչափ սիրեալ զնա քան
զիւրեանց ազգայինն, մինչ զի՝ ո՛չ
չատացան միայն ի Պարսից աշխար
հիս մարտնչիլ ընդ նոսա, այլ և՝ ի
ձեռդ եկեալ՝ նորին ազատաւ, սպա
նին զԼստրոմ՝ քո Ն.պիհին. և զդ
տոյժ սպանութեանն իւրեանց հա
տուցին մահուամբ։ Լսկ՝ որդի քս

սպա

պանողին Հրիդոր՝ զկեանս, և զթա
գաւորութիւն՝ կորուսեալ հիւան
դութիւն Տրդատայ՝ վերստին ետ իւ
րում բժշկութիւն. և առաւել՝ առ
ձիզ Հրահրեաւոր. վ՛որ ոյ՝ զորդի
ացեալ դմին զհամբառնալ կացուս
ցես՝ ի վէր զօրացդ Սպարապետ, մի՛ր
հրամանաւ. և ազգի դորա տացես
զԱհն հինգերորդ պատուոյ՝ Հրահ
արարացդ. և զգեծոյղ՝ և զդաստա
կերտս, զոր տուեալ է Հրահեաց
քոց՝ Հնդրց դմ, կալցին զոքա. սա
պէս՝ և զտունն միաստակարմայդ ազ
գաց, զոր կալաք յարքունիս՝ թող
ցես՝ իբաց, անեղկիւզաբար ժառան
գել Հոյին մեսրովբայ. բայց՝ Հրա
հանէ Հայրենականաց պատուոյն՝ մի
արասցես արժանի. զի, և մեք՝ ի մե
րում Հրահանի՝ հրամայեցաք գրել.
ուղջ լեր՝ Հայց՝ յորժամ եկն Հեծն
Հոահակ, և զնամ պարգևեալն՝ ի
յԱրտաշէս հաստատեաց, մեռաւ
Հրքայն Արտաշիր. և փոխանակ
նր՝ թագաւորեաց Ռամ, որ և՝
Արմանն կոչեցաւ՝ անո տանն. և
զնոյն բարեկամութիւն կալաւ ընդ
աշխարհիս Հայոց, և ընդ Նախա
րարին մերոյ՝ Ռամ շապհոյ, և ընդ

Նե

Աւծին Սահակայ, և Բրխաղաղա-
թէ՝ ի մէջ Ռամայ, և Երկադեայ,
և Ռամէ ապատհուներ զՅովմեր,
և ծառայեր Ագաւորացն եր
կոցունց՝ տալով զհարկս. զմահինն
Պարսից՝ Ռամայ. և զմահինն
Յունաց՝ Երկադեայ։

Պրակ ծբ 52

Յաղագս Նանէլեան Ղևտոգրացն։

ՅԵրկամ ժամանակի հիւանդա-
ցեալ Երկադ. և շարժմանց
ահագնից, և հրկիզութեանց եղեալ
՝ի Ներզանդիոն՝ որ յաղագս Աե-
ծին Յոհաննու, շփոթեաւ լինէր
Ագաւորութիւնն Յունաց, և
զօրքն ընդ միմեանս պատերազմէին
և ընդ Պարսիցն։ Էր որոյ Ռամ
հրամայեաց Ռամէ ապհոյ մե-
ծաւ Ագաւորի, իմանել՝ ի Աե-
ջագետս, զի խաղաղացուցեալ՝ կար
գեացէ զնա. և համարը երկաքանչիւ-
րոցն՝ հասցէ Նործակալաց։ և ի
ջեաւ նէր՝ և կարգեալ զայս ամ, ուշ
փոքր ինչ կրէ աշխատութիւն՝ յա
ղագս Երարտուղարի. զի մինչև
գնայց Աեսրօք յարքունական գրա
նէն, ուշք ՝ի Երարտարաց գտանիւր
անդ

անդ՝ ի Նպատոյ, քանզի՝ պարսկա
կանաւն վարեին գործով. վասն որոյ՝ մա
տուցեալ ումն առ Ա.ղբայն Հաբէլ՝
անուն կոչեցեալ՝ խոստանայր Հայկ
աղանցս առնել Ա.շանագիրն | եզու
ացս, յարմարեալ Ասանիելի Ա.պիս
կոպոսի՝ յիւրմէ մերձաւորէ. զորով
անփոյթ արարեալ Ա.ղբայն. և ե
լեալ ի Հայս՝ գտանէ ժողովեալ առ
Ա՝եծն Լսահակ, և Ա՝եսրօք զն
պիսկոպոսունս ամ, հոգալ զգիւտ
Դպրութե Հայոց. զոր Ա.ղբայնն
զգայուցին, և նա պատմեաց զնա
ցեալսն Ա անականին. զոր իբրև՝
լուան՝ թնախանձեին ընդ՝ փոյթ
զայնպիսեացն առնել ոչխարից. վ՛ա
րոյ՝ առաքեաց հրեշտակութե
զոյր մի՝ Պատուհասն յաշխարհիս,
և հաւատարիմ իւր՝ Լսաղունի ազ
գաւ, Ա արձիճ անուն, յոյժ փափա
գող նորին գործոց՝ առհաւէնն այն
զոր առեալ, և երթեալ նուաւ հան
դերձ՝ քաջ Հմտացեալ՝ ի Դանիե
լէ, կարգել ըստ ձեւոյ օրինակի Յու
նականին, զվաղնջուցն գրեալս շա
րագիր տառից. եկեալ եւտուն ըր՝
Ա՝եծն Լսահակ, և՝ Ա՝եծն Ա՝ես
րօք. որոյ՝ ուսեալ՝ և Թևաւոխեալ՝

ածելոյ ընդ նա ոգեյոյզ զամն սա
հաւա. առեղեակացեալ զիտացին ած
լինիլ բառականն այնու նշանագրօք
անոյգ հոլովել զհեգենայ բառիւ
Ասկականաց հագնեցուածոյ, մու
բայածիւն այնուհիկ գծագրութեաբ։

Պրակ ծԷ. 53

Յաղագս Ա՝եսրովբայ Եպանագրացն Ի
Ա՝ղեքսն գոնեցելոց Ք՝ նորին։

Ո՝Ւնի այսորիկ ինքնին Ա՝ես
րովբ ինչանէ Ի՝ ինչագիտաս
հնդեցք աշակերտօք առնոյն Ա՝ս
նելիք, և ոչ առելն ինչ գտեալ քան,
զառաջինն. անյանկ յԱ՝ղեսեանց
առ Պղատոն ոմն Ա՝ռրատասան Ի՝ե
Թանոս, Ա՝շխան Պիւանկն. և նո
իմդուխթ ընկալեալ, և զոր ինչ մի
անգամ Ի միտ առնոյր բան Ի՝այե
լեն յինքն առեալ, և շատ ջանացեալ
և ոչ օգտեալ, զոգիտուխթիւն խոս
տալմանեանց Ի՝ռեստոն, և զոյլ ոմն
ասելով յոյժ հասու Ա՝ր զապես
իւր լեալ յառաջագոյն, և ապա ա
ռեալ զԱ՝րատոսթոյն գրեան Ի՝ե
նոյն Պիւանկն Ա՝ղեսեայ և գնա
յեալ Ա՝րիստոնէուխթ հաւատաց,
որոյ անուն Ա՝ղիքիանոս, զոր խրնդ

րեալ՝ գտցես լցուցանել զփափագդ
քո։ Յայնժամ Ասորոլքայ՝ օգնա
կանութիւն՝ի Նաբելոսէ Նպիսկո
պոսէ՝ գտեալ, և անցեալ ընդ փիւ
նիկէ՝ի Սամոս գիմէ. քանզի Նպի
փանոս վճարելով զկենցաղս, Թո
ղեալ լինի աշակերտի անուանեալ՝
Ադուփանոս՝ հրաշալի արուեստիւ
Ներլեն գրչութիւնէ՝ որ՝ի Սամոս էր
միաբնացեալ։ առ սա երթեալ Ասո
րոլքայ՝ և յայսմ ևս անշահ մնա
ցեալ, յաղթեաս ապաւինի, և տեսա
նէ սէ՛ի քուն՝ երազ, և սէ յարթ
նութեան՝ տեսիլ. այլ՝ի սրտին գոր
ծարանի երևութացեալ հոգւոյն
աչաց. Թամբ ձեռին աջոյ՝ գրելով
՝ի վէր վիմի, զի՝ ոչ՝ի ձեռն վերջ
գծին ունէր քարն։ և սէ միայն՝ երև
ութացաւ, այլ՝ և հանդամանք ամե
նայնիցն, ոչ՝ յաւանն էին՝ ի միտս ո
րա հաւաքեցաւ։ և յարուցեալ յա
ղթիցն՝ եստեղծ զԱնանագիրս
սէր՝ հանդերձ Ադուփանոսիւ, կէր
պաձևեալ զդիրն՝ առ ձեռն պատ
րաստ։ Ասորոլքայ փոխատրելով
զհայերէնն Նթուեթայն՝ ըստ անսայ
թաբուեթ Ասիլաբայիցն՝ի Ներլե
նայցէն։ և խակոն՝ի Նարգմանու

թէ

Թէ Ձեռն արկեալ խորհրդաբար,
սկսեալ յ[1]առաջին՝ բովանդակե
լով զքսան՝ և զերկու յայտնիսն, և
զ[1]որ կամիկ՝ հեղուլ[1] ի Հայ բան.
նա և [1]շարեալք ընդ Յոհան [1]ակե
նցոյին, և Յուսեփ Պաղնացին.
միանգամայն՝ և զարուեստս գրչու[1]
ուսուցանել տալով [1]անկագոյն իւ
րոց [1]շակերտաց։

Պրակ ԾԴ. 54

Յաղագս [1]Աղրոնեան Հայոց՝ և [1]բաց,
և [1]ղեմանէց։

Ա[1]խմանեալ [1]ըկագեայ, փո
խանակ Ն՝ Թագաւորէ նո
րին [1]որդի՝ որ կոչեցաւ՝ Թէոդոս
փոքր. և զնոյն բարեկամութիւն կա
լաւ ընդ մերում աշխարհիս՝ և ընդ
արքային մերոյ՝ [1]ռամ Շ ապհոյ.
քանզի՝ զմանն իւր ոչ հաւատայր նմա,
այլ՝ ինքեան կալաւ Պորճակալօք
և խաղաղուի արար ընդ Յազկեր
տի՝ արքայի Պարսից։ [1]Ընդ նոյն ժա
մանակս՝ եկեալ [1]Եսրովբայ՝ և բե
րեալ զ[1]շանագիրն [1]Երոյ [1]եգու
խս. և հրամանաւ [1]ռամ Շ ապհոյ՝
և [1]Եծին [1]սահակայ՝ ժողովեալ
[1]անկուանս [1]ուղղ՝ և [1]աջուսունս

վասք

փափկասնունս, և յերկարոգիս, և
Ալրուցս կարգեաց յամենաւսուս. և
ուսոյց զբնաւ կողմն Պարսից քաջ
նին, քան Յունաց մանկին, որք ըն
ձեռադրութիւք տուգանեցան, վի
ճակեալք յԱթոռն կեսարու, վա
րեալ Յունական Ալրութիւք, և մի
նչորուց Ալեքսիոսի Կեսարեայ երթել
յաշխարհն Պարսից, առնել ընդ Նշա
նագիր Յունիցելսին ի վերուստ
Շնորհաւն, հանդերձ զաղայիս ո
մանմբ՝ Ալարգմանաւ Հելլէն, և
Նմին Եզուաւ՝ ձեռնտու լինելով
նմ Ալբայիկն Ալակրոյ, և Ալպիսկոպա
սին Ալոլոմիս. և ընտրեալ մանկ
կունս, և յերկուս բաժանել դասս,
և զարդասիաս Թողու յաշակերտ
կայ Հերոյ, զՏէր Յորձհնացի, և
զՆուշ Տարօնացի. և ինքն յԱղե
անս իջեալ առ Ասլաղէն Ալագա
ւորն Նոցին՝ և առ Ալպիսկոպոսա
պետն Ալրեմիա. որոց կաւրհս յանձն
առեալ զարդասիաւութիւն նորա,
եռուն մանկունս ընտիրս և կոչել
զԱննիամին ումն, Հնորհաւոր Ալարգ
մանն, զոր անդ արձակեաց մանուին
զ ասակ Ալիւնեայ Տէր, ի ձեռն
Ընանիայ՝ Հերոյ Ալպիսկոպոսի, ո
րուք

բովք Եսաիզձ զ՝Հշանագիրս, կո
կորդախօս, Ա՛լեսազձր, Եժական՝
Եւեցբեկագունին այնօրիկ Վ՝ար
գարշուց Էզոճին. և վերակա
ցուԹողեալ զաշակերտ իւր զՅով
նաԹան. միանգամայն և Վ՝ահա
նայս կացուցեալ Վ՝րանն Ա՛լքունի՝
ինքն գառնայ ՚ի Հայս. և գոսանկ
զԱ՛ծն Ասահակ ԹարգմանուԹե
պարապեալ յաստուծոյն՝ յոչ լինելոյն
Յունի. քանզի՝ նախ ՚ի Ա՛երկրու
ժանայ՝ այրեցեալ էին գրեանք հա
նուր աշխարհիս Յոյն Վ՝իրք. գար
ձեալ ՚ի բաժանել զաշխարհս Հայ
ոց՝ չտային Պարսիկ Ա՛երակացուքն
Յոյն ումեք՝ ուսանիլ Վ՝այրուԹե
յիւրեանց մասինն, այլ միայն Ա՛սորի։

Պրակ ԾԵ 55

Արիւն նափաորելն Հայոց Եսորվոյ, և
չեփ նորա Շ՝ապուհ՝ Պարսից։

Ա՛ռաջին Շ՝ապուհ Թագաւո
րեաց ամն, քսան՝ և մի, մեռա
նի, Թողուլով որդի տասնամեայ՝
անուն Ա՛րտաշէս։ Յայնմ ժամա
նակի՝ երԹեալ մեծին Ասահակայ
՚ի դուռն Ա՛ղբայրն Պարսից Յազ
կերտ՝ խնգրել զկապեալն Եսորով
որ

որ՝ զկնի մահուանն Լուսաւորչի՝ լուծեալ՝ պահեցաւ արձակ յԱյնմանէն՝ կոչեցեալ բերդի՝ յաւուրս Վռամշապհոյ, և յազգերսի հաւանեալ՝ կատարել զհպատակութիւնն՝ արձակէ՛ ի հայս։ Սա խնդրեաց զհրահանս՝ որպէս Վռամ զաւանի, զոր՝ յետ հնգից մահուան՝ համեալ յանչիշելի ամբոխէն, անդր ևս քան՝ զՎաղարշան էր գումն բեալ. զոր ոչ ժամանեաց տեսանել Խոսրով, մի և եթ՝ ի կրկնութիւն թագաւորեալամ։ յետ որոյ՝ Յազկերտի ոչ ևս՝ ի նոցունց, այլ՝ զհս պուհ՝ զորդի իւր թագաւորեցոյց ցեալ Հայոց, հնարս դառնութեանէ խորհելով. իւր թէ՝ այնպէս հանս պաղ առնամ լինելով՝ ախարհքն յանկչելին, խօսիւք, տուրս՝ և սիւք, խրախճանութեամբ, և զոս անօք որսոց. այլև՝ եկամուտ հարս զաւուրս մերձաւորեսցին խնամոյ որութեան. զի՝ մարթ լիցի՝ զնոսա ՝ի ՚ն մտպղծանց սաղարթեցուցա նել, որով առնեն իմբ՝ զաւչիցին ՚ի Յունաց. ոչ գիտեալով անմիտն, թէ Տէր յրուէ զխորհուրդս հեթանոսաց, Սատանայ, առ ժամայն՝ յաջող

զեցաւ. քանզի՝ մեռեալ Հոմանզա
պայ, և՛ իսդի մեծի եղեալ Լատհա
կայ, ուր որ՝ ի միաբանութենի հաւաքեց
զզօրս հայոց. վ՛ս որոյ՝ դիւրամուտ
յաշխարհս եղև Ը ապուհ, ընդ իւր
ածելով զՀրահան, և զամ՛ւ տարն
դ՛ին. սակայն՝ ոչ կարաց զիւրոն
հաձել՝ յախտարանին, ամենեցուն
առեցեալ զնա. և ոչ արքայ օրէն մե
ծարեին զնա՝ յորս, կամ՝ ՚ի խաղս։
Ն՛ր երբեմն՝ զՀեռ երամակաց ցր
ուսց յանդհնապ՛ին արշաւել ը
խորտաբորոս, և ընդ վիմուտ առ
ղնս, յորմէ կասել սկսաւ շապուհ։
Ոակ՝ Լ՛տոմն Ա՛ոկայ՛ոյ եպերեալ
գնա՝ ասէ, գնա՝ գնա Լ՛ծորդիդ
Պարսից, եթէ՝ այր իցես. և նա՝ ա
սէ, դու երթիջիր. զի՝ ՚ի քարկոս
Ա՛իւաց է շահատակել։ Ա՛արձեալ՝
յայլումժամու՝ դիպեցաւ ՚ի չամբա
կինձ որսալ հրով, և Ը ապհոյ ոչ
համարձակեալ ՚ի թաւուն քաջար
շաւ լինել, մինչև՝ շրջապատեր
հուրն. և նորա զհայեցուածոն յեր
կուս բաժանեալ՝ այսր անդր բե
րեալ լինէր երիվարաւն. միւսոն
գամ ասէ՝ Լ՛տոմ Լ՛տուածորդիդ
Պարսից, ահա Հայր քո, և Լ՛ծ. ըն
դէր

գիր զանգիտես։ Ասէ՝ շապուհ ա-
սէ, Թողեա՛ զ'ի բաց զկատակէդ,
յանցանել ընդ հնոյդ դարձի զբ-
քեզ՝ որ և ես զկնի քո. քանզի՝ յա-
ռաջիւնն՝ ձիս իմ խրտչի. յայնժամ՝
այսպանեաց զնա Ս.տոմասեւոյ՝ մի
Թէ՝ այդ քարիւդ խցեն, զի՝ ես յա-
ռաջեցից։ և արդ՝ եթէ դու զմոկա
ցիս կոչես՝ Ա'իւազգի, ես զՄասա
նեանդ կոչեմ, Ասաստուդիս. և
մտրկեալ զերիվարն, իբրև՝ ընդհո
վիտ ծաղկանց՝ անցանէր ընդհնոյն՝
զերծուցանելով զշապուհ։ և յետ
այնր՝ դիտացեալ, Թէ՝ նման լուռ
ոչ լինի, անցեալ՝ ի մոկայն գնաց
յաշխարհ։ Ս.յր երբեմն՝ ի մոկա
նահան խաղաւն՝ երկիցս պատահեաց
շաւասպայ Ս.ծրուռնեայ՝ զգնահակն
հանել ի Ա.պհոյ. և նոր ածեալնր
մա մոկանաւն, ասէ, ծանիր զքեզ։
Ասէ՝ նոր պատասխանեալ՝ Թէ՝ այո,
ասէ՝ ճանաչեմ ես զիս՝ Ս.ըքայորդի
՝ի սերմանէ Մասանայ, և ունիմ իշ
խանութիւն ընդ եղբայրս քո՝ զլարձն
Ս.ըքայի համբուրել՝ ոյր անուամբ
կոչեալս եմ։ և զայս ասացեալ յոյժ
քամահաբար՝ ՝ի ձիարձակարանէն՝
արփայագնաց լինէր։

Ապար

Պարձեալ ուրեմն ի խրնճոյս ու-
րախութենէ, Խոստով Պարդ-
մնացի ի գինւոջ զեղեալ առա-
քի շահեցոյ զօրէն սեղեխի առ փեցե-
լոյ զՀիւտ Քնարահար կնոջ կրթեբե-
ղոդ որ՝ ցասուցեալ շահեցոյ՝ հրա-
մայէ ունիլ զնա՝ և ի դահճէն պա-
հել. այլ նա ի վաղակաւուրն հա-
տատեալ զանձն, նմանապէս զուսնակ
Տրդատայ Հազրատունեաց՝ յիւր
տունն անցեալ գնայր: ուր ուրուք ի
Պատասխանի Երբուհի համար
ձակեալ՝ արկանել ի նա ձեռս, յա-
ռաջագոյն գիտելով զփորձ առնն:
և զայս պատմել մեզ քոյդ Հարկաւո-
րեաց ընդ վայր խնդիրքս:

Պրակ Ծզ 56

Որ ինչ պինդ գնալոյն ի Հայոց Շ ապիոյ,
և անդիմախոնարհեանն չեռ նորա:

Յամն ջորս՝ անարգաբար Թա-
գաւորեալ Հայոց Շապհոյ, հա-
սանէ նմա Համբաւ հիւանդութեն
հօրն, և գնաց փութանակի իւրում
Խոհակալին, Հրամայելով Օրդա
գլխի ունիլ զմեծամեծս Հայոց՝ և
տանել ի Պարս. բայց՝ եղև ընդ
հասանելն Շ ապհոյ ի Տիսբոն, մե-
ռաւ

ռաւ հայրն նր Յազկերտ՝ թագաւորեալ ամն մեռոսասան։ Նմանին աւուր, և նա անդէն՝ ի պատան մարդկա նէն նենգեալ՝ սատակեցաւ. իսկ՝ ի ձեռն Վաչէին, և Յարեբախտին Աբրհամ՝ Շիրակայեցոյ՝ Օձրա դլուխ եղեալ՝ ժողովեալ Նախարարացն Հայոց՝ հանդերձ զօրօք իւրեանց՝ տան ընդ գնդին Պարսից պատերազմ։ Հարկանեն զզօրսն, և բռնակալեն Սպրամ Սպանդունի զզօրագլուխն. և ինքեանք յրուեալ՝ Նախրագլուխ՝ Նձնապահապետք յամ երիս շրջեին, և յմուրս. յորում՝ Համօրէն Սանանդացիք երևեցան նահատակեալք քաջուբէ։ ուստի՝ աղմկաւ, և բաղձամ խռովու Թէ մնացեալ աշխարհ մեր յանիշխան նուաճէ՝ ամն երիս, աւերեալ ամայ անապր. վտօրոյ՝ պակասեալ լինէին Հարկք Նրքունի. և հատեալ Հա նապարհք Սամկոյ, և ամ քարե կարգուի վրդովեալ՝ ապականիւր։ Ընդ նմին աւուրս՝ Թագաւորեաց Պարսից՝ Սոռամ Նրկրորդ։ և ըզքեն վրիժուն խնդրեաց ի մերմէ աշխարհէս. խաղաղուեցի առնելով Նոյնս, ուչ՝ ի բաժինն Նոյհոպի։

Ն.

Պրակ ԾԷ 57

Ընտանութիւն Սեբաստիոյ ի Կիւլպանդիան: և պատճէն նոցունց հնգից:

Ի ԱՄԿ իբրև ետես Սեծն Սահակ զայս ամէնայն ի մասին Պարսից, գնաց նա զկողմանեաքն Բուրմոյ ուխտ մերոյ աշխարհին ի քաժինս սիմն Հունաց. և՝ ոչ ըստ արժանեաց իւրոց՝ եղև ընկալեալ. վասն որոյ՝ յղէ զԵսրովբ, և զԱրդան՝ Մատեան իւր՝ ի Կիւզանդիան՝ առ Կայսրն Մեծոդոս՝ հանդերձ թղթով՝ որ ունէր զնեռ օրինակ զայս:

Մեծոդոս Կայսեր՝ առ Մեծոդոս:

Յաղագս այսոցիկ Կայսերս Հռոմայեցւոց, Աստուած Մեծոդոս: Սահակ Հայոց Կաթուղիկոս՝ ի Տէր խնդալ: Գիտեմ, զի՝ համբաւ նեղութեանս մերոյ հասեալ է ի Ձեր Մեծութիւն. ընդ որոյ յուսալով ի Քրիստոսաբեղութիւն Քրիստոսասիրութեանդ քոյ՝ դիմեալ ապաւէն նեցուկ յոտս Ձեր, և ոչ հանդիպեցեալ ընդունելութեան յիմումն իմ կամ՝ ի հրամանեն Ձերոյ ազատացուցանել. այնչափ առեալ զմեզ, մինչև՝ զըզ Շահապիւրս անգամ ոչ ընկալան,

զոր

զոր եբեր նմին այր՝ զոր առաքեցեր առ Ձեր Մարեբաբութիւդ. քանզի մանգամ ձգնեաւ զորս յիշս ուսոց աշխարհին։ Իսկ՝ թուխիցի Ձերում Տէրութեանդ՝ ոչ ան իշխան առնել զմեզ ի Երուսաղէմ եղեալ, ընդունիլ զմեզ, և զարդասպեսութիւնս մեր։

Ղէ լեր։

Յոսէ Սահակ սա Պիսիոս։ Սահակ Պիսիոսյոս Հայոց վարդապետ Երեր Մոսիկոս Պիսիոսոս Շնորհաւորեաւ Գրանդ՝ Օրհնութիւն Ղէ։ Ցուսացեալ ի Ձեր արքութիւնդ, առաքեցաք զհաւատացող մերոց աշխարհին Ձերոց, և զմեզ ուն արդեան, ոչ՝ զի լուեալ Կո ի դայանեն զաղեաս նեղութեան մերոյ, բարեխօսեալ առ Երեմ Յաղագաւորիդ՝ օգնեալ ցեւս մեզ արպէս՝ արդարև Պղեայր Սիրելի։ Ղէ լեր։

Գրէ և առ Պատրիս զբովեր գայս ինչ։ Սահակ Պիսիոսյոս Հայոց Կոս ի Օրաւարի Պատրիսեայ Խրէն գոլ։ Շնորհաւնիմ Պի, յաղագս զքեզ պատրաստել մեզ յապաւի նութեն։ Ա՛ որոյ՝ զգացուցանեմ, զի

զի՝ ի հայեցեալն մերոյ ճեղուք
թէ առաքեցի զԱստուածորդի մեր
զԱեսրօք, և զՅուդան ամ զի ար
դան՝ ի Յուդան Երքուսնեի, և անդա
ձեմ զքո Վաղուքիդ՝ ձեռնտուժ լի
նել Հանապարհիդ. Ի՛ղձ լեր։

Օ այս տեսեալ Ընատոլեայ, միան
գամայն՝ և զլուր առաքինու
թեն Աեսրովբայ յիշեալ՝ որ յառա
ջագոյն հնչեցեալէր զմանանէ, ոչ
փոքր ինչ արար նոցա ընդունելու
թիւն. մինչև՝ ի ձեռն փոխոխ ըն
թացից գրոյ զգացուցեալ Ասայ
սէրն. առնուս հրամայն՝ արժանաւոր
առաքել փութոյ. վճռ որոյ՝ արդե
լեալ՝ ի քաղաքին՝ ի Վերնատնէ ըղ
թաղմութիւն Չակերտացն, զորս ընդ
ինքեան ածեալ՝ հանդերձ գլխաւո
րաւ նոցին Վ ևմոդիա առ Չպիսկո
պոսին Կեսարիոյ Թեոդոս։ և իւր ա
ռեալ զԱեսրօք, և զՎ արդան,
տայ ց՝ Չպիսկոպոսն Վներընծայեց
Վնոյնք. և բարեփառութիւն գնա յոր
զարկէ, որով մնոքն՝ ի Հիւզանդիոն,
և յանդիման եղեալ Վեծի Հայ
գաւառին։ առին, և զոր յուսային,
և զոր ոչն յուսային, և դարձան հան
դերձ թեղեով այսպիսեաւ։

Հայուղի

Յովհաննէս Յոհաննէս առ Սահակ
Յունքնակալ Յեղեոդոս՝ Թագաւոր
և Այլոյք Հռոմայեցւոց։ Ի Ժա
Սահակայ՝ Ի կիսակոպոսի Հայոց,
Խնդալ։ Հրամայեաւ մեր տեսա
նել զթուղթս, վերահասու եղաք
գրելեացս առ ի քէն. և մեղադիր
եմք յոյժ, զի՝ ամ սրտիւ միտեցար
զՀետ Ի Թանոս Յոհաննու. և
մեզ՝ և ոչ թղթով՝ բաւականացար
ծանօթանալ. և առաւել՝ յոյսմ մե
ղադիր եմք, զի՝ արհամարհեալ
զՆ՝արտարքս՝ որք՝ ի մերում քա
ղաքիս, յաստուածպ ումանց խնդրեիր
զ Յհաստուից գիւտս. վասն որոյ՝ հա
Ճեալ էաք, ընդ մերոյ ծառայիդ
արհամարհել զայդպիսի ուսումն,
բայց՝ զի յետոյ՝ պատմեաց մեզ Ի՝ես
րոլը, եթէ՝ կատարումն արուեստ
տիդ՝ ի Ո՝նորհայ Ի երկոց եղև,
գրեցաք, զի՝ ամ փութով ուսցին,
և զքեզ պատուեալ ընկալցին, ոմ՝
զարդարև՝ Ի արդասպետ իւրեանց՝
Հանգոյն Ի՝ընկ՝պիսկոպոսին կե
սարու։ և դարմանք՝ և ծախք յար
քունեաստ եղիցին։ և հրամայեցաք՝
քաղաք չինել յաչխարհիդ Հայոց,
յապաւինութիւն ձեզ՝ և մերոց զո
րացդ

բայդ. և վասն քո՝ արարաք զի՝ ար
դան Աստուածաստ՝ զորդի որդիա
ցելոյ քոյ. և յ՚ոտքէն վարդապետա
սէն գրեցաք զի՝ Եսրովբ. Ի՚զք լեր.
Գրեաց և Ա՚Եծ Յակիսկոպոսն Ա՚ն
տիկոս զայս ինչ։

Ի՚ոտքն Ա՚ստիկոս առ Ա՚ահէ։

Ա՚նտիկոս՝ Ի՚նքնադլուխս Յակիսկո
պոս Կոստանդինուպօլսի՝ Ի՚ղ
բօր Իրենէոսի՝ և Ա՚Թոռակցի, Ա՚ա
հակայ Յակիսկոպոսի Հայոց՝ Ի՚ Տ՚ե
Ա՚նդամ Ի՚ազատ Գոհութեի՚ Ա՚յ
մատուցանեմք յատագս՝ Ի՚նչ Ի՚ա
րեհամբաւութեդ՝ Ի՚մէջ այգպիսի
Ի՚արբարս Ա՚զգի. այլ՚ ոչ ազատ՚ի
մեղադրանաց Թողութեմբ, որ ոչ կան
խաւ յիշատակեցեր զի՚իրենէոսի
Գրիգորի, և Ի՚ներսիսի՝ Ի՚րանե
լեաց՝ Ի՚ոյ Հայրոյն, և առաւել՚ ե
այս զարմանամբ. եթէ՝ զի արդ՚ Թո
ղեալ զաղբէրն Ի՚կեղեցւոյ՝ զոչ
Հայրն Ա՚ԷՒ, Ա՚ռաքել Յոհաննէս.
որ՝ ոչ միայն Տիեզերական Ա՚յրա
քաղաքիս, այլ և՝ սուաս Ա՚ի Վերին
տունեայք, և ընդհանուր աշխարհս
՚ինմանե լուսաւորեցան վարդապե
տութ. ուստի՝ և Ա՚սկեբերան՝ զնա
կոչեցին. և ձեր զանց զնովաւ արա

բեալ

ըեալ՝ կամեցայք ի սահմանական
ջրոյ փափագ ծարաւոյ յագեցուցա
նել. մինչև Աստեղագիտին տեսեալ
զնոսին աշխատութիւնն, բղխեաց
ի ձեզ զնորս ոդուոյն. ընդ որ՝
այժմ ուրախեմք. Ասէ՝ այդ հրա
մանաւ Աստուածային Գրոստոսի
առեալ լսեցի քեզ երկնաւորի. ար
դեաւթեալ զկողմն մեր. և զինն
դմի Աորբորիտոսայ, կամ՝ հաւա
նեցուցանել, կամ՝ հալածել ի
քաւմնէ. և ինձանէդ. և զառաքեալսն
ի քէն՝ զԱեսորս՝ ձեռնադրե
ցաք լինել Եկեղեցւոյ։

Պրակ ծբ 58

Ա՛ան՝ զԱրմաեայս մեր Աստպատեսե
ղէյ, և խաղաղանալոյ բոլորումն Նոփա
րելոյն Աբրաշխ։

Եկեալ Եսրովբայ, և Աար
դանայ Աորատեալսն՝ գտին
զՕօրամարն Ենատոլի՝ հիւպ ի
մերս եկեալ Աահման. որոյ եկեալ
զՀրամանն Աղբունի առաւել յո
խորտաբար, և քաջափոյթ ձեռնար
կութիւ՝ զգործն ի կատարումն ած
արասեաց. Քզի՝ Աշխանք, և Վէհաս
ոլք, և ոլք միանգամ Հայոնիք երկիր

'ի կողմանն՝ 'ի միւսոյր եկեալ՝ հա
սանէին հանդերձ ամ՝ Ա. ահանայա
կան ազգաւն՝ ինքնակամ, իբրև՝
Ա՝. ճառակք ձայնէ՝ հրաւիրեալք.
զորս՝ անյապաղաբար սկսեալ ու
սուցանել. երագապէս Ա արդապե
տեցին զկնդին Ա՝. րևմտեայ, ոմն՝ զԱ՝.
րևելեայն։ Այնժամ՝ գայլին՝ հա
սանէին 'ի բազում՝ Ա՝. ախտարարսին
Ա՝ոչխարակք զԱ՝՝եծէն Ա ահակայ,
զի՝ 'ի մէջ նոցա անցեալ՝ 'ի միաբանու
թիւն զնոսա հաւաքիցէ. քանզի՝ դի
տացեալ Ա՝. ղբայրն Պ արսից՝ վրա
մայ, եթէ՝ ոչ առանց Ա՝ախտարա
րացն Հայոց՝ մարթի ունել զաշ
խարհս, հաշտութիւն խօսեցեալ՝ ընդ
ձեռն Ա մխաւոյ Ա՝ զգեստն։ վերոյ՝
թողեալ 'ի վր Ա արդապետութե
կողմանն Ա՝. րևմտից, և առ նմա
զիւր Ա՝ առաւնսն՝ զՀայեակ՝ և զղ
Համազասպեան՝ զԱ՝ղբարս Ա ար
դանայ Ա տրատեւստի՝ հրամայէ,
քննել զԱ՝անդագործ Ա՝որբոյն
ոմանս. և եթէ՝ ոչ հեղուածք, և ոչ
սաստիւ գայցեն յուղղութիւն, չար
չարանօք հալածել. զի, ոմն՝ թէնա
միք 'ի թէնամեաց վրէժ առնուցուն,
և խայտառակեսցի իրաւացի մահու

ամբ անիրաւ մահ Յոզեայ։ Այլ ինքն եկեալ՝ անցանէ Յորդանան տեառն Պաւաւն՝ կուտեալ զամենայն Իսրայէլ, առաքէ զՄիքայ Իսբեան, և զԱդդան Մորատեցւոյ՝ զմնոսն Իւր՝ ի Գաւաւն Ղբայիւն Պարսից. և նոքա հաստատեալ զհաշուութիւն, և Մուր հակ մռայլման յանցանաց ինքեանց՝ ըստ խնդրոյ նոցա թագաւոր կայցուցանելով զԱրտաշէս՝ Որդի Վռամ Շ ապհոյ. և փոխեալ զանունն, Արտաշիր կոչելով, զաշխարս Այսոց ի նմա հաստատաց առանց պարսիկ վերակացուի, որ մինչեւ ցայսմ՝ վէց։

Պրակ ԾԹ 59

Շ ինուածք Արծնոյ գաղարէ՝ որ կոչի Ամենափրկիչ։

Ի Հատուածս Օգրաւարի ընկալեալ զԳրամանն արքունի, և եկեալ յաշխարհս մեր՝ և շրջեալ ընդ բազում կողմանս մեր, հաճի ի Պաւաւեն Արծնոյ՝ շինել զքաղաքն. արգաւանդահող, շատ ջուր, և բերրի, իբր՝ միջոց վարդու եւ զվայրն ոչ կարի ի բացեայ՝ ի

'ի տեղեացն, ուր Յփրատայ մասինն
ինչ բղխեն աղբիւրք, և հանդարտ
գնացիւք յառաջանան ծուլացեալ
Ա՝օրաքար երևութիք, յորում՝ ան
բաւութի ձկանց, և գազան հաւ
ուց ձարակաւորաց. յորոց՝ի ձուձոյն
միայն կերակրեալ լինէին քնա
կիչքն. և զեզ՛երբք Ա՝օրին՝ շամբք,
և բազմութիւն եղեգանց. և դաշտ
քն ունին զթանձրութի խոտոց, և
զքաջաբերութի սերմանաւոր պըտ
ղոց. և լերինքն լի են երեքք կձղա
կաբաշխիւք, և որձայնովք, նա և՝
զանասնոց պատճառս բազմայուցա
նեն, մեծահասակս, քաջամարմինս,
և յոյնս ցուցանեն համակերպս՝ իդի
րութի. և առ ստորոտով մի՝ գեղեց
կանիստ, և մանուշնա բղխեալ. անդ
հեզեադրեալ զքաղաքն. զորով
շրջափակեալ խորափոսիւ, անդն
դալիր հաստատեաց զհիմունս պա
տուճարին. և՝իլիր բարձրաբերձ աշ
տարակս ահագինս շինեաց. յորոց
զառաջին, Ա՝Թոդոս՝ անուանեաց, 'ի
պատիւ Ա՝Թոդոսի. և՝ի նմանէ, և
անդր շինեաց աշտարակս Ժայռա
որս, իբրև՝ զնաւացուկս, և առ
անցս գոգաւոր խորշիւք, որք ընդ

դէմ

դէմ լերկինն Հայկն. սա այս, և՝ ընդ դէմ դաշտին Հիւսիսոյ՝ ընդ դէմ Արևելից, և՝ ընդդէմ Արևմտից կանգնեաց աշտարակս բոլորաձև. և՝ ի մէջ քաղաքին, ի բարձրաւանդակ վայրի մի՝ մեծ եկեղեցոցս բազմապատիկս շինեաց, և (՝)գոստիոն անուանեաց, ՚ի պատիւ (՝)գոստի. և, այլ ջուրս, ել յոլով տեղիս ածեալ՝ մոյց անյպատ գնապիւք. և ելից զնոսա, և սահապատ գնդաւ զքաղաքն, և անուանեաց՝ (՝)Աստոլիպօլիս. զի յիշատակաւ քաղաքին՝ անմահ լիցի անունն. և՝ ի վեր ջերմ բղխեալ աղբեւրացն՝ յարկս վիմատաշ քարանց շինեալ։

Պրակ Դ 60

Կրկին Արեւորնել կենել Արևոյ, և երկիր (՝)Արգմանեացն ՚ի Հնդկաստան։

Արևորեալ կացեալ՚ի յանապատ, և՚ի հովանաւոր տեղին՝ որ Ճաղատքն անուանին, բովանդակեաց զվարդապետութիւն առաքելին առեալոց խմբակին՝ քանզի՝ ոչ, ոչ՝ Արուեստ ուսուցանէր, այլ՝ իբրև՝ զհոգի Արաքեալսբր Աշակերտացն տայր։ յետ որոյ՝ Թողեալ վե

վերակացուս յիւրոյ Ա.շակերտաց
՚ի նմին տեղւոջ զՂևոնդ. և զՅա
կոբ՚ի Պարս. իսկ՝ ՚ի Երջան՝ զնո
ցին Ա.պիսկոպոսն՝ զՄինդ. և զյա
կեղբ՝ զՊադամ։ ինքն եկեալ
ի Ա.յրարատ, անցանէ յառաջնոյ
քնակութեան Պաւառն Պողէն։
քանզի՝ ծնացեալ Ա.ղանդ դառնու
թե Հեթանոսական Ա.ղանդոյ, ՚ի
ժամանակի անիշխանութեանն, ՚ի
վերելեալ՝ ՚ի բազումս տարածե
ցաւ. զորս՝ ընաքարձ արարեալ
Ա.րանելոյն՝ հանդերձ օգնական
նուէրք Հօրաքարոյին Պիտայ՝ որ
դոյ Շաբեթայ Ա.շխանի Պաւա
ռին. տեղեկանայր և, եթէ՝ չարեաց
ի արդասպետացն ՚Ա.խաթգոյնք ՚ի
Ա.ղաղատականն են կողմանս, ուր եր
թեալ՝ զբազումս յուղղութե ածէ,
և զտեսակսն անդաւրձն՝ յիշխանուն
Հնոյ՝ հալածական առնէ. հաւա
տալով զի արդասպետութիւն կող
մանցն նոցին Ա.պիսկոպոսին որում
ի ուշ՝ կոչէին։ ինքն դառնայ ըղ
Պարզմանայ ձորոյն. զի՝ և՚ի նմին
լուսաւորիչ Ա.ՆԱԵՐՑՆ ՈՐԻՆ Ա.ղան
դոյն. զորս գտեալ՝ ածէ զնս ՚ի գի
տութե Ճշմարտութեան՝ հանդերձ
վերք

վերստին ուղղութեամբ Յերեմիին Յարդմանաց՝ որում անուն էր՝ Խորհրդաբերութիւն Հրաւիրի անտի՛ի Դեղեքեն Ուգրացւոց Շուշայի յաղագս նորին գործոյ՝ գալ յիւր իշխանութե՛ն՝ ի Սաւառն Տաշրացուբ երթեալ՝ լաւագոյնս ի պատասխանագոյնս, քան՝ զնամ Շակերտեալն առ որով ժամանակաւ՝ Գրիլոմն էր կացեալ ձեռք վրայ՝ ի մանկին յայմմիկ՝ Սպա՝ եկեալ և առեալ Մեսրով Բայ՝ և Մեծին Սահակայ զնոյն Շակերտս զՅովսէփ, և միւս Ննիեր նմին՝ ի կողբ Դեղէք՝ որ բնակ անուն՝ Նշնիկ կոչիբ. առաքեն՝ ի Մեջագետս՝ ի քաղաքն Դեսեայ, զի՝ որ միանգամ գոյիկ անդ գիրք՝ ասացեալ Ուրբ Յորդն Յաջնոց, Յարգմանեալ՝ ի Մեր Եզու բերցեն փութով, զի՝ յետ այնր՝ ի Խուզանդիոն առաքեսցին՝ ինչ գործ՝ որոյ ընկալեալ զհրամայական Թուղթս՝ սուտակասպասանց ոմանց, իբր Թէ՝ պատրաստին Մեծն Սահակ, և Մեսրոբ զսկզբն առաքել՝ ի Խուզանդիոն. վ՛ որոյ առանց Հրամանի Արդապետին իւ

իւրեանց, նոյն ընդ նոյն չհնչեալ՝ զը
նայելն ի Խուզանդիան. Նախան
ձաւոր բարեաց եղեալ ուսմանց. և
քանզ վարժեալ էլլէն Պարսկաթը
ձեռն արկեցին ի Յարդմանել, և
ի դրել և ընդ նա նախանձեալ իւ
րեանց Հաշակերտակ սյաց, որոց անուա
նաքն՝ Ղևոնդ՝ և Կորիւն կարդայ
ին՝ յիւրեանց կամաց եղլին՝ ի Խուզան
դիան։ ապա՝ ելանէն անդը Յոհան,
և Երզան, զորս կանխադոյն առա
քեալէը Աստիճն Աահակայ, և Աես
րովբայ. որոց յուշաբար յուշելոր՝ել
և ծուլապէս գնգերելք, պատա
ղեցան ի Կեսարիա. որոց ընդունե
լութի մեծապէս առնէին արար
Աբասիմիանոս Եպիսկոպոս Խիւ
զանդացւոց։

Պրակ կիւ 61

Յաղագս՝ Հողվոյն Երկոսին, որ՝ վասն
Հերձուածին Նեսորի եղեւ։

Ի դարձն ժամանակս՝ եկաց յԱ
թոռ Եպիսկոպոսութենն Խիւ
զանդացոց անարժանաբար Յա
բարիշան Նեսորի. և Հրեսկան
խնացմանց հետևեալ, հայհոյեաց
զՄեհնասուրբ Կոյսն՝ Աստուածն

լինել և ոչ Յ՚ածախս քանզի՝ ՈՐ
նեաւն ՚ի Կ՚ամանէ առեալ սկիզբն,
Ա՚յլ Հրդէ՚ ասէր՝ Շ նորհօք ՚ի Ա՚
բիամոյ, և Ա՚յլ Հրդէ՚ի Հօրէ՚ յա
ռաջ-ոյն, զի լինել Երկուս Հրդիս,
որով Երրորդութիւնն՝ Երրոր
դութիւն լինի։ Ա՚ման որոյ՝ ժողո
վեաւ Հրեայ Հարցն Յ՚ասիա, ՚ի Ե՚
վահայեացն Ե՚փեսոս՝ Պրաւորա
կան Ա՚երծանութեաբ։ Ելէսատիոս
Հռոմայ. Կիւրղոս՝ Ա՚զեքսանդրու.
Յովհաննէս՝ Ա՚նտիոքայ. Ա՚եմոն՝ Ե՚փեսոսի.
Պօղոս՝ Հեմեսու. Ա՚նդռոնիոս՝
Ա՚նկիւրեայ. և այլ բազումք Համան
գամբայն երկերիւր Հարք. Նզովե
լով զԱ՚նեստոր, խոստովանեցին Ա՚ի
Հրդէ՚ զՏ՚էր մեր Յ՚ի Ա՚Ն. և Ա՚Ծ
ածին՝ զԱ՚ստուածութիւն կոյսն Ա՚ս
բիամ և զի՝ ոչ Հանդիպեցան յայնմ
ժողովոյն՝ մեծն Ա՚թանաս, և Ա՚ես
րօք. գրեն առնել Կիւրղ Ա՚զեք
սանդրացի՝ և Պրոկղոս Կոստանդի
նուպօլի, և Ա՚կակ Ա՚ելտինեայ
Ե՚պիսկոպոսք, զգուշացուցանելով
զնոսա՝ քանզի, լուծան երթ՝ ամենք ՚ի
Ձարափառութեան Ա՚շակերտաց առեալ
զԱ՚իրան Ա՚նդռոդոսի Աստուած

ցեղ՝ զի ընդպատին Եսայիայ, և զաշա
կերտին դեռագոյն գնացիկն Հայոց.
Ա՛սպա՝ եկեալ Մաշտոց ամենայն քաջ մեր,
զորոց զանուանն յիշատակեցեք
յառաջադոյն, գտին զմեծն Լսա
հակ, և զի՝ ետուին յաշխատս Տա
ճկոյ. և մատուցեալ զմաղթան,
և զիանոնս մաղուխն Ներսէսի,
ի՝ ձգ սահմանել կանոնաս, և զ()
բինակս Սուրբ Գրոց. զոր առեալ
մեծին Լսահակայ, և ի՝ ետուին,
դարձեալ Թարգմանեցին զմիւսան
գամ Թարգմանեալսն. փութանայ
կի հանդերձ նոքօք՝ վերատին յորի
նել Յորդանանէ. Այլ, քանզի՝
Ընդհակառ էին մերում Բուհետսի,
՝ի բազում մասանց Թերացեալ գոր
ծըն գառանիւր. վերոյ՝ առեալ մե
ծին Լսահակայ, և ի՝ ետուին զդ
մեզ առաքեցին յՀելեսանդրիա՝ ի
Եզուա պանծալի. ՝ի սմանդ՝ ի յօդա
նալ Հեմարանին ի՝ երծանուքեն։

Պրակ կը 62

՝Ի ի՝ արդարեպան՝ չինին, ե՛ի ճանապարհս
ընդ ոսանան։ օրինակս Հրինային ()արդս։

Պ. Հրաշ Հետևողք Սմաստասի
ղանն՝ ՝ի ի՝ Հրէայեցողք ջա
փա

փաքերասկիս Սակագրութեանց, զոր
տիղս ի լուսոյ ասեն՝ ընծայել, և
զլուսին՝ արեգականմէ ուռճացեալ.
և զբոլոր արեգականն՝ Լուսինն
Նրկնել. Հիկէն, Լուսին, հեղեալ
ջնջագունն յերկաքանչիւր գօտիսն.
և զանցն իւր գօտիքն՝ ի ձեռն արե
գականն ընծային, ըստ դասի, ըստ
քերման, ըստ ամմոնակի: ( )րինակ
լինի՝ այսպես, և մեք՝ յաւետախաղից
ընորհիւ՝ յոլովացեալ յիմանալի Ձա
ռագայթից Նոգևոր Նմրոյն, ըստ
Նարաւային մասանց պարագաձեւք՝
Սդեսացոյն հասանելոյք քաղաք,
Թեթևակի ընթոռ Սիւանինն նաւ
եալ անցաք՝ ի Սէ տեղին երկրպա
գել, և մնալ վայրկեան՝ ի Պալես
տինացւոց Նրահանգս. և այնպէս
սեամ սաղապաձեմարարաք, մնաք
Սդիպտոս, յաշխարհն համբաւա
տեսիչ. յանչափից հրաժարեալ ցըր
տից, և տօթոց, ի հեղեղից՝ և յերաշ
տից՝ ի գեղեցկամբ մասին երկրի
զգիրն ունելով. ամենազան պըտ
ղովք առլցեալ, և անձեռագործ
պարսպին Սեղոսիս. որ՝ ոչ պահպա
նութեի միայն, այլև՝ կերակուրնման
բաւական՝ մատուցանել քնաւո

րեաց

բեաց. և յինքեանէ առաջմամբ Տէր գոլ պատահեալ՝ և չորութեե՛ն և խո նաւոյ առ երկրին գործաւորութի. և զանձդս ՚ի նմա դիւրաձե՛լ գե տոյն բիւրիւք հանգիստ կղզին՝ առատագիւտս առնէ շուրջպարու նակելով. և ընդ ամ՛ հոսելով՝ տրոհ մամբ երկոտասանից վտակացն. զա րեչարմա՛ր ՚ի մեծն Ո՛ղեքսանդրէ չինեալ քաղաք, բարեժամանակ ՚ի մէջ ծովուն, և ձեռագործ լիճ կա ուցեալ. յորոց օդոյն քաղցրա խառնութիւն փչեցեալ՝ որ՛ի լճէն բերանք արձակին ՚ի ծովին. և որք՛ի ծովէ՛ն մնտեցեալցն, որք եւանեն առ՛ս առ՛ս սղմիք օդոյ, անասունք այն որ՛ ի ծովէն՝ և թանձունք այն՝ որ ՚ի լճէն, որոց խառնուածն առողջա գոյն կհաստատութի կենաց գործէ. Ո՛ր առաջի՝ այժմ՝ ոչ անցեա՛լ նոսի Պղտոնեոս հնգակաւոր գագա թամբն՝ զանսպառ ՚ն պատելով, այլ Ո՛արկոս Ո՛ւետարանական Վ՛արս զուարթե՛ն. և ոչ Ո իշապին Պ՛ուց Պ՛երեզմանք, այլ՝ Սրբոցն Ո՛ սե՛ւ չական Ո կայարանք. և ոչ՝ ՚ի քսան և՛ ՚ի հինգն Տուբի՝ տճկի աղձատանք զբեռնաբերձս պատակելով գրա՛տս,

և

և պաշտօն տայ առնել լորտուհւոյ, և աթեռոյ առնել քաշխուսն, այլ՝ ի մեռասանէորէն Տուբի յայտնուէն Տէն կատարի տօն։ Զ՝աղթօղ՝ լ,ա Հասոյկս գովել, և Օասրոյ առնել ընդունելութի, և յ՝ղբասս տուրս. և ոչ՝ զոհել չար գիւին Աա բասեայ, այլ՝ զՔրիստն Ք՝բհանն մատուցանել Պատարագ. և ոչ՝ խնդրել հրաման պատասխանւոյ՝ի Անդա բամերէն Ք՝պրոգիտեայ, այլ՝ ուսա նիլ զղօրութի Քմասակոյ՝ի Ն՝, որն Պղատոնէ, ՝ի յիմն ասեմ՝ Ա արդա պետէ. որում՝ ոչ անարժան գտայ Ք՝շակերտ, և ոչ՝ անկատար վարժմամբ ՝ի յանկ եղեալ արուեստից ինքն։ անցեալ յ՝Աղեքսադ Նաւեղով՝ յ՝Ատալիա քաղութի հռոմոյ անկեք. և ողջունեալք՝ի Անգիստ Ալբանոյն Պետրոսի, և Պօղոսի. ոչ բազում ինչ՝ ՝ի Հռոմայեցւոյն կացեալ քաղաքի, անցանելով ընդ Ֆելլագայ՝ի տիկէ, սակայն ինչ՝ մնացեալ յ՝Ք՝հետ և՝ի կատարիլ ձմերոյնմն, դէմ ե դեալ՝ի Ք՝իւզանդիոն եվանել, փա փաքեալ Ա՝երոյ Հայրենեացն։

Պրակ ԿԲ 63

Յաղագս՝ զոր ինքնանուիրեան Յովհ., ի
խորհուրդ հրաշալեան անչափ։

ԲԱյց՝ ի մատաւորն Յովհ. զոր
առաքիր՝ անհուն սկսաւ ողողա
նիլ յանառակ ցանկութիւն, մինչև՝
տաղտկանալ ի նմանէ ամ՝ ի, ախտ
բարեացն որոյ եկեալ առ Ա՝ծն Յա
հակ՝ զբողոք բարձին, հրաւիրելով
և զնա յօգնականութիւն ինքեանց՝
չարախօսել առ Ա՝ղբայրն Պարսից
՝ի բաց ընկենուլ զիւրեանց մատա
ռոն, և Պարսիկ ածել ունօղ աշխար
հիւրայլ՝ նա առ սուտս ունիմ
զձեզ. իմ իսկ՝ լուեալ զայդպիսի
աղէտս ամօթալուեաց, և բազումանն
գամ յանդիմանեալ՝ ուրացաւ. և
արդ՝ պարտ է փոքր մի տանել թե
րութեան առնն, մինչև՝ զնա իրացն
խարհիլ մարթասցուք Այսօրըն
Յունաց Ա՝ստղոսիւ. և ոչ սնօրի
նաց մատնիլ՝ ի ծաղր և յայպան
նումն. և նոքա ոչ կամէին, այլ՝ զա
նային չամախորհուրդ իւրեանց՝
զնա առնել. այլ՝ նա ասէ, ինձ քա
ւիւն մատանել Պայլոյ զնմ Ա՝ղա
րեալ Ալեայր, և ոչ պատել զնե

կեաց, կամ՝ զհիւանդացեալ. զի, ե-
թէ ոչ հաւատացեալ Յովսէփայ
առաջի, փութայր, և ոչ յարգեալ
յոսաալով զկանգնումն գերեզմա-
յալ զհանգուցեալն. այլ՝ հեթանոսաց յառաւել կործա
նումն ոչ առնուր յանձն. ըստ այնմ,
թէ՝ մի մատներ Դաւազանաց զանձն
Աստուածոյ քեզ. քանզի՝ դրոշ
մեալ է աւազանաւ՝ թէպետ և անա
ռակ է. պոռնիկ է, այլ Քրիստո
նեայ է. գիշացեալ մարմնով, այլ
ոչ անհաւատ ոգւով. զեղծ է վա
րուք, այլ ոչ կրակապատշ. տկար է
ի կանայս, այլ ոչ ծառայ է տարերց.
և զի արդ՝ լինիցի այդ փոխանակել
զիմ ախտացեալ ոչխարն՝ ընդ առ
ողջ գազանին, որոյ առողջութի՞ն
և մեզ պատուհաս: Ասէ՝ Դ,ախարա
յեալն զմտաւ ածել, իբր թէ՝ խաբ
կանօք իցէ գործն՝ յաստղել զնոսա,
զի՝ զթագաւորն պատրաստեցուսցէ
ինքեան. վասն զի ոչ համակամեցար
չթագաւորիլ նմա, արդ՝ և մեք կա
մեսցուք չՔահանայանալ մեզ. և
միաբանեալ ամենեքին՝ անցին առ
Ա.րքայն Պարսից՝ հանդերձ Յով
մանաւ ոմանք Ա.րձակեցի, փառա
մոլ Արիցաւ, չարախօսել զՔ.ր
քայ

քայէն Իւրեանց՝ զԱ՛.ստուածն, և զՍ՛ուրբն Յաճէն Նահակայ՝ զՅունաց գԸ
լեալ խորհրդոյն։

Պրակ կԴ 64

Յաղագս՝ Բառնալոյ Սափաւորութենէն Հայոց՝ ընդհանուր ժամու, և անարգելոյ Ընթացից Նախնիքն։

ՅԱ՛յնժամ՝ Ա՛ղբայրն Պարսից՝ Ա՛ռաքէլ, կոչեալ՝ ի Պարսն զԱ՛ստուածպաշտն Հայոց՝ զԱ՛ստուածն զԱ՛ստուածն զԱ՛ստուածն

յանձն. ասելով, զի արդ՝ վ՚ա մնա փառութիւն, և իշխանասիրութեան չարաբանիցեմ զընկերն. կամ՝ ընդ դէմ ձեր այդպիսի յաժարութիւն՝ ընդ կենդանի զԱրաշիր. զի՝ ես զնորա ամբաստանութեան ինչ խորհուրդ ոչ գիտեմ: ապա եթէ՝ վ՚ա անառակ վարուց՝ զոր նորա ամբաստանեն, պատուոյ արժանի է՝ ի ձէնջ՝ ընտ ձերումանմանքրասէր օրինադիր, թէ պէտ՝ ըստ մերումն՝ դատապարտի. քայց սակայն՝ յինէն ոչ ինչ էք լսելոց ամենևին: Սպա՝ զայրացեալ Սասմայ, ՚ի Սեծի Հրապարակին նորա բեալ Սհնութիւն. և ոչ գնելոյ ունկն Սրաշրի, յաժարութիւն լսեր Սնարահաստայն. առաւել և՝ յոյժ աղտեղութեան բանիցն Սորմակայ. քանզի՝ զԹոռ Սկիսկոպոսութեանն էր խոստացեալ նմա Սախարարին՝ ի՝ հնամանակամոյն, և Սոսխասիրացն: Սե որոյ՝ լինքնասիրութիւն պատրաստեաց զԵզուն իւր՝ Սուսեր սատակիչ. մինչև, հրամայեաց Սսամ՝ առնուլ զԹագաւորութիւնն յՍրաշրէ, և անդէն արգելուլ զնա, և զամ՝ ինչս՝ նորա ազգին՝ ունկալ յարքունիս Սպնդ՝

և զԱԵծն Սահակ, և զտունն կա
Թուղիկոսական՝ ունիլ յարքունիս,
և տալ փոխանակ նորա՝ յՀ.Թոռ
նայիսկոպոսութեանն՝ զՀորմանին
զայն։ և մեծապարգև զնախա
ըարտն արձակեալ Պարսիկ Մարզ
պանաւ՝ որում անունն էր Ի հմիհր
Շապուհ։ Բայց՝ Հորմակայ՝ ոչ
աՀելի տևեալ՝ քան՝ զմի ամ, ի նո
ցին Նախարարացն Հալածեցաւ
յՀ.Թոռէն. որ ապա՝ զիւրոյ Վաս
տակին զԱպիսկոպոսութիւնն Նշնոյ
նեաց ի Պարսից Հ.րքայէն եգիտ
ունիլ ազգաւ։ Իսկ՝ Նախարարքն
մեր խնդրեին ի Ռամայ Հ.յՀ
Հ.Թոռակաւ։ Եւ նոյա զՀրքիշոյ
ոմն՝ Հ.սորի։ Սա եկեալ վաստիար
ընկերակցօք, ածեալ ընդ ինքեան
կանայս տնակալուչս անժուժաբար,
և աւերմունս, և յափշտակութիւն
վախճանեցելոցն վիճակաց, վարեալ
ամն՝ երիս. որում ոչ կարացեալ
տանել Նախարարացն, դարձեալ
աղաչեն զՌամ՝ փոխել զնա, և
տալ զայլ ոք՝ ըստ կամայ նոցա, և
Նիստոյն ի նոցանէ՝ զԱԵծն Սա
հակ։

Հաշխարհումն ի Պարսից Աթոռն Աղուանից հայ, հանդերձ Ճամբելաս Կաթուղիկոսաւ։

Որպէս ասացաք՝ երկուս բաժանեալ նախարարքն Հայոց. յեր կաքանչիւրոցն առաքեցին՝ խնդրել Քաոռակալ Քաղաքին Պարսից։ Այլ՝ Քրծրունեանց Տէր, և Հմայեակ՝ Քաղցոյց Տէր, զոր ոք՝ և կամի ցին Քաքայ։ Իսկ Մամիկն Քպահապանեանց Տէր, և Պատնդարան՝ Քրշակունեանց Տէր, զԱթոռն Սահակեան և Օրբաւարին Յունաց Քնատողեալ ի կարծել զՀաւուկ կուսոյ Քոգոյ, զի եթէ ոչ իցէ նա հաճոյ՝ ունել յիւրում բաժինին, տայցէ զնա մասինն Յունաց։ Յղեցին և բազմութիւնք Եպիսկոպոսացն՝ հանդերձ Երանելեաւն Ներսովբաս, և բովանդակ Ուխտիւ Եկեղեցւոյն մաղթանս, զՀանապայն Տիրուհի՝ զոր դին Մովսէսեան ի Օրիշատակ Անանդայ։ Ազ որոյ հաւանեալ վճռեցան՝ զերկաքանչիւրոցն կատարեալ խնդիրս. տուեալ Քաոռ Եպիսկոպոսութիւն զայլ ոմն Քսորի՝ Համուէլ անուն, զի՝ լեալ ընդդէմ

մեռ

մտիմամբ Մեծին Սահակայ, և Հա
կառակաբանութիւն. և գործնական զատու
ցանել զընկերութիւն Արզպանին, կալ
ի վէր բաշխիչ հարկաց ինդրեցելոյ,
և զատաստանաց՝ և այլ աշխարհա
կան կարգաց. և զմեծն Սահակ ար
ձակեալ՝ Թողութ ի նա գեծոլս սա
կաւս ի Գորին Ջանէ, զի նստցի մի
այն յինքեան, իշխանութիւն ունիլ
միայն Արդասպետութեանն Ասղոյ
կան Կրօնիցն, և ձեռնադրութեանն
զայնոսիկ՝ զորոց և շամփէին յանձն
առնուցաւ։ Այլ՝ յարձակէն զնա՝
յանգիման եւր արարեալ ի Հազ
մակոյտ Ժողովն, ասէ. Երդմնեցաւ
ցանեմ գքեզ ի քոյին հաւատ, միա
միտ կալ ի ծառայութեանդ մերում, և
ոչ խորհիլ ապստամբութեան պատ
րիլ ի մոլար Հաւատոյ կրութիւնն
Ասնաց, և լինիլ պատճառ կորս
տեան ի մէնջ Հայոց աշխարհիս,
փոխել զաւարերարութենէն մեր ի քա
րութիւն։ Յայնժամ կանգնեաց կա
թուղիկոս Մեծին Սահակայ՝ պարկեշտ՝
և նազելի զինքն ցուցեալ ի Հեմա
տացութեան ձևի՝ համեստ հայեցու
ածովք, համեստագոյն և ձայնիւ՝
սկսաւ ձառել զերախտիս ծառայու

թեն

թէն, և զսպե բախտիս ինոցանէ լի նիլ. ընդ նմին՝ և զկեղծաւոր քաղց բաբանութիւն նոյ յանդիմանելով, և զդառնութիւն խորհրդոյ՝ և զգործս չարաչարս. յարելով ինոսին՝ զընդդիմանալ անմիտ հայհոյութեանն ա րտաձառելոյ, զոր ասաց Յովսէ ֆ. և զնոցայն խայտառակելով զպաշտամունս՝ կատարել ի Բաբելի Ցճարանութեի՝ ըստ հանդուրժելոյ հեթանոսական լսե լեաց. և ոչ քովանդակ զբանին պայ ծառութիւն՝ անհատատիկն արկա նել առաջի՝ յայսպանումն, ոչ՝ զմնոր գարիտ ի խոզից կոխումն. այլ այն չափ կայծակնաձայնէ ցուցեալ, որով գաղաղացան Յոգւոյն լե ղուք. և հիացեալ՝ պակեաւ ինքն Յադաւորն, և ամբաղմութի հրա պարակին անձնագեղջն Պարսից յակձիռս կալով ցկանջել. մին չև՝ հրամայեաց Յոամ՝ արծաթ բազում տալ նմա, իբրև՝ վաղա քան, և Յաժգնասիրտ Ցննն՝ նա մարձակախօսողի առաջի Ցինքա նոյ Յադաւորի, այլ՝ նր ոչ առեալ՝ ասէ, ցՅամազգին իւր՝ Յուրէն Պահա, արծաթն հորա նմա լեցի.

բայց

զայդ՝ դու հաւանեցուցանէիս զնա՝ տալ ինձ զերկուս զայս միայն։ Զի այս խոպան՝ Նախարարանդն Հայոց, որ պէս՝ կարգեալ էր Տաշրէ՝ վարչեցան մինչև՝ ցայժմ, նորին օրինակաւ. Հրամայեսցէ և առ յապայ, զի՝ Պարզպանք Պարսից մի կրասցեն ծանուցանեն՝ սակս այնր առնելոյ ինչ գերազանցօրէն՝ փոխանակ ըստ կամաց իւրեանց։ և միւս, զի՝ դար ձուսցէ զՅոհն Պզտականի Իմ, և Վո՛ զՊանկանն Կազաւանի՝ զոր գտին Հրահատայ. Թէ և ոչ՝ յիւ րումէ, եաեղ զՊրակունին յաչս ղեղով անուն, գնթ՝ ի կարգն կեցեալ՝ ըստ Նախարարս Թուխեացն, յորում եաեղինքն կամեցաւ, ոմն՝ Համազինքն Կամսարական, կամ՝ զՄատունին, Թաւրեալ՝ ի Հարցն պատուոյ, և յառաջամասինն Կա հոյէ՝ ի ատորակալինն։ և կամ՝ գը րե Թէ, իբրև՝ զարքունի գործակա լութիւն նմա հաւատացեալ, և նորուն զաւակաց համանմանակի ընտանու Թիւ. մինչև՝ Ի քաղցրասցի դար ձուցանել՝ ի կարգ Հայրենի ընդ ձիւն՝ որ և էր Նախաւորի։ արդ՝ Ինա նասջիր դու՝ Թուլեալ զորին Համան

զա

զակեր (Սոկրէս։ Զինքն լսողք եղեալ Սոռամայ, հրամայէ՝ զամենայնն կա տարել և դարձեալ հաստատելով զԱռանն Նը՝ զի արդեան Սարատե լեան՝ ի Ներուքեի իբրոյ աղգէն Սամիկոնէից՝ արձակէ՝ ի Հայս։ Հայց թէ՝ ասիցէ ոք՝ պարտ է մեզ զասացեալսն Սեծէն Սահակայ՝ ի Պարսից Հրապարակախօսութիւնն գրել. գիտասցե, զի՝ ոչինչ՝ ի լսելիս մեր Հասեալ է բովանդակն Ձմարտութիւն յումեքէ, և ոչ մեք՝ ի Պատմութեանս Հիւսել Հաւանիմք. զի, և ես այր եմ՝ ծերացեալ, և Հիւանդոտ, և անպարտ՝ ի Սարգմանութեց, և զերագոյնն միոյն խոկացի, ոչինչ մաքրագունից պարապեալ բանից. զի՝ և քո կամդ կատարեցից, և ես Ճողոպրեցայց՝ ի բոց Հարկեցուցանող բանից՝ և աղաչանաց. մարդ զքեզ վարկանելով՝ կամեկցութեամբ մեզ Հաւասարել. և որպէս՝ Սերթողքն ասեն, Սերձաքաւակ, և Սոտասերք գոլ. և Հնչեսերմանք Սոտուածոց Ի խանք։

Պորձք

Պրակ կզ 66

Պատճառ Ը. ամուսնի՝ անարգանս իմ ի խանին։

Ա. կեաւ Ը. ամուսնի՝ կալաւ զ՚Թոռ Ա. սպիսկոպոսութեանն՝ հետևեալ վարուցն Ա. րքիշոյի, և առաւել ևս՝ ազատհոգութեանն մնասմբ. զի՝ նա զլ| ախմանել Ա. պես կոպասացն միայն յափշտակեաց զլ| ի Ձակ, այլ՝ սա և զկենդանեացն. քանզի՝ և Պոխանորդ մեռելոյն՝ ոչ սայլ Թոյլ՝ ձեռնադրել մեծին Ա. սահա կայ։ և զկենդանեացն դոյզն ինչ գտեալ պատճառս խափանման Ա. սլ կանցն Ա. րքունի՝ հալածականս առնեը՝ յինքն կորզելոլ զամենեցունն տուընս։ վ՚ որոյ՝ առեցեալ ՚ի Ա. պիսկոպոսացն՝ արհամարհեալ լինեը. զի՝ Թե և՝ բիւրապատիկ չա բիս ՚ինամանէ կրեին, ոչ երբեք՝ չա բիս ՚ինամանէ կրեին, բայց ՚ի Պորմա կանցն յայնմանե, զորոյ և մեծապոյծ իսկ՝ զվիճակն՝ Ա. րքունի Հրաման նաւ, հանեալ զբազմոց՝ նման հաւա տացը. ընդ որ՝ նախանձեալ՝ և այլ Ա. պիսկոպոսացն ժպրհեցան՝ զնոյն առնել՝ խնդրելով ՚ի Պարսից Ա. ր քայ

քայէն՝ օգնութիւն ուրացանչիւր ի
խանայ։ Եւ մեծն Սահակ ոչ
ինչ կասեցաւ զնոգևոր կաթնն դիե
ցուցանել Անակաց Կեղեցւոյ՝
հանդերձ Եսրովբաս, զոր Թո
ղեալ՝ խրսխեաց Եկեղեցւոյն կա
թուղիկէ, որ ի սաղարշապատ վա
ղաբն. ինքն կալով ի Կագրևանդ
Սաւառի ի տեղւոջն, ուր Ծա
գեաց ոյս Եկրինից ի Կրտել
Սրբոյն Կրիգորի զՏրդատ Եր
քայ, և զբոլոր Հայս։ Այլ Ե
մուել կեցեալ ամն հինգ, մեռանի
ի մերում աշխարհիս։ Այնժամ,
խմիսին ժողովեալ ամ Եպիս
կոպոսքն՝ չոգան առ մեծն Սահակ,
և զմեղանս յանձնառեալ աղաչեին
զնա՝ դարձեալ ունել զաթոռն.
խոստանային՝ ի պարսից Երքայէն
հաստատել զնա. Որպէսզի ամե
նեցուն ինքեաց սգոյ տալ Ա
ռանց նոր զնոյն իշխանութիւն, այլ
նա ոչ առնոյր յանձն. և ի բազում
Թախանձելոյ նոցա, հարկաւորեալ՝
պատմեաց զտեսիլն, որ յառաջ քան
զբազում ժամանակս երևեաւ Թա
նին ի քուն ապագայիցն յայտնու
Թիւք. զոր լուեալ Եպիսկոպոսքն,
և

և գիտացեալ, թէ՝ Յ[ա]յին հրա
մանէ գտաբերեաց Յ[ի]ղէն նէր[ս]ա
հանապատաւութիւնն, յարտասուս
հարեալ՝ աւաղելով զինքեանս՝ ըստ
[ի]ետարանին բանի, թէ՝ հարկ է՝
գալ գայթակղութեանն, բայց՝ վայ
այնոցիկ, ընդ որս ձեռն գայցէ գայ
թակղութիւն. Թէպէտ եւտուն նման։

Պրակ կէ 67

Վասն ամենայն չարչարանացն Յ[ի]սուսի՝
և Յ[ի]սրայէլ Երանելւոյ։

Ո՛վ Հայոց, և զմի՛ ամ Թագաւո
րեալ Պարսից՝ Ո՛ղամ Երկ
րորդ, մեռանի՝ Թողլով զՏէրու
թիւնն՝ որդւոյ իւրում Յ[ա]ղկերտի.
որոյ մեռացեալ զՀաշտութիւնն,
ինկ՝ և իսկ ընդ Թագաւորէն՝ դի
մէ՛ ի վէր Յունաց զօրուն, որք առ
Ի՛ծքնին. Հրամայելով՝ Կ՛ոնդին
Երջպատականի՛ ի մեր աշխարհս
ելանել. որք՝ եկեալ անկարգապէս
բանակեցան առ Երագնանցն Երանի։
Յայնժամ, հասեալ Ի՛ենին Յոհա
կայ հիւանդութիւն մահու, և ա
ռեալ զնա Երշակերտացն՝ տարան
՛ի Կեծրէն, որ կոչի՛ Երլուր, ոչ թէ՝
՛ի վայր՝ և յընտանեգործն՝ և՛ի զբօ

տե

տեղի մատուցեալ՝ ի զօրացն Պարսից կըտտողաց զնոսա, ուր և՝ Հայաստան վախճանեալ. կեցեալ Յակիակոպոս Թէ՛ամն չիսուն՝ և մի։ սկսեալ՝ յեր րորդ ամի Վերջնոյ Կոստուվայ Ռոքայի Հայոց, մինչև ց՝սկիզբն Երկրորդին ամի Յազկերտի՝ Պարսից եղելոց Թագաւորի, յերկուս ամսոն՝ Հաւասարգի՝ յաւուր իբրոյծը Նոգեհանն, որ մնհկանացու Ծնեալ՝ անմահ զիւրն յիշատակ եթող։

Պատճէառ զՊատկերն. պատկառ գեաց ի Կռնչականէն. փոխանորդեաց զԱստուս, և այսքան կենցաղաւորեաց իբր՝ զի ոչ պակասուիցէ իրիք մնան ի ծերութիէն եղանիլ, և ոչ՝ առ ի չախտից առ ի չքնդու նիլ զորմէ պարտեր մեզ հրաշափառ առաքեալն անցանել քանիւ՝ ըստ արժանի Սրբոյ Հոգւոյն Կրօնաւորից, այլ՝ զիմ յերկարութէի Ճառիցս լի նիցի ձանձրութիւն Կնթերցողաց. այլև մ՝տեղոյ, և ժամանակի՝ յայ նոսիկ Թողցուք՝ արտաքոյ այսց գրոց, ուր սկզբանն հրաւիրեցաք առնել Թէլադրութի։ Կայց՝ զպատճառս կան մնորիմն Նէր բարձեալ Սարկաւագապետին Նորին Կրեմիայի՝ Հան

դերձ

դերձ Քաշտերտակցաքն, և Տիկ
նաւն Ամիկոնեից՝ նորին Լուսա
որուհ մանուկն էր՝ Վատիկ, կին Ա ար
գանդ Ատրատեղատի, տարեալ Հն
դուցն Հիւբեանց Վեծոյն Ա՛շոէ
շատ՝ որ է՝ ի Վաւառէին Տարօն: և
ցրուեալ Քաղերտաց նէր՝ Երթնաւ
որդ՝ Ապուդեից՝ ի Վաւառս իւրա
քանչիւր, շինեցին Ա անորայս:
Եւ զկնի՝ վեց անցանելոյ ամաց՝ կա
տարման Երբայն Խահակայ. ՝ի
տան, և երիքն Երեկեանի՝ Երա
նելին Ասորոց յաշխարհէս փոխե
ցաւ, ՝ի Ա աղարշապատ Քաղաքի.
գերազանցեալ քան զամ՝ որք զնմա
ժամանակաւ էին առաքինութ. քան
զի՝ ամբարտաւանութեի, և մարդա
հաճութեի առ՝ի նորա վարս տեղի
գտանել ամենևին ոչ կարացին. այլ՝
Խարերբաք՝ և Ի՛զ՝ և Երկարախոր
հուրդ գոլով. և Երկնախոյն զար
դարեալ սովորութ՛ք՝ զինքն բոլո
րից ցուցանէր. զի գոյր Տեսլեամբ
Երեշտակակն՝ Ատոք Հ՝ենդակատն
Խանիւ Պայծառ, Վտրծ՛վք Վուժ
կալ Ա արմնով Ըստափայլեալ Աա
տիւք Ընձառ, Խստրհրդակցութ
Աե՛ծ, Հաւատով Լուսով՝ Յուսով
Համ

Համբերողական, Սիրով Ընկերդ ծառայ, Ուսուցանելով Ընձանձ բոյթ։ այլ, քանզի զբոլոր նոր ուղղութիւս, ոչ եմ բաւական ասել, ՚ի հանգիստ նոր Հշխարհային դարձուցեալ զքեզ, ոչ լուեալ ՚ի բազմից, և ՚ի Հաւատոյ Ընդունել, եթէ՝ եկայ Ընդ Ողորմիս ընդ աղօթ նշան Խաչի ՚ի վէր Տանն, ուր Ընդունելին զՀոգին աւանդեաց. ոչ փոյթ՝ ընդ փոյթ լեալ՝ Հանց ծագումն, կամ՝ սակաւուց տեսանելի, այլ՝ ամենայն բազմութենն, մինչ շարիս մկրտիլ յանհաւատից։ Այնժամ, լեալ աղմուկ շփոթի ամբոխութեն քա ժանելով յերիս գունդս՝ վասն հան գուցանելոյ զՊարկիշտ զայն զԱ՝ար միոն, և նախ քան՝ զմահն կրթեալ ՚ի մեռելութեն։ Կինքն ասէին՝ տա նել ՚ի Ընտաւատանն իւր Ցարօն. և ոմանք՝ ՚ի Կախ Ընշակերտեալն Գողթն։ և այլքն՝ անդէն ՚ի նոյն՝ ՚ի Ա աղարշապատ Վաղաքի, ՚ի Սրբոյն Ներս։ Նայց յաղթեաց Վաչէն Ա ահան Ընմատուն. զի՝ կր Օգուտ հաւատոյ, և Ճախուճ մարմնաւորաց. վէ զի՝ ՚ի ժամանա կին յայնմիկ՝ նման եր հաւատոյգեալ ՚ի

ի պարսից Հաղարապետութեի աշխարհիս Հայոց։ Որով բարձաւալ տարաւ զնա արժանի յուշադրկմամբ յիւր Պեօղն Ալշական. և նմին ՅԵսիլ յուսեղէն Իսայէին ի վէր երթալով Նադաղային յանդիման ամ ժողովրդեանն, մինչև։ ի հանդիսատ զնա փոխեցին Ալ ահան, և Մաթիկ՝ նորին Ալբգանեակք. և ապա նշանն աներևոյթ լինէր։ Իսկ զԹոռ Նպիսկոպոսութեն եռեղափոխութեբ՝ յաջորդեաց Հրամանաւ Նրա նեալոյն Ալեսրովբայ՝ նորին Ալշակերտն Յովսէփ Վահանայ՝ ի Ալոց Զորոյ ի Հողոց Պեղջէ։

Պրակ կբ 68

Ալղբ՝ վան բառնալոյ Մափոսրութենէն Հայոց՝ ի Ալղեն Ալբշակունեաց, և Նպէս հոգևորականութեանն՝ ի Ալղէ Սբեոյն Գրի գորի։

Ա Պ բամ զքեզ՝ Հայոց աշխարհ, ողբամ զքեզ՝ Հանուրց Հիւսիս սահանակ Ալ երագոյն. զի՝ բարձաւ Մագաւորդ, և Վահանայ, Նորհը դական, և Նմաստուն Ալսուցող. Ալ ըդովեցաւ Նպաղաղութիւն. Ալբ մնատացաւ անկարգութեի. Գրգռու եցաւ

եցաւ Աղղամփառութիւն. Այսկայե
ցաւ տգիտութիւն Հարամփառութիւն։
ողորմիմ քեզ՝ Աստուածդ Հայոց ստա
նեայց, խորհեցար ի բարեզար
դութենէդ Աստուածն. ի Հաղչն զբ
կեաց ի Հովուէն, և ի Հովուակից։
ոչ ևս տեսանեմ զՀանապօրքո Հօտ՝
ի վայրի գալարուոջ, և ոչ ի ջուրս
հանգստեան տածեալ, և ոչ ի փա
րախ հաւաքեալ՝ զգուշանալով ի
գայլից. այլ ցրուեալ ցանապատս, և
գահավիժութեց։ Երանի առաջ
նոյ, և երկրորդի փոխոխմանն. զի
էր ինչ ժամանակ հեռանալոյ վե
սայէն, և վեսաւիրէն, և Հարանդ
համբերեցեր՝ ողջախոհութեամբ գա
մանութեամբ սպասելով, որպէս Աբէլ,
նախ քան զմեզ՝ խմաստասիրեաց։
Վարձեալ՝ մինչ երբեմն Աբէլ սեղ
խաբար յանդգնեալ՝ յարձակեցաւ
յանարատ առագաստդ, և Հարանդ
ոչ աղտեղացար. Թէպէտ՝ և բռնու
թիւն զվեսայէ՝ի բաց վտրեաց որ
գահոյ բարձրացելոյ անարգելով
զՀնօղն. Համայն՝ և խորհուրդն,
ըստ արժանեաց՝ զօտար Հայրն, և
զեկամուտ յօրսոյն. սակայն՝ դու և
ոչ այնմ ամենայնի զքեզ բոլորիցն
ցու-

ցուցեր, զանդրէն քոյոյն յուսալով գալուստն. դարձ Յովհաննէսեան, ուր ոմն՝ Տագերը, այլ որպէս նոյնա զաւակ զուգահայրը զմանկանցն փայփայեցեր. Ասկ՝ յերկրորդ հեռանալս, ուր ակնկալութիւն դարձի. լուծեալ՝ի մարմնոյ ընկերասէն, գործակցասէն. ընդ Քեզ լաւ ևոյա քնահիլ և Յ՝ըրահամեան հանգչիլ՝ի գոգս, և զհրեշտակսին տեսա նել պարաւորութիւնս. Այլ՝ ան հոգւոյ դու այրութ, և եղկելիք մեք, որք զրկեալք եմք՝ի Քէն նի՝ ի երակացութենէն. Օ՜ի ուր ոմն՝ի Հնումն ժողովրդեանն, այլ ուսուել մեծ թշուառութիւս. ով զի՝ Յովսէս բարձեալ լինի՝ և Յեսու՝ յաջորդէ առաջնորդել յերկիր Քեռուայ. Որ ոմանք մերժեցաւ յիւրմէ ժողովրդենէն, և փոխանորդեալ որդին Նաբատայ, և զայրն Յ՝ծախեալ՝ ուր ասիւծ, այլ կատարումն ժամանակի. Նդիսն համբարձաւ, և Նդիսէոս ուր մնայ կրկին ոգւով օծանել զՅեհու. այլ և՝ Նզայէլ հրաւիրեցաւ՝ի կատորել զԱՀԼ՝ի գերութեի վարեցաւ Ասեղկիա, և Օբրաբաթել ուր ուրեք

րեք գոյ, որ նորոգէ զպետութիւն. Նախորդաս բռնադատէ Թողուլ զ() բնոյս չայրենիս, և Սատանիայ ոչ ընդդիմակայէ. պատերազմ մեզ շուրջ պաշարեալ, և Սակաբէ ոչ փրկէ: Ցմիմ, մարտք ի ներքուստ և արհաւիրք արտաքուստ. արհաւիրք ի չեթանոսացն, և մարտք ի չերձուածողացն. և Սորհրդականն չէ ի միջի որ խրատէ, և չարդարէ ի պատերազմն: Ցաղ զրկանացս. աճաղ Քրիստոսական Պատմեաս. որ պէս՝ զմեռս հինդուրծելոյ բերել. զի արդ՝ զմեռս իմ, և զչերուս սնդեցոյց, և հատուցից զբան չարին, փո խանակ ծննդեանն, և սննդեանն: քանզի՝ ծնան զիս իբրեանց Սարդասպետութեամբն, և սնուցին զիս՝ առ այլս առաքելով աշեցուցանել. և մինչ Նոքա զմեռս յոտսային դարձ, և պատուհասիրել լսոյ ամէն իմոսա արուեստիս, և կատարելագոյն չար մարուեթե. Համոյն և մեք փութա պէս դիմեալք ի Փիզանդիոն, յոս սացեալք Հարանեայ պարել անչեհեր երագութե՝ կրթեալք, և առագաստի ասել երգս: Ցրդ՝ փո խանակ խրախճանութե, ի վէր գե

ըեզմանի ողբս ասել ողբրմելի հա
ռաչեմ: ուր՝ և ոչ տեսութիւն ժամա
նեցի և աչացն կափուցմանն. և լսել
զվերջին բանն, և զոյհնութիւն:
Ի յոպիսեաւ անձկաւ հեղձմղձուկ
եղեալ՝ փղձկիմ կարօտութիւնբ մերոյ
Տեառն: Ո՛ւր կ քաղցր աչացն հան
դարտութիւն՝ առ ուղիղս, և ահաւո
րութիւն՝ առ թիւրս: Ո՛ւր կ զու
արթ շրթանցն ժպտումն՝ առ բա
րի աշակերտացն հանդիպումն:
Ո՛ւր կ խնդամիտ սէրն՝ ընդունող
աշակերտացն: Ո՛ւր կ երկայն չա
նապարհացն յոյսն, և հեշտացուցիչ
աշխատութեանց հանգուցանող:
Կորեաւ Տ՝ողովիչն. թաքեաւ Տ՝ո
ղովրդոյն՝ թաքեաւ Կաւահանդիսան.
Լռեալ Ճգնականն. Ուեայ Հայնն
Յորդորեցուցիչ: Ո՛վ այսուհետև
զմերս յարդեսցէ զուսումն. Ո՛վ ու
րախասցի ընդ առաքադիմութիւնբ
աշակերտիս. Ո՛վ զհայրական
քարբառեսցն զուարճութիւնն՝ մա
սամբ յաղթահարեալ յորդեցոյս.
Ո՛վ կարկեսցէ զյանդգնութիւն՝ ընդ
դէմ առողջ Ա արդապետութեան
հակառակ յայնուցելոցն. որք ամ
բանիւք քակտեալք, և քայքայեալք.

յոլովս փոխոխեն Ալարդապետս, և քաղցրամ Աիրս. որպէս՝ ասաց ոմն ի Հարցն՝ առ ամ քան նմանապէս դժուարին. և չար օրինակ անձանց գրեն զարար՝ զծիծաղելին զմեօք՝ և զարհամարհելին, իբրև՝ զանհաս տատնովք, և որ ոչ ինչ պիտանա ցու ունիցի արուեստ։ Ալվ զնոսա ըմբերանեսցէ սաստելով՝ և զմեզ սփոփեսցէ գովելով՝ և չափ դնիցէ քանի, և լրութեան։ Օմնաւ զայ սոսկ ածելով՝ հառաչումն յիս ի հերքս ընթանայ, և արտասր. և կա մեղուչանէ՝ բարբառել Աան Տըխ րասկան, և Ալգաւոր. և ոչ գիտեմ, եթէ՝ զի արդ՝ յարմարեցից զողբեր գովթիւնս. և կամ՝ զմ արտասո ւեցից՝ զհեքն իմ Անուկ, և Ցա գաւոր՝ վկայրդակցութեբ վատ թար ազգաւ՝ ի քաց ընկեցիկ՝ և նախ, քան զմահուն մեռեալութեն, անփառութեամբ Ա՛թոռոյն ի վայր կործանեալ Աթէ զիս ինքն. զի՝ վերացաւ ի գլխոցս փարթամա ցուցիչ Պասկն գեղեցիկ, և կենցաղ օգուտ՝ զՆայրն, և Ա՛հանայա պետ զմիտս վսեմացել. որ երթայր՝ տաներ կատարեալ քանն. որով վա

րեր

բեր՝ և յարմարեր. և զերեսանակ՝ի քուռն առեալ՝ ուղղեր զդեպն, և կամ, զվեպն. և սանձահարեր զնե զուս ունայնաձայնեալս: եթէ՝ զնս թափուր՝ի հոգւոյն մնացեալս խաղտի, և չկամեալ: զ՝ՆՀոյն իմ, զաղքեր վարդապետական զարդա բուե ուռոգող, և հեղեղաւ զամբարշտուի արտաքս սահմանելով: Եթէ զնս երաշտացեալ՝ և թարշամեալ պաքուեթ արբուցմանդ խրատուս: Օաչխարհիս եկեալ զաղետս՝ և թէ, զապագայիցն ակն կալուք՝ի վ մեզ զայսոսիկ Հառակեցէ. հա ւասարելով տրտմութեանս. և օգնեսցէ ախտակցելով ասիցս. կամ՝ յարձանս փորագրել: Օարթիր՝ զարթիր Երեմիա, զարթիր, և ողբա՝ Հանդերձ մարգարէանալով՝ որ ինչ թշուառացաք, և որ ինչ թշուառանալոց եմք. գուշակեա զյառնել Հովուաց Տգիտացորպես՝ երբեմն Օաքարիա ՊՈար գարե յլեր: Պարդապետք՝ Տրնս մնդք, Հնքնահաճք. անձամբ աւեալ պատիւ՝ և ոչ յԴ կոչեցեալ. արծաթով ընտրեալ՝ և ոչ Հոգւով. Պակեակրք, ՙնախանձոտք. Թո

ղեալ

ղեալ զհեղութիւն, յորում բնակի
Ա.Ճ. և Այլք եղեալ ի նմանէ
Հօտս դիշատակի: Կրօնաւորք՝
Կեղծաւորք, Ա.նձնացոյցք, Անա
պահք, Պատուհասիչք, քանթէ՝
Ա.ստուածասիրք: Ա խնակաւորք՝
Ամպարտք, Պատարկակոյք, Օրա
քանք, Ընոյլք, Ա.տեցողք արուես
տից, և Ա արդասիրտական բանից,
և Աիրօղք վաճառաց, և կատակեր
գուխթեանց: Ա.շակերտք՝ Ընդդէ
առ՝ի յուսումն, և փոյթք առ՝ի վար
դապետել. որ՝ նախ քան՝ զտեսու
թիւն, Ա.ճաբանք: Աողովրդականք.
Ա կնք, Ատահակք, Ա՝եծախօսք,
Ա.նվաստակք, Ա.րբեցողք, Ա նա
սակարք, Պախչողք ի Ասառանգու
թէ: Օ.ղրականք՝ Ա.նարիք, Անա
պաշտք, Օ.ինաստեայք, Պղծրգք՝
Ընեշտասէրք, Ա.նժուժկալք՝ Կողոպ
ուիչք՝ Պինարբուսք՝ Յուզարկուք,
Ամաքարոյք Ա.ւազակայ:
Ընշանք՝ Ա.պստամբք՝ Պողակիցք
Պողոյ, Կծրծիք կրծլիք, Պլաւք՝
և Ա.գահ, Յափշտակողք՝ Ա.շխար
հաւերք, ծառայիչ Ամամոնիտք,
Ա.ղտեղասէրք: Պատաւորք՝ Տմեր
գիք՝ Մուռք, Լսաթոյք, Կաշառ
առուք

առուք՝ Ա. Ընկնտրօղք իրաւանց, Ա. Ն
հաւատք՝ Ա. Ակառակօղք. և քար
ձուաին՝ առ հասարակ յամենեցունց
սիրոյ, և ամենեցուն։ Ա. ապա յանդի
մանուելին այսոցիկ զինչ. եթէ ոչ՝
անտես առնել Ա. Յ. և տարերց փո
խել զբնութիւնս իւրեանց։
Ա. արուն երաշտացեալ. Ա. մառն
անձրևայոյզ. Ա. շուն ձմեռնայեալ.
Զմեռն սառնակառոյց՝ մրրկալից
յերկարացեալ. Ա. ողմք բքաբեր՝
ախտահաւաք. Ա. մպք հրընկէցք՝
կարկտածուք. Ա. նձրևք անժամ
նակք, և անպիտանք. Ա. դք դառ
նաշունչք, և եղեմնարկուք. Ջ. րոց
առաւելուլ անօգուտ՝ և նուազելն
անհնարաւոր. Ա. րկրի անբերու
թիւն պտղոց, և անաձելութիւն կենդա
նեաց. այլ և՝ սասանմունք, և դր
ղդմունք. և՝ի վերայ այսր ամի՝
խռովութիւք յամ կողմանց. ըստ
այնմ, թէ՝ չիք խաղաղութիւն ամ
բարշտաց։ Ա. ի Ա. ատաւորք տի
բեալ խիտք, և չարաչարք. բե
ռինս բառնալով ծանուցանս, և դժու
արակիրս. հրամանն տալով խիստ՝
և անտանելիս։ Ա. երակայուք ան
հարթաբարք՝ անողորմք։ Սիրելիք

դաւ

դաւաճանեալք՝ և թշնամիք զօրա
ցեալք: Հաւատ վաճառեալ ընդ
մնոտի կենցաղոյս: Հինք եկեալ
անհատք, և յոլովից կողմանց:
Վերիվումն տանց, և յափշտակուի
առացուածոց: Կապումն գլխաւո
րաց՝ և բանտք յայտնեաց: Յօտա
րութիւն վտարումն Հզատաց. ԵՒ ան
թիւ նեղութիւն Համակաց: Հզուն
քաղաքաց՝ և քանդումն ամրոցաց:
Հերումն աւանաց, և հրդեհումն
շինուածոց: Սովք անբաւք՝ և հիւ
անդութիւնք, և մահք բազմօրի
նակք: Հծպատուութիւն մուսացեալ՝
և աներկիւղութիւն գեհենին: Յորմէ
պահեսցէ զմեզ Վիշ Հծ, և զամե
նեսեան՝ որք երկիրպագանեն նմա
Հշմարտութեամբ. և նմա փառք
յաւիտեանս. Հմէն:

Ա Ն Ի Ա

Հերիւնակ հապաճոխ սոյն մատենի վիպագրութե-
ան Սուսիկի Ստորենացւոյ գեղարքա կան:
Ցորս ևս պատճէն ձեռագրոյ դասալոյ մերոյ ուսումնասի-
րուհոյն սերտողութ ղարմից Ցարելեան կան:

Ո՛չ պերճութիւնքն հայկեայ ազգասիրիս կալան.
Զինչ ց՛ Ա.ըշակ արքայ հզօր պարծեալ կան։
Ո՛րդի ըզհայր փոխանակեալ հեթանոս կան.
Քարեբարեպաշտեալ նոցին գանձուն չաղնողս կան։

Համառօտ ցանկ՝ և ցուցակ իրաց գլխաւորաց, որք պարունակին յայսմ գրքոջ Պատմութեանց։

Ա՛ծդաբ, կամ՝ Ա՛ագայր, որդի Ա՛շմայ, Թագաւորէ 165
Սա գառնայ յարևելից 171
առաքէ առ Ա՛արիևոս զարս գլխաւորս՝ որք տեսին զՔրիստիչն 173
գրէ Թուղթ առ Քրիստիչն, և առնու զպատասխանին. 174
գրէ և առ Տիւեր, առ Երսեհ առ Ա՛րտաշէս, 178
Ա՛բիագենոս զինչ՝ սակս Ահապետութեան ասէ։ 12
Ա՛դէի կատարումն, 185
Ա՛զգաբանութիւն երից որդւոցն Նոյի, ի՛ հաւասար ց՛ Ա՛բրահամ, ց՛ Իւնոս՝ և ց՛ Ա՛դամ, 17
Ա՛ժդահակայ տեսիլն. 87
Սա գրէ առ Տիգրան, սակս Տիկնոջ

նուիրեան Տիգրանուհւոյ. 91
Սորա նենգաւորիւնն առ Տիգրան, և մնչն. 93
Լանք արձակին 'ի Հռոմ' 210
Լռհանք, ընդդէմ այսպէս անուն նեցան. 127
Լմսախաւ որդի Լրմախաւ, 46. Ծնանի զորդիս Վաղամ, Փառոխարն՝ և Յուլակ. 46
Լմատուռնիք՝ ոյք, ուստի, և որպէս սիք. 224
Լմք Լսխահարցն՝ և ծնունդք նոցա. 13
Լյարաբատ՝ ուստի կոչեցաւ. 61
Լնակայ գալուստն. 255
Լնան. 184
Լնդիր հին զորոյ՝ որք պատմեցան 'ի մէջ Փիլոսոփային Յունաց. 27
Լնի ամուրն առաւ՝ և գերեցաւ գանձն. 352
Լնիշխանութիւնն Հռոմոց. 417
Լնդոյ առաջի կին ածդահակայ՝ ըն տանեօքն հանդերձ, բնակեցու ցանի յայլ՝ և յայլ տեղիս 'ի Տիգրանայ. 97
Լնուշաման ասսանսունէր. 74
Լնտոնիոս առնէ զՀ ամեամբ, 156 ան խրոխտայ 'ի վերոյ արտաւազդայ. 159.

Լն

Ա.նտիոքու. Թագաւորեցուցանեն զԱսորով, և այլ գործք. 316
Ա.հաբադ գայ առ Ասորով. 390
Ա.պահունեաց նախարարուն. 130
Ա.ռաւելնաց տօհմն ուստի սերեցաւ 225
Ա.սպահապետի Պարհաւ, 170
Ա.ստղիկ քոյր Օ.րճանայ՝ Տիտա հայ, և Յասպետոսէի, լինի պատճառ խաղաղութեան. 25
Ա.Ծ ընդէր զեօթն ազգսն ջնջեաց յերեսաց որդւոցն Իւդ. 26
Ա.քանաղեան գունդ. 79
Ա.րագած լեառն անուանի 45
Ա.րամ որդի Հարմայ, յորմէ ազգ մեր ասի Ա.րմէն. 49
Ա.րամայ գուվասանք, և յաղթուէն Ադեսայ Եղայցւոյ. 51
սա լայնացոյց սահմանս Հայոց աշխարհին. 53
Ա.րամեանակ որդի Հայկայ, և Ջառ հորին 43
Ա.րայ գեղեցիկ, 57. սպանանի՛ ի Շամիրամայ. 59
Ա.րայ արայեան. 74
Ա.րգամ 200
սա մեծարի՛ յարտաշիսէ. 206
Ա.յնպէս որդւովքն Հանդերձ սպա նանի. 204. արեւ

Ընթեռնուլ զաստուածայնին. 424
Ընդիմակաց Սուրբն դառնայ ՚ի
լիկիայ. 295
վարք՝ և մահ սորին. 299
Ընծրուելիք՝ կամ արծուհիութիւնք 124
Ընդմայիս որդի արամեհնակայ ծնա
նի 45
չինել յիւր անուն զարմաւիր։ 46
Ընշակ մեծ՝ արքայ Պարսից, և
Պարթևաց՝ ազգաւ Պարթև 30
սա Թագաւորէ, և կոչի Վաչէ 113
սա Թագաւորեցուցանէ Հայոց
զեղբայրն իւր զՎաղարշակ 115
Ընշակ մեր առաջին՝ որդի վաղար
շակայ Թագաւորէ 134
Ընշակ որդի Տիրանայ Թագաւո
րեցուցանէ ՚ի Հ ասհոյ. 336
սա արհամարհէ՝ զվճ ագաւորն
Յունաց. 337
սմա կին ածի օլմպիադ կոյսն 342
խռովութիւն մեր ընդ Պտեղոյ. 342
սա ժողովի առնուլ զկին Պտեղոյ
զՊառնաձեմ, յորմէ եղև Պապ 346
սորին պատերազմ ընդ իւր Վախ
արարան. 355
գրէ Թուղթ առ վաղէս կայսրն 358
կոտորէ զՇաւ Վախարարան. 360
հրամայեաց քարշել զՎրանեղին
Կատ. 362 եր

եքեղեայ առ շապուհ անդարձ 355
Ս.ըշակ որդի Պապայ պատերազ
մաւ պարտեալ ՚ի Խոսրովայ, և
հիւանդացեալ մեռանի. 393
Ս.ըշակաւան՝ որպէս չինեցաւ, և
կոտորեցան քնակիչքն 351
Ս.ըշակունիք, յումմէ անուանե
ցան. 111
Ս.ըշամ, կամ արշամ թիւրեր. 159
սա երկրպագէ Յերուսղէմ. 164
Ս.ըշաւիր Պարսիկ 168
Ս.ըշոր Պարսից թագաւոր. 159
Ս.ըշոր Կամնարականն իշխէ Հայ
ոց. 324
Ս.րտաշատ քաղաք շինի 209
Ս.րտաշէս որդի քաջին արշկայ 114
Ս.րտաշէս առաջին մեր թագաւ
որ որդի արշակայ 137
խաղաղն սորա ՚ի յարևմուտս պա
տերազմի աղագաւ 139
վկայութիւնք տիեզերակալու
թեանն սորա. 140
Ս.րտաշէս որդի արշրի, ՚յաքսորու
թագաւորեցուցանի Պարսից 169
Ս.րտաշէս որդի Սանատրկայ 191
աջողակք մնանեն յՀռ իւր 200
խնամութի՛ն սորա ընդ ալանաց 212
Ս.րտաշէս որդի արշակայ վերջնոյ
թա

Թէքւր կայուցանի Պարսից, 217
Ք.րտաշէս ընդդիմանայ Հռոմայե
ցւոց Կայսեր Վռոլիցիանոսի 220
Ք.րտաշէս բազմամարդացոյց զաշ
խարհս Հայոց. 223
Ք.րտաշիսի ժամանակագրուի. 225
Ք.րտաշիսի մահն և պատուհելի Թա
զուհի 226
Ք.րտաշիսի Պարսից Թագաւորի
ցեղքն 248
Ք.րտաշիր գիմէ ի Հայս 260
ած լինել ձ Հայս 261
Ք.րտաշիր գրէ առ Աղամ Շա
պուհ. 405
Ք.րտաշիր՝ որ և արտաշէս որդի
Աղամ շապհոյ Թագաւորէ 426
Ք.ստաւազդ Թագաւորէ. 157
Ք.րտաւազդ որդի արտաշիսի Թա
գաւորէ 230
Ք.ֆրկիանոս 136
Բագարան. 195
Բագրատունիք Թագադիրք
արշակունեաց. 116
Բազ՝ յորմէ Բզնունիք. 44
Բազափրան Ի շտունեաց Ն.ահա
պետ, լինի Հայոց՝ և Պարսից
Սպարապետ 152
Բակուր Ն.դեշխ՝ որոշի ի միաբա
նու

Պրոց 469
Նուէրեհնէն Հայոց, 313
Խաղքոքայ, 227
Ներլիոս՝ կամ՝ Խիւռոս արդարա
խօս սիքիլէեայ՝ գանցս յԱՀ քան՝
զաշտարակաշինութիւն պատմէ, 24
Խղճմունական նախապարուրեի 130
ԽՀ՝ ե Ալեքսովք. 29
սա հրաւիրէ զՀայկ՝ի հնազան
դութիւն. 38
զօրս ժողովէ՝ փութալ պատե
րազմաւ՝ի վէր Հայկայ. 39
վառեալ լինի սպառազինութ 40
նոյն ԽՀս Տիտանեան կործանի
՝ի Հայկայ. 42
Խիզանդիու ժողովք ընդդէմ Հո
գեմարտի 364
Խիբասպի աժդահակայ 103
Խրքիշոյի չարութիւնն. 441
Ղահնուայ չինուածք. 296
Ղեղ՝ լեառն, Ղեղաքունի
չէնն, և ծովակն, յորմէ անուա
նեցաւ. 47
Ղեղամ որդի ամասիայ, 46
Ղեղամէ, որ յետոյ Ղառնի առա
ջաւ, շինեցաւ՝ի Ղեղամայ, 48
Ղերեզմանք, ուր անկաւ ԽՀ՝ 42
Ղնէլտահառապետ՝ և զնունի 153
Ղնէլ գտանէ զՇնորհս՝ի Հայաս
րէն. 342

սորա ընդ արշակայ խոռվուէ 342
սպանանի 345
Պնթունիք. 123
Պնուունիք 124
Պորձակալք Հռօմայեցւոց հաս տատեն զտունս գանձուց Այդե սեայ. 194
Պրիգորի Նազիանզացին՝ անունդ, վարք՝ և որդիք: 266
արարք նորին, և մահն: 298
Պրիգորիսի կատարումն: 311
Պարեհ 206
Պանիել Սուրբն, աշակերտ Սրբոյն Պրիգորի վկայէ. 330
Պանիելեան Նշանագիրք, 407
Պիմակիսեան, ընդդէմ սահ. 206
Պպրուէթիւն Հայոց, Ազգ, և ա ղանիից. 411
դեսեա շինի 167
Նննան սուրհանդակ Աբգա րու. 176
Նննանես աստիճան, և Թագաւորք արշամայ. 160
Ննովս առաջին յոյսասցաւս կոչէլ զՍտուածս: զինչ այս 14
Նրասխ գետ յումիէ կոչեցաւ 46
Նրուանդ սակաւակեաց 79
Նրուանդ արշակունի. 190

Զինեհ զՅրուանդակերտ. 197
պատերազմի ընդ արտաշիսի 201
Նահեբի Պատմագիրք Թարգմա
նեցեալ ի Հայ Լեզու 136
Նփեսոսի Ժողովն 431
Ո՞ամես, որ ի՛ Նինուէացս, առ որով՝
՝ Աւուրք աբրահամու բաւին 70
Ո՞ուրայնահապետ գնուհեցաց 161
Ո՞ուրայ առեալ զզօրսն, դառնայ
՝ ի Ո՞ուլիանոսէ, և սատակի ազ
գաւ։ 330
Ո՞ք դադաշտ Ա՞ոզ՝ և Ա՞ահապետ
Ա՞արաց. 66
Ընդհ՛ը, ո՛չ՛ի Պարսից՝ և ո՛չ՛ի
՝ Վաղդեայսոց, այլ՛ի Ո՞ունաց
Հառ քերթօղն զիւր պատմուի. 4
Ընդհ՛ը՝ այլքն՛ի Պատմագրաց՝ ո՛չ
՝ միաբանեցան սակս Ա՞ահապե
տացն 11
Ընդհ՛ը՝ Ա՞ոյ միջն Ալդէ յորջոր
ջեցաւ։ 15
Ճ՞ագադիրք մերոց արքայից,
Ն՞ագրատունիք 123
Ճ՞ագաւորք՝ և բնիկք աշխարհին
Հայոց. 78
Ճ՞ագաւորաց ցեղք, յորոց Պար
թեւք. 246
Ճ՞ադեոս առաքեալ 176

Հաղորդմանիչք ջուխն ի Խիզան դիոն. 430
Հեղոդոս մեծ Թագաւորէ 363
Հուղէ Ս. ըՀանխոի, առ Կոստան դոս Կայսր 314
Հուղէ Կոստանդոսի առ Ս. ըր Թանէս. 315
Լիչինանոս պարսիկ. 289
Խադայ Եպիսկոպոսի վարք 360 Սա քարշիլ, և քարկոծիլ Հրա մայեցաւ յարշակայ, 362
Խոռ, յորմէ Նախարարութիւն Խորխորունեաց. 43
Խոսրով որդի Ս. աղաշակայ Թագաւորէ 244 այլ և այլ արշաւանք սորա 251
Խոսրովիդխտոյ գալաատանք. 272
Խոսրով փոքրն Թագաւորէ, փոխէ զարքունիս, և տնկէ զանտառն 319. սա վՀարի, 323
Խոսրով մեծարէ զԱհակ Եպսկ. 388. Սա միապետէ Հայոց, 398 կապի 400. կրկին Թագաւորէ 413
Խորենացւոյն յառաջաբանութիւն առ Ի Ահակ Հայրապետն, 1
Ծնունդ անտառ. 196
Ծուխայ Նախարարութի 130

Ադամոս փախստական՝ ի Ք·ելայ՝
առաքէ առ Հայկ զքաջընթացն 38
Կամնար ազգական Տրդատայ՝ գայ
առ Տրդատ. 287
ոմն՝ ընդէր սպի Կամնար, 288
Կաստիականքն ապստամբեին յար
տաշխս մերմէ 217
Կարէն որդի Ք·ըշոյի, 169
Կարենի Պահլաւ, յորմէ Կամնա
րականն. 170
Կարնոյ քաղաք հրկիզեալ և շինեալ 426
Կիւրոս սիրով միաբանի ընդ Տիգ
րանայ, 85
Կղէոպատրա դշխոյ եգիպտացւոց 157
Կոշ դաւառ Ք·ըշոյի 169
Կոստանդիանոս առնէ կին զԱնաք
սիմինայ. և թէ՝ որպէս հաւա
տայ ի Ն·ա, 275
Կոստանդնուպօլիս շինեալ 289
Կրասիոս զօրաւոր հռոմայեցւոց 150
Ամեմատութիւն երից ազգացն.
Ք·ըրահատու, Կինուճասայ, և
Ք·ըամայ. 72
Հայկ ապստամբեալ ի Ն·ելայ. 36
Հայկաշէն գեօղ. 37
Հայկ խաւարեալ պատասխանէ
պատգամաւորացն Ն·ելայ 38
Ան հանդերձ արամբք քաջօք,
լա 31 որ

որդւովք, և Թոռամբք իւրովք
չուէն ընդդէմ անձառնի վտրու
Թեանն Հնդկաց 39
սորին ծնունդք՝ և գործք նոյ 43
Հայկայ Հայք, ուստի անուանին։ 43
Հայք դաստակերտ, և Հայոց ձոր 42
Հայք մնանաւորին ընդ Հարկաւ
Հռոմայեցւոց. 160
առքն բաժանին յերկուս, և ծա
ռային երկուց ազգաց 384
սոցայ չար միաբանութենն ի խոր
հուրդ կորստեան անձանց 437
բարձաւ Թագաւորութիւնն ի՛ն
քեանց կամաւ՝ և անարգեցին զա
Թոռ Հպիսկոպոսապետութեն 439
անհմանատասէր բարքն Հայոց 7
Հարմն որդի Կեղամայ՝ ծնանի 47
Հայք. 37
Հեղինէ կին Հ. գագարու, 187
Հերոդէս անցանի առ Հռոմայե
ցիս, 155։ լինի Թագաւոր Յ[illegible]
տանիանոսէ Հայաբերէ Հրէից 156
բազմամշինուածս առնէ՝ և գրժ
տի ընդ Հ. ըշամայ 163
Հինքն՝ ոչ ամենևին հաւասար [illegible]ս
սիսի ձառէն 22
Հիւրկանոսի ձառն, 153
Հրաչեայ ընդէր ասի 79

Հրաստան։ 49
Հ՚Երնաստանայ գովաստանք 270
Հ՚Երնաղն Աւամիւն՝ սատակէ զԱլիւնիս։ 277
Աաժաք, 55։ անուանի Կեսարեայ. 151
Աամիկոնէից ազգ՝ ուստի 269
Աանասազ՝ յորմէ ազգն Աանասազեան 44
Աանասազեան՝ Լսխարարուն 130
Աանաձիկը սպանանէ Յակոբոսյ, և սատակի 317
Աանդակունիք՝ յորմէ սասյան 130
Աանդակունեայց ազգն՝ կատարի յԱրտաշիրէ. 263
Աանեայ Ա.յր՝ ընդէր ասի 298
Աանուանայ Հայր Ա.գաթու, Եղ բայր Տիգրանայ, որդի Ա.րտաշիսի 160
Աասիս լեառն՝ ուստի անուանի 47
Աարմէտ զինչ՝ և զիմ ասի 204.
Աարան անապատեալ Ա.ելեայ՝ և Հայկայ. 41
Աեհրուժան ընդ Վ ահանայ Աամիկոնէի գան՝ի գերբիւ զաշխարհ Հայոց. 368
Ջսրիքն սորա՝ ի Հայս. 369
Այս ամպարիշտ սատակի։ 376

Աեա

Ա՛եստրայիմ, մեծ քայիմ, այսինքն
Աղխպտոս իմանի 20
Ա՛եսրօքայ Աբրանեէլոյ՝ վարք 394
սորին Նշանագիրքն՝ ի վերնոց
ընծրհաց. 409
առաքումն՝ ի Խիզանդիոն, 419
կրկին Ա՛եստարանեէլով Հայոց,
զայ՝ ի Վաւառն Վողճան 428
փոխումն յաշխարհէս. 451
Ա՛ենդամա քեռորդի Տիգրանայ,
ասպատակի՝ ի քեռւոյն իւրմէ 151
Ա՛ծգին նորոգի. 181
Ա՛որփիկիկեայ տայ պատերազմ ընդ
Ա՛ղաւրշակայ. 118
Ա՛օսինի քերթողի պնդխառնին 433
Ա՛ազկերտ Պարսից Թիշտոր 449
Յ
Յուլիանոս գրէ առ Տիրան 331
Յուսիկ որդի Ա՛ղթանխի յաջոր
դէ զաթոռն 326
մահ որդւոյ սորին. 333
Ն
ախարարքն Հայոց յիւրաքան
չիւր ժառանգուի փոխոխին 387
որք էին առ Ա՛ղշակայ, դառ
նան առ Խոսրով 395
Շ
Ա՛երսխի Սրբոյ, վարք՝ և բարե
կարգութիւք, 338. արտասահմանն
լեալ՝ անկանի յանբնակ կղզի 359
մահու դէղով լուծանի՝ ի կենցա
ղոյս, 377.

Ն՛ի

Աբելեայ ժողովել. 293
Աղեսանց ուրեք Խաչ Հաւատոյ Խելայ 20
Աղեսանց ուրեք Համբարձման՝ և Աղեսոյ, սպանանել զմայր իւր, և Թագաւորել Յորեստանի. 68
Այլ միայն ուրեք անուանի 15
Ասանի պատճառ փրկուելոյ 282
Համբառն, որ և Համբառն, յորմէ ազգն Խագրատունի 80
Համիրամ պատերազմաւ սպանանէ զԱդոն գեղեցիկ, 58
Հինէ գքաղաք՝ և զապարանս 61
կոտորէ զորդիս, փախստական լի նէ ի Ծատաշէտ, և մեռանի յորդւոյ իւրմէ 66
զմանէ առաւսպելի. 69
Համուելի ջոր գործքն 447
ՀապէՀ պարսի՝ և Հնազանդի Աստանդիանոսի՝ 386. պատերազմի ընդ Աստանդեայ 326
խաբէ զՏիրան՝ գրէ նմա ընդ Թուղթ յորմէ կուրծ Տիրան 335
պարսի ի Տիգրանակերտ 349
գրէ առ Տիգրանակերտեայս 350
գնաբարձ քանգէ զՏիգրանակերտ՝ 353. չարիք սորա՝ որք անսկիզն ի Նոյա 367
գրէ առ Աշխարհարս Նոյոյ 386

Հասուհ Պարսիկ՝ Հայոց Թագաւորէ, 415. եպերբի Յ՝ոմանոյ 415
Հարայ որդի Ա՝ղամեանոյ յոյմէ Հրեաց Պատառան. 46
Ալմանոս լեառն՝ որ վաղ Դիւց ընկերց կոչիւր. 25
Ալմանիոդորոս փիլոսոփոս պատմէ խմաստասիրաց զանգիր զրոյցս 27
Ալբերգական մեղադրութիւն ազգին Հայոց 304
Ալբ՝ վասն բառնալոյ Յ՝ագաւորութեանն Հայոց՝ և Յ՝պիսկոպոսապետութեանն 453
Ալր ինչ՝ յետ վախճանին Տրդատայ ընդ Աեծն Ալ ըթանէս. 310
Պալհաւկայ առասպելք. 249
Պակարոս՝ Հայր Ա՝սորւոց Թագաւորին, ընդ առաջ լինի Նաւզափրանայ. 152
Պապ որդի Ա՝ղշակայ Թէւերէ 371 սա դէղ մահու տայ Արքայն Հերսէսի, և լուծանէ զնա՝ի կենաց 376: սպանանի՝ի Յ՝ոդոսէ 379
Պատէն Թղթոյն Հնգից 178 ձիւս և այս, Թղթոյն Հնգից 419
Պատմութի Տոհմին Հայոց գտաւ՝ի Աատենի Աարիքաս կատի նայէ. 30

Պարսից. 75
Պարսիկք պատերազմեն ընդ Հայոց. 324
Պարսից՝ և Յունաց խաղաղուբեն 261
Պերճլհանայ պատմութիւն. 258
Պողոսիոս Կղեայրասկերն զայլ ազգեաց Աստեղան ի Յոյն լեզու փոխարկեաց. 5
ընդհերձ սա՝ Կգիպտացւոց լեալ Թագաւոր, Յունաց արուեստի 5
Պոմպեոս զինչ՝ և ոմն. 29
Պղատոս Կրհնիա. 55
Պօմպէոս զօրավար հռօմիէցւոց. 148

Սաթինիկ Օրիորդ Կլանաց 212
Սահակ Կագբատունին գովի 2
սա միջին խնդրեաց ի Կերթո ղէն զՊատմութիւն Կախմեաց Հայոց. 10
Սահակ Սիւրբն փոխանակ Կերսի սի կացուցանի. 378: ունի զՔ. Թոռ Կպիսկոպոսութեն. 399
երթայ ի Տիսբոն՝ և դառնայ պատուհով. 402
արձակի ի Պարսից, հանդերձ Շ տմուխլաւ աթոռակալաւ 442
փոխի յաշխարհէս. 450
Սահակայ Կսպետի Կահատակու թիւք ի Կանանդասիս. 389

Սա

Սանասար որդի Սենեքերիմայ ընդ
զԱխիմ լեառն 82
Սանասարուկ, 184: Թագաւորէ
186, ընդէր սպի սանասարուկ 188
Սանգխարայ վկայութիւնն. 184
Սիմ, որդի Նոյի ծնաւ զԱրփաքսադ 27: Ի
սմանէ սուրճանի Սիմ լեառն 28
Սիսակ՝ որդի Գողամայ, յորմէ
Սիւնիք՝ կամ, Սիսականք. 48
Սկունիք, 130
Սմբատ Գունդստաբլոսի, 191
Թագաւորեցուցանէ զԽընդրիկ
զԱրտաշէս. 197: մեծարէ զԱրտաշիսէ, 206: ոյրանի լինիին 216
Սուրէն որդի Գոյրի. 169
դայ առ Խոսրով. 390
Սուրենի Պահլաւ, յորմէ սուրբն
Գրիգոր Լուսաւորիչն 170
Սպանդունի: 124
Ս. աղէքսանդրոս գրէ առ Գրիգոր
337:
Ս. ահան գայ առ Խոսրով 390
Ս. ահանայ Գմայրունւոյ Գահատա
կութիւնք. 322
Ս. ահռոնիք, յորմէ առացան 130
Ս. աղբրշ որդի Տիգրանայ Թագաւորէ, 240
Ս. աղաւնշակ առաջին կարգեաց զԳրև

ըևմուտս՝ և զՀիւսիս մերոյ աշ
խարհիս, 120։ չտէհ ՚ի Ա՝ծբին
122։ յօրինէ զԹագաւորութիւն
Հայոց, և զԹագաւորական Կախ
արարութիւնս. 122
Ա՝ աղաչեցակ՝ և Ա՝ղաչակ, որդիք Պա
պայ՝ Թագաւորեն. 382
Ա՝ այկունիք ոստիք աստղան 147
Ա՝ ան՝ ընդէր ասի. 204
Ա՝ ասակ եղբայր Ա՝ արշակայ՝ նստա
նեան զՏերթի, և զԱ՝ արշան 349
Ա՝ արտաշատ Թագաւորի. 380
սա երկաթեղէն կապանօք տա
նի ՚ի Ա՝ ուլիս Աղգի 382
Ա՝ արաժ, յորմէ տունն Ա՝ արաժն
ունի, 49. և 138։
Ա՝ արբակիս Ա՝ ար 76
Ա՝ արշան՝ և Տերթի նեռդեն ըզ
Պահի. 345
Ա՝ ռամ Ճ ապուհ եղբայր Խոսրո
վայ Թագաւորի 401
Ա՝ ըթանէս գրի առ Կոստանդոս
Կայսրն 314։ փոխի յՀն 325
Տ արբան, որդի Խոխութբեայ՝
յորմէ Տարօն՝ և Ճրոն 28
Տիգրան Հուժկու՝ և յաղթող 81
ամենայնի սիրով ընՔ Ալիւրոսի 85
սորին զարմք՝ և ցեղք 99

Տիգրան միջին՝ որդի արտաշէսի 144
պատերազմի ընդ Հռոմայեցւոց 149
միաբանի ընդ Ա. ըշխէն Պարսից
թագաւորի 151
Տիգրանայ Ա. երջնոյ գործք, 237
Տիգրանակերտեցիք յաղթեն զշա
պուհ, 349. բնաբարձ քան
դին ՚ի Ճ ապհոյ. 353
Տիգրանուհի Վոյր Տիգրանայ լե
նի կին Ա. ժդահակայ 85
ընդհէր յուղարկեցաւ ՚ի Տիգրա
նակերտ. 96
Տիտան, այսիքն՝ Վասի, տիրէ մա
սին Ժառանգութեանն Օ. րոճա
նայ. ՟ի, Ամմ՝. 25
Տիրան որդի Ա. րտաշէսի թագաւո
րէ՝ 232
Տիրան որդի Խոսրովու թագաւո
րէ՝ 325. իջանէ ընդառաջ Յուլի
անոսի, և պատանդս տայ նմա,
327. կուրացաւ ՚ի Ճ ապհոյ 335
մեռանի, 344
Տիրեթ սպանանի. 348
Տրայիանոս Այծոյր թիւրօրէ 221
Տրդատ Ա. գրատուն՝ որպիսի
անգք. 234
Տրդատ՝ եղբայր Ա. ըշակայ՝ և հայր
Գնէլոյ, սպանանի ՚ի Այսեբէն
341 Տըր

Գրոց 483
Տրդատայ՝ ի տիս մանկութեանէ, նա
հատակութիւնք. 254
սորին յառաջ քան՝ զհատատումն
նահատակութիւնք. 272
առնել ինքեան կին զՀռիփս, և
հանդիպի հաւատոց. 274
պատերազմիլ յաղուձանս, և թա
գաւորն Խոսրով միջակտոր առ
նէ. 280
գովասանք, անցք՝ և մահն՝ 303
Տրունից՝ ուստի ասի։ 207
Յոլակերտ։ 47
Փառախոտ՝ ուստի ասի՝ 47
Փառնեբսիհ յաղօրդէ զՔ.
թուն. 333
Փարսան Թագաւոր Վրաց 203
Փրկական խաչն Քրի գտանի 289

Վախճան ցանկիս։

Աստուածպետ Տեառն. որով գոյա
ցեալ հաստեցան երկիր
նուրբք, և անթռուչելիք, և գեղա
պատկոյտ, չքնաղանկար զարդուք
և վայելչականօք շքեղութեամբք
եղան՝ կարգեցան՝ և կացին յիւրա
քանչիւր կայանի՝ անվրէպ, և ան
սպառ հպատակութիւն. որով
յաւէտ, և անզրաւ յաւիտենից օրհ
նի, և փառաւորի անվախճան չնոր
հակալութիւն, և երկրպագութիւն
Աստուածայինն Տեառն, հանդերձ
Հօրն, և Միածնաւորին Հոգւովն
անսպառ ամենակալ. Ամէն:

Որմէ օժանդակութիւն, և նպաս
տաւորութիւն առնելով ես
հնարեալ եմ ի գիրս Անանկանոյ
Աղեղեցւոյ տունկս տաղարթապա
ճոյճ, և անդաստանս տատասկա
բեր, ծաղկանս Պիսկոպոս, ի Ա
ռաւէ Պողպենեայ ի մեանէ Ա
նանտուս. տարագրական հոգմալա
րութիւն անոյ ի Աղուձաձո Ա
րսպ
պետ, և մեծապատն աշխատութիւն
փութացայ ժամանել ի գեղեցկա
պիր, և եմ գովասանութեան արժա
նաւոր քաղաքն Ամմորդամ, առ ի
յօրինել՝ և հոգալ զբանն գործիւն

Տպա

Տպագրութիւնէ, և զՏախտական Պը
զնձեաց՝ վ՛ս փորագրելոյ զդիրս հա
մայնց Վաւառայ, զորս երկամեայ
բազմաց, և յոգնակի ծախիւք կատա
րեցաք ընդ Աաթէոսի, որ է որդի
Ն՛ղբօր Աօր իմոյ, զոր նախ յղեցի՛ ի
նոյն քաղաք, սակս պատրաստելոյ զը
պարագայս առաջիկայ Վ՛ործոյ մե
ծոյ, և զինի կազմելոյ՝ և յօրինելոյ
զոր պարան էր, և պատեհ. Հաճեցայ
տալ զայ իպագրութիւնն Վազմ
երախաի Ի՛ր Աօսիսի Վ՛երլիա
ղահօրն, իբր՝ Ի՛ր աջոյնն Պատուղ Ն՛
բախտեաց՝ իմոյ աշխատութեանց,
և իմովք ծախիւք։ Վ՛յլ՝ ի լինել
ձեռնամուխս սմին իրին՝ մինչև ցը
աւարտումն, կրեցաք՝ և արբաք
զյոգնազան, և զանբերելի դառնու
թիւն, և զտուժանս ի մերայոց Աս
սունատեաց, Չանապազատու՝ և
Վարարուհեատ Ի՛րանց, որք մոր
թովք ոչխարենիւք պարուրեալ
զինքեանս, իսկ՝ ի ներքուստ յաս
կա գիշատող քանզ՝ գայլս, և բե
րանք նոցա լիք դառնութիւն, և նեղ
գութիւն՝ անհարազատ ամ բարուց,
որոց կատարածն՝ ըստ գործոց իւ
րեանց։ Այլ սակայն՝ աղաչեմ մե

ծաս

ծաւ Թախանձանօք զդասս Նո
բարդ Սրբազանից, ի սպատահիլն
ձեր սմին, ընթեռնուլով՝ և տեսանե
լով. եթէ՝ գտանիցի ի սմա սխա
լանմն ինչ, ներել մաղթեմ: զի՝ ոչ
հաւանութեբ մերով եղան այնո
քիկ, այլ՝ յօրինակէն լեալ ընկալ
ջիք. զի՝ զմի միայն ունեաք օրինակ,
և այն նօսր գրով և ուղ վասն որոյ՝
կարեկցութեան սիրով՝ հայցեմ,
ներել մեզ Նոսա՝ և կողկողագին
ձայնիւ՝ խնդրեմ, ի սրբութենէ
ձերմէ, յիշել զՊատկերս, և զՆո
Թակայս յոդնաջան ախտից՝ և ցաւ
ոց, զՅօհաննս՝ զՑարաքեցեաւլս ի
Ս՝անկանց Նկեղեցւոյ Սրբոյ. և
զՆայրն իմ զՆուրիքան Նուրիքա
նեան, և զՊայրն իմ զՆիլդար հա
մեստակենցաղ, և զհամօրէն ըն
տանիս նոցա, զկենդանիս, և զհան
գուցեալս. ընդ նոսին՝ յիշեցէք ի
Ս՝ն, և զՆզաբս իմ զՆուրիգոր,
և զՆրիատակես, որք հանգուցեալք
են ի Ս՝ն, և զՑակօբ՝ կրտսեր
Նղբայրն իմ կենդանի, և զՍուրն
իմ հանգուցեալ ի Ս՝ն, զՕանան.
նա և՝ յիշել մաղթեմ, զՆարաւատ,
և զՉեռնաւոյն Նորթակալս իմ,
զՊատ

զԱտթէոս՝ զկատարեալ Հմուտն
Աբրահամ Տպագրութեան, որ
որդի Աղբօր Մօր իմոյ. և զԱղբօր
որդի իմ, զՂուկաս Փիլիսոփա, որ
կ՚ալ արժանաձան Եղուսաց: Յիս
շեաջիք և զՆօղս նոցա ՚ի վեր,
հանդիրձ ընտանեօք իւրեանց.
ուստի՝ և զՋրիտուր սիրոյ ձե
րոյ, և երախտեաց՝ առաւե
լագին հատուցէք Քրիս
տոս՝ յաւուր անեղեկի:

Ի.

ՄԷՆ:

Չանիմ յատէա բուծիլ յախոյեց պանչաղանան
Էս անպիտան ֆօմա վարուց ընդուստանան:

